

Anna Liisa Karjalainen

Elettyä ymmärtämässä

Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti reflektiona
sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnoissa

Anna Liisa Karjalainen

Elettyä ymmärtämässä
Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti reflektiona
sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnoissa

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Helsinki 2012

DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUJA
A Tutkimuksia 35
A Studies 35

Julkaisija: Diakonia-ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Satu Suomi
Taitto: Tiina Hallenberg

ISBN 978-952-493-173-1 (nid.)
ISBN 978-952-493-174-8 (pdf)

ISSN: 1455-9919

Juvenes Print Oy
Tampere 2012

TIIVISTELMÄ

Karjalainen Anna Liisa

**Elettyä ymmärtämässä.
Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja
teksti reflektiona sosiaalialan ammatti-
korkeakouluopinnoissa**

Helsinki : Diakonia-ammattikorkeakoulu, 2012

293 s.
1 liite

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja
A Tutkimuksia 35

ISBN
978-952-493-173-1 (nid.)
978-952-493-174-8 (pdf)

ISSN
1455-9919

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää, millainen reflektion väline omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti ovat ja miten ne soveltuvat pedagogiseen käyttöön. Aineisto on koottu 3–3,5 vuoden mittaisesta omaelämäkerrallisen kirjoittamisen prosessista, joka oli osa sosiaalialan ammattikorkeakouluopin-
toja vuosina 2004–2007. Kirjoittamisprosessin pedagogisena tavoitteena oli ammatillisen kasvun tukeminen.

Tutkimuksen tärkeimmät teoreettiset käsitteet ovat omaelämäkerta, representaatio ja reflektio. Reflektio on tässä tutkimuksessa määritelty omasta elämästä kirjoittamisen, kirjoittamisen kokemuksesta kirjoittamisen sekä oman tekstin lukemisen ja tulkinnan prosessiksi.

Tutkimuksen pääkysymystä siitä, mitä omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti ovat reflektiona, selvitetään ensin tarkastelemalla omaelämäkerrallisten tekstien ilmaisun ja kerronnan reflektiivisiä piirteitä ja niiden merkitystä oman elämän kerronnassa. Toiseksi tarkastellaan kirjoittamista kirjoittajan tekona ja kirjoittajan tapaa tulkita tekstejään. Lopuksi selvitetään omasta elämästä kirjoittamista menetelmänä koulutuksessa.

Aineisto koostui eriteemaisista omaelämäkerrallisista teksteistä, kirjoittamisen kokemusta kuvaavista kommentaareista ja prosessin lopuksi kirjoitetuista päättöteksteistä. Kirjoittamisen teemoja oli kaikkiaan 14, tekstejä 345 ja niissä yhteensä 975 sivua. Tästä sivumäärästä kommentaarien osuus oli noin neljännes. Kirjoittajia oli alkuvaiheessa 37 (34 naista ja 3 miestä); päättötekstivaiheessa 33.

Omaelämäkerrallisten tekstien ja kommentaarien ilmaisua ja kerrontaa analysointiin soveltamalla retorista luennan tapaa ja kerronnan analyysia. Näin teksteistä hahmottui reflektiivisiä piirteitä, jotka liittyvät olennaisesti pyrkii-

mykseen ymmärtää ja esittää ymmärrettävänä elettyä elämää. Reflektiivinen esitystapa on kyselevää, kyseenalaistavaa, epäröivää, eri vaihtoehtoja ja näkökulmia esilletuovaa ja niitä testaavaa, sekä arvioivaa, arvottavaa ja vertailevaa. Reflektiivisyyttä tuotetaan myös aikatasojen vaihtelulla ja ketjuttavalla tarkastelutavalla. Siihen vaikuttavat myös kertojan ja kerrotun välimatkan säätely sekä henkilökohtaisen ja yleistävän kerronnan tavan vaihtelu. Kun omaelämäkerrallisessa tekstissä on vähän reflektiivisiä piirteitä, kommentaari voi olla sitä reflektiivisempi.

Omaelämäkerrallisissa teksteissä näkyvissä oleva merkityksellistämisen, ymmärtämisen pyrkimisen ja ymmärrettävyyden rakentamisen prosessi tuottaa usein tekstiä, joka on lukijan kannalta epäsujuvaa, puheenomaista ja vapaasti assosioivaa. Kirjoittajaa tällainen eletyn elämän sanallistaminen palvelee merkittävästi oman elämäkokemuksen tiedostamisessa ja käsittelyssä.

Kommentaarien ja päättötekstien avulla analysoitiin kirjoittamista kirjoittajan tekona ja sitä, miten kirjoittajat tarkastelivat itse omia tekstejään. Analyysissa sisältöä luokiteltiin niiden kysymysten mukaan, joita teksteille esitettiin. Vastaanottajan kirjoittajat mielsivät siten, että se oli toisaalta todellinen lukija, toisaalta päiväkirjamainen kerronnallisen tason vastaanottaja. Tunteet liittyivät olennaisesti omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen ja omien tekstien lukemiseen. Niitä koettiin joko samoina kuin kirjoittamisen kohteena olevassa ajassa tai muuntuneina. Tunnekokemusten avulla kirjoittajat tulkit-sivat suhdettaan kerrottuun kertomiseen ja lukemisen hetkellä. Kirjoittaminen merkityksellistyi oivaltamisena, muisteluna ja muistamisena sekä identiteet-tityönä.

Kirjoittajat eivät kyseenalaistaneet tekstejään oman eletyn elämänsä representaatioina, vaan ne edustivat ja esittivät heille elettyä elämää sellaisenaan. Omia tekstejään tulkitessaan kirjoittajat täydensivät tekstuaalisen representaation elettyyn elämäänsä liittyvillä muisti- ja mielikuvillaan. He tulkit-sivat teksteistään myös kirjoittamisen ajankohtaan liittyviä asioita. Kirjoittaja siis voi tulkit-a omaelämäkerrallisia tekstejään monipuolisesti, mutta koska omien tekstien asiasisällön etäännyttäminen on kirjoittajalle hankalaa, sillä on vaikutuksensa reflektion mahdollisuuksiin laajentua ja syventyä.

Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja kirjoittamisen kokemuksesta kirjoit-taminen on erinomainen väline oman elämäkokemuksen tiedostamiseen ja itsetuntemuksen lisäämiseen. Kirjoittamisen erityisluonne on otettava huomioon menetelmällisissä sovelluksissa. Pedagogisissa yhteyksissä kirjoittajia on ohjattava omien tekstien analysointiin, jotta reflektio voisi syventyä kriit-tiseksi reflektioksi. Kirjallisen ilmaisun opetuksessa tarkoituksenmukaiseen reflektiiviseen ilmaisun tapaan tulisi ohjata.

Asiasanat:

omaelämäkerrallinen kirjoittaminen,
omaelämäkerrallinen teksti,
kirjoittaminen, representaatio, reflektio,
reflektiivisyys, ammatillinen kasvu

Teemat:

Kasvatus ja koulutus
Kielet ja viestintä

Julkaistu:

Painettuna ja Open Access -verkojulkaisuna

Painetun julkaisun tilaukset:

Granum-verkkokirjakauppa <http://granum.uta.fi/>

ABSTRACT

Karjalainen Anna Liisa

Autobiographical writing and text as reflection in social studies conducted at the Diaconia University of Applied Sciences

Helsinki : Diaconia University of Applied Sciences, 2012

293 s.
1 appendix

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu
A Studies 35

ISBN
978-952-493-173-1 (print)
978-952-493-174-8 (pdf)

ISSN
1455-9919

The aim of this study is to analyze autobiographical writing and text as methods of reflection and the ways in which they can be applied in pedagogical practice. The data was collected from social studies majors at universities of applied sciences over a period of 3– 3.5 years between 2004 and 2007. The writing process that the students participated in formed part of their course requirements and its aim was to support the students' professional growth.

The theoretical key terms of the study are autobiography, representation and reflection. For the purposes of this study, reflection has been defined as the process of autobiographical writing, writing about writing as an experience, and also as reading and interpreting one's own text.

The main thesis of the study – investigating autobiographical writing and text as reflection – is approached first through analysis of the reflective characteristics of autobiographical textual expression and narrative and their significance in writing about one's own life. This is followed by an investigation of writing as an act carried out by the writer and the writer's way of interpreting his/her own text. The study concludes with an investigation into writing about one's own life as a pedagogical method.

The study data consists of autobiographical texts on 14 different themes, commentaries on the writing experiences, and conclusive texts written at the end of the process. In total, there are 345 texts amounting to 975 pages, of which commentaries make up roughly a quarter. At the start of the process there were 37 contributing writers (34 women and 3 men), whereas by the end the number was 33.

The methods of expression and narration used in the autobiographical texts and commentaries were analyzed by applying strategies of rhetorical rea-

ding and narrative analysis. This brought out the texts' reflective characteristics that are essentially connected to the need to understand the lived life and to present it in an understandable way. The reflective representation method consists of questioning, speculative, and doubting. This method foregrounds varying options and viewpoints while at the same time testing, evaluating, assessing, and comparing them. The use of varying temporal aspects and linking one's own experiences to those of earlier generations also contributes to the text's reflectivity. Adjusting the distance between the narrator and the produced narrative, and switching between a personal narrative style and a more general one, also contribute to the process. Autobiographical texts containing fewer reflective characteristics often produced commentaries that were much more reflective.

The process of sense-making and the need to understand and produce understandability in autobiographical texts often bring forth text that is not fluent for the reader, but is speech-like and freely associative. The process of putting the lived into words is beneficial for the writer as it strengthens awareness of one's own life experiences and helps process them.

The aim of the commentaries and the conclusive texts was, firstly, to analyze writing as the act of the writer and then also to reveal how the writers analyzed their own texts. The content of the texts was classified according to the questions that the texts raised. The writers thought of the recipient of the text both as an actual reader and also as a journal-like recipient. The process of autobiographical writing and of reading the written texts were both emotionally engaging. Some felt that the emotions evoked by reading one's own text were the same as those experienced at the time of writing, while others felt that the emotions had changed. The emotional responses brought forth by the writing process and by reading one's own text allowed the writers to reflect on their relationships with the subject matter of their own written narratives. The writing process came to be perceived as realization, reminiscence, recollection, and construction of one's own identity.

The writers did not question their texts as representations of their own life experiences. Rather, for them the texts represented their life experiences as they were. When interpreting their own texts the writers added memories and impressions to the textual representation. Reading the texts also allowed them to make interpretations of events connected with the time of writing. In consequence, the writer may interpret his/her own autobiographical texts in a variety of ways. As a result of the challenge involved in distancing oneself from the context of one's text, however, the interpretation process affects the possibilities for the reflection to expand and deepen.

Autobiographical writing and writing about the experience of writing are excellent tools for understanding one's own life experiences as well as for

enriching one's self-awareness. The particular nature of writing has to be taken into consideration in methodological applications. In the pedagogical context the writer requires to be guided toward analyzing his/her own text in order for self-reflection to become critical self-reflection. In the teaching of writing, students should be guided toward using appropriate methods of reflective expression.

Keywords:

autobiographical writing, autobiographical text, writing, representation, reflection, reflectivity, professional growth

Available:

Printed and Open Access

Order:

Granum-verkkokirjakauppa <http://granum.uta.fi/>

KIITOKSET

Väitöskirjani tarina alkoi 2000-luvun alussa, vaikka en sitä silloin vielä tien-nyt. Minulla oli tarve kehittää työtäni ammattikorkeakoulun äidinkielen opettajana ja kuin vastauksena tarpeeseeni avautui mahdollisuus kulttuuri-tieteiden ammatillisesti suuntautuneisiin lisensiaattiopintoihin Joensuun yliopistossa. Nuo opinnot merkitsivät minulle paljon oman ammatillisuuteni kehittämiseksi, mutta myös tutkimuksen löytämisen kannalta. Opinnot tulivat valmiiksi, mutta tutkimisen tarve jäi.

Olen saanut olla pitkän rupeaman professori Risto Turusen ja professori Sinikka Vakimon asiantuntevassa ohjauksessa. Heidän merkityksensä oli ratkaiseva jo ammatillisten lisensiaattiopintojen yhteydessä, mutta erityinen tämän tutkimuksen vaiheissa. Risto Turusen tarkkanäköiset kommentit autoivat ajatteluani ja veivät tutkimustani kerta toisensa jälkeen eteenpäin. Sinikka Vakimo havainnollisti taitavasti hankalatkin asiat, jäsensi ja opasti käytännöllisesti ja ohjattavaansa ymmärtäen. Opin molemmilta paljon paitsi tutkimisesta, myös kirjoittamisesta ja omassa opettajan työssänikin tarvittavista ohjaamisen taidoista. Lämpimät kiitokseni!

Esitarkastajia dosentti Tuija Saresmaa ja professori Vilma Hännistä kiitän huolellisesta paneutumisesta tutkimukseeni ja lausunnoista, joiden asiantuntevien kommenttien avulla pystyin vielä viime vaiheessa täsmentämään ja muokkaamaan tekstiäni.

Rakensin väitöskirjan tutkimusasetelmaa aikana, jolloin oppilaitoksessani Diakonia-ammattikorkeakoulussa suunniteltiin ja alettiin toteuttaa sosionomiopintojen monimuotoistamista. Olin mukana monimuotoistamisen kehittämisyhmässä, josta tuli tärkeä tuki tutkimukselleni. Ilman ryhmän apua ja tukea läpi sosionomiopintojen organisoitu omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja sen tutkiminen ei olisi ollut mahdollista. Monimuoto-opetuksen suunnittelusta ja kehittämisestä vastannut yliopettaja Marjo Kolkka ja työparini lehtori Juha Säkkinen autoivat monin tavoin tutkimuksen liittämisessä oppimisprosessiin. Juha oli tärkeä keskustelukumppani ammatillisen kasvun kysymyksissä ja käytännön järjestelyissä. Monenlaisen yhteisen työn lisäksi Marjo luki ja kommentoi tekstejäni eri vaiheissa, vaikka lukemista olisi ollut riittävästi muutenkin. Kiitän teitä ja muistan yhteistyötämme aina ilolla ja kiitollisuudella. Kiitos kuuluu myös muille kehittämisryhmän jäsenille ja opettajille, joiden vastuulla oleviin opintojaksoihin kirjoitusprosessi liittyi. Diakin Järvenpään toimipaikan kollegojen kanssa yhdessä tekeminen, uuden kehittäminen ja toteuttaminen on ollut suuri etuoikeus.

Ilman kirjoittavia opiskelijoita ja heidän tekstejään ei olisi ollut mitään tutkittavaa. Olen kiitollinen niille 37 aikuisopiskelijalle, joiden kanssa sain työ-

kennellä vuosina 2004–2007 ja jotka antoivat tekstinsä tutkimuskäyttöön. Heidän sitoutumisensa kirjoittamisprosessiin oli uskomatonta. Sydämellinen kiitos!

Diakin tutkimuspäällikkö Susanna Hyvärin kanssa meillä oli jo varhain yhteinen kiinnostus kirjoitettuihin kokemuksiin osana sosiaalialan opintoja ja työtä. Kiitos, Susanna, kaikista innostuneista ja innostavista keskusteluista, tekstieni lukemisesta ja kommentoinnista, kannustuksesta ja rohkaisusta.

Työnantajaani Diakonia-ammattikorkeakoulua kiitän myönteisestä suhtautumisesta ja opintovapaiden myöntämisestä tutkimusprosessin vaiheissa. Lähiesimiestäni ja pitkäaikaista työtoveriani Liisa Hynystä kiitän lämpimästi ymmärtämyksestä ja tuesta.

Seurakuntaopiston ja Diakin Järvenpään toimipaikan kirjasto on ollut tutkimustyöni kannalta todella merkittävä ja sen aina avuliaat ja ystävälliset virkailijat pelastukseni. Kiitos Reija Gage, Sari Hämäläinen, Marina Lampinen, Anne Volanen ja Markku Hiltunen.

Kummityttöni Lulee Aberra käänsi tiivistelmän englanniksi. ”Miniäni” Satu Suomi suunnitteli ja toteutti väitöskirjan kansikuvan. Mieheni Antero ja poikani Ismo olivat tietotekninen tukeni. Kiitos teille kaikille.

Kiitän Diakonia-ammattikorkeakoulua tutkimukseni hyväksymisestä julkaisusarjaansa. Jukka Määttäselle ja Tiina Hallenbergille osoitan kiitokset tutkimuksen painattamiseen liittyvistä järjestelyistä ja työstä.

Sisartani Kajjaa kiitän viisaasta neuvosta laittaa viimeinkin piste tutkimustekstin perään. Ystäviäni kiitän siitä, että olette tutkimustyöstäni huolimatta pysyneet ystävinäni.

Lopuksi kiitän ja halaan puolisoani Anteroa, joka hyväksyi kirjakasani ja muut tutkimusvehkeeni mukaan lomillekin ja keksi itselleen sopivia remonttikohteita, kun ”minun piti vähän tutkia”. Tutkimuksen vuosiin on mahtunut paljon muutakin elämää kuin tutkimista. Poikamme ovat aikuistuneet ja muuttaneet kotoa tänä aikana. Omistan tämän väitöskirjani heille, Ismolle, Ollille ja Ilkalle, joiden kanssa olen saanut monin tavoin olla ”elettyä ymmärtämässä” ja kasvamassa. Ilman teitä en osaisi kertoa enkä edes kuvitella omaa elämäntarinaani.

Järvenpään Satukalliossa 29.5. 2012

Anna Liisa Karjalainen

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	15
2. TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET	19
2.1 Omaelämäkerta ja omaelämäkerrallinen teksti	19
2.2 Kirjoittaminen representaationa	24
2.3. Reflektio ja reflektiivisyys käsitteenä ja ilmiönä	27
3. TUTKIMUKSEN TAVOITE, AINEISTOT, ANALYYSITAVAT JA TUTKIMUSEETTISET KYSYMYKSET	35
3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	35
3.2 Omaelämäkerrallinen kirjoittamismenetelmä	36
3.3 Tutkimusaineiston muodostaminen ja aineiston kuvaus	40
3.4. Tutkimusaineiston analyysitavat	51
3.5. Tutkimuseettinen pohdinta	54
4. REFLEKTIIVISYYS TEKSTIN PIIRTEINÄ	61
4.1 Reflektiivisyys ilmaisussa	63
4.1.1 Kysymykset ja kysyminen	63
4.1.2 Muistamisen ilmaisu	79
4.1.3 Arvioiva kommentointi ja arvottaminen	84
4.1.4 Vuoropuhelu, moninäkökulmaisuus ja referointi	91
4.1.5 Vertailu ja heijastaminen	101
4.2 Kerronnan keinot ja reflektiivisyys	107
4.2.1 Aikatasojen vaihtelut ja ketjuttava tarkastelutapa	107
4.2.2 Yksiulotteisuus ja vastakohtaparit henkilökuvauksissa	119
4.2.3 Kertojan ja kerrotun välimatkan säätely	126
4.2.4 Henkilökohtaisen ja yleistävän kerronnan tavan vaihtelu	134
4.3 Reflektiiviset piirteet ymmärrettävyyden rakentamisena	140
5. KIRJOITTAMINEN JA OMIEN TEKSTIEN LUKEMINEN REFLEKTIONA	143
5.1 Tekstin vastaanottaja kirjoittajan näkökulmasta	145
5.2 Kerronnan suojaukset ja kirjoittamisen rajaaminen	154
5.2.1 Ilmaisulliset ja kerronnalliset suojaamisen keinot tekstissä	155
5.2.2 Ilmaistu rajaaminen	160
5.3 Tunteet ja kirjoittaminen	165
5.4 Kirjoittamisen merkitykset	178

5.4.1. "Tajusin kun kirjoitin"	183
5.4.2 "Oli mukava muistella"	190
5.4.3 "Nämä asiat ovat tehneet minut"	213
5.5 Kirjoittajasta omien tekstien lukijaksi	213
5.6 Kirjoittaminen tiedostamisen prosessina	227
6. OMAELÄMÄKERRALLINEN KIRJOITTAMINEN KOULUTUKSESSA	231
6.1 Tekstit ja ammatillinen kasvu	231
6.2 Kirjoittamismenetelmän arviointi ja johtopäätökset sen soveltamisesta	239
6.3 Kommentaari omaelämäkerrallisten tekstien lukemisesta opettajana ja tutkijana	246
7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	249
AINEISTOLUETTELO	262
LÄHTEET	263
LIITTEET	279

1. JOHDANTO

Oman elämästä kertominen ja elämäntarinat eri muodoissaan ovat osa jokapäiväistä kanssakäymistä, suosittua viihdettä, terapian menetelmiä ja eri alojen ammatillisia käytäntöjä. Elämäntarinat innostavat ja kiinnostavat ja niiden kertomiseen opastetaan ja jopa kurssitetaan. Oman elämäntarinan kertominen on kuin kansalaistaito, jota nykyihmiseltä edellytetään hyvin monenlaisissa yhteyksissä.

Oman elämästä, sen lähtökohdista ja itsestä kertominen liittyy pohjimmiltaan kysymykseen identiteetistä. Kun suuret yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset alkoivat purkaa perinteisiä ihmisiä yhdistäneitä yhteisöjä, ne samalla myös problematisoivat identiteetin. ”Kuka minä olen, mistä minä tulen ja mihin olen menossa?” ovat olleet 1900-luvun jälkipuoliskolta lähtien enemmän ja vähemmän jokaisen ihmisen kysymyksiä. (Lehtonen 2000, 17.) Ihmiset ovat joutuneet luomaan uutta orientaatiota nopeisiin muutoksiin ja huolehtimaan korostetun tietoisesti identiteettinsä rakentamisesta ja minuentensa jatkuvuudesta. Sitä oman elämäntarinan kertominenkin edustaa. (ks. Giddens 1991, 70–72.)

Paitsi että ihmisillä on entistä suurempi tarve kertoa elämäntarinansa eri tavoin, oman elämän kerronta ja omaelämäkerrat ovat olleet viime vuosikymmeninä myös eri tieteenalojen kasvavan kiinnostuksen kohteina. Useilla humanistisen tutkimuksen aloilla on pitkä historia elämäkertojen tutkimuksessa. Sosiologinen elämäntapatutkimus 1980-luvulla Suomessa herätti ja laajensi kiinnostuksen tavallisten ihmisten elämäkertoihin monilla eri tieteenaloilla. Niistä tuli suosittua tutkimusaineistoa ja ne ovat tarjonneet mahdollisuuden erilaisille lähestymistavoille. Aineistoista ei ole ollut pulaa, sillä tutkijoiden tarve saada aineistoa on kohdannut ihmisten tarpeen saada kertoa elämästään.

Oman elämästä kertominen on myös eri ammattialoilla menetelmällisessä käytössä. Erilaisissa terapiamuodoissa elämäntarinan kertomisella on ollut aina oma paikkansa ja merkityksensä, mutta nyt myös monissa ohjauksen, hoitamisen, tukemisen ja kasvatuksen yhteyksissä omaelämäkerrallisuudesta on tullut työväline. Sosiaali- ja kasvatusalloilla oman tarinan kerronnan tukemisella tähdätään muun muassa erilaisten ihmisryhmien osallisuuden lisäämiseen, voimaantumiseen ja identiteetin selkiyttämiseen. (esim. Bardy 1999, 249–266; Hakonen 2003a, 130–136; Hakonen 2003b, 146–153; Vesanen-Laukkanen, Sava & Martin 2004, 16–21.) Laadukkaan hoidon ja huolenpidon takaamisessa ja toimintakyvyn arvioinneissa ihmisten kertomukset elämästään ovat olennaisia. Ne auttavat ottamaan huomioon yksilöllisyyden ja jäljit-

tämään hänen kokemusmaailmaansa silloinkin, kun toimintakyvyn rajoitukset estävät ihmistä itseään toteuttamasta tarpeitaan ja toiveitaan. (Seppälä 2008, 171–172.)

Sosiaali- ja kasvatusalojen työssä työntekijän oma elämäntarina on merkittävä taustavaikuttaja. Työntekijän ja asiakkaan suhdetta on kuvattu monia muita ammattilaisten ja asiakkaiden välisiä suhteita persoonallisemmaksi (ks. Rostila 1997, 33). Työntekijän itsetuntemuksen merkitys korostuu työssä, jossa kohdataan, tuetaan ja autetaan ihmisiä erilaisissa, usein hyvin vaikeissa elämäntilanteissa ja -vaiheissa. Jotta voi ymmärtää toista ja hänen tilannettaan, on ymmärrettävä itseään ja omia lähtökohtiaan.

Omaelämäkerrallista kerrontaa ammatillisen identiteetin tukemiseen on sovellettu opettajankoulutuksessa. Tavoitteena on ollut opettajan persoonallisuuden kehittäminen, itsereflektio ja itsetuntemuksen lisääminen. (Heikkinen 2001; Heikkinen 2002; Estola & Mäkelä 2002.) Samoihin aikoihin kun opettajankoulutuksessa sovellettiin ja tutkittiin omaelämäkerrallista kerrontaa Opettajana muutosten keskellä -hankkeessa (ks. Heikkinen & Syrjälä 2002), tein tahollani sosiaalialan ammattikorkeakoulussa ensimmäisiä omaelämäkerrallisen kirjoittamisen soveltamiskokeiluja. Tavoitteena oli sosiaalialan työhön valmistuvien ammatillisen kasvun tukeminen. (Karjalainen 2004; Hyväri & Karjalainen 2005.)

Omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta elämän kerronnan muotona kiinnostuin työssäni äidinkielen opettajana sosiaali- ja kasvatusalan ammatillisessa koulutuksessa jo 1980- ja 1990-luvuilla hakiessani keinoja rohkaista uusia opiskelijoita kirjoittamaan. Huomasin, että omista muistoista kirjoittaminen vei tekstin tuottamiseen kuin itsestään sellaisenkin, joka ei ollut kirjoittanut pitkiin aikoihin tai jolle kirjoittaminen ei tuntunut olevan omin ilmaisukeino. Syntyneiden tekstien avulla ja niiden muokkaamista ohjaten opetin kirjoittajia soveltamaan tekstin rakenteisiin ja ilmaisuun liittyviä käytänteitä, jotta heidän olisi helpompi tuottaa opintoihin kuuluvia muita tekstejä.

Opiskelijoiden innostus ja paneutuminen omien muistojen kirjoittamiseen hämmästytti minua kerta toisensa jälkeen. Mistä tässä innossa ja tekstien syntymisen helppoudessa oli kysymys? Mitä muistoista kirjoittaessa tapahtui? Mikä kirjoittamisen merkitys oli opiskelijoille? Mihin se perustui? Innostus näytti liittyvän enemmän muistoista kirjoittamiseen sinänsä kuin haluan muokata tekstiä moitteettomaksi kirjoitelmaksi. Oliko innostus hyödynnettävissä pedagogisesti muutenkin kuin kirjoittamisen opetuksessa? Voisiko kirjoittaminen palvella sosiaali- ja kasvatusalan ammattiin valmistuvia muutenkin kuin oman osaamisen osoittamisessa?

Ensimmäisessä tutkimassani omaelämäkerrallisessa kirjoitusprosessissa (Karjalainen 2004) päähuomioni oli kirjoittajien kirjoittamiskokemuksissa. Selvitin, miten kirjoittajat merkityksellistivät omista elämänvaiheistaan kirjoit-

tamisen. Aineistonkeruuvälineenäni olivat kirjoittajien kirjoittamiskokemuksistaan kertovat reflektiotekstit, joista tuli tärkeä osa ammatilliseen kasvuun tähtäävää omaelämäkerrallista kirjoittamismenetelmää. Se ohjasi kirjoittajia jatkamaan reflektointiaan varsinaisen omasta elämästä kirjoittamisen jälkeen. Kysymys reflektiosta omaelämäkerrallisessa prosessissa jäi askarruttamaan mieltäni.

Kirjoittamista käytetään yhä enemmän eri yhteyksissä "välineenä" johonkin, esimerkiksi identiteettityöhön, itseymmärryksen lisäämiseen ja itsehoitoon (ks. esim. Bolton 2005; Lindquist 2009, 70–96; Hattula & Svensson 2009). Tässä tutkimuksessa tarkastelen omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja tekstin "välineellisyttä" reflektion ja reflektiivisyyden kannalta. Sosiaalialan ammattilaiselle reflektion taito on ammattitaidon ydintä. Reflektiivisyyttä kykynä tarkastella ja arvioida omaa ajatteluaan ja ajatussisältöjään on tulkittu toisaalta myötäsyntyiseksi kyvyksi ja yleiseksi valmiudeksi, joka kehittyy kypsymisen kautta, toisaalta taitojen oppimisen kaltaiseksi (Rauste-von Wright, von Wright & Soini 2003, 69).

Reflektiota on tutkittu yleensä mentaalisenä toimintona, jolloin huomio on kognitiivisissa prosesseissa. Käsillä oleva tutkimus on yhtäältä omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja toisaalta tekstin tutkimusta, jossa selvitän reflektiota ja reflektiivisyyttä kirjoittamiseen ja tekstiin liittyvänä, en kirjoittajan mentaalisenä toimintona sinänsä. Kiinnostukseni kohdistuu omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen ja tekstiin nimenomaan oman elämän tarkastelun käytänteenä. Selvitan, miten reflektio ilmenee omaelämäkerrallisissa teksteissä ja millainen reflektion väline omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti ovat. Tutkimus liittyy 3–3,5 vuoden mittaiseen omaelämäkerrallisen kirjoittamisen prosessiin, joka oli osa sosionomiopintoja vuosina 2004–2007. Aineisto on koottu tuossa prosessissa kirjoitetuista omaelämäkerrallisista teksteistä, niihin liittyvistä kirjoittamisen kokemuksesta kuvaavista kommentaareista ja lopuksi kirjoitetuista päättöteksteistä.

Vaikka omaelämäkerrat ovat yleisiä tutkimusten aineistona eri tieteenaloilla, ja omaelämäkertoja on tarkasteltu monista eri näkökulmista ja eri metodein, ei ole selvitetty, millainen väline omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti ovat eletyn tarkastelussa. On kiinnitetty vähemmän huomiota siihen, miten ihmiset kirjoittaessaan elämästään luovat sen mieltä ja merkitystä. Kertojan omat ajatukset eletyn elämän kertomisesta, kertomisen merkityksestä hänelle itselleen sekä kirjoittamalla kertomisen tuloksena syntyneestä tekstistä ovat olleet myös vähemmän tutkimuksellisen huomion kohteina (myös Hatakka 2004, 174).

2. TOORETTISET LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET

Keskeisimmät teoreettiset käsitteet liittyvät tutkimuksessani omaelämäkertaan, kirjoittamiseen ja reflektioon. Aineistoni edustavat omaelämäkerrallisia tekstejä, ja esittelemällä omaelämäkerta käsitteenä ja lajina paikkanaan aineistoni tekstit omaelämäkerrallisten tekstien joukkoon. Kirjoittaminen on tutkimuksessani keskeinen: sen avulla on tuotettu elettyä elämää tekstiksi ja sillä kerrotaan myös kirjoittamisen kokemuksesta. Toisessa alaluvussa selvitän kirjoittamisen konstruktivistista luonnetta ja yhdistän kirjoittamisen representaatioon. Kirjoittamisen tuloksena syntyvä teksti edustaa ja esittää, representoi sitä elämää, josta teksti kertoo. Kolmas alaluku käsittelee reflektiota ja reflektiivisyyttä käsitteenä ja ilmiönä. Reflektiolla ja reflektiivisyydellä on monta merkitystä käyttöyhteytensä mukaan. Selvitän näiden käsitteiden merkityksiä eri yhteyksissä ja määrittelen reflektion tutkimuksessani omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja lukemisen prosessiksi, jossa on kyse eletyn merkityksellistämisestä.

2.1 Omaelämäkerta ja omaelämäkerrallinen teksti

Omaelämäkerta on yleisesti määritelty minämuotoiseksi kronologiseksi proosakertomukseksi, jossa kirjoittaja kertoo elämästään kirjoittamishetkestä käsin ja jossa henkilökohtainen kehitys painottuu (Lejeune 1989, 4–5; Makkonen 1993a, 10). Mielikuvia omaelämäkerrasta genrenä hallitsee edelleen laaja, kattava, keskeisimmät elämänvaiheet kronologisesti elämänkaaren vaiheesta toiseen yksikön ensimmäisessä persoonassa kerrottu esitys, joskin esimerkiksi yksikön kolmannen persoonan esitysmuoto, kronologian rikkominen, preesensissä kertominen ja runomuotoisuus ovat haastaneet perinteistä määritelmää. Myös tavassa ja periaatteissa jäsentää omia elämänvaiheita on ollut nähtävissä muutoksia. Anni Vilkkonen (2001, 76) on pannut merkille, ettei esimerkiksi aiemmin yhteisesti perusteltuja elämää jaksottavia ikävaiheita siirtymineen enää välttämättä koetakaan omaa elämää kuvaaviksi.

Päivi Kosonen (2000, 20; 2009, 283) on hahmottanut modernin omaelämäkerran kirjoitettuna teoksena kahteen päätyyppiin, rousseualaiseen ja stendhalilaiseen. Näistä ensimmäiselle on ominaista pyrkimys luoda elämän tapahtumista ja kokemuksista mahdollisimman yksilinjainen, eheä ja aukoton tarina, kun taas jälkimmäisen mallina on katkelmallisuus, rönsyily, poikkeamat ja fragmentaarisuus. Tällaisen epäjatkuvan mallin Kosonen (2009, 222) näkee tapana vastata myöhäismodernin todellisuuden kaoottisuuteen ja jat-

kuvaan muutoksenalaisuuteen, joskin silläkin on juurensa kauempana historiassa. Sen lisäksi epäjatkuva malli on hänen mukaansa myös ”toisenlaatuinen tapa” suhtautua omaelämäkerralliseen projektiin.

Omaelämäkerta kirjallisena lajina on siis monimuotoinen, ja varsinkin laajenevalla omaelämäkertatutkimuksen kentällä on hankala sovittaa kaikkia omasta elämästä kertovia tekstejä tiettyjen ideaalityyppien kehikkoon. Pauliina Latvala (2005, 72) on pannut merkille, että vaikka elämäkerrallisen kerronnan malli tiedostetaan, ei kuitenkaan ole yhteistä, yleistä käsitystä esimerkiksi lajille sopivasta laajuudesta sivumääränä, sisällöstä tai kertovan äänen muodosta. Tutkimuksissa, joissa aineistona ovat esimerkiksi johonkin oman elämän vaiheeseen, tilanteeseen tai kokemukseen keskittyvät tekstit, onkin omaelämäkerran määrittelyä tarkennettava. Omaelämäkerran sijaan ehdolla on ollut *omaelämäkerrallinen kirjoittaminen* (Latvala 2005, 72), *omaelämäkerrallinen kertomus* (Kaarlenkaski 2008, 6) ja *omaelämäkerrallinen fragmentti* (Saresma 2007, 119). Päivi Kosonen (2000, 75) on käyttänyt käsitteitä *osittainen omaelämäkerta* ja *omaelämäkerrallinen teksti* tutkimuksessaan Sarrauten, Durasin, Robbe-Grillet'n ja Perecin omaelämäkerrallisista teoksista, joissa kirjailijat eivät kerro perinteistä, yhtenäistä elämänkulkua ja koko elämänhistoriaa, vaan osittavat jatkuvuuden eleyiksi hetkiksi, sattumuksiksi ja episodeiksi. Kyse on siis omaelämäkerrallisen tekstin yhdestä aspektista, ei koko elämänhistoriasta.

Kirjallisen omaelämäkerran suullinen vastine on *elämäkertomus* (life story), joita tuotetaan puhujan ja kuulijan vuorovaikutuksessa esimerkiksi haastattelutilanteissa. Elämäkertomuksen keskiössä on kertoja itse, joka ilmaisee ja arvioi elämäntapahtumiensa käsittelyssä itseään ja kuulumistaan tiettyihin ryhmiin. Elämäkertomus on siten kertojan sosiaalista evaluaatiota samalla kun hän ilmaisee käsitystään itsestään. (Komulainen 1998b, 71–73.) Elämäkertomus on rakenteellisesti epäjatkuva esitys, joka ei perustu kronologiaan, vaan on täynnä monenlaisia poikkeamia alusta-loppuun -logiikasta. Käsite elämäkertomus painottaa prosessia, kertomustapahtumaa. (Linde 1993, 25–37; Aro 1996, 44, 67.)

Omaelämäkerran prosessimaisuus on tutkimuksessani lähtökohtana, kun eletystä elämästä kirjoitetaan useamman vuoden aikana. Ymmärrän oman elämän kerronnan – siis myös omaelämäkerrallisena kirjoittamisena – jatkuvasti kehkeytyvänä prosessina, joka tuottaa kerrontakontekstista käsin erilaisia, muutoksenalaisia versioita eletystä elämästä. Anna Hynninen (2004) on tarkastellut saman henkilön, aktiivikirjoittajan omaelämäkerrallisia kirjoituksia pitkältä aikaväliltä ja todennut samoja asioita koskevien kirjoitusten varioivuuden. Tekstit on kirjoitettu arkistolle, ja syy siihen, miksi tekstit kuvaavat samoja kirjoittajan oman elämän asioita eri tavoin, on Hynnisen mukaan osittain se, mitä on kysytty ja mitä tarkoitusta varten. Toisaalta myös histo-

rialliset ja sosiaaliset kontekstit ovat erilaisten versioiden taustalla. Kerronta on kontekstisidonnaista: tekstin ulkoiset ja sisäiset tekijät vaikuttavat sekä kerrontaan että sen tulkintaan.

Kutsun Kososen (2000, 75) tapaan tutkimusaineistoni kirjoitelmia *omaelämäkerrallisiksi teksteiksi*. Niissä jokaisessa kerrotaan omasta elämästä aina hieman eri näkökulmasta, mutta ei välttämättä edeten kronologisesti eri ikäkausien ja elämänvaiheiden mukaan, vaan pysähtyen siihen vaiheeseen, jona kirjoitelmassa tarkasteltava teema tai ilmiö on koskettanut kirjoittajaa. Sisällytän omaelämäkerrallisiin teksteihin myös senlaatuiset tekstit, jotka kertovat ja kuvaavat jotain kirjoittajan elämään ja kokemukseen kirjoittamishetkellä kuuluvaa ilman retrospektiötä.

Omaelämäkerran määritelmässä ei koskaan ohiteta Philippe Lejeunen teoretisointia omaelämäkerrallisesta sopimuksesta, olkoonkin, että viittaukset siihen sisältävät useimmiten problematisointia ja kriittisyyttä. Omaelämäkerrallinen sopimus on siten ikään kuin lähtökohta omalle, tarkemmalle määrittelylle. Omaelämäkerrallisen sopimuksen mukaan omaelämäkerran lukija ymmärtää tekstin kirjoittajan, kertojan ja päähenkilön viittaavan yhteen ja samaan henkilöön (Lejeune 1989).¹ Sopimus on fiktion sopimukselle vastakkainen kirjoittajan, lukijan ja tekstin välinen lukemissopimus, joka tarjoaa mahdollisuuden lukea omaelämäkerran omana, tekstin ulkopuoliseen todellisuuteen viittavana tekstilajinaan, jonka fyysisen kirjoittajan, kertojan ja kerrotun minän ajatellaan olevan identtisiä, siis sama henkilö. Tämän samuuden Lejeunelle vahvistaa kirjoittajan ja päähenkilön sama nimi, joka on siis eräänlainen lukemista ohjaava koodi. (Lejeune 2000, 346.) Tuon sopimuksen yksinkertaistus omaelämäkerrallisen minän oletetusta yhtenäisyydestä on sittemmin purettu (ks. esim. Tammi 1991, 11; Vainikkala 1998, 440–450) ja ajatus todellisen tekijän, kertojan ja päähenkilön samuudesta kyseenalaistettu. Kirjoittaja ei ole sama kuin tekstin kertoja, joka on lingvistinen subjekti, eikä kerrottu minäkään kertojan varhaisempuna minänä ole täysin yhtenevä kertojan kanssa. Omaelämäkerran minä on siten monikerroksinen ja monimutkainen käsitteiden verkosto, joka tuottaa samuuden illuusiota pikemminkin kuin samuutta sinänsä. Samoin omaelämäkerran suhde elämään on monimutkainen. (Saresma 2007, 62–63.)

1 Omaelämäkerrallisissa teksteissä samoin kuin päiväkirjateksteissä on tapana erottaa narratologisesti fiktiivisten tekstien tapaan todellinen, fyysinen kirjoittaja tekstiin sisältyvästä kertojasta. Ei-fiktiivisessä tekstissä tuo erottaminen voi olla hankalaa. Mia Votka (2005,142) on päiväkirjatekstejä tutkiessaan viitannut Robert A. Forthergillin (1995, 86) näkemykseen päiväkirjan kertojasta: äänessä olevalla subjektilla on aina jokin rooli, joka ei välttämättä eroa fyysisestä kirjoittajasta, mutta on kuitenkin vain yksi versio tätä oikeaa henkilöä. Päiväkirjan kirjoittajan on aina valittava paitsi tapahtumat, joista kertoo, myös asennoituminen tai rooli, jonka kautta kertoo. Kirjoittajan on joko tietoisesti tai tiedostamatta suhtauduttava päiväkirjatekstiin jollain tavalla, ja siten kirjoittaja ”dramatisoi” itsensä, synnyttää ”päiväkirjapersonan”.

Kun käsitys omaelämäkerrallisen minän yhtenäisyydestä on purettu, se usein rakennetaan uudelleen, hieman toisin perustein, jotta sentään pysytään omaelämäkerrassa omana lajityyppinään. Niinpä myös Saresma (2007, 63) toteaa minämuotoisessa omaelämäkerrassa olevan luontevaa ajatella päähenkilön ja kertojan olevan sama, "sillä omaelämäkertaa kutsutaan usein 'minän kirjoitukseksi', ja sitä tarkastellaan yrityksenä vastata kysymykseen, kuka minä olen, tai tarkemmin, miten minusta tuli minä".

Tutkimukseeni liittyvän pedagogisen prosessin kannalta kysymys kirjoittajan, kertojan ja kerrotun minän identtisydestä tai epäidenttisydestä tarjoaa kirjoittajalle arvioinnin mahdollisuuden oman tekstinsä avulla samoin kuin kysymys tekstin todenvastaavuudesta. Kun kirjoittaja tarkastelee itse tuottamaansa tekstiä itsestään, hänellä on mahdollisuus verrata käsitystään itsestään siihen, mitä tuli kirjoittaneeksi: onko tekstistä välittyvä kertoja ja tekstissä kerrottu minä se, joksi kirjoittaja tunnistaa itsensä? Kirjoittamisen, vertaamisen ja arvioinnin prosessissa on kyse reflektoinnista. Kirjoittaja arvioi itseään suhteessa tekstiinsä. Omaelämäkerrallinen teksti itseilmaisuna ja yhdenlaisensa minuuden ulkoistamisen keinona tarjoaa välineen siihen. (ks. myös Heikkinen 2002, 116; Ricoeur 1992,14; Taylor 1989, 47; Bruner 1987, 11–12.)

Omaelämäkerrallisen sopimuksen voi ymmärtää kirjoittajan lukijalle ehdottamana sopimuksena omaelämäkerran koodistosta, jonka mukaan elämäntarina on jäsentynyt. Anni Vilkkö (1997, 79) on laajentanut kirjoittajan ja lukijan välisen sopimuksen koskemaan omaelämäkerrallisten kokonaisuuksien ja niiden esittämistavan valintojen perusteita. Kirjoittaja pyrkii siten varmistamaan, että vastaanottaja ymmärtää kirjoittajan valinnat. Sopimus voi olla julkilausuttu tai sanaton, jolloin kyseessä on olemassa olevien kerronnan kaavojen ja tapojen käyttäminen. Lukijasta tulee tarinan "kanssatuottaja", joka osallistuu kirjoittamisprosessiin edustamalla ympäröivää sosiaalista todellisuutta ja sosiaalisen elämän arviointikriteereitä. (ks. myös Kohli 1978, 25; Kohli 1981, 66.)

Kiinnostus omaelämäkertoihin tutkimusaineistona ja -kohteena on kasvanut 1980-luvulta lähtien eri tieteenaloilla. Kiinnostukseen ja huomioon niin sanottujen tavallisten ihmisten omaelämäkertoihin eri tieteenaloilla, muun muassa psykologiassa ja kasvatustieteissä, on Suomessa vaikuttanut paljon 1980-luvulta lähtien sosiologinen elämäntapatutkimus (ks. esim. Roos 1987). Omaelämäkerrallinen tutkimus eri tieteenaloilla on sittemmin saanut paljon vaikutteita toisiltaan, ja onkin todettu, ettei esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksellista ja sosiaali- ja yhteiskuntatieteen omaelämäkertatutkimusta voidaan kategorisesti erottaa enää toisistaan, sillä niillä on paljon samaa teoreettista ja käsitteellistä perustaa. Myös tekstien tulkinnan kysymykset ovat samoja. (Hägg, Lehtimäki & Steinby 2009, 20.) Niin sanotun narratiivisen

käänteiden seurauksena kiinnostusta kertomuksiin eri tieteenaloilla onkin alettu pitää omana narratiivisena tutkimussuuntanaan, jonka piirissä on teoretisoitu muun muassa elämän ja kertomuksen suhdetta (Saresma 2007, 37).

Omaelämäkertoja on tarkasteltu paitsi sisältönsä, kerrotun elämän, kanalta eri teemoista käsin erityisesti sosiaalitieteellisissä tutkimuksissa, myös teksteinä, niin että huomio on kertomuksessa ja kertomisessa. Omassa tutkimuksessani huomioni on omaelämäkerrallisten tekstien kielellisessä ja kerronnallisessa rakentumisessa reflektiivisyyden näkökulmasta ja kirjoittamisessa kirjoittajan tekona. Tutkimukseni on saanut virikkeitä sellaisista tutkimuksista, joissa tarkastelun kohteena ovat oman elämän ja kokemuksen kerronta, kokemuksesta kertova teksti ja tekstin rakentuminen. Näitä edustavat esimerkiksi Tuija Saresman (2007) monitieteiseen omaelämäkertatutkimukseen, kulttuurintutkimukseen ja feministiseen tutkimukseen pohjaava *Omaelämäkerran rajapinnoilla* omaelämäkerran ja kirjoittamisen teoretisoinnin osalta. Taina Ukkosen (2000) muistelupuhetta oman historian ja kokemuksesta kertomusten tuottamisprosessina tarkasteleva folkloristiikan ja historian tutkimuksen alaan lukeutuva *Menneisyyden tulkinta kertomalla* on tarjonnut näkökulmaa kerronnan tutkimiseen. Pauliina Latvalan (2005a) folkloristinen tutkimus *Katse menneisyyteen* on auttanut suuntaamaan omaa katsettani menneisyyden kerronnan esittämistapoihin. Omaelämäkerran kerrontaa ja luentaa koskeva ”perustutkimus” on ilman muuta Anni Vilkon (1997) ura-uurtava *Omaelämäkerta kohtaupaikkana*, joka on tarjonnut tutkimustietoa siitä, miten elämä jäsenyyksiä kirjoittamalla omaelämäkerraksi. Näissä kaikissa mainitsemissani tutkimuksissa omaelämäkerralliset aineistot ovat kuitenkin erityyppisiä kuin omassa tutkimuksessani. Saresman ja Vilkon tutkimuksissa omaelämäkerralliset tekstit ovat elämäkertakilpailuihin osallistuneiden kirjoittamia, Latvalan tutkimusaineisto on kansanrunousarkistolle kirjoitettuja keruuvastauksia ja Ukkosen tutkimus pohjautuu haastattelutilanteesta tuotettuun muistelupuheeseen, ei muistelijoiden itsensä kirjoittamiin teksteihin.

Tutkimukseni näkökulma on motivoitunut omaelämäkerrallisen kirjoittamisen menetelmällisestä käytöstä käsin. Omaelämäkerrat menetelmänä ovat olleet tutkimuksen kohteena suhteellisen vähän, joskin omaelämäkertamenetelmiä on kehitetty runsaasti esimerkiksi pedagogiikan, lastensuojelun ja erilaisten terapioiden tarpeisiin. Menetelmäorientaation puolesta oma tutkimukseni liittyy sellaisiin tutkimuksiin, jotka kytkeytyvät omaelämäkerrallisuuden soveltamiseen käytännön tai menetelmän kehittämiseksi. Hannu L.T. Heikkinen (2001, 2002) on kehittänyt ja tutkinut toimintatutkimuksen avulla omaelämäkerrallisia metodeja opettajien persoonallisen ja ammatillisen kasvun tueksi opettajankoulutuksessa. Hän tarkastelee opettajuutta narratiivisena identiteettinä, joka syntyy kertomuksina, ja jota on tuettu opettajankoulutuksessa muun muassa opiskelijoiden itsestään kokoamalla narratiivisella

portfoliolla ja työskentelyllä sen avulla. Asta Suomen (2002) tutkimuksessa on yhtenä juonteena itsestä kertominen sosiaaliohjaajakoulutuksessa. Kyse ei ole varsinaisesti menetelmän kehittamisestä, vaan Suomi tarkastelee sosiaaliohjaajaopiskelijoiden kerrontaa koulutuksestaan ja narratiivisen pätevyyden kehittymistä siinä. Näissä tutkimuksissa itsestä kertominen liittyy aikuisten opiskelijoiden ammatillisen kasvun tukemiseen ja kehittymiseen, ja se oli myös oman tutkimukseni kirjoittamisprosessin pedagogisena tavoitteena.

2.2 Kirjoittaminen representaationa

Kirjoittaminen on tutkimuksessani väline, jolla kerrotaan eletystä ja koetusta: elettyä ja koettua tuotetaan kirjoittamalla tekstiksi. Kirjoittamalla kerrotaan myös kirjoittamisen kokemuksesta.

Kirjoittamista on tutkittu paljon psykologis-kognitiiviselta kannalta, jolloin huomio on kirjoittamistapahtumassa ja siinä, mitä kirjoittajassa itsessään tapahtuu. Kirjoittamistapahtuman mentaalisia prosesseja on kuvattu malleilla, joissa kirjoittaminen kuvataan esimerkiksi ongelmaratkaisuna (Swarts, Hayes & Flower 1984, 53), tiedontoistamisena tai tiedonmuokkaamisena (Bereiter & Scardamalia 1987, 8–25) ja tiedonmuodostamisena, jolloin käsitys kirjoittamisesta löytämisenä tietoisien ongelmanratkaisun sijasta korostuu (Galbraith 1999, 141). Kirjoittamisprosessien mallit ovat hyödyttäneet kirjoittamisen opetusta ja sen menetelmien kehittämistä (esim. prosessikirjoittaminen) osoittamalla, miten taitavat kirjoittajat toimivat ja miten taitavaksi kehitytään (ks. myös Ranta 2007, 31–40). Kirjoittamisen kognitiivista puolta selvittävä tutkimus ei kuitenkaan anna tietoa juurikaan kirjoittamisesta sosiaalisena eikä kulttuurisena käytänteenä eikä valaise kirjoittamisen suhdetta kohteeseensa ja sen mahdollisuuksia kohteestaan kertomisen välineenä.

Vaikka omasta elämästään kirjoittava kokee todennäköisesti kuvaavansa elämäänsä niin kuin se on tapahtunut ja niin kuin hän on sen kokenut, eletyn ja koetun muotoutuminen tekstiksi, kerrotuksi elämäksi ja kokemukseksi on monimutkainen prosessi, jonka lopputuloksen, omaelämäkerrallisen tekstin suhde elettyyn ja kokemukseen on yhtä monimutkainen. Kieli merkityksiä tuottavana ja todellisuutta luovana pikemminkin kuin sitä heijastavana on yleinen poststrukturalistisessa ajattelussa. Kirjoittaminen on siten konstruktivistista toimintaa, joka ei tuota suoraa näkymää elettyyn ja kokemukseen, vaan konstruktion, joka on syntynyt omien tuotantoehtojensa vallitessa. (Richardsson & St Pierre 2008, 476.) Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kannalta tällä on erityinen merkitys sikäli, että siihen liittyy pyrkimys totuudenmukaiseen kuvaukseen kirjoittajan omasta elämästä ja kokemuksesta.

Romy Clark ja Roz Ivanič (1997) tarkastelevat kirjoittamista kulttuurisena ja poliittisena tekona. He pohjaavat näkemyksensä M.A.K. Hallidayn ja Norman Faircloughin ajatteluun ja korostavat kielenkäyttöä sellaisena merkitysten tuottamisena, joka tapahtuu aina jossain sosiaalisessa kontekstissa. Faircloughin ajattelussa se käsittää paitsi olosuhteet, joissa ihmiset kommunikoivat, myös sosiaalisen, kulttuurisen ja poliittisen ilmaston, jossa kommunikaatio tapahtuu. Sosiaalisen kontekstin tärkeimpiä aspekteja ovat valtasuhteet. Clark ja Ivanič ottavat huomioon kirjoittamistapahtumaan vaikuttavina paitsi fyysiset, mentaaliset ja ihmisten välisiin suhteisiin liittyvät käytänteet, myös tekstuaaliset ja diskursiiviset konventiot. (Clark & Ivanič 1997, 9–11.) Tutkimuksessani opinnot omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kontekstina on erityinen. Oppilaitos ja koulutus siihen liittyvine valtarakenteineen muodostavat vahvan kehyksen, joka vaikuttaa siihen, mitä ja miten omasta elämästä ja kokemuksesta kirjoitetaan. Oppilaitoksissa kirjoitettuihin teksteihin on perinteisesti liittynyt arviointi ja arvostelu. Kirjoittamiseen voi siten ajatella vaikuttavan paitsi tekstien vastaanottajaan liittyvät vallan kysymykset myös tulkinnat siitä, mikä on hyväksyttyä, soveliasta, arvostettua ja arvokasta kirjoitettavaksi koulutuksen kontekstissa.

Kun merkitykset eivät ole olemassa valmiina, tarkoittaa myös omaelämäkerrallinen kirjoittaminen siten merkityksen antamista eletylle, eletyn merkityksellistämistä ja tulkintaa. Korostaessaan kirjoittamista merkityksenmuodostamisen prosessina eikä vain valmiiden merkitysten esittämisenä Romy Clark ja Roz Ivanič (1997, 110) tuovat esille vaaran romantisoida kirjoittamista sellaisena luovana prosessina, jossa tuotetaan omaperäisiä, alkuperäisiä merkityksiä. Jokainen kirjoittamistapahtuma on heidän mukaansa toisaalta "luova" siinä mielessä, että se tuottaa uniikin tekstin, joka sisältää uniikkeja merkityksiä uniikissa tilanteessa. Toisaalta nämä merkitykset on kuitenkin luotu kulttuuristen ja sosiopoliittisten rajoitusten puitteissa. Tekstien voi siis ajatella olevan yhtä aikaa yksilöllisiä ja kulttuurisia, niin että niissä kietoutuvat yhteen kirjoittajan kokemukset, kollektiiviset merkitykset ja kerronnalliset mallit. (Myös esim. Saresma 2007, 64; Uotinen 2003, 140–141.)

Harri Veivo (2011, 194, 206) on esittänyt kirjallisuuden semioottisessa tarkastelussa, että kirjoittaminen toimintona on sekä luovaa että tahattomasti luovaa, "sameaa toimintaa". Kieli ja muut semioottiset järjestelmät ja niiden käyttöön liittyvät konventiot asettavat keinot ja ehdot kirjoittamiselle, mutta ne antavat myös tilaa variaatioille ja tavoitteelliselle toiminnalle. Kirjoittaminen tuottaa siten sekä kirjoittajan aikomia että aikomattomia merkityksiä. Kirjoittaminen ei ole täysin kirjailijan kontrolloitavissa, vaan syntyy myös odottamattomia, tahattomia ja ennakoimattomia rakenteita.

Kokemuksen konstruoituminen tekstiksi on nähty kaksisuuntaisena siten, että samalla kun omaelämäkerran kirjoittaja konstruoi kokemustaan tekstiksi,

samanaikaisesti eletyn ja kerrotun kokemuksen on ajateltu konstruoivan kirjoittajan identiteettiä (Saresma 2007, 64). Tälle ajatukselle samansuuntaiseksi voi nähdä sen, miten Päivi Kosonen (1998, 103–104) tarkastelee omaelämäkerrallista tekstiä elämänhistorian tai -tarinan sijasta ”itsen eläväksi tekemisenä kirjoituksessa”. Tämä tarkastelutapa siirtää näkökulman tekstin rakenteista ja muodosta elämän ja identiteetin prosessointiin ja laventaa analyysin painopistettä teksteistä tekstin ja ihmisen välisten suhteiden tarkasteluun. Lisäksi ajatus itsen eläväksi tekemisestä siirtää Kososen mukaan ajallista perspektiiviä menneisyydestä enemmän nykyhetkeen ja tulevaisuuteenkin. Kerronnallisen muodon keksimisen ohessa kirjoittajalle voi olla tärkeää eletyn eläminen uudestaan.

Kirjoittamisen ja tekstin perustavanlaatuisia ominaisuuksia ovat pysyvyys, näkyvyys, kuljetettavuus, hitaus mentaalisenä prosessina, mahdollisuus harkittuun tuottamiseen ja etäisyys lukijasta (Clark & Ivanič 1997, 118). Juuri nämä tekstin ominaisuudet mahdollistavat reflektion tekstin avulla oman ajattelun ja sen perusteiden tarkasteluna. Pysyvänä ja näkyvänä jälkenä syntyy tekstiä nimitetään usein peiliksi, joka näyttää kirjoittajalle itselleen hänen ajatteluaan, sitä mitä hän tietää ja miten (Viskari 2001, 14).

Omasta elämästä kirjoittaminen eletyn elämän sanoittamisena ja merkityksellistämisenä on *representaatiota*, ”kohteensa läsnä olevaksi tekemistä” ja ”jonkin esittämistä jonkinlaisena” (Lehtonen 2000, 46, 45). Filosofisessa mielessä representaatio liittyy läsnäolon ja poissaolon problematiikkaan siten, että jokin poissaoleva korvataan uudella läsnäolon muodolla. Uusi edustaa tai esittää poissaolevaa. Kyse on siis jostakin, mikä viittaa itsensä ulkopuolelle ja mitä se edustaa. (Knuutila & Lehtinen 2010, 10–11.) Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen tuloksena syntyvä teksti edustaa elettyä elämää samalla, kun se esittää sitä. Edustaminen ja esittäminen tapahtuvat käytössä olevien esittämistapojen ja niiden sisältämien normien ja konventioiden avulla. Esitetty kohde ei ole siten materiaalisesti eikä fyysisesti läsnä, vaan se havaitaan ja ymmärretään representaation välityksellä, uudelleen esitettynä (Mäkiranta 2008, 31).

Omasta elämästä kertova teksti on representaatio myös siinä mielessä, että se esimerkiksi jotakin elämänvaihetta kuvaavana edustaa koko tuota elämänvaihetta. Mikään teksti ei voisi missään olosuhteissa kertoa kattavasti koko elämästä tai edes sen jostakin vaiheesta, ja siinä mielessä osa edustaa, representoi kokonaisuutta.

Stuart Hall (1997, 24–26) on jäsentänyt representaation teorian lähestymistavoiltaan kolmeen luokkaan sen mukaan, miten ne selittävät representaation toimivan kielen kautta. Reflektiivisessä lähestymistavassa (1) kielen ajatellaan toimivan peilin tavoin ja heijastavan todellisia merkityksiä siten kuin ne esiintyvät maailmassa. Intentionaalisen lähestymistavan (2) mukaan olen-

naisia ovat tekijän tarkoitusperät. Sanat tarkoittavat sitä, mitä niiden käyttäjä haluaa niiden tarkoittavan. Konstruktionistinen lähestymistapa (3) korostaa kielen sosiaalista luonnetta. Tullakseen jaetuiksi ja ymmärretyiksi yksityisetkin merkitykset tuotetaan kielen yhteisten sääntöjen, koodien ja konventioiden kautta. Asiat eivät ”tarkoita” sinänsä, vaan merkitys konstruoidaan käyttäen representationaalisia systeemeitä, käsitteitä ja merkkejä. Jerome Brunerin teoriassa kielellinen representaatio on yksi mahdollinen representaation muoto ja sellaisena se on aina konstruktio. Todellisuus mielessämme on konstruoitu, ei peilikuva, ja se on merkityksenmuodostuksen seuraus, joka on toteutettu ajattelun kulttuurisilla työkaluilla. Representaatiot ovat toisaalta yksilön oman mielen tuotteita, toisaalta muotoutuneet vuorovaikutuksessa kulttuurin ja ympäristön kanssa. (Tolska 2002, 78–79; Erkkilä 2004, 187.)

Semioottisessa kirjallisuusteoriassa korostetaan tekstin esittävyden olevan tekstin ja kulttuuristen lukemisen käytäntöjen, säännön- ja tavanmukaisuuksien varassa. Teksti esittää jotain vasta näihin suhteutettuna. Esittävyys on tekstin, lukemisen tavan ja tilanteen tuottama ilmiö. Representaatiolla ei tarkoiteta *re-presentaatiota*, jonkin edeltävän asian uudelleen esittämistä tai ”uudelleen läsnäolevaksi tekemistä”. Esittäminen ei ole kopioimista, vaan representaatio syntyy semiosiksessa, merkityksen muodostumisessa merkeissä, teksteissä ja niiden avulla. (Veivo 2011, 102, 104–105.) Teos ei ole olemassa vain kirjailijan tavoitteellisesti järjestämänä ja hänen intentionsa hallitsemana merkkijonona. Vastaanottaja, lukija on keskeinen: merkitykset syntyvät lukijan toiminnassa. (Turunen 2011, 310.)

Kun representaatioissa on kyse edustamisesta, ja aina ainoastaan siten, että osa edustaa kokonaisuutta, voikin kysyä, kuinka totuudenmukaisesti se edustaa kohdettaan. Omaelämäkerrallinen teksti representaationa mahdollistaa kirjoittajalle sen, että hän voi verrata käsitystään itsestään tähän itsetoteutuksen tulokseen, ja hahmottaa sen avulla, millainen hän on tai ei ole ja kuka hän on. Identiteetin hahmottaminen on siten aina uudenlaisen suhteen rakentamista niihin representaatioihin – tässä tapauksessa itsestä kertoviin teksteihin – joita hän on itsestään tehnyt. (Heikkinen 2001, 119–120.) Ilmaukset itsestä tulevat joko hyväksytyiksi tai hylätyiksi. Tässä oman käsityksen vertaamisessa representaatioon on kyse reflektiosta.

2.3. Reflektio ja reflektiivisyys käsitteenä ja ilmiönä

Reflektiolla ja reflektiivisyydellä on monta merkitystä tieteenalan ja käyttöyhteyden mukaan. Tekstintutkimuksessa reflektio teoreettisena käsitteenä on kuitenkin vakiintumaton, joskin minkä tahansa tekstin voi yleisesti mieltää

reflektioksi, ajatusten tai vaikkapa ajankohdan heijastumiseksi tai heijastamiseksi merkeinä ja merkityksinä, ja omasta eletystä elämästä kertovan tekstin erityisesti menneen, eletyn, kokemusten tai minän heijastamiseksi.² Tämänkaltaiset näkemykset, joiden mukaan kieli ja kielenkäyttö mielletään todellisuuden heijastamiseksi, ovat kuitenkin vastakkaisia konstruktivistisille näkemyksille, joiden mukaan kieli pikemminkin rakentaa todellisuutta kuin kuvaa sitä.

Käsitteistä *reflektio* ja *reflektiivinen* on käytössä myös johdokset *refleksio* ja *refleksiivinen*. Synnöve Karvinen (1996, 27) arvelee muodon reflektiivinen vakiintuneen englanninkielisten ja refleksiivinen saksankielisten lähteiden kautta. Muodoilla on kuitenkin myös eri yhteyksissä merkitysero. Esimerkiksi terapian viitekehyksessä refleksiivisyys on liitetty minuuden tiedostamiseen (self-awareness), joka on prosessi ja sellaisena välittömämpi kuin reflektointi, joka puolestaan on objektin, esimerkiksi ajattelun, tunteen, asenteen, motiivin tai ilmiön, pohtimista jonkin tapahtuman jälkeen (Finlay 2003, 108).

Kielitieteessä refleksiivisyydellä tarkoitetaan tekijään, toimijaan, subjektiin itseensä kohdistuvaa, "itsekohtaista". Vuorovaikutukseen perustuvissa asiantuntijatehtävissä sillä tarkoitetaan tekniikkaa, jossa asiantuntija tai haastattelija palauttaa tai heijastaa takaisin olennaisen asia- ja tunnesisällön haastateltavan sanomasta. Psykoterapiassa reflektiivisyys on lähestymistapa. (Tiuraniemi 1994, 11–12.) Ihmistieteissä reflektiivisyydellä tarkoitetaan oman tutkimustyön kriittistä, etäisyyttä ottavaa ja suhteellistavaa arviointia. Siten tuodaan esiin oman ja muiden tutkimussuuntien taustaoletukset ja arvioidaan niitä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 20; Kakkuri-Knuutila & Heinlahti 2006, 221.) Sosiaalityössä ja sosiaalityön tutkimuksessa Terhi Laine (2005, 38) liittää refleksiivisyyden näiden institutionaaliseen itsemäärittelyyn ja sosiaalityön paradigmaattisten lähtökohtien esiinnostamiseen. Jari Aro (2001) on käsitellyt sosiologian refleksiivisyyttä tieteenalan itsetiedostuksena. Kulttuurien tutkimuksessa refleksiivisyys on liitetty paikantamiseen. Outi Fingerroos (2003) pitää paikantamista ja reflektiivisyyttä lähes synonyyminä ja määrittelee reflektiivisyyden tutkimuksen tekemisen prosessin ja sen subjektisidonnaisuuden julkituomiseksi. Kyseessä on siis tutkimuksen lähtökohtien näkyväksitekeminen lukijaa varten ja siten eräänlainen tutkimuksen "itsensä tiedostavuus".

Kirjallisuudentutkimuksessa reflektiivisyyden käsitteellä on oma erityinen merkityksensä *metafiktioista* ja *metalyriikasta* puhuttaessa. *Meta*-alkuliite juontuu kreikan kielen meta-sanasta, joka tarkoittaa 'takana', 'keskellä', 'jälkeen', 'kanssa'. "Metailmiö" tunnetaan eri tieteenaloilla. Oletukseen metata-

² Marxilaisessa kirjallisuusteoriassa heijastusteoria on keskeinen. Sen äärimmäisissä tulkinnoissa sanataideteoksen ymmärretään heijastavan peilin tavoin ympäröivää yhteiskunnallista todellisuutta. György Lukacs kehitti heijastusteoriaa edelleen. Hänen mukaansa hyvä sanataide ei niinkään heijasta todellisuutta, vaan suorastaan luo "todemman" ja täydellisemmän kuvan todellisuudesta. (Koskela & Rojola 1997, 121–22.)

sosta kuuluu, että siinä tapahtuva toiminta on jollakin tavalla tietoisempaa kuin tasolla, joka on metatason alapuolella. Metataso edustaa näkökulmaltaan ylempää tasoa, josta se tarkastelee kohdettaan. (Hallila 2006, 32.) Kielitieteessä ja semiotiikassa meta-alkuisilla käsitteillä viitataan omasta luonteestaan ja rakentumisestaan tietoiseen kieleen, joka kiinnittää lukijan huomion itseensä ja lukemisen prosessiin. Sanataiteessa tämä tarkoittaa kirjallisuuden periodit ja lajit ylittävää ilmiötä, jossa kaunokirjallinen teksti viittaa omaan luonteeseensa kaunokirjallisena artefaktina. (Oja 2004, 7–8.) Sanataideteos pohdiskelee silloin itseään lajinsa edustajana, ja siten lukijan huomio kiinnitetään kerronnallisin keinoin fiktiivisen esityksen laatimiseen, lukemiseen tai teoksen rakenteeseen. Metafiktio siis kommentoi avoimesti fiktiivisyyttään ja rakentumistapaansa, niin että lukijan on vaikeampi upota tekstin maailmaan, kun hänen huomionsa kiinnitetään teoksen rakenteisiin ja niitä ohjaaviin kirjallisiin konventioihin. (Hosiaisuus 2003, 576.)

Tietoisuus itsestään on siis metafiktion tunnusmerkki. Metafiktio esittää tarinan ja kommentoi tämän tarinan esittämistä. Risto Turunen (2008, 92) huomauttaa, ettei teksti itse asiassa ole mistään tietoinen, vaan kyseessä on metonymia, jolla viitataan kirjoittajan intentioon ja/tai lukijan tulkintaan. Erkki Sevänen (2008, 12) kiinnittää huomion metafiktio-ilmiön moninaisuuden ja jäsentää sen ulottuvuuksia kolmijaolla. Itsereflektiivisuuden tai itsensä tiedostavuuden lisäksi metafiktio voi olla myös intertekstuaalinen, niin että se viittaa muihin fiktioihin ja kirjallisiin töihin ja kommentoi niitä. Metafiktio voi myös reflektoida kysymyksiä, jotka koskevat fiktionaalisuutta ja kirjallisuuden luonnetta yleisellä tasolla. Mika Hallilan (2006, 132) mukaan romaanin refleksiivisyysuhteen voi ymmärtää refleksiivisenä suhteena kirjallisuuden traditioon, aiempiin romaaneihin. "Asettumalla osaksi romaanin perinnettä jokainen romaani reflektoi suhdettaan siihen." Tämän reflektion lopputulos voi olla koko lajia koskeva perusteellinen muutos.

Kirjallisten metatasojen havaitseminen edellyttää lukijalta tiettyä tiedollista kompetenssia, filosofista asennetta ja tutkijan otetta (Turunen 2008, 91; Hallila 2006; 192). "Meta" on myös kyseenalaistettu: kielen metatasoa on mahdotonta erottaa. Universalistisen filosofian mukaan kielen ulkopuolelle ei voi mennä ja tarkastella sitä sieltä. Kielestään ei voi hankkiutua eroon, vaan se on vääjäämätön välittäjä minän ja maailman välillä. (Hintikka 1996, 25.)

Aineistoni omaelämäkerralliset tekstit ja kirjoittamisen kokemuksesta kertovat kommentaarit eivät niinkään kommentoi itseään omaelämäkerrallisina teksteinä tai oman lajinsa edustajina, vaan viittaavuus ja tiedostavuus liittyvät elettyyn elämään ja itseen eletyn kokijana. Tiedostavuus on siten koko ajan läsnä. Sitä tuotetaan myös kirjoittamisen kokemuksesta kirjoittamalla. Olen hakenut apua reflektion ja reflektiivisuuden hahmottamiseen käyttäytymistieteiden puolelta, jossa ne ovat olleet pitkään teoretisoinnin ja tutkimuk-

sen kohteina. Näin tehdessäni olen tietoinen siitä, että tutkimuskohteeseeni (tekstiin) ei ole suoraan sovellettavissa se, miten näillä tieteenaloilla reflektiota on lähestytty ja käsitteellistetty. Erityisesti oppimisen ja pedagogiikan tutkimuksessa ja teoretisoinnissa reflektio on ollut keskeinen. Sillä on nähty olevan merkittävä rooli oppimisessa siitä lähtien, kun oppimiskäsitykset ovat muuttuneet aktiiviseen tiedonkäsittelyyn perustuviksi.

Reflektion ja reflektiivisuuden tietoteoreettiset juuret ovat ennen muuta pragmatisti John Deweyn (1859–1952) ajattelussa, joskin myös Jürgen Habermasin (1927–) näkemyksissä kommunikatiivisesta toiminnasta. Deweyn filosofiaan viitataan varsinkin kokemuksellisen oppimisen ja ammattillisen kehittymisen teoreettisissa kehittämissä, joissa reflektio ja reflektiivinen ajattelu ovat keskeisiä. Reflektiivisuuden käsitettä Dewey on pohtinut filosofisesti teoksessaan *How we think* (1933), kun taas reflektiivisen ajattelun käytännön kytkennät kasvatukseen ja opetukseen tulevat esille toisessa perusteoksessa, *Experience and education* (1938).

Dewey (1933, 9) määrittelee reflektiivisen ajattelun jonkin uskomuksen aktiiviseksi harkinnaksi niiden perusteiden valossa, jotka tukevat sitä, sekä niiden seurausten valossa, joihin se johtaa. Reflektiivisen ajattelun lähtökohtana on ongelma, joka pyritään ratkaisemaan. Kun rutiininomaiset, vakiintuneet toimintatavat eivät toimi, syntyy ongelmia ja epävarmuutta, jotka vaativat reflektiivistä ajattelua ja tilanteen ehtojen tutkimista. Jokin este toiminnassa, tilanteen epävarmuus ja hallitsemattomuus käynnistävät reflektiivisen ajattelun, tutkimisen, ongelman määrittelyn ja ratkaisemisen prosessin. Dewey korostaa ongelman määrittelyn merkitystä ajatteluprosessille, sillä ongelma ohjaa tiedon hankintaa ja toiminnan edellytysten tutkimista. Tätä seuraavat vaiheet ovat tilanteen ehtojen ja edellytysten analysointi ja diagnoosi, päätely ja työhypoteesin tai suunnitelman testaaminen käytännössä. Tavoitteena on uusi perustellumpi toimintatapa. (Törmä 1996, 75–76; Miettinen 1998, 90–92.) Reijo Miettinen (1998, 94) tähdentää, että Deweyn tarkastelun kohteena on nimenomaan ei-tietoisien, totutun ja rutiininomaisen toimintatavan romahtamisesta johtuvan ongelmatilanteen ehtojen tutkiminen. Reflektiivinen ajattelu liittyy siten elämäntoiminnan ongelmien ratkaisuun. Kiviniemi (1994, 68) puolestaan tuo esille, ettei Deweyn jäsentämiä reflektiivisen ajattelun vaiheita voi tiukasti erottaa toisistaan eivätkä ne välttämättä esiinny tietyssä järjestyksessä, vaan muodostavat prosessin, jossa eri näkökulmat vaikuttavat toisiinsa.

Eila Peltomäki (1996, 74–75) on jäsentänyt eri tutkijoiden reflektiomääritelmiä ja kuvannut niitä prosessi- ja sisältökategorioina. Prosessikategoriaan hän on koonnut Deweystä alkaen kahdentoista tutkijan käyttämiä, reflektiivistä toimintaa oppimisprosessin yhteydessä kuvaavia ilmaisuja. Ilmausten kirjo kuvastaa reflektio-käsitteen monitulkintaisuutta ja laaja-alaisuutta.

Käytetyimpiä ilmaisia reflektiivisistä toiminnasta ovat pohdiskelu, pohdinta, tutkiskelu, uudenlainen ymmärtäminen, vaihtoehtojen esille ottaminen, kriittinen arviointi, priorisointi, ongelman ratkaisu ja strategioiden suunnittelu, päätösten ja seuraamusten arviointi, selitysten ja merkitysten muodostaminen, kokemusten tutkiminen (joka sisältää päätelmien tekemistä, yleistystä, analogioita, erottelua, arviointia ja tunteita), uskomusten käyttö ja muistaminen tulkintojen teossa, teorian ja käytännön integroiminen sekä toimintaan orientoituminen.

Reflektiolle annettuja merkityksiä voi jäsentää tarkastelemalla, millaisissa yhteyksissä ja suhteissa käsitettä käytetään. Reflektiolla voidaan ensinnäkin tarkoittaa vain ajatteluprosessia, mutta se voi tarkoittaa myös toimintaa. Toiseksi se voidaan mieltää ongelmanratkaisuun tähtääväksi tai yleisesti tiedostamiseen liittyväksi. Reflektio voidaan määritellä myös sen tapahtumajan perusteella joko toiminnassa tapahtuvaksi tai jälkikäteen toimintaan kohdistuvaksi. (Karvinen 1996, 58.) Reflektio on tarkasteltavissa myös kohteensa mukaan: se voi olla yksilö itse ja hänen omat kokemuksensa tai se voi kohdistua yksilön toiminnan taustalla oleviin perusoletuksiin, uskomuksiin, periaatteisiin ja vaikuttimiin sekä siihen, kuinka tietoisesti reflektio ottaa huomioon kulttuuriset ja poliittiset lähtökohdat. Kohteena voi olla myös sosiaalisesti muotoutuneiden ilmiöiden tarkastelu. (Peltomäki 1996, 75.)

Reflektio ja reflektiivisyys on siis liitetty käyttäytymis- ja sosiaalitieteissä ennen kaikkea kognitiiviseksi ja affektiiviseksi, ihmisen mielen sisällä, ajattelussa tapahtuvaksi, aktiiviseksi, tietoiseksi, tavoitteelliseksi toiminnoksi, joka kohdistuu kokemukseen ja jossa tietoa muokataan ja jäsennetään kokemuksiin. Paitsi että reflektio kohdistuu kokemukseen, kokemus on myös reflektion käynnistäjä. Kun Deweyn mukaan ongelmallinen tilanne käynnistää reflektion, Evelyn M. Boyd ja Ann Fales (1983, 106–112) ovat todenneet reflektiivisen prosessin käynnistyvän yksilön sisäisestä epämuokavuuden tunteesta, joka liittyy jollain tavoin johonkin tapahtumaan tai kokemukseen. Reflektiivisen oppimisen he toteavat eroavan muusta ajattelusta tai ongelmanratkaisusta siinä, että yksilö määrittelee ongelman suhteessa itseensä. Työryhmä David Boud, Rosemary Keogh ja David Walker (1985, 19, 26–39), joka on kehittänyt eteenpäin ja soveltanut Deweyn ajattelua reflektiivisen ajattelun malliksi, määrittelee reflektion oppimisen yhteydessä yleiskäsitteeksi niille älyllisille ja affektitoiminnoille, joissa yksilöt pyrkivät selvittämään kokemuksiaan tavoitteena uudenlainen ymmärrys ja arviointien muuttaminen. Boudin ym. muotoileman reflektioprosessin mallin ensimmäisessä vaiheessa palataan kokemukseen, niin että se, mitä on tapahtunut, palautetaan mieleen ja kokemus käydään uudelleen läpi. Toisessa vaiheessa tunnustetaan ja tarkastellaan kokemukseen liittyviä tunteita. Kolmannessa vaiheessa kokemuksia arvioidaan uudelleen, niin että uusi tieto liitetään olemassa olevaan.

Reflektiota on määritelty myös sen lajien ja tasojen mukaan. Van Manen (1991, 513) on eritellyt reflektion muodoiksi ennakoivan reflektiivisyyden, aktiivisen tai vuorovaikutteisen sekä mieleenpalauttavan ja muistelevan reflektiivisyyden. Jack Mezirow (1981, 11–13) on kuvannut reflektiivisyyden tasoja ja kohteita tavalla, jota Esa Poikela (1999, 243) on omassa tutkimuksessaan pitänyt edelleen käyttökelpoisena oppimisteoreettisesti, koska siihen liittyy ajatus asteittain syvenevästä tietoisuudesta.

Reflektion tutkimus on Suomessa ollut paljon kasvatustieteeseen keskittynyttä ajatteluprosessien tutkimusta oppimisen yhteydessä. Tutkimukset ovat liittyneet etupäässä aikuisopiskelijoiden reflektioon (esim. Järvinen 1990; Peltomäki 1996; Niikko 1997), mutta myös nuorten ja lasten reflektiota oppimisprosessien yhteydessä on tutkittu (Mäkinen 1998; Mäntylä 2003). Tutkimuksissa reflektiivisen ajattelun laadulliset ulottuvuudet ja niihin liittyvät tasoluokitukset ovat keskeisiä. Elina Mäntylä (2003, 21) on omassa tutkimuksessaan koonnut aiempien tutkimusten pohjalta luokituksen, jonka avulla voi arvioida opetusharjoittelijoiden teksteissään ilmentämää reflektiivisen ajattelun tasoa. Reflektiivisyyden taso määräytyy luokituksessa sen mukaan, mitä kirjoittaja käsittelee tekstissään ja miten.

Tässä tutkimuksessani määrittelen reflektion omasta elämästä kirjoittamisen, kirjoittamisen kokemuksesta kirjoittamisen sekä oman tekstin lukemisen ja tulkinnan prosessiksi. Prosessi on monivaiheinen ja sen lähtökohtana on eletystä elämästä kirjoittaminen. Erilaisissa narratiivisissa otteissa reflektion käsitteen avulla on yleisesti kuvattu sitä prosessia, jossa kertoja tarkastelee elettyä elämäänsä kriittisesti ja arvioi elämänsä tapahtumien merkitystä itselleen (Komulainen 1998b, 247). Kirjoittamisen ymmärrän eletyn merkityksellistämiseksi, johon liittyy olennaisesti pyrkimys ymmärtää elettyä ja esittää sitä ymmärrettävänä. Kokemusten tietoisesta tarkastelusta voi syntyä uutta ymmärrystä ja tietoisuutta, joka voi edetä kokemusten uudelleenarviointiin ja lopulta mahdollisesti myös tiedon, taidon, tunteen ja toiminnan muutokseen (Schön 1983; 1987; Boud ym. 1985; Mezirow 1995; ks. myös Mäntylä 2003, 24.)

Tarkastelen reflektiivisyyttä tekstin ominaisuutena. Lisäksi tutkin sisällöllisesti kirjoittamisen kokemuksesta kertovia kommentaareja kirjoittamisen ja omien tekstien lukemisen reflektiona. Tekstiin kirjautuneen reflektiivisyyden voi rinnastaa Donald Scönin (1987, 26) jäsenyykseen toiminnan aikaisesta reflektiosta (reflection in action), jolloin mielessä muokataan uudelleen sitä, mitä tehdään samalla kun tehdään. Kommentaarit edustavat toiminnan jälkeisestä, toimintaan kohdistunutta reflektiota (reflection on action).

Vaikka en tutki ajattelua enkä tarkastele aineistoani psykologis-kognitiivisen prosessin tekstualisaationa sinänsä, vaan ymmärrän tekstin monella ta-

paa välittyneenä kulttuuristen käytänteiden ja valintojen tuloksena tietyssä tilanteessa, voin tekstin reflektiivisyyden piirteiden tunnistamisessa käyttää apuna tai vertailukohtana sitä, miten reflektiivistä ajattelua on luonnehdittu. Reflektiiviselle ajattelulle on luonteenomaista epävarmuus, epäily, hämmennys, kyseleminen, kyseenalaistaminen, ihmettely ja hämilläänolo. Se on pikemminkin erilaisten vaihtoehtojen kyselyä ja testaamista kuin suoraviivaista johtopäätösten tekemistä. (Karvinen 1996, 59; Ojanen 2006, 75.) Tekstin näkyvimpänä ominaisuutena reflektiivisyys voi olla jotain samankaltaista – erilaisten vaihtoehtojen esiintuomista ja epäröintiä, kyselyä ja kyseenalaistamia enemmän kuin väittämistä ja varmana esittämistä.

3. TUTKIMUKSEN TAVOITE, AINEISTOT, ANALYYSITAVAT JA TUTKIMUSEETTISET KYSYMYKSET

3.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on ymmärtää ja lisätä tietoa kirjoittamisesta eletyn elämän jäsentämisen käytänteenä ja tekstistä eletyn jäsentäjänä. Pyrkimyksenä on saada sellaista tietoa omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta ja tekstistä, joka voi hyödyttää kirjoittamisen soveltamista pedagogisiin tarpeisiin sekä muihin yhteyksiin, joissa omaelämäkerrallista kirjoittamista käytetään esimerkiksi itseymmärryksen lisäämiseen, identiteetin rakentamiseen ja vahvistamiseen, eletyn elämän hahmottamiseen ja elämänhallintaan sekä reflektion taidon kehittämiseen. Tutkimusaiheeni on lähtöisin käytännöstä ja tavoitteena on, että tutkimukseni myös hyödyttäisi käytäntöjä antamalla lisätietoa omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta ja tekstistä eletyn elämän tarkastelussa. Tutkimuksessani omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on liitetty osaksi oppimisprosessia sosiaalialan ammattikorkeakouluopinnoissa. Se on menetelmällinen sovellus, jolla on omat pedagogiset tavoitteensa ja perustelunsa. En tutki kuitenkaan oppimisprosessia enkä kirjoittamiselle asetettujen pedagogisten tavoitteiden toteutumista sinänsä.

Omasta elämästä kirjoittamisessa on kysymys eletyn tulkinnasta ja merkityksellistämisestä. Omaelämäkerrallinen kirjoitus on aina valittua ja tulkittua elämän kuvausta, ja kirjoittajan pyrkimyksenä on luoda elämälleen merkityksellinen kulku (Kosonen 1995, 105; Kosonen 2009, 282). Oletan, että omasta elämästään kirjoittavan tavoitteena on kaikkine valintoineen ja tulkintoineen yhtäältä ymmärtää ja toisaalta esittää ymmärrettävänä elettyä elämää ja itseään. Omaelämäkerrallisen tekstin miellän representaatioksi: teksti esittää ja edustaa jonkinlaisena kohdettaan, josta se kertoo. (ks. Mäkiranta 2008, 31.) Edustaminen ja esittäminen tapahtuvat kielellisten ja tekstilajiin liittyvien konventioiden avulla, mutta lopputulokseen vaikuttavat myös kirjoittajan tulkinta tilanteesta ja hänen kirjoittamisen taitonsa. Niihin kuuluvat konventioiden hallinta ja niiden soveltamisen taidot.

Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ymmärrän sellaisena menneen representointina, jossa on kyse reflektiosta: kirjoittaja kääntyy tarkastelemaan omaa elettyä elämäänsä kokemuksineen kirjoittamishetkestä ja -tilanteesta käsin. Oppimisen yhteydessä – jossa tutkimukseni omaelämäkerrallinen kirjoittaminen tapahtuu – reflektio on määritelty yläkäsitteeksi niille kognitiivisille ja affektiivisille toiminnoille, joissa yksilö tarkastelee kokemuksiaan

saavuttaakseen uuden ymmärtämisen tason (Boud, Keogh & Walker 1985, 19). Reflektiossa määritellään, mitä kokemuksessa tapahtuu, mitä se tarkoittaa, mitä asialle kenties tulee tehdä ja kuinka siihen tulee reagoida. Kyse on merkitysten antamisesta kokemuksille. (Ruohotie 2000, 213.)

Keskityn tutkimuksessani siihen, miten reflektio ilmenee omaelämäkerrallisissa teksteissä ja millainen reflektion väline omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti ovat. Tutkimusasetelmassani reflektio on dokumentoitu vielä siten, että kirjoittajat kertovat kirjoittamalla omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kokemuksestaan ja lopuksi kirjoittavat havaintojaan ja analyysiaan omista teksteistään. Näiden kommentaarien ja päättötekstien avulla tutkin, millainen reflektioprosessi kirjoittaminen ja oman tekstin lukeminen ovat kirjoittajalle.

Tutkimukseni pääkysymys on: **Mitä omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja teksti ovat reflektiona?** Tätä laajaa pääkysymystä selvitän kohdennettujen alakysymysten avulla:

- Millaiset ilmaisun ja kerronnan piirteet ovat ominaisia omaelämäkerrallisille teksteille ja mikä niiden merkitys on oman elämän kerronnassa?
- Mitä omasta elämästä kirjoittaminen on kirjoittajan tekona?
- Miten kirjoittaja tulkitsee omia tekstejään?

Lisäksi kysyn:

- Miten omasta elämästä kirjoittamista voi käyttää menetelmänä koulutuksessa?

Luen aineistoa ilmaisun ja kerronnan kannalta, mutta kirjoittamisen kokemuksesta kertovia kommentaareja ja päättötekstejä myös sisällöllisesti selvittäessäni kirjoittamista ja omien tekstien lukemista kirjoittajan reflektioprosessina.

3.2 Omaelämäkerrallinen kirjoittamismenetelmä

Eletystä elämästä voi kirjoittaa hyvin monella tavalla, monesta näkökulmasta ja monesta teemasta. Eletty elämä ei tyhjene kirjoittamalla: se ei voi missään olosuhteissa tulla täysin ja kattavasti kirjoitetuksi, niin kuin ei mikään representaatio voi täysin tyhjentää kohdettaan. Elämä elettyinä, koettuna ja kerrottuna ovat eri versioita elämästä. Eletty elämä on tosiasiallisia tapahtumia, koettu elämä sen henkilön mielikuvia, tunteita ja ajatuksia, jonka elämästä on kyse. Kerrottu elämä on kertomus, joka muodostuu kulttuuristen kerronnan konventioiden, yleisön ja kertomisen kontekstin vaikutuksessa. Näiden kolmen – todellisuuden, kokemuksen ja ilmaisun – välillä on väistämättä aukkoja. (Bruner 1984, 7; myös Denzin 1989, 30.)

Tutkimuksessani kirjoittajat kirjoittivat elämästään teemoina, jotka liittyivät sosionomiopintojen opintojaksoissa käsiteltäviin ilmiöihin. Jotkut teemoista edustavat sellaisia näkökulmia elämään, joita omaelämäkerrallisissa teksteissä ei tavallisesti käsitellä. Kirjoittamisen teemat ja syntyneen aineiston kuvaan seuraavassa luvussa.

Ohjeistin opiskelijoita kirjoittamaan kustakin teemasta mahdollisimman vapaamuotoisesti ja siten kuin kirjoittaja itse halusi, ikään kuin kirjoittaisi vain itselleen ilman muoto- ja ilmaisuvaatimuksia. Korostin tehtävänannoissa, että kirjoittajalla oli vapaus itse valita, mitä, miten ja minkä verran hän kirjoitti. Rohkaisin kirjoittamaan pieniä tarinoita ja muistikuvia omista kokemuksista, sillä yksittäiset muistikuvat, pienet episodit ja arkiset, tottumuksen tavanomaisiksi ja siten huomaamattomiksi tekemät tapahtumat saattavat havaintojeni mukaan sisältää kirjoittajan itsensä kannalta merkityksellistä informaatiota.

Kehotin pikemminkin kuvaamaan muistoja ja sitä, mitä eletyn elämänsä tapahtumissa ja vaiheissa on nähnyt, kuullut, haistanut, maistanut ja tuntenut kuin analysoimaan muistojaan ja kokemuksiaan. Tätä perustelin sillä, että kuvaamalla, analysointia välttämällä muistoista saattaa avautua ja merkityksellistyä uusia tulkintoja. Aiempien vastaavanlaisten omaelämäkerrallisten kirjoittamisprosessien yhteydessä olin havainnut, että jos jokin asiointi selitetään totutulla tavalla, siitä tehdään johtopäätöksiä samalla tavoin kuin aina ennenkin, valmiina syy-seuraus -suhteina. Uudet oivallukset ja johtopäätökset eivät silloin mahdollistu. Kuvaamalla kerrottu muisto voi näyttäytyä kertojalle uudella tavalla ja mahdollistaa uudenlaisen tulkinnan. "Analysoimattomuus" on tietysti enemmän pyrkimys kuin toteuma sinänsä, sillä jo se, mitä valikoi muistamistaan asioista kerrottavaksi, edellyttää jonkintasoista analysointia. Rohkaisin myös kirjoittamaan siitä, mikä tarjoutuu ensinnä kirjoitettavaksi, ja siten luottamaan omaan intuitioon kuvattavien ja kerrottavien muistojen ja kokemusten valinnassa. Näin ehkä tulisi kirjoitettua siitä, mikä opiskelijalle itselleen olisi tärkeintä sillä hetkellä.

Jokaisen omaelämäkerrallisen tekstin kirjoittamisen jälkeen pyysin kirjoittamisen kokemuksesta erillisen tekstin, jossa kirjoittaja kuvaisi, millaista oli kirjoittaa ja mitä kirjoittaja ajatteli ja tunsu kirjoittaessaan. Aiemman tutkimukseni yhteydessä (Karjalainen 2004) nämä niin sanonut reflektiotekstit tai kommentaarit olivat aineistonkeruutapa, mutta tutkimuksen edetessä selvisi niillä olevan paljon merkitystä myös kirjoittajan itsensä kannalta osana omaelämäkerrallisen kirjoittamisen prosessia. Niihin päätyi kaikki se, mikä ei kuulunut varsinaiseen elämäntarinaa, mutta jonka kirjoittaminen synnytti ja jonka kirjoittajakin kokivat merkityksellisenä: kirjoittamalla kertomisen herättämät tunteet sekä oivallukset ja päätelmät eletystä.

Vaikutteita omaelämäkerrallisen kirjoittamisen menetelmässäni ja sen ohjeistuksissa on prosessikirjoittamisesta (Linnakylä, Mattinen & Olkinuora 1988; Linna 1994; Mattinen 1997), Ira Prokoffin päiväkirjamenetelmästä (Prokoff 1975/1989; myös Lukinsky 1995, 240–248; Pietiläinen 2002, 190–193) ja Frigga Haugin muistelutyön menetelmästä (Haug 1987; myös Autti 2003, 13–14).

Prosessikirjoittaminen yleistyi Suomessa 1980-luvun lopulta lähtien kirjoittamisen opettamisen menetelmänä ja muutti kirjoittamisen opetusta paljon. Siinä huomio ei ole vain kirjoittamisen lopputuloksessa, valmiissa tekstissä, vaan itse prosessissa ja siinä, miten lopputulokseen päästään vaiheittain. Kirjoittamista ei siten nähdä lineaarisena toimintana, vaan vaiheittaisena siten, että teksti syntyy virittelyn, suunnittelun, luonnostelun ja muokkaamisen kautta. Menetelmän taustalla on paljolti Carl Bereiterin ja Marlene Scardamalian (1987, 8–25) kahden prosessin malli, jolla he kuvaavat noviisin kirjoittamisprosessia tiedonkerronta- tai tiedontoistamisstrategiaksi (knowledge-telling) ja ekspertin kirjoittamisprosessia tiedonmuokkaamisstrategiaksi (knowledge-transforming). Bereiter ja Scardamalia (1991, 179) kuvaavat taitavan kirjoittajan kirjoittamisprosessia löytämisenä, järjestyksen luomisena kaaokseen ja ajattelun selkiyttämisenä.

Prosessikirjoittaminen alkaa vapaamuotoisen luonnoksen kirjoittamisella ja etenee tekstin vaiheittaisella muokkaamisella kohti kielellisesti korrektaa ja rakenteellisesti ja sisällöllisesti jäsentynyttä tekstiä. Menetelmässä kirjoittaja ja ohjaaja käyvät ”kirjeenvaihtoa” kirjoittamisen etenemisestä, tekstiin liittyvistä ratkaisuista ja tekstin muokkaamisesta. Olin itse kirjoittamisen opettajana huomannut opiskelijoita auttavan, kun he saivat kertoa, miten kirjoittaminen oli sujunut ja mikä askarrutti mieltä. Kommentit eivät koskeneet aina pelkästään kirjoittamista toimintona ja tekstin rakentamisena, vaan saattoivat laajentua myös tekstin aihepiiriin ja siitä heränneisiin huomioihin ja pohdintoihin samoin kuin omiin tuntemuksiin. Minulle ohjaajana nuo palautteet antoivat arvokasta tietoa kirjoittamisesta ja kirjoittajista. Kun huomasin niiden merkityksellisyyden kirjoittajille, sovelsin kirjoittamisesta kirjoittamista niihin omaelämäkerrallisiin kirjoitusharjoituksiin, joissa ei kirjoitettu niinkään lukijalle, vaan itselle oman elämän jäsentämiseksi.

Ira Prokoff kehitti intensiivisen päiväkirjaprosessin nimellä tunnetun päiväkirjamenetelmän ryhmissä käytettäväksi henkisen kasvun välineeksi. Kirjoittaessa ajatukset, tunteet ja toiminta, tietoisuus ja tiedostamaton pyritään kytkemään toisiinsa. Jokainen ryhmän jäsen kirjoittaa omaa päiväkirjaansa, niin että toisten samaa tekevien läsnäolosta syntyy ryhmäprosessi. Prokoffin menetelmässä kirjoittaminen on jaoteltu kolmeen ulottuvuuteen: elämä ja aika, syvyys ja vuoropuhelu. Kirjoittajaa ohjataan palaamaan aiempiin tapahtumiin, kirjaamaan elämäkertatietojaan, käymään kirjoittamalla

vuoropuheluita menneisyyden ja nykyisyyden, henkilöiden ja asioiden kanssa sekä tutkimaan unia ja symboleita meditaation avulla. Kirjoittamisessa käytetään listaamista ja vapaata assosiointia ”kynän ohjaamana”. Kirjoittajan ei tarvitse välittää tekstin ulkoasuun, oikeakielisyyteen eikä kirjallisen ilmaisun sääntöihin liittyvistä asioista. Tekstin ”kumpuaminen suoraan kynästä” on olennaista ja jos kirjoittaja jää pohtimaan, mitä kirjoittaisi, se on merkki liian tietoisesta ponnistuksesta. Tavoitteena on, että kirjoittajan mieleen tulee omasta elämästä uusia yhteyksiä ja herää uusia ajatuksia, jotka kirjataan ylös ja joita tutkitaan myöhemmin. (Pietiläinen 2002, 190–192.)

Prokoffin menetelmän taustalla on humanistinen psykologia ja psykoanalyysi. Hän kehitti menetelmäänsä alkuaan terapeutisessa praktiikassaan, mutta sittemmin menetelmää on hyödynnetty henkilökohtaisen kasvun tarpeisiin yhteyksissä, joissa ei ole kyse terapiasta, vaan pikemminkin itsehoitosta. Prokoffin menetelmässä on mystiikkaan viittaavia puolia, esimerkiksi tietoisuuden ja tiedostamattoman välimaastoon pyrkiminen ja dialoginen kirjoittaminen, jotka ovat vieraita ”tavalliselle” kirjoittajalle, eivätkä sovi sovellettaviksi oppimisprosessien yhteyteen, jossa ei ole kyse terapiasta sen enempää kuin mystiikastakaan. Oppimisprosessissa käytettävän menetelmän on oltava kaikille sopiva, riittävän yksinkertainen ja perusteltu, jotta siihen kuka vain voi sitoutua. Kuitenkin intuitioon luottaminen omasta elämästä kirjoittaessa, kirjoittamisen vapaamuotoisuus, omien tekstien tarkastelu jälkikäteen ja kirjoitetusta kirjoittaminen ovat käyttökelpoisia tavoiteltaessa kirjoittamisen mahdollistamaa oivaltamista ja uudella tavalla näkemistä.

Frigga Haugin muistelutyön menetelmässä keskitytään yhteen tapahtumaan, ei koko elämänhistoriaan. Pienet tapahtumat, fragmentit kirjoitetaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti sellaisenaan selittämistä ja tulkitsemistä välttämällä, niin että mieli on auki menneeseen. Merkityksellistä on se, mitä muistossa näkyy, kuuluu, tuntuu, tuoksuu, haisee ja maistuu. Haugin menetelmässä kollektiivisuus on olennaista, ja kirjoitettuja muistoja työstetään yhdessä, jolloin yksityisen muiston yhteisyys paljastuu. Muistin aukotkin täyttyvät toisten kertomusten avulla. (Autti 2003, 13–14.)

Tutkimuksessani oli alkuaan tarkoitus, että opiskelijat kirjoittaisivat eletystä elämästään ilman, että kukaan opettaja kommentoisi tekstejä ja että omaelämäkerrallinen kirjoittaminen olisi siten jokaisen oma ja itseohjautuva prosessi. Varsin pian ilmeni, että kirjoittajat odottivat teksteistään jonkinlaista palautetta. Kirjoittaminen ilman vastaanottajan reagoitua ei motivoinut. Päädyimme kollegoiden kanssa palautteisiin, joissa kommentoimme lyhyesti kommentaareissa ilmaistua kirjoittamisen kokemuksesta. Siten halusimme osoittaa, että kerrotut kokemukset oli luettu ja siten ”kohdattu”. Teksteissä kerrotua elettyä elämää vältimme kommentoimasta.

Kirjoitustehtävien ohjeissa ilmoitettiin, kuka opettaja-tutkijan lisäksi mahdollisesti luki tekstin. Toisinaan lukijana oli lisäksi joku muu opettaja, jonka vastuulla olevaan opintokokonaisuuteen kirjoitelma aiheineen kuului. Mikäli opiskelija koki omaelämäkerrallisen tekstinsä liian henkilökohtaisena eikä halunnut palauttaa sitä kenenkään luettavaksi, hänellä oli mahdollisuus palauttaa vain kommentaari, jossa kertoi kirjoittamisen kokemuksen lisäksi, miksi ei halunnut palauttaa varsinaista tekstiään. Tällä menettelyllä oli pedagoginen tavoite: omien kerronnallisten rajojen tunnistamisessa on olennaista oppia ilmaisemaan rajansa ja perustella ne vähintäänkin itselleen.

Tässä omaelämäkerrallisessa kirjoittamisprosessissa on samankaltaisia piirteitä kuin Carolyn Ellisin ja Arthur Bochnerin (2000, 86–89) autoetnografisessa kirjoitusprosessissa. Siinä tutkija kirjoittaa kokemuksistaan kiinnittäen huomiota tuntemuksiinsa ja tunteisiinsa ja pyrkii omaa elämää tutkimalla ymmärtämään yleensä elämää ja yhteiskunnallisia ilmiöitä. Pyrkimys tutkimukselliseen asenteeseen liittyy varsinkin tämän omaelämäkerrallisen kirjoitusprosessin viimeiseen vaiheeseen, päättötekstiin, jolloin kirjoittajat lukivat kaikki tekstinsä ja kirjoittivat niistä analyysia.

3.3 Tutkimusaineiston muodostaminen ja aineiston kuvaus

Omaelämäkerrallinen kirjoittamisprosessi toteutettiin vuosina 2004–2007 aikuisten monimuotoisen sosionomikoulutuksen aikana Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Kirjoittajat olivat aikuisopiskelijoina ensimmäisessä monimuotoisena toteutettujen sosionomiopintojen ryhmässä. Olin ollut mukana suunnittelemassa opintojen monimuotoistamista ja vastasin ensimmäisenä opiskeluvuonna työparini kanssa vastuupettajana paljolti ryhmän opintojen organisoinnista. Sen lisäksi olin tämän ryhmän suomen kielen ja viestinnän opettaja.

Kirjoittajina oli alkuun 37 sosiaalialan ammattikorkeakouluopiskelijaa, joista naisia oli 34 ja miehiä 3. Lähes kaikilla oli entuudestaan lähialan ammatillinen tutkinto. Se oli tavallisimmin lähihoitajan tutkinto, joka oli 23 opiskelijalla. Muu hoitoalan tutkinto (lastenhoitaja, mielisairaanhoitaja, vajaamielishoitaja, kehitysvammaisten hoitaja, päivähoitaja, hammashoitaja) oli 10 opiskelijalla ja jokin muu tutkinto 4:llä. Kaikilla oli työkokemusta ihmisten parissa ja hyväksi tehtävästä työstä. Kirjoittajista oli opintojen ja kirjoittamisprosessin alkaessa 26–29-vuotiaita 9, 30–39-vuotiaita 18 ja 41–53-vuotiaita 10.

Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomiopinnot rakentuivat kirjoittamisprosessin ajankohtana ilmiöpohjaisesti siten, että kussakin opintokokonaisuudessa tarkasteltiin ammattialaan liittyviä ilmiöitä eri ammattialojen ammatillisen osaamisen ja eri tieteenalojen näkökulmista (Opinto-opas

2004–2005, 49; Opinto-opas 2005–2006, 45; Opinto-opas 2006–2007, 39). Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen liitettiin kunkin käsiteltävänä olevan ilmiön tarkasteluun siten, että opiskelijat kirjoittivat ilmiöön liittyvää elettyä kokemustaan yleensä opintojakson alussa orientoivana tehtävänä. Pedagogisena tavoitteena oli, että läpi opintojen kulkeva ja tutorointiin liitetty omakohtainen kirjoittamisprosessi voisi kantaa ammatillisen kasvun prosessia opintojaksosta toiseen.

Sosionomiopinnoissa omaelämäkerrallista kirjoittamista ja omaan kokemukseen pohjautuvia pohdiskelutehtäviä oli ollut jonkin verran aiemminkin, mutta nyt kokosin käytössä olleista ja uusista teemoista systemaattisen kirjoittamisprosessin läpi koko 3,5-vuotisen opintopolun uudelle opiskelijaryhmälle. Kyse ei ollut vain aineistonkeruun organisoinnista tutkimusta varten, vaan opintoihin liittyvästä pedagogisesta ratkaisusta. Kirjoitelmien teemoja oli kaikkiaan 14, ja ne ilmenevät taulukosta 1.

TEEMA	LYHENNE	KIRJOITUS-AJANKOHTA	TEKSTIEN LUKU-JA SIVUMÄÄRÄ
Minä oppijana elämänkaareni eri vaiheissa (vain kommentaarit)	OPP	elo-syyskuu 2004	37 tekstiä – 76 s.
Oma työhistoria lapsuudesta nykypäiviin	TYÖH	syys-lokakuu 2004	38 tekstiä – 119 s.
Minä autettavana elämänkaareni varrella	AUTETT	joulukuu 2004	31 tekstiä – 73 s.
Minä auttajana	AUTT	joulukuu 2004	31 tekstiä – 76 s.
Miten minut on kasvatettu	KTTU	tammikuu 2005	30 tekstiä – 72 s.
Millainen minä olen kasvattajana	KASVATT	tammikuu 2005	30 tekstiä - 82 s.
Minä kirjoittajana, tutkijana ja kehittäjänä	KIRJOITT	kevät 2005	18 tekstiä – 50 s.
Minä ja vanhuus	VAN	kevät 2005	9 tekstiä – 42 s.
Hengellisen elämäni omaelämäkerta	HENG	kevät 2005	7 tekstiä – 50 s.
Omat kokemukseni mielenterveys- ja päihde-ongelmista ja -ongelmaisista	MP	syyskuu 2005, tammikuu 2006	18 tekstiä – 64 s.
Selviytymisstrategiani elämänkaareni varrella	OS	syyskuu 2005	23 tekstiä – 89 s.
Omat nuoruuden tunnot nuortenkirjan herättämänä	LN	tammikuu 2006	14 tekstiä – 10 s. omasta elämästä
Oman muukalaisuuden /erilaisuuden kokemukset elämänkaaren varrella	MK	tammikuu 2007	26 tekstiä – 34 s.
Minä, tekstini ja ammatillinen kasvuni sosionomiksi (opintojen aikana kirjoitettujen tekstien tarkastelu ja niistä kirjoittaminen)	PÄÄTTÖ	syksy 2007	33 tekstiä – 135 s.
Teemoja yht. 14			345 tekstiä, yht. 975 s.

Taulukko 1. Kirjoitelmien teemat, lyhenteet, kirjoittamisen ajankohta ja tekstien sivu- ja lukumää

Kaikki kirjoitelmat rakentuivat siten, että opiskelija kirjoitti aina varsinaisen omaelämäkerrallisen tekstinsä perään kommentaariksi kutsumani tekstin, jossa hän kuvasi kirjoittamisen kokemustaan ja kirjoittaessa heränneitä ajatuksia ja tuntemuksia. Molemmat tekstit – sekä varsinaisen omaelämäkerrallisen tekstin että kirjoittamisen kokemusta kuvaavan kommentaarin – hän palautti opettaja-tutkijalle. Aivan ensimmäisestä, laajasta, itseä oppijana elämänkaaren viidessä eri ikävaiheissa käsittelevästä kirjoitustehtävästä palautettiin vain kirjoittamisen kokemusta kuvaavat kommentaarit. Omaelämäkerrallisista ja niiden kirjoittamisen kokemusta kuvaavista teksteistä koostui opintojen kuluessa opiskelijalle portfolio, jota hän tarkasteli opintojen loppupuolella ikään kuin tutkijan otteella ja jonka pohjalta hän kirjoitti päättötekstin.

Kirjoittamista voi kuvata ketjuuntuneena ja kerroksellisena reflektion prosessina. Tällöin eletystä kirjoittaminen on prosessin ensimmäinen vaihe. Se on sellaisenaan menneen reflektiota siinä mielessä, että kirjoittaja suuntautuu tarkastelemaan jotain, mitä hänelle itselleen on tapahtunut aiemmin ja missä hän itse on kokijana. Kirjoittaminen tuottaa omaelämäkerrallisen tekstin, representaation eletystä, jossa reflektio ilmenee eri tavoin tekstin piirteinä. Kirjoittamisen kokemuksesta kirjoittaminen on toinen vaihe: siinä kirjoittaja tarkastelee kirjoittamistaan. Reflektion kolmatta vaihetta edustaa päättötekstivaihe, jolloin kirjoittaja tarkastelee sekä eletystä elämästään että kirjoittamisen kokemuksestaan kertovia tekstejään, kirjoittaa havaintojaan niistä ja tulkitsee niitä.

Kirjoittamisprosessi eteni yksittäisen kirjoittajan kannalta keskimäärin siten, että hän kirjoitti ensimmäisenä lukuvuonna tekstit *Minä oppijana elämänkaareni eri vaiheissa* (OPP), *Oma työhistoriani lapsuudesta nykypäiviin* (TYÖH), *Minä autettavana elämänkaareni varrella* (AUTETT), *Minä auttajana* (AUTT), *Miten minut on kasvatettu* (KTTU), *Millainen minä olen kasvattajana* (KASVATT) tai kahden viimeksimainitun vaihtoehtona *Minä ja vanhuus* (VAN) sekä lopuksi *Minä kirjoittajana, tutkijana ja kehittäjänä* (KIRJOITT). Jos hän suoritti kirkollista tutkintoa, hän kirjoitti myös *Oman hengellisen elämänsä omaelämäkerran* (HENG). Toisena lukuvuonna hän kirjoitti opintokokonaisuusvalintojensa mukaan aiheista *Omat kokemukseni mielenterveys- ja päihdeongelmista ja -ongelmaisista* (MP) tai *Omat nuoruuden tunnot nuortenkirjan herättämänä* (LN) sekä *Selviytymisstrategiani oman elämäkaareni varrella* (OS). Kolmantena vuonna kirjoitettiin aiheesta *Omat muukalaisuuden / erilaisuuden kokemukset elämänkaaren varrella* (MK). Jokainen näistä teksteistä koostui sekä varsinaisesta omaelämäkerrallisesta tekstistä että kirjoittamisen kokemusta kuvaavasta kommentaarista. Kolmantena vuonna kirjoitettiin lopuksi päättöteksti *Minä, tekstini ja ammatillinen kasvuni sosio-nomiksi* (PÄÄTTÖ), jota varten kirjoittaja luki kaikki siihen asti kirjoittamansa tekstit kommentaareineen.

Kirjoitustehtäviä oli ensimmäisenä vuonna paljon, koska monet ammattialan kannalta keskeiset asiat ja ilmiöt, joihin omaelämäkerrallinen kirjoittaminen liitettiin, olivat käsittelyssä silloin. Kirjoitustehtäviä oli käytännön syistä helpompi sijoittaa opintojen alkuun, sillä opintojaksot olivat alussa kaikille yhteisiä ja vastasin itse niiden käytännön organisoinnista. Ryhmä oli siis alkuun lähes yhtenäisenä koolla. Ensimmäisenä vuonna kirjoitettuja tekstejä aineistossani on 231, ja ne on kirjoitettu 9 eri aiheesta. Toisena ja kolmantena opiskeluvuonna kirjoitustehtäviä oli vähemmän, vain 2–3 lukuvuodessa. Tekstien yhteenlaskettu lukumäärä tuolta ajalta on 81, sivumäärä yhteensä 197. Päätöteksti kirjoitettiin viimeisenä opiskeluvuonna. Sen kirjoitti 33 kirjoittajaa, ja yhteenlaskettu sivumäärä on 135.

Yksi kirjoittaja kirjoitti keskimäärin 10 kirjoitelmaa. Kaikki eivät ole kirjoittaneet kaikista aiheista: teemat liittyivät tiettyihin opintojaksoihin, joihin kaikki eivät osallistuneet erilaisten opintokokonaisuusvalintojen, opintojen hyväksiluennan tai opintojen keskeyttämisen vuoksi. Myös kirjoittamisen ajankohta saattoi vaihdella opintojen suorittamiseen liittyneiden yksilöllisten järjestelyjen vuoksi.

Tutkimusaineistoni koostuu kolmenlaisista teksteistä: (1) varsinaiset, annetusta temasta kirjoitetut omaelämäkerralliset tekstit, (2) kirjoittamisen kokemusta kuvaavat kommentaarit sekä lopuksi kirjoitetut (3) päätötekstit, joissa kirjoittajilla on ollut aineistonaan omat, siihen asti kirjoitetut tekstit kommentaareineen. Aineistonani ovat jossain määrin myös pääasiassa kirjoittamisprosessin ensimmäisenä vuonna kirjoittamani tutkimuspäiväkirjani tekstit. Näitä merkintöjä on noin 10 sivua ja ne liittyvät etupäässä kirjoittajien kanssa käymiini keskusteluihin ja havaintoihini kirjoittamisprosessista.

Opintojen alkuun sijoittuneesta ensimmäisestä kirjoitustehtävästä opiskelijat palauttivat ohjeen mukaisesti vain kommentaarin, muulloin he palauttivat molemmat tekstit. Mahdollisuutta jättää palauttamatta varsinainen omaelämäkerrallinen teksti käytti koko prosessin aikana vain noin 10 eri kirjoittajaa kerran. Aineisto koostuu kaikkiaan 345 omaelämäkerrallista tekstistä ja niiden kommentaareista. Näiden yhteenlaskettu sivumäärä A4-kokoiselle arkille 1,5:n rivivälillä ja fonttikoolla 12 tulostettuna on noin 975 sivua. Kommentaarien osuus tekstimäärästä on noin neljännes. Omaelämäkerralliset tekstit vaihtelevat pituudeltaan yhdestä sivusta 20 sivuun. Keskimääräinen kirjoitelman pituus on 3–4 sivua. Tekstit on kirjoitettu yhtä tekstiä lukuun ottamatta (*Kokemukseni päihde- ja mielenterveysongelmista ja -ongelmiaisista*) koneella ja muualla kuin oppilaitoksessa, siis tavallisimmin kirjoittajien kotona.

Vaikka kaikki taulukossa mainitut omaelämäkerralliset tekstit ovat aineistonani, tekstien käytettävyyks on tutkimuskohteeni kannalta vaihdellut. Esimerkiksi nuortenkirjan herättämien omien nuoruudentuntojen kertomi-

nen jäi paljolti lyhyiksi maininnoiksi, koska tehtävän ohje sisälsi muitakin kuin omaan kokemukseen pohjaavia näkökulmia, joita tuli käsitellä. Näistä teksteistä olen erottanut aineistokseni omaan elämään liittyvän kerronnan muusta tekstikokonaisuudesta, ja sitä onkin huomattavan vähän, yhteensä noin 10 sivua. Myös omat muukalaisuuden kokemukset jäivät monilta kirjoittajilta käsittelyltään suppeaksi (aineistona yhteensä 34 sivua), sillä tehtävä oli yhdistetty monikulttuurisuuteen liittyvän, omavalintaisen kaunokirjallisen teoksen lukemiseen, jonka käsittelyyn kirjoittajat keskittyivät enemmän kuin omiin kokemuksiinsa. Oman vanhuuden kuvittelu oli tekstilajina varsin erilainen kuin muut tekstit, ja varsin monet jättivätkin sen osan kirjoitelmasta kirjoittamatta.

Tekstit, jotka pohjautuivat kauempana mennessä olevan eletyn elämän kerrontaan, tarjosivat tutkimusaiheeni kannalta enemmän kuin tekstit, joissa kirjoittajat esimerkiksi ohjautuivat määrittelemään itseään ja aiheena olevaa ilmiötä omasta kokemuksesta kertomisen sijasta. Näin oli esimerkiksi *Minä kirjoittajana, tutkijana ja kehittäjänä* -tekstissä, jonka jotkut jättivät myös kirjoittamatta. Jotkin aiheet myös sivusivat jossain määrin toisiaan, ja kirjoittajat mainitsivat siitä. Esimerkiksi *Minä autettavana* -teksti, joka kirjoitettiin opintojen alussa, ja *Omat selviytymisstrategiani elämänkaaren varrella*, joka kirjoitettiin noin vuoden päästä, liittyivät joidenkin kirjoittajien kommenttien mukaan toisiinsa. Tällaisilla seikoilla saattoi olla vaikutusta kirjoittamiseen ja syntyneisiin teksteihin.

Kirjoittajilla oli mahdollisuus otsikoida tekstinsä sisällön mukaan, mutta monikaan ei niin tehnyt, vaan otsikkona on useimmiten tehtävän ohjeessa mainittu teema. Kommentaareista käytin kirjoittamisprosessin aikana nimitystä reflektioteksti, ja kirjoittajat omaksuivat sen nimityksen. Ne on erotettu edeltävästä tekstistä esimerkiksi otsikoilla "Omaa pohdintaa", "Lopuksi", "Reflektio", "Reflektioteksti", "Miltä tuntui kirjoittaa", "Ajatuksia ja tunteita", "Ajatuksia", "Kirjoittamisesta", "Tunteita kirjoittamisesta", "Kirjoittamisen kokemuksia", "Kirjoittamisen kokemus" tai "Miltä minusta tuntui kirjoittaminen". Joissakin teksteissä kommentaari on ilman otsikkoa suoraan edeltävän tekstin jatkona, mutta sisällöstä voi päätellä kyseessä olevan nimenomaan kirjoittamisen kokemuksesta kertominen. Kommentaareille on luonteenomaista, että ne eivät aina rajoitu vain kirjoittamisen kokemuksesta kertomiseen, vaan teksti saattaa laajeta käsittelemään vielä samanlaisia asioita kuin varsinaisessa tekstissä. Varsinainen teksti on tuolloin toiminut ikään kuin ajattelun käynnistäjänä. Toisinaan kommentaarit ovat taas hyvin lyhyitä ja sisällöltään suppeita, niin että niissä todetaan esimerkiksi vain kirjoittamisen sujuneen hyvin, olleen kivaa tai sen olleen herättämättä mitään erityistä.

Kirjoittajista miehiä oli 3. Heidän teksteissään ei ole tutkimusaiheeni kannalta mitään erityistä kirjoittajan sukupuoleen liittyvää ominaisuutta, joka

erottaisi ne naisten kirjoittamista. Pituudeltaan, aiheenkäsittelyn laajuudeltaan, tyyliltään tai sisällön käsittelyn tavaltaan tekstit eivät poikkea naisten kirjoittamista. Kirjoittamisen kokemuksistakaan ei voi päätellä sukupuolta. Aiheet *Miten minut on kasvatettu* ja *Millainen minä olen kasvattajana* ovat eniten sellaisia, jotka toisivat esille sukupuoleen liittyviä käytänteitä, rooleja ja tarkastelutapoja, mutta aineistossani ei ole miesten kirjoittamia tekstejä näistä. Mieskirjoittajien tekstejä on aineistossani kaiken kaikkiaan niin vähän, ettei miesten ja naisten tekstien vertailu tuottaisi merkittävää tulosta. Yllättävästi myös Pia Purra (1998, 97) on todennut, etteivät erot nais- ja mieskirjoittajien välillä ole kovinkaan suuria hänen aineistossaan, jonka omaelämäkerralliset kertomukset sentään kuvaavat sukupuolisidonnaista käyttäytymistä, ensitaapaamista tulevan, usein pitkäaikaisen partnerin kanssa. Purra toteaa yhtäläisyyksiä olevan enemmän kuin eroja. Purran mukaan ”arkista suomalaista elämää” viettävien naisten ja miesten tekstien erot ovat pieniä verrattuna siihen, jos tavallisten naisten omaelämäkertoja asetettaisiin rinnakkain julkisen uran tehneiden miesten, liikemiesten ja poliitikkojen omaelämäkertojen kanssa. Omassa aineistossani erojen huomaamattomuus mies- ja naiskirjoittajien tekstien välillä johtunee ennen kaikkea samansuuntaisesta ammatillisesta orientaatiosta ja sen kerrontaa yhteistävästä vaikutuksesta.³

Aineistona opiskelijoiden omaelämäkerralliset tekstit muistuttavat Satu Apon (1995, 173–178) kuvaamaa teemakirjoittamisella tuotettua aineistoa perinteentutkimuksessa, jolloin ”informantteja pyydetään hahmottamaan elämäänsä milloin minkäkin identiteetin kehityksessä” (mts. 174). Apo pitää perinteentutkimuksessa temaattista kirjoittamista yhtenä folklorekäyttämisen muotona. Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen konteksti ammatillisen koulutuksen yhteydessä on tutkimuksessani erityinen: kirjoittajat eivät ole rekrytoituneet kirjoittajiksi kirjoitus- tai perinneharrastuksena vuoksi ja vapaaehtoisesti, kuten esimerkiksi kirjoituskilpailuihin osallistuvat tai arkitotarkoituksiin kirjoittavat. He ovat samaa ammattia opiskelevia aikuisopiskelijoita, joista tuskin monikaan olisi ilman opintoihin kuuluvaa kirjoittamisprosessia tullut kirjoittaneeksi ainakaan näin laajasti omasta elämästään, eikä varsinkaan samoista näkökulmista kuin sosiaali- ja kasvatusalan ammattikorkeakoulutukseen liitetystä omaelämäkerrallisesta kirjoitusprosessista.

3 Matti Hyvärinen, Eeva Peltola & Anni Vilko (1998, 9–15) kommentoivat 1980-luvulla käytyä keskustelua miesten ja naisten omaelämäkertojen eroista, jolloin naisten tavan kertoa todettiin painottuvan ennen muuta yksityisen ja henkilökohtaisen elämän alueeseen ja miesten omaelämäkeroissa korostuvan julkisen elämän tapahtumat ja saavutukset. Hyvärinen ym. esittävät, ettei kyse ole niinkään olemuksellisista eroista nais- ja mieskirjoittajien välillä, vaan pikemminkin lukutavoista. Nancy Milleriin (1994) viitaten he toteavat, että sukupuoli tuetaan aina tekstin luennan yhteydessä ja että naisten ja miesten omaelämäkertoja olisi tulkittava esimerkiksi sekä autonomisuuden että relationaalisuuden näkökulmasta.

Koska omaelämäkerrallisessa kirjoittamisprosessissa kirjoitetut tekstit ovat aineistossani tekstilajeina hieman erilaisia, kuvaan tässä yleisesti kustakin teemasta kirjoitettujen tekstien ja niiden kommentaarien ominaispiirteitä.

Minä oppijana elämänkaareni eri vaiheissa -teemasta kirjoitetuista teksteistä (OPP) käytössäni on vain kommentaarit, ns. reflektiotekstit. Nämä tekstit kirjoitettiin orientoivina tehtävinä aivan opintojen alussa. Opiskelijat eivät olleet tekstejä kirjoittaessaan olleet vielä yhdelläkään lähiopetusjaksolla, eikä heillä siten ollut kokemusta sen enempää uusista opettajistaan kuin opiskelustakaan ammattikorkeakoulussa. Tehtävänannossa pyydettiin kirjoittamaan itsestä oppijana mahdollisimman vapaamuotoisesti eri ikäkausina (varhaislapsuus, kouluikäinen lapsuus, murrosikä, nuoruus ja aikuisuus), keskittymään muistoihin ja niiden kuvaamiseen analysointia välttäen. Oppiminen kehoitettiin ymmärtämään laajasti, elämänikäisenä prosessina. Elettyä elämää siis tarkasteltiin viidessä jaksossa, joista jokaisesta kirjoitettiin oppimisen näkökulmasta erillinen teksti ja joiden jälkeen kirjoitettiin kirjoittamisen kokemuksesta. Kommentaarit ovat pituudeltaan keskimäärin 2–3 sivua. Kommentaariaineisto on laajuudeltaan 37 tekstiä, yhteensä 76 sivua. Kommentaareissa kuvaillaan sitä, mistä on kirjoitettu ja mitä ajatuksia ja tunteita kirjoittaminen on herättänyt, tulkitaan elettyä elämää, jatketaan muistelu ja tehdään johtopäätöksiä eletystä.

Omaa työhistoriaa (TYÖH) käsittelevässä tekstissä pyydettiin pohtimaan omaa työhistoriaa ensimmäisistä kesätöistä nykypäiviin. Tehtävänannossa kysyttiin, mitä oma työhistoria on eri vaiheissa opettanut ammatillisesta toiminnasta ja miten kirjoittaja arvelee sen muokanneen omaa ammatillista toimintaa sellaiseksi kuin se nyt ilmeni. Tekstit ovat pituudeltaan 2–5 sivua ja niitä on aineistossani yhteensä 38. Sivumäärä on kaikkiaan 119. Kaikki tekstit rakentuvat kronologisesti menneestä nykyisyyteen siten kuin tehtävänannossa on mainittu. Merkille pantavaa on, että oman työhistorian kirjoittamista on pidetty mieluisana ja antoisana tehtävänä ja helpompina kuin edellistä tehtävää, jossa kuvattiin itseä oppijana elämänkaaren eri vaiheissa. Kirjoittamisen helppouden kokemus voi johtua aiheen selkeästä rajoittumisesta työhön ja siten sen tietynlaisesta neutraaliudesta – sijoittuahan työ ja työn tekeminen julkisen alueelle toisin kuin monet muut henkilökohtaisen elämän asiat, joista kertomiseen liittyy monenlaista harkintaa. Lisäksi ”työhistoria” ei ole tekstinä tuntematon, vaan curriculum vitae (CV) sen ilmenemismuotona on tuttu työelämästä. Useimmat joutuvat esittämään oman työkokemuksensa tarinan jossain muodossa, vähintäänkin suullisesti, työhön tai koulutukseen hakeutuessaan. Vaikka sellaista ei olisi itse tehnytään, voi olettaa lajin olevan muuten yleisessä tietoisuudessa. Näiden tekstien kommentaareille on tyypillistä, että ne ovat suhteellisen lyhyitä, ne on saatettu liittää ilman mitään otsikkoa

varsinaiseen tekstiin viimeiseksi kappaleeksi ja joissakin teksteissä se on jäänyt kokonaan pois.

Auttamisen teemasta kirjoitettiin kaksi tekstiä: *Minä autettavana* (AUTETT) ja *Minä auttajana* (AUTT). Ensiksi mainitun tekstin ohjeessa pyydettiin palauttamaan mieleen omia kokemuksia autettavana olemisesta ja kirjoittamaan esimerkiksi pieninä tarinoina omia kokemuksia ja muistikuvia. Ohjeissa kysyttiin: "Mitä silloin koit, näit, kuulit, tunsit?" Syntyneet tekstit ovat yleensä omien kokemusten selostavaa kerrontaa, joka vaihtuu usein eräänlaiseksi näkemyskerronnaksi nimeämäkseni kerronnan tavaksi auttamisesta yleensä. *Minä auttajana* -tekstissä pyydettiin kertomaan oman pohdinnan lisäksi esimerkkejä ja tilanteita itsestä auttajana. Myös näissä teksteissä esitellään auttamiseen yleensä liittyviä omia näkemyksiä omien kokemusten lisäksi. Teksteissä on usein normatiivinen sävy. Tyypillistä on, että useissa kommentaareissa mainitaan kirjoittamisen olleen vaikeaa näistä aiheista. Molemmista aiheista tekstejä on aineistossani 31. Tekstit ovat pituudeltaan 1–4 sivua. Autettavana oloa käsittelevien tekstien sivumäärä on 73 ja auttajana 76.

Miten minut on kasvatettu -teksteissä (KTTU) korostuu muistelu. Kirjoitusohjeessa pyydettiin muistelemaan omaa lapsuutta ja nuoruutta ja kirjoittamaan esimerkkien ja pienien tarinoiden avulla siitä, miten on tullut kasvatetuksi ja kuka/ketkä ovat kasvattaneet. Ohjeessa kysyttiin, millaisia kasvatuseriaatteita kirjoittajan kodissa on käytetty. *Millainen minä olen kasvattajana* -teksteissä (KASVATT) ohjeistettiin kirjoittamaan oman pohdinnan lisäksi esimerkkejä ja tilanteita itsestä kasvattajana. Ohjeessa myös kysyttiin: "Mitkä lapsuudenkotisi kasvatuseriaatteet olet siirtänyt / aiot siirtää omaan käyttöön? Mitä taas et? Miksi? Miten ominaislaatusi ja mahdolliset periaatteesi ovat ilmenneet / tulevat ilmenemään kasvatustyössäsi?" Teksteissä on paljon enemmän omien periaatteiden selostamista kuin esimerkkejä ja tilanekuvauksia. Esitystapa on usein leimallisen normatiivista samalla tavoin kuin *Minä auttajana* -teksteissä. Molempia tekstejä aineistossani on 31. Tekstit ovat pituudeltaan 2–5 sivua. Koettua kasvatusta käsittelevien tekstien sivumäärä on 72 ja kasvattajuutta käsittelevien 82.

Minä kirjoittajana, tutkijana ja kehittäjänä -teemasta (KIRJOITT) on 18 tekstiä, joissa sivuja on yhteensä 50. Tekstit ovat pituudeltaan 1–3 sivua. Kirjoitusohjeissa pyydettiin kertomaan, miten kirjoittaja koki erilaiset kirjoitustehtävät, millainen hän oli kirjoittajana, millaisia ajatuksia tutkiminen ja kehittäminen hänessä herättivät, mitä kokemusta hänellä oli niistä ja mitä hän haluaisi tutkia ja kehittää. Tekstit kertovat etupäässä kirjoittamishetken tilanteesta. Ne ovat luonteeltaan kuvailevia ja jossain määrin määritteleviä. Niissä vastataan tehtävänannon kysymyksiin, kuitenkin siten, että jotkut ovat keskittyneet enemmän kuvailemaan omaan kirjoittamiseen liittyviä asioita ja toiset taas tutkimiseen ja kehittämiseen. Nämä viimeainitut olivat monilla

herättäneet opintojakson alussa paljon ajatuksia ja olivat ehkä siksi tulleet käsitellyiksi enemmän. Teksteissä ei ole normatiivisuutta kuten *Minä kasvat-tajana* ja *Minä auttajana* -teksteissä.

Minä ja vanhuus (VAN) -tekstejä on 9, sivuja 42 ja tekstien pituus vaihtelee 2:sta 9:ään sivua. Kirjoitelma oli kaksiosainen, joista toisessa osassa kerrotaan vanhuudesta ja vanhuksista omaan elämänsäkaareen ja elinpiiriin liittyvinä kokemuksina ja toisessa kuvitellaan omaa vanhuutta. Ensimmäisen osan tekstit ovat paljon omaan elämänsäpiiriin kuuluneiden vanhusten muistelua ja omaa suhdetta heihin kuvaavia. Tekstit ovat suhteellisen pitkiä ja kirjoittamisen kokemusta kuvataan usein tunteita herättäneeksi. Kirjoittajat ovat vanhustyössä jo toimivia tai siihen suuntautuvia. Leimallista on, että monet jättivät kuvittelematta oman vanhuutensa ja ilmoittivat sen olevan pelottavaa.

Hengellisen elämän omaelämäkerta -teemasta (HENG) tekstejä on 7 kappaletta ja niissä sivuja yhteensä 50. Yksi palautti vain kommentaarin. Tekstien pituus vaihtelee 1:stä 24 sivuun. Vain kirkollista tutkintoa suorittavat ovat kirjoittaneet tekstin. Kirjoitusohjeissa pyydettiin kirjoittamaan oman hengellisen elämän tarina lapsuudesta nykypäiviin. Ohjeissa kysyttiin henkilöitä, jotka liittyvät tarinaan ja tapahtumia, jotka ovat olleet kirjoittajalle tärkeitä. Lisäksi pyydettiin kertomaan, missä kohtaa hengellisessä kehityksessään kirjoittaja koki nyt olevansa, missä halusi kehittyä ja millainen merkitys hengellisyydellä oli tulevassa työssä. Hengellisen elämän omaelämäkerta on yleensä jäsentynyt tapahtumien ja ulkoisten seikkojen mukaan kronologisesti, vaikka kyse onkin ihmisen mielen sisäisistä asioista. Hengelliset asiat ilmenevät ulospäin aina jollain tavalla, ja kirjoittajat voivat rakentaa tekstinsä joko sisäisen kehityksen tai muutoksen kronologisen kuvaamisen varaan tai ulkoisten asioiden, kuten hengellisen toiminnan ilmenemisen varaan. Silloinkin, kun tekstissä on pääasiassa kertojan oma hengellinen kehitys, jäsentävät elämänvaiheet kerrontaa. Hengellisyys on siten kerronnassa tiiviisti kytköksissä elämänvaiheisiin.

Omat kokemukseni mielenterveys- ja päihdeongelmista ja -ongelmaisista (MP) -aiheisia tekstejä on 18, yhteensä 64 sivua. Kirjoitelma on kaksiosainen, ja eri kirjoittajien tekstit vaihtelevat paljon pituudeltaan. Pisin teksti on 16 sivua, lyhyin 2. Kirjoitelman ensimmäinen vaihe kirjoitettiin orientoivana tehtävänä Mielenterveys ja päihteet -opintojakson alussa. Ohjeissa pyydettiin kirjoittamaan omia kokemuksia mielenterveys- ja päihdeongelmista ja -ongelmaisista sekä käsityksiä kyseisten ongelmien synnystä. Tähän kirjoitelmaan palattiin jakson lopussa, jolloin kirjoitettiin siitä, miltä omat kirjoitetut kokemukset ja käsitykset nyt näyttivät. Molemmat kirjoitelmat kirjoitettiin poikkeuksellisesti oppituntien aikana oppilaitoksessa. Tekstit ovat toteavan selostavia, eräänlaisia oman kokemuksen kartoituksia, kuten tehtävän otsi-

kossakin sanottiin ("oman kokemuksen kartoitus"). Pohdintaa kirjoitelmissa ei juuri ole.

Selviytymisstrategiani oman elämänkaareni varrella (OS) -tekstejä on 23, yhteensä 89 sivua. Kirjoitelma liittyi Osallisuus ja sosiaalinen tuki -nimiseen opintojaksoon. Kirjoitusohjeissa pyydettiin kertomaan keinoista, joilla on selviytynyt omaa elämää ja hyvinvointia uhanneista vaikeista tilanteista ja asioista elämänkaaren varrella. Tekstit ovat selostavaa kerrontaa. Silmiinpistävää on kahtalaisuus eri kirjoittajien teksteissä: toisaalta kirjoittamisen rohkeus kipeistä asioista ja toisaalta omien kokemusten suojaaminen, mikä näkyy muun muassa joidenkin tekstien suppeutena. Tekstien pituus vaihtelee 2:sta 19 sivuun. Näissä teksteissä ei ole näkemyskerrontaa siinä määrin kuin auttamisen teemaan liittyvissä teksteissä ensimmäisenä opiskeluvuonna.

Omat nuoruuden tunnot nuortenkirjan herättämänä (LN) -tekstejä on 14 ja niissä omaa kokemusta käsittelevä osuus on yhteensä noin 10 sivua. Omia nuoruuteen liittyviä kokemuksia oli tarkoitus kertoa omavalintaisen nuortenkirjan lukemisen herättämänä. Nuortenkirjat oli jaoteltu sisältönsä puolesta teemoittain. Näissä teksteissä nuortenkirjojen analysointi korostuu ja omat kokemukset ovat jääneet enimmäkseen lyhyiksi maininnoiksi.

Oman muukalaisuuden / erilaisuuden kokemukset elämänkaaren varrella (MK) -teemasta tekstejä on 26, joissa omaa kokemusta koskeva osuus on yhteensä 34 sivua. Kirjoitelma liittyi Monikulttuurisuus-opintojaksoon. Tehtävä oli kaksiosainen: toinen osa liittyi kaunokirjallisuuden lukemiseen ja toinen omiin kokemuksiin. Jälkimmäisen ohjeissa kysyttiin, mitä omia kokemuksia kirjoittajalla oli elämän varrelta muukalaisuudesta ja erilaisuudesta ja mihin ne liittyivät. Kirjoittajaa pyydettiin kuvamaan tilanteita ja omia tunteja ja kertomaan, mitä ajatuksia kyseiset kokemukset ovat herättäneet. Omien kokemuksen kertominen jäi useimmilta paljolti kirjallisuutta koskeneen tehtävän varjoon, niin että sen osuus jäi teksteissä vähäiseksi. Kerronnan suppeus voi johtua siitäkin, että useimmat olivat ilmeisesti ymmärtäneet muukalaisuuden kapeasti, vain ulkomaalaisena oloon liittyväksi. Tekstit ovat selostavaa kerrontaa.

Minä, tekstini ja ammatillinen kasvuni sosionomiksi (PÄÄTTÖ) -tekstit keskittyvät opintojen aikana kirjoitettujen tekstien tarkasteluun. Tekstejä on 33 ja niissä 135 sivua. Tekstien pituus on 2–8 sivua. Ohjeissa pyydettiin lukemaan kaikki siihen asti omasta elämästä kirjoitetut tekstit ja kirjoittamaan sitten omasta suhteesta teksteihin sekä analysoimaan tekstejä sisällön kannalta. Suhteesta omiin teksteihin kysyttiin: "Millaista oli lukea omia tekstejä nyt? Mitä ajattelit, koit ja tunsit lukiessasi? Kiinnittikö jokin teksteistäsi erityistä huomiota. Miksi? Ovatko jotkut käsityksesi tai tulkintasi eletystä elämästä ja omista kokemuksistasi nyt erilaisia kuin teksteissäsi? Mitkä? Miten ajattelusi eroaa nyt? Jos kirjoittaisit samoista teemoista nyt, millaisia arvelisit tekstien

olevan? Millainen kuva sinulle hahmottuu tekstiesi pohjalta itsestäsi ja mahdollisista muutoksista itsessäsi?”

Sisältöä koskevassa analyysiohjeessa oli sovellettu väljästi tarina-analyysia. Siinä pyydettiin tarkastelemaan omien tekstien pohjalta ammatillisuuden tarinan alkua, merkityksellisiä henkilöitä ja tapahtumia sekä mahdollisia käännekohtia. Lisäksi kysyttiin, miten teksteissä on näkyvissä oman ymmärryksen ja käsitysten kehittyminen sosiaalialan työstä / diakoniatyöstä, millaiseen asiantuntijuuteen ja ammatilliseen vahvuuteen omat eletyn elämän kokemukset viittaavat ja oliko jäänyt kirjoittamatta jotain sellaista, mitä opiskelija piti nyt merkityksellisenä ammatillisen kasvunsa kannalta.

Lopuksi pyydettiin kirjoittamaan kokemuksia kirjoittamisprosessista ja sen ja tekstien merkityksestä kirjoittajalle sekä siitä, miten kirjoittaja koki tekstien eroavan muista oppimistehtävistä.

Tehtävä oli laaja, ja monet olivat tehneet sitä useamman päivän aikana. Opiskelijat kommentoivat opintojen loppuvaiheen kiireiden haittauksen tehtävään paneutumista siten kuin olisi halunnut. Tyypillistä on, että kaikkia tehtävänannon kysymyksiä ei kirjoitelmissa käsitellä. Pääpaino useimmissa teksteissä on oman ammatillisuuden tarinan analysoinnissa. Sille on puolestaan tyypillistä, että kirjoittajat eivät ole pitäytyneet vain teksteihinsä, vaan ovat käsitelleet aihetta laajemmin ja siis myös ilman aineistoa.

3.4. Tutkimusaineiston analyysitavat

Aineiston analyysissa olen soveltanut useammanlaisia analyysimenetelmiä. Olen tutkinut aineistoni tekstejä ensinnäkin ilmaisun ja kerronnan kannalta selvittääkseni, miten omasta elämästä kirjoitetaan. Tämän ilmaisun ja kerronnan analyysin olen ulottanut sekä varsinaisiin omaelämäkerrallisiin teksteihin että kommentaareihin. Sen lisäksi olen analysoinut kommentaarien ja päättötekstien sisältöä, kun olen selvittänyt, mitä kirjoittamisesta ja omien tekstien lukemisesta kerrotaan.

Tutkimusaineiston analyysin lähtökohtana ja perusmetodina on ollut aineiston lukeminen usealla eri tavalla. Ensimmäisellä lukukerralla luin tekstejä oppimisprosessiin kuuluvina teemoittain sitä mukaan, kuin ne valmistuivat. Tämä luenta antoi minulle hyvän yleiskuvan kustakin teemasta kirjoitetuista teksteistä. Seuraavilla lukukerroilla kiinnitin huomiota tekstejä yhdistäviin ja erottaviin piirteisiin sekä siihen, miksi jotkut tekstit vaikuttivat minusta enemmän reflektiivisiltä kuin toiset. Mikä teki tekstistä reflektiivisen? Millaisista tekstin piirteistä reflektiivisyyden vaikutelma syntyi? Mistä koko reflektiivisyydestä tekstin ominaisuutena oikeastaan oli kysymys? Tämä luenta oli retorista lukutapaa ja kerronnan analyysia soveltavaa.

Varsinaisella retorisella analyysillä tarkoitetaan yleensä kielellisten prosessien tarkastelua merkitysten tuottamisessa siitä näkökulmasta, kuinka jotkut todellisuuden versiot pyritään saamaan vakuuttaviksi ja kannatettaviksi sekä kuinka kuulijat, lukijat tai keskustelukumppanit saadaan sitoutumaan niihin (Jokinen 1999, 126). Retoriikan tutkimuksen perinteessä käytetään yleisesti käsitteitä puhuja ja yleisö, jotka ovat korvattavissa kirjoitetusta tekstistä puhuttaessa kirjoittajalla ja lukijalla. Tekstien luonnetta korostetaan vakuuttamisena ja siten argumentaatio on keskeistä. Puhujan tai kirjoittajan tehtävä on suostutella yleisönsä oman näkökulmansa puolelle tai vahvistaa yleisön kannatusta esitetyille väitteille, ja siinä tarvitaan argumentaatiota, joka on luonteeltaan kohteellista. (Aro 1999, 17–18; Hyvärinen 1994, 68–70; Perelman 2007, 16–27.)

Chaim Perelman (2007, 16–17, 21) käyttää ilmaisua ”puhujan ja yleisön välinen henkien kohtaaminen” argumentaatiossa ja ulottaa kohtaamisen myös niihin yksityisen pohdinnan tilanteisiin, joissa perustelujen esittäjä ja yleisö ovat yksi ja sama henkilö. Yleisö on hänen mukaansa kaikki ne, joihin puhuja haluaa argumentaatiolla vaikuttaa ja niin olleen voi vaihdella puhujasta itsestään koko ihmiskuntaan. Michael Billig (1987) on esittänyt, ettei retoriikkaa tulisi sulkea vain argumentointiin kuuluvaksi, vaan se tulisi nähdä laajemmin suostuttelevana piirteenä niissä tavoissa, joilla ihmiset ovat vuorovaikutuksessa ja pyrkivät yhteiseen ymmärrykseen.

Omaelämäkerrallisten tekstien tavoitteena ei ole vaikuttaminen ja vakuuttaminen, joskin niihinkin sisältyy jaksoja, joita voi tarkastella vakuuttamisen kohteellisuuden kannalta. Aineiston tekstien ilmeisin yleisö on opettaja, joka lukee tekstit, ja kirjoittamisen konteksti opintoihin liittyvänä on erityinen. Yleisö on kuitenkin ajateltavissa laajemmin kuin vain yhdeksi henkilöksi, joka on antanut kirjoitustehtävän ja joka lukee syntyneen tekstin. Lukijana opettaja ei ole vain lukeva henkilö, vaan hän edustaa esimerkiksi oman alansa asiantuntijuutta, sukupuoltaan tai sosiaalista asemaansa. Narratologian termein voisi puhua sisäislukijasta tekstissä ilmenevänä käsityksenä siitä, millaiselle yleisölle teksti on suunnattu tai millainen yleisö tuohon tekstiin ja sen ajatukseen voi ottaa kantaa. Sisäislukija ei nimestään huolimatta viittaa henkilöön, vaan se on tekstistä abstrahoitavissa oleva oletus lukijasta, jonka kielitaito, lukeneisuus, maailmankuva ja muut ominaisuudet on otettu huomioon tekstissä. (sisäislukijan käsitteestä ks. Chatman 1993, 147–151; Rimmon-Kenan 1999, 110–114.)

Omasta elämästä kertovissa teksteissä, joille on tyypillistä eräänlainen päiväkirjamaisuus, ei ole aina niinkään kyse faktisen lukijan, opettaja-tutkijan kuin oman itsen vakuuttamisesta, eräänlaisesta vakuuttautumisesta. Omasta elämästä ja kokemuksesta kirjoitetuissa teksteissä on näkyvissä pyrkimys selventää ja selvittää asioita itselle ja vakuuttautuminen liittyy siihen.

Päiväkirjamaisesta kirjoittamisesta kirjoittajat itsekin kertovat kommentaareissaan. Lisäksi teksteissä on nähtävissä, kuinka kirjoittaja on toisinaan sekä viestin lähettäjä että sen vastaanottaja, kun hän käy tekstissä ”keskustelua” itsensä kanssa. Se ilmenee esimerkiksi eräänlaisena neuvotteluna eri näkemysten kanssa tai muuna puheena itselle.

Kari Palonen (1997, 24) esittää retorisen luennan malliksi ”kuka vetoaa keneen millä” mihin tahansa tekstiin. En toteuta omassa tutkimuksessani varsinaista retorista analyysia⁴, vaan kutsun analyysivälinettäni retoriseksi lukutavaksi, jonka avulla tunnistan ja analysoin omaelämäkerralliselle tekstille tyypillisiä ilmaisullisen tason piirteitä ja tekstin rakentuneisuutta. Kohdistan siis tarkasteluni sanomisen tapaan, en niinkään kerrotun sisältöön. Tällä lukutavalla kiinnitän huomiota siihen, millaiset ilmaisun tavat ovat omaelämäkerralliselle tekstille tyypillisiä, mihin ne liittyvät, miten teksteissä tuotetaan merkityksiä ja miksi juuri siten.

Omaelämäkerrallisten tekstien retorinen lukutapa on tarkoittanut käytännössä sitä, että olen kiinnittänyt huomiota teksteissä erilaisiin retorisiin merkkeihin ja muihin ilmaisun tapoihin, jotka mielestäni ovat yhteydessä tekstin reflektiivisyyden vaikutelmaan. Olen halunnut selvittää, millaiset tekstin piirteet ja ominaisuudet tuottavat reflektiivisyyttä tekstiin ja näin tehdessäni olen itse asiassa päätenyt sen jäljille, miten erilaisilla ilmaisun tavoilla eletyn elämän ja kokemusten ymmärrettävyyttä tuotetaan tekstissä.

Kerronnan analyysillä tarkoitan sellaisten aineistoni teksteissä esiintyvien kerronnan keinojen ja kerronnallisten ratkaisujen tarkastelua, joilla sisältöä, siis omaa elämää ja kokemusta, tuotetaan tekstiksi. Kertomuksen ja kerronnan teoria, narratologia, erottaa tarinan ja kertomuksen, diskurssin toisistaan. Tarinalla (*story*) tarkoitetaan sisältöä, kuten tapahtumia ja toimintaa, ja diskurssilla ilmaisua, sitä miten sisältö esitetään. Tarina vastaa kysymykseen *mitä*, diskurssi *miten*. (Chatman 1993, 19.) Ilmaisun taso, kerronta, tarkoittaa siis jonkin sisällön, esimerkiksi tapahtumasarjan esittämistä ja järjestämistä jonkin välineen, esimerkiksi kielen avulla. (Ikonen 2001, 185–186.) Väline voi olla muukin kuin kieli, kuten kuva, liike tai musiikki. Shlomith Rimmon-Kenan (1999, 10) määrittelee kerronnan tekstin tuottamisen tekona tai prosessina. Kerronta on tässä tulkinnassa se, mikä tuottaa tekstin. Kerrontaan kuuluvat esimerkiksi erilaiset kertojatyyppit, aikasuhteet ja puheen esittämisen tavat. (Rimmon-Kenan 1999, 114–148.)

Vaikka narratologian peruskäsitteet ovatkin saaneet alkunsa kerrontarakenteeltaan monimutkaisempien kaunokirjallisten tekstien tutkimuksesta, ne ovat käyttökelpoisia myös muiden tekstien, esimerkiksi omaelämäkerrallisten tekstien tutkimisessa (ks. Chatman 1993, 11). Omassa tutkimuksessani erityisesti kertoja, aika ja henkilöahmot ovat olleet sellaisia kerrontaan liitty-

4 Retorisestä analyysistä ks. esim. Jokinen 1999, 126-159; Billig 1987.

viä rakenteita, joiden tarkasteluun narratologian jäsennykset ovat tarjonneet hahmotus- ja jäsennyksapua.

Kun tutkin kirjoittamista tekona, käytin aineistonani kaikkien tekstien kommentaareja sekä päättötekstejä. Jossain määrin analyysini tukena olivat myös omat tutkimuspäiväkirjamerkintäni aineiston keruun ajalta. Luin aineistoa kysyen, mitä se kertoo kirjoittamisesta tekona. Näin lukien keskeisimpinä alkoivat hahmottua kysymykset vastaanottajasta, kertomisen rajaamisesta, kertomiseen kytkeytyvistä tunteista ja kirjoittamisen merkityksestä kirjoittajalle itselleen. Lähestymistapani oli aineistolähtöinen, mutta luentani taustalla on vaikuttanut kuitenkin se, että minulla oli entuudestaan käytännön kokemusta monista vastaavanlaisista kirjoittamisprosesseista ja niissä syntyneistä teksteistä sekä aiemman tutkimukseni tulokset. Nämä ohjasivat minua kiinnittämään huomiota erityisesti sellaisiin asioihin, joilla on merkitystä kirjoittamisen menetelmällisen tutkimisen kannalta. Kokosin, luokittelin ja teemoittelin aineistosta systemaattisesti lausumina kohdat, joissa kerrottiin edellä mainituista asioista. Kirjoittamisen mahdollisuutta kertomisen rajaamisen ja kokemusten suojaamisen mielessä analysoidessani jouduin palaamaan kommentaareista ja päättöteksteistä varsinaisiin omasta elämästä ja kokemuksesta kertoviin teksteihin saadakseni selville, miten rajaaminen ja suojaaminen toteutetaan ja miten se ilmenee teksteissä. Analyysissäni saatan omat havaintoni vuoropuheluun muiden tutkimusten kanssa.

Olen siis lukenut ja analysoinut aineistoa sekä ilmaisun ja kerronnan kannalta (miten on kerrottu) että sisällöllisesti (mitä on kerrottu). Olen lukenut tekstejä teemakokonaisuuksina, mutta lopuksi luin myös kahdeksan yksittäisen kirjoittajan kaikki tekstit aikajärjestyksessä kunkin kirjoittajan kirjoittamina sarjoina selvittääkseni kirjoittamisen ja tekstin mahdollisuuksia ammatillisen kasvun välineinä.

3.5. Tutkimuseettinen pohdinta

Kaikella tutkimuksella on eettiset periaatteensa, mutta myös erilaiset tutkimustraditiot tuottavat erilaisia eettisiä kysymyksiä. Laadullisessa tutkimuksessa eettiset kysymykset liittyvät muun muassa tutkittavien informointiin, vapaaehtoisuuteen, luottamuksellisuuteen ja tutkittavien anonymiteetin säilyttämiseen. Tutkittavien on oltava perillä siitä, mistä tutkimuksesta on kyse ja mitä seurauksia tutkimukseen osallistumisesta voi olla. Tutkijan on myös suojattava tutkittaviensa yksityisyys ja huolehdittava luottamuksellisuudesta ja koko tutkimusprosessin tarkkuudesta. (Syrjälä, Estola, Uitto & Kaunisto 182, 184–185.)

Olen joutunut monenlaisten tutkimuseettisten kysymysten eteen tutkimusasetelman suunnittelusta ja toteutuksesta aina tutkimusraportin kirjoittamiseen. Kyseessä ovat olleet yleiset laadulliseen tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset ja tutkimusasetelmastani johtuvat erityiset kysymykset. Informoiminen tutkimuksesta opiskelijoille oli sinänsä itsestäänselvyys. Kerroin opiskelijoille tutkimuksesta heti opintojen alussa ja otin sen puheeksi eri vaiheessa opintoja koko ryhmän kanssa varmistaakseni, ettei unohtuisi, että heidän tekstinsä tulivat olemaan myös tutkimusaineistoani. Mahdollisuus kieltäytyä luovuttamasta omia tekstejä tutkimuskäyttöön oli myös esillä ja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus oli näkyvässä pyytäessäni kirjallisesti lupaa saada käyttää tekstejä tutkimusaineistona. Kerroin heille tutkivani, miten omaelämäkerrallinen kirjoittaminen soveltuu ja toimii ammatillisen kasvun tukemiseen.

Asettuminen opettajana tutkijaksi on edellyttänyt toisaalta opettajan valtaan, toisaalta opiskelijoiden oppimiseen liittyvää eettistä harkintaa. Opettajana minulla on ollut mahdollisuus rakentaa tutkimusasetelma oppimisprosessin yhteyteen, opintoihin kuuluvana ja toimia siten omien tutkimukseen liittyvien intressieni mukaisesti. Opiskelijan kannalta tutkimukseen kuuluva kirjoittamisprosessi on tarkoittanut sitä, että hän on joutunut osallistumaan sellaiseen, mitä hän ei ollut itse valinnut, vaikkakin hänellä oli mahdollisuus osallistua siihen siten kuin hänelle sopi tai kieltäytyä luovuttamasta tekstejään tutkimuskäyttöön. Olen käyttänyt opettajan valtaani tutkimuksen liittämässä oppimisprosessin yhteyteen, mutta se on tarkoittanut myös vastuun kantamista niin opettajana kuin tutkijanakin.

Opettajan vastuu on liittynyt pedagogisten ratkaisujen kautta opiskelijoiden oppimiseen ja ammatilliseen kasvuun – aivan samoin kuin muidenkin pedagogisten menetelmien yhteydessä. Minun on pitänyt perustella pedagogisesti se, mitä olen teetättänyt opiskelijoilla, ja liittää kirjoittaminen opetussuunnitelman tavoitteisiin. Kirjoittamista oli käytetty menetelmänä opinnoissa ennenkin, joskaan ei näin laajasti ja juuri näin. Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen toimivuudesta oli siis käytännön kokemusta. Minulla oli entuudestaan pitkä kokemus erilaisten kirjoittamisprosessien ohjaajana ja edellinen tutkimuksenikin osoitti ja tuki omaelämäkerrallisen kirjoittamisen käytettävyyttä. En asettanut opiskelijoita mihinkään irralliseen, testaamattomaan ja täysin uuteen, vain omista tutkimusintresseistäni lähtevään pedagogiseen kokeiluun. Käytännön ratkaisuilla, kuten kirjoittamisen vapaamuotoisuudella ja mahdollisuudella palauttaa vain kommentaari, takasin kirjoittajien mahdollisuuden itse määrittellä omaa osallistumistaan. Arvioinnista ja arvostelusta pidättäytyminen suojasi kirjoittamisprosessissa kokemusten koskemattomuutta. Kuitenkin se, että kirjoittaminen oli opintoihin liittyvää, saattoi tehdä tutkimukseen osallistumisen joillekin vaihtoehdottomaksi ja mahdollisuuden kieltäytyä tekstien luovuttamisesta tutkimuskäyttöön hankalaksi.

Tutkimukseni kirjoittamisprosessissa luottamus ja luottamuksellisuus ovat keskeisiä. Niitä voi tarkastella sekä kirjoittajien kannalta että tutkijan toimintana. Kirjoittajien kannalta luottamus on tarkoittanut mahdollisuutta antaa kirjoittamaan siinä uskossa, että he säilyvät henkilöinä loukkaamattomina ja ettei henkilökohtaisten asioiden kirjoittamisesta koidu vahinkoa heille itselleen. Tällaisen luottamussuhteen syntyemisessä oppilaitoskontekstilla on oma merkityksensä: opiskelijalla on syytä olettaa ja odottaa, että oppilaitos toimii pedagogisilla ratkaisuillaan hänen parhaakseen ja että opettaja ammattilaisena toimii ammattieettisesti oikein.

Vaikka oppilaitoskonteksti on toisaalta voinut rajoittaa sitä, mistä kirjoitetaan, opettajaan ammattilaisena liittyvä luottamus on toisaalta voinut nimenomaan rohkaista kirjoittamisen avoimuuteen. Ilman luottamusta kirjoittamisprosessi ei olisi kantanut alusta loppuun. Luottamus opettajaan ammattilaisena on tarkoittanut tutkimusasetelmassani myös luottamusta opettajaan tutkijana – tai kenties koko tutkijuuden ohittamista sillä perusteella, ettei sillä kirjoittajille ole ollut merkitystä. Luottamuksen syntyemisessä ja ylläpitämisessä ei luonnollisestikaan pelkkä opettajan professio sinänsä riitä, vaan kyse on myös opettajan persoonasta ja siitä, millaisen luottamussuhteen hän omalla persoonallaan ja menettelyillään luo. Kirjoittajien luottamus on merkinnyt minulle sekä opettajana että tutkijana velvoitetta erityiseen eettiseen herkkyyteen ja harkintaan suhteessa sekä kirjoittajiin että heidän teksteihinsä.

Luottamuksellisuudella tarkoitetaan tutkimuksessa yleensä niitä sopimuksia ja lupauksia, joita aineistonkäytöstä tutkittavien kanssa tehdään. Luottamuksellisuuden tärkein ehto on, että aineistoa käytetään sovitulla tavalla. (Kuula 2006, 89–90.) Luottamuksellisuuteen kuuluu tieto siitä, kuka aineistoa käyttää ja miten sitä käytön jälkeen säilytetään. Tutkimuksessani kirjoittajat luovuttivat aineiston vain minun käyttöni. Tekstejä lukivat pedagogisen prosessin kannalta muutkin opettajat, jotka kulloinkin vastasivat niistä opintojaksoista, joihin kirjoitelmat liittyivät aiheeltaan. Kirjoittajilla oli tästä tieto ja he hyväksyivät menettelyn. Pyytäessäni suostumusta kirjoitelmien käyttämiseen aineistona sitouduin vastaamaan aineiston asianmukaisesta säilytyksestä tutkimuksen aikana ja sen jälkeen. Aineisto säilytetään kaksi vuotta väitöstutkimuksen valmistumisen jälkeen Diakonia-ammattikorkeakoulun tiloissa lukitussa paikassa, johon ulkopuolisilla ei ole pääsyä.

Kirjoittajien tunnistamisen estämiseksi olen poistanut lausumista esimerkiksi paikkakuntien nimiä, tunnistamiseen vaikuttavia viittauksia aiempaan ammattiin, koulutukseen, harrastukseen ja sukulaisuussuhteisiin ja korvannut ne merkinnällä XXX. Katkoviivaa (---) olen käyttänyt, kun olen jättänyt pois sanaa pitemmän jakson. Tällaiset henkilön tunnistamiseen liittyvien seikko-

jen huomioonottaminen ei kuitenkaan vielä riitä. Laadullisessa tutkimuksessa erityisesti omaelämäkertatutkimus ja kertomusten tutkimus ylipäätään on tullut eettisten pohdintojen aiheeksi viime vuosina siksi, että aineistot sisältävät usein hyvin henkilökohtaisia ja jopa kaikkein arkaluontoisimpia asioita. Tutkijat ovatkin huomanneet, etteivät mitkään säännöt ja niiden mukaisesti toimiminen sinänsä riitä. (Syrjälä, Estola, Uitto ja Kaunisto 2006, 181–182.) Näin on myös tässä tutkimuksessa.

Pelkästään sääntöihin ja sääntömoraaliin perustuva tutkimusetiikka on Syrjälän ja kumppaneiden (2006, 184–185) mukaan vaarassa muodostua pelkäksi tutkimuksen päälle liimatuksi ”tutkimusetiketiksi”. Senkaltaisessa laadullisessa tutkimuksessa, jossa ihmiset jakavat yksityistä elämäänsä, tarvitaan välittämiseen pohjautuvaa moraalaa täydentämään sääntömoraalin abstraktia näkökulmaa. Moraali ei ole ohjeita, vaan kyse on tutkimuksen kuluessa jatkuvasti muotoutuvista käytännöistä, joihin ei ole olemassa ennalta laadittuja eettisiä ohjeita. Tutkimusetiikka on siten heidän mukaansa käytännön toimintaa ihmissuhteissa.

Ettinen harkinta on tullut kyseeseen konkreettisesti joka kerta, kun olen valinnut tutkimustekstiini aineistonäytteinä lausumia, jotka kuvaisivat kaikkein havainnollisimmin ilmiötä tai asiaa, jota olen analysoinut tai käsitellyt. Omasta elämästä ja kokemuksesta kertovista teksteistä peräisin olevat lausumat ovat täynnä sellaista henkilökohtaisuutta, jonka julkaisemista tutkimusraportissa olen joutunut miettimään paitsi tunnistettavuuden myös niiden ilmaiseman kokemuksen kipeyden kannalta. Tunnistamattomuuden turvaaminen on helpompaa kuin kokemukseen liittyvän kipeyden arviointi, vaikka senkään toteutumisesta ei voi olla täysin varma.

Kokemusten henkilökohtaisen merkityksen ja varsinkin niiden kipeyden arviointi on ulkopuoliselle vaikeaa. Kokemukset ovat yksilöllisiä, mitä niiden ilmaisun tapa ei välttämättä kerro. Oletan, että sen, mitä kirjoittaja on kirjoittamisen hetkellä ajatellut ja kirjoittanut senhetkisenä tulkintanaan raskaista kokemuksistaan tai minkä hän on kenties kirjoittanut ikään kuin uskoutuen mielessä päiväkirjamaiseksi muodostuneelle vastaanottajalle, hän tuskin halua nähdä tutkimustekstiin lainattuna, asiayhteydestään irrotettuna näytteenä esimerkiksi reflektiivisestä ilmaisun tavasta. Olen arvioinnissani yrittänyt asettua kirjoittajan asemaan ja jättänyt tutkimustekstin ulkopuolelle kaikki lausumat, joiden arvelen sisältävän sellaista henkilökohtaista kokemusta, jota en itsekään haluaisi nähdä toiseen tekstiin siirrettynä ja siten toistettuna, vaan jonka ajattelisin kuuluvan vain itselleni. Kyse ei ole vain kirjoittajia itseään koskeneista asioista, vaan myös heidän läheisistään, joita he ovat itsekin eri tavoin suojanneet teksteissään ja joku jopa jättänyt palauttamatta tekstinsä sillä perusteella, että kokemuksiin liittyneet muut ihmiset saisivat yksilönsuojan. Siten en ole aina voinut käyttää kaikkein havainnollisimpia esimerkkejä käsillä olevan ilmiön tai asian kannalta.

Olen pyrkinyt välttämään aineistolainauksina sellaisia lausumia, joissa on ilmaisullisen kömmähdyksen aiheuttamaa senkaltaista epäloogisuutta tai muuta tahatonta, kirjoittajalta itseltään huomaamatta jäänyttä epäselvyyttä tai koomisuutta, joka voisi tutkimustekstissä toistettuna harmittaa tai nolottaa kirjoittajaa itseään.

Lähtökohtana aineiston luennassa on ollut sellainen empaattiseksi nimetty lukutapa, jolla Anni Vilkkio (1997, 38) tarkoittaa "vastaantulevaa, kokemuksellista luentaa" ja jolla Tuija Saresma (2000, 4–11) halua ymmärtää ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia, ajatuksia ja tunteita käsitteleviä kirjoituksia mahdollisimman hyvin ja ainakin osin oman kokemuksen kautta. Maarit Leskelä-Kärki (2006, 84–85) täsmentää ja laajentaa empatian liittyvän tutkijan vastuuseen, tutkijan suhteeseen "toiseen" ja hänen läsnäoloonsa tutkimustekstissään. Empaattisuus on siten hänelle ihmisen kunnioittamista ja ymmärtämistä, mutta samalla sen tiedostamista, että ymmärtäminen ei välttämättä aina toteudu. Ajattelen omaelämäkerrallisten tekstien lukemisen rinnastuvan ihmisen kohtaamiseen hänen kaikkein henkilökohtaisimmalla alueellaan ja siten kunnioittamisen olevan kohtaamisen perusedellytys. Se ei tarkoita välttämättä mahdollisuutta tunnistaa teksteissä omia kokemisen tapojaan tai samaistua muuten teksteissä kerrottuun. Syrjälällä ja kumppaneilla (2006, 184) on ollut narratiivisen opettajatutkimuksen yhteydessä keskeisimpänä eettisenä periaatteena välittämisen etiikka, jota on kuvattu nimenomaan kahden henkilön välisenä kohtaamisena. Olen mieltänyt sekä opettajan että tutkijan roolissani, sekä kasvokkaisissa että tekstien kautta tapahtuvissa kohtaamisissa eettisyyden todentuvan ihmisen kunnioituksena ja siitä seuraavina usein varsin käytännöllisinä menettelytapoina. Kyse on vuorovaikutuksesta, jonka osapuolet – tutkija ja tutkimukseen osallistuvat – ovat lopultakin riippuvaisia toisistaan, ja jossa toiminta perustuu tilanteen ja sen osapuolten tarpeiden ja pyrkimysten arviointiin. (Ks. välittämisen etiikasta Vakimo 2010, 91–93.)

Kun omaelämäkerrallisten tekstien lukemisessa pyrkimykset eläytyä ja samaistua ovat tulleet keskeisiksi, ei ole tuotu esille sitä, kuinka tekstien lukeminen aineistona moneen kertaan ja monin eri tavoin jo sinänsä haalistaa samaistumista ja eläytymistä ja kuinka eläytyminenkin edellyttää etäisyyden ottoa, jotta voi nähdä tekstin eri näkökulmista. Tuija Saresma (2000,11) on esittänyt, että omaelämäkertojen kirjoittamisen muotoon sisältyy jo sinänsä kirjoittajan odotus tunteiden heräämisestä ja ymmärtämään pyrkimisestä. Kunnioittava perusasenne kirjoittajan mahdollisia intentioita ja itse tekstiä kohtaan on siten mielestäni eläytymistä olennaisempaa. Se ohjaa käytännön ratkaisuja tutkimustyössä niin, ettei kirjoittaja tekstit tuottaneena ihmisenä unohdu missään vaiheessa.

Tutkimuksessani kirjoittajat aineiston tuottajina ovat olleet minulle olemassa muutenkin kuin tekstien välityksellä. Tilanne on ollut toinen kuin useimmil-

la henkilökohtaisia tekstejä tutkineilla, jotka ovat jopa varjelleet etäisyyttään aineistonsa tuottajiin. Esimerkiksi päiväkirjoja tutkinut Miia Vatka (2005, 28) kertoo pelänneensä ”joutuvansa tutustumaan kirjoittajaan itse tekstin sijaan” ja näin joutuvansa muuttamaan sitä mielikuvaa, joka tekstien minästä syntyi. Minä kohtasin kirjoittajia muutenkin, opetin heitä, ohjasin muutamien harjoittelua ja opinnäytetyötä, vastasin osaltani heidän ammattiin kasvamisestaan ja lopulta näin heidän valmistuvan ammattiinsa. Kaikki tämä kirjoittajiin tutustuminen on tehnyt teksteihin liittyvän eettisen harkinnan ehkä vieläkin velvoittavammaksi, kuin jos kyseessä olisivat anonyymit tai muuten ihmisinä tuntemattomat kirjoittajat.

Omat mielikuvani kirjoittajista syntyivät siis sekä tekstien että kasvokkaiden kohtaamisten avulla, mikä on opettajan työssä tavallista, suorastaan itsestäänselvyys. Pelkästään tekstien tai pelkästään kasvokkaiden kontaktien perusteella syntyviin mielikuviin kirjoittajista olen oppinut siten suhtautumaan ehdollisina, muuttuvina ja avoimina. Kun omaelämäkerralliset tekstit tutustuttivat minut myös kirjoittajien taustoihin, elämänvaiheisiin ja -kokemuksiin, ymmärrykseni heitä kohtaan opiskelijoina lisääntyi. Aineiston analysointiin en tällä tuntemisella ja tutustumisella usko sinänsä olleen merkitystä.

Sinikka Vakimo (2010, 99–101) toteaa tutkimuseettisen ongelmakentän laajenevan ja monimutkaistuvan kulttuuritutkimuksessa sen mukaan, mitä lähemmäksi tutkittavia tutkimuksessa asetutaan. Hyvää tarkoitavillakin tutkimusotteilla on valtaan ja vallankäyttöön liittyvät kysymyksensä ja riskinsä. Pääsin omaelämäkerrallisten tekstien välityksellä tietämään kirjoittajien yksityisimpiä asioita ja tutustumaan siten heidän henkilökohtaiseen elämäänsä. Kirjoitelmien aiheet koskivat hyvinkin arkoja asioita, joiden muistelu herätti kirjoittajissa myös kipeitä tuntemuksia. Kirjoittamaan saattaminen, suorastaan velvoittaminen edusti eräänlaista interventioita heidän kokemuksiinsa, joiden sisällöstä en voinut tietää. Päivi Honkatukia, Leo Nyqvist ja Tarja Pösö (2006, 310–311) kuvaavat, kuinka laitosten kanssa ryhmähaastattelussa puhutuilla arkaluontoisilla asioilla ei ollut merkitystä vain itse haastattelutilanteessa, vaan myös sen jälkeen muun muassa sosiaalisissa suhteissa ja nuorten käyttäytymisessä. Tutkimukseni kirjoittajat kertoivat joidenkin raskaiden muistojen esille ottamisen vaikuttaneen pitkäänkin. Kirjoittajat eivät kuitenkaan olleet keitä tahansa, vaan koulutukseen valintakokeiden kautta valittuja tulevia sosionomeja, joiden kouluttautumisessa omien kokemusten tunnistaminen ja käsittely on olennaista ja oli tavoitteenakin kirjoittamisessa. Tarpeen tullen oppilaitoksessa olisi ollut mahdollisuus ohjata ammattiavun piiriin sellaiset kirjoittajat, joilla omien kokemusten kipeys olisi sellaista vaatinut.

Tutkimusaineiston tuottaneet kirjoittajat saivat tutkimukseni käsikirjoituksen luettavakseen ennen esitarkastusta. He ovat siten nähneet, miten hei-

dän tekstejään on käytetty tutkimusaineistona ja heillä on ollut mahdollisuus vaikuttaa tekstiensä käyttöön tutkimustekstin aineistolainauksissa. He ilmoittivat hyväksyvänsä tekstiensä käytön aineistona ja aineistolainauksina tutkimuksesta ilmenevällä tavalla.

4. REFLEKTIIVISYYS TEKSTIN PIIRTEINÄ

O masta elämästä ja kirjoittamisen kokemuksesta kertovien tekstien ilmaisun ja kerronnan tarkastelu lähti alkuaan ihmetyksestäni, miksi jotkut tekstit ”tuntuivat” toisia reflektiivisemmiltä. Miksi tehtävänsä puolesta reflektiota tai itse asiassa toisen vaiheen reflektiota edustava kommentaari ei välttämättä vaikuttanut tekstinä lainkaan reflektiiviseltä, kun taas varsinainen omasta elämästä kertova teksti saattoi antaa vaikutelman erityisestä reflektiivisyydestä? Mistä oikeastaan oli kyse? Millaiset piirteet olivat ominaisia omasta elämästä kertovien tekstien ilmaisulle ja kerronnalle ja miksi? Oliko erityisiä keinoja, joilla reflektiivisyyttä tuotettiin tekstiin? Mitä ne olivat? Aloin tarkastella, miten omasta elämästä ja kokemuksesta kertovat tekstit rakentuvat ilmaisun ja kerronnan tasolla. Analyysissäni olen soveltanut osittain retorista luennan tapaa, osittain kerronnan analyysia.

Alkuoletukseni oli, että tekstin reflektiivisissä piirteissä on yhtäläisyyttä siihen, mitä reflektiivisestä ajattelusta on todettu: kyselevää, kyseenalaistavaa, epäroivää, epäilevää, erilaisten vaihtoehtojen esilletuomista ja testaamista, eikä niinkään valmiiden johtopäätösten varmana esittämistä (Karvinen 1996, 59; Ojanen 2006, 75). Jari Aro (1999, 18) päättelee Aristoteleen retoriikkakäsitteitä tulkitessaan retoriikkaa harjoitettavan silloin, kun jostain asiasta ei olla yksimielisiä. Retoriikan tehtävänä on siten käsitellä, harkita kysymyksiä, jotka voivat olla yhdellä tai toisella tavalla. Tuota harkintaa ei tarvita, jos ajatellaan, että ”asioiden on mahdotonta olla toisin menneisyydessä, tulevaisuudessa tai nykyhetkellä”. Retorisen luennan tavassani olen kiinnittänyt erityisesti huomiota jaksoihin, joissa asioita ei ilmaista varmoina, yksiselitteisinä ja valmiiksi tulkittuina.

Retorisina merkkeinä olen kiinnittänyt huomiota esimerkiksi kysymyksiin, muistamisen ja vaihtoehtojen ilmaisuihin. Huomasin aineistoni teksteissä muusta tekstistä erottuvia jaksoja, joissa kerronta ei etene, vaan ikään kuin pysähtyy paikalleen esimerkiksi kysymään, neuvottelemaan tai käymään vuoropuhelua käsillä olevasta asiasta. Kutsun näitä jaksoja *reflektiiviseksi tiivistymiksi*. Retorisen analyysini edetessä huomasin reflektiivisyyttä tuotettavan myös sellaisilla keinoilla, joiden tunnistamisessa kerronnan analyysistä oli apua.

Analysoidessani tekstin reflektiivisiä piirteitä ovat aineistonani olleet kaikki omaelämäkerralliset tekstit kommentaareineen. Varsinaiset omaelämäkerralliset tekstit ja kommentaarit ovat tekstilajeina erilaisia, joskin kommentaari saattaa olla myös saumaton jatke sitä edeltävälle tekstille niin, että siinä jatketaan edellä käsiteltyä teemaa tai asiaa tai jopa niin, että siinä otetaan esille täysin uusia asioita. Pääasiassa kommentaari kuitenkin kommentoi kir-

joittamisen kokemuksta ja kirjoittamisen aikana tai jälkeen syntyneitä ajatuksia. Kommentaari on varsinaista tekstiä huomattavasti lyhyempi ja voi toisinaan rajoittua virkkeen tai parin maininnaksi kirjoittamisen kokemuksesta (Esim. ”Kirjoittaminen sujui hyvin, eikä herättänyt mitään erityisiä ajatuksia”).

Analyysini lähtökohtana oli tekstien luenta moneen kertaan. Ensimmäisenä huomioni kiinnittyi edellä mainitsemini reflektiivisiin tiivistymiin, jotka poimin kaikista teksteistä ja aloin selvittää, mistä ne koostuivat ja luokittelin ne ”koostumuksensa” mukaan. Havaitsin kysymysten, moninäkökulmaisen esitystavan, eräänlaisen sisäisen vuoropuhelun ja erilaisten vaihtoehtojen esille tuonnin liittyvän niihin olennaisesti. Aloin lukea aineistoa tarkemmin näiden piirteiden kannalta muodostaen luokkia aineistolainauksen avulla. Samoin poimin aineistosta kohdat, joissa esitystapa ei ollut suoraviivaisen toteavaa ja väittävää, vaan jossa oli arvelua ja kerrotun arviointia ja arvottamista. Huomioni kiinnittyi myös referointiin, muistamisen ilmaisuihin ja erilaisten vertailukohtien ja heijastimien käyttöön. Katse alkoi herkistyä sellaisille retorisisille merkeille, joilla saattoi olla yhteys tekstin reflektiivisyyteen. Poimin ja luokittelin reflektiivisyyden tuottamisen keinot aineistostani tarkempaa tarkastelua varten siten, että pyrin säilyttämään asiayhteyden, johon kukin keino liittyi. Siksi näytteistä tuli välillä varsin pitkiä.

Rinnan tämän retorisen luennan ja siihen liittyvän luokittelun ja analyysin luin tekstejä myös kerronnan kannalta. Olin pannut merkille, että erityisesti sellaisissa teksteissä, joissa muisteltiin mennyttä, aikatasot olivat jatkuvassa vaihtelussa. Mitä tämä tarkoitti? Aloin kiinnostua myös muista kerronnallisista ratkaisuksista ja löysin henkilökuvauksista, kertojan ja kerrotun välimatkasta ja kerronnan tapojen vaihtelusta yhteyksiä reflektiivisyyteen.

Kokosin aineiston reflektiiviset piirteet lausumina ja luokittelin ne. Lausumat ovat sellaisia aineistolainauksia, joista ilmenee reflektiivinen piirre ja sen luonne. Kunkin lausuman merkitsin kirjoittamisen teemaa tarkoittavalla lyhenteellä ja kirjoittajaa tarkoittavalla, sattumanvaraisesti kullekin kirjoittajalle annettulla numerokoodilla. Kirjoitelmien teemojen lyhenteet on selitetty edellä olevassa taulukossa 1. Jos lausuma on kommentaarista, olen merkinnyt sen lyhenteellä ”komment” teeman lyhenteen jälkeen.

Analysoin reflektiivisten piirteet luokitteluni mukaan ja rakensin tutkimukseni pääluvun 4 luokittelun pohjalle. Analyysini ei tähtää erityisesti sen selvittämiseen, millaiset reflektiiviset keinot ja missä määrin ovat käytössä eri teemoja käsittelevissä teksteissä tai eri kirjoittajilla. Tarkoitukseni on pikemminkin selvittää, millaisilla keinoilla ylipäätään reflektiivisyyttä tuotetaan omaelämäkerrallisessa ja kirjoittamisen kokemuksesta kertovissa teksteissä ja mikä merkitys sillä on tekstiyhteydessä.

Varsin pian ilmeni, että ilmaisun ja kerronnan reflektiivisiksi tulkitsemiä piirteitä ovat yhteydessä kokemusten ymmärtämiseen ja ymmärrettävyyden

rakentamiseen. Reflektio, jollaisena omasta eletystä elämästä kirjoittamisen ajattelen lähtökohtaisesti jo sinänsä, näytti ilmenevän tekstin tasolla eri tavoin tiedon ja kokemusten muokkaamisena ja jäsentämisenä kohti niiden ymmärtämistä. Mentaalisella tasolla, ihmisen mielessä tapahtuvana reflektio on määritelty aktiiviseksi, kokemukseen kohdistuvaksi toiminnoksi, jolla selvitetään, mitä kokemuksessa tapahtuu, mitä se tarkoittaa ja mitä merkitsee (Ruohotie 2000, 213). Tällä näytti olevan yhtymäkohtia siihen, mitä omaelämäkerrallisessa tekstissä ilmaisun ja kerronnan tasolla ”tapahtui”.

Olen jäsentänyt analyysini ilmaisullisten ja kerrontaan liittyvien piirteiden mukaan. Ilmaisun ja kerronnan erottaminen toisistaan ei ole yksiselitteistä; kerronta tuotetaan aina jollakin ilmaisulla. Kerronnalla tarkoitan tässä sisällön organisointia erilaisten rakenteellisten ratkaisujen avulla, jotka liittyvät aikasuhteisiin, henkilökuvauksiin, kertojan ja kerrotun välimatkan säätelyyn ja kerronnan tapojen vaihteluun.

4.1 Reflektiivisyys ilmaisussa

Reflektiiviset ilmaisun tavat teksteissä ovat monenlaisia. Tarkastelen ensin ilmaisuun liittyvinä piirteinä kysymyksiä ja kysymistä sekä muistamisen ilmaisuja. Sen jälkeen tarkastelen, miten kommentoiva arviointi ja arvottaminen, vuoropuhelu, moninäkökulmaisuus ja referointi sekä erilaisten vertailukohtien ja heijastimien käyttö tuottavat reflektiivisyyttä tekstiin.

4.1.1 Kysymykset ja kysyminen

Teksteissä esiintyvät kysymykset ovat helpoimmin liitettävissä tekstin reflektiivisyyden vaikutelmaan. Alunperin olin olettanut, että kysymyksillä ennen kaikkea kyseenalaistettaisiin omia muistoja ja käsityksiä tai tekstiksi tuotettua elettyä elämää; eihän kirjoittamalla kertominen ole helppoa kaikille eikä tuotettu teksti välttämättä vastaakaan omaa totuutta sellaisena kuin sen on mielessään ajatellut. Oletin kysymyksiä olevan eniten kommentaareissa. Oletukseni eivät kuitenkaan pitäneet paikkaansa. Kysymistä ja kyselyä on yhtä paljon sekä kommentaareissa että varsinaisissa teksteissä, joskin siten, että ”kyselemättömän” oman elämän kertomisen saattaa päättää kyselevä kommentaari. Yksikään omaelämäkerrallinen teksti ei ole leimallisesti vain kyselevä, vaan kysymykset tai kysyvä jakso on muun kerronnan lomassa. Kuten jo edellä totesin, aineistossani sujuva kerronta saattaa jäädä ikään kuin polkemaan paikallaan tai kieppumaan jonkin asian ympärille. Näihin kohtiin – reflektiivisiin tiivistymiin – liittyy olennaisesti kysyminen ja kysymyslauseet.

Aineistoni teksteissä eniten kysymyksiä ja kysymistä on teksteissä ja kommentaareissa, jotka käsittelevät omaa koettua kasvatusta, itseä kasvattajana,

omia autetuksi tulemisen kokemuksia, itseä auttajana ja omia selviytymisstrategioita elämänkaaren varrella. Omia muukalaisuudenkokemuksia, omaa hengellistä omaelämäkertaa ja omaa kuviteltua vanhuutta käsittelevissä teksteissä kysymyksiä on vähemmän.

Kun tulkitsin kysymisen reflektiivisyyteen liittyväksi, huomasin varsin pian, että kysyminen ja kysymyslauseet toimivat hyvin monenlaisissa tehtävissä tutkimissani teksteissä, eikä niin ollen voi suoralta kädeltä sanoakaan, onko jokin kysymys erityisesti reflektiivinen kysymys ja siten reflektion palveluksessa. Yhteistä tutkimusaineistoni tekstien kysymyksille on, ettei niitä yleensä suunnata tekstin lukijalle, vaan ne liittyvät siihen kerrotun, kerronnan ja kirjoittamisen maailmaan, josta tekstissä on kysymys. Ne eivät siten liity vuorovaikutukseen tekstin ulkopuolelle.

Tässä esitän analyysini siitä, millaisissa tehtävissä kysymyslauseet ja kysyminen ovat aineistossani. Olen ottanut analyysissäni huomioon suorien kysymyslauseiden lisäksi kysymysmerkillä kysymyksiksi osoitetut väitelauseet sekä sellaiset epäsuorat kysymyslauseet, joiden päälauseessa kirjoittaja ilmentää omia mentaalisia toimintojaan, kuten ajatteluaan, pohdintaansa tai ihmettelyään. Tällaiset epäsuorat kysymyslauseet näyttävät mieltävän suoriksi kysymyksiksi kirjoittajille itselleenkin, sillä niiden perässä on usein pisteen sijasta kysymysmerkki silloinkin, kun päälause ei ole kysymysmuotoinen. Joissakin suorissa kysymyslauseissa saattaa olla kysymysmerkin sijasta tai sen lisäksi huutomerkki tai useitakin. Nämä merkit ilmentänevät kysymyksen intensiteettiä tai sen muuta tehtävää kuin kysymistä sinänsä.

Kysymyslauseet ja niiden muodostamat kysyvät jaksot ovat aineistossani luokiteltavissa kuuteen eri tehtäväluokkaan. Yhden ryhmän muodostavat (1) kysymykset, joilla rakennetaan jonkin asian merkitystä tekstissä. Toiseen ryhmään kuuluvat (2) kysymykset, joihin sisältyy vastaus. Kysymykset ovat myös (3) keino kyseenalaistaa. Omaelämäkerrallisessa tekstissä ne liittyvät myös (4) menneen kerrontaan ja havainnollistamiseen siten, että jo menneessä esitetyt kysymykset esitetään uudestaan ikään kuin menneen ajattelua referoiden. Kysymyksillä ilmennetään myös (5) ihmettelyä ja päivittelyä, ja lopulta ne voivat olla (6) tekstistrateginen keino. Seuraavassa käsittelem kysymyksiä ja kysymistä edellä esittämässäni järjestyksessä ja lopuksi esitän tulkintani näistä kysymisen muodoista reflektion kannalta.

Omasta kokemuksesta kertovissa teksteissä kysymykset kohdistuvat yleensä johonkin edellä kerrottuun tai juuri kerrottavaan, kerronnan tapaan, omaan toimintaan kertojana tai oman kokemuksen kirjoittamiseen yleensä. Kysymykset voivat tällöin olla tekstissä merkinä niistä asioista, jotka askarruttavat kirjoittajaa. Ne jäävät tekstissä vaille vastauksia, kun kirjoittaja ei lähde niitä tekstissä pohtimaan ja hakemaan siten ratkaisua. Yleisimmin kuitenkin kirjoittaja pyrkii itse vastaamaan kysymyksiinsä ja **rakentamaan siten merki-**

tystä ja omaa ymmärrystään (1) käsillä olevasta asiasta. Vastausehdotukset voivat olla nekin kysymysmuotoisia ja niistä voi syntyä tekstiin pitkiä toisistaan johdettuja ketjuja. Tällöin kysymystä seuraa uusi, edelliseen liittyvä kysymys, joka voi olla vastausehdotus edelliseen kysymykseen, mutta se voi myös haastaa edellistä kysymystä kysymällä jotain lisää ja tarkemmin.

Kun luin tämän kirjoituksen saman päivän iltana tarkoitukseni oli jatkaa. Mutta huomaa, että tässä on kaikki olennainen. Hyvät ja huonot luonteenpiirteeni ja perimäni muokkaa tätä tahtoa ja asetelmaa, jolla perheeni kohtaan. Elämän tapahtumat, valinnat ja voimavarat hiovat lopputuloksen. Mutta mikä on hyvä lopputulos? Se että kuolen onnellisena? Se että lapseni elävät hyvän elämän? Mikä on hyvä elämä? Sitäkö kaipaamme, että he luovat henkistä pääomaa ja tekevät oman tahtonsa mukaisia ratkaisuja? Se että he löytävät itsensä? Kysymyksiä olisi loputtomiin, enkä löydä vastausta. Siksi teen vain parhaani, niin kuin useimmat vanhemmat ja kasvatustajat tekevät. Lopun jätän onnen, kohtalon, Jumalan tai karman huomaan. (KASVATT komment. 32)

Esimerkissä ketju alkaa väitelauseen jälkeen, jossa kirjoittaja toteaa: *Elämän tapahtumat, valinnat ja voimavarat hiovat lopputuloksen*. Tämän jälkeen seuraa kysymys: *Mutta mikä on hyvä lopputulos?* ja edelleen kaksi uutta kysymystä, jotka edustavat vastausehdotuksia. Toista vastausehdotusta *Se että lapseni elävät hyvän elämän?* seuraa siitä johdettu uusi kysymys: *Mikä on hyvä elämä?*

Kun kirjoittaja toteaa edellisessä, että kysymyksiä olisi loputtomiin ilman vastauksia, hän vahvistaa sen jo kysymysten ketjussa nähtävissä olevan seikan, että eletystä kirjoittaminen voi aktivoida pohdinnan, joka voi tuottaa niin paljon, laajoja ja vaikeita kysymyksiä, ettei niihin vastaaminen kirjoitustehtävässä olisi mahdollista eikä tarkoituksenmukaista.. Kysymykset jäävät kysymyksiksi eikä merkitys siten rakennu. Myös seuraavassa esimerkissä on kyse ketjuuntuneesta kysymisestä. Kirjoittaja on huomannut kirjoitettuaan omista autettuna olon kokemuksistaan, että hänellä on ollut vain vähän tilanteita, joissa on ollut itse autettuna. Tämä havainto saa hänet kysymään, miten voi auttaa muita, jos ei itsellä ole riittävästi kokemuksia autettuna olosta, ja edelleen, mikä olisi riittävä määrä.

Yllätyin miettiessäni kohtaloani olla autettavana että todellisia tilanteita on niinkin vähän. Miten voi auttaa toisia heidän hädässään, jos itselläni ei ole ollut riittävästi kokemuksia olla autettavana? Kuinka paljon on riittävä määrä? (AUTETT komment. 15)

Kysymykset kertovat pohdinnan sisällön, ja kysymyksistä ensimmäinen ilmentää myös epäilyä, ettei ilman omia kokemuksia voi auttaa toisia (*"Miten voi ---"*). Kirjoittaja ei lähde kuitenkaan vastaamaan kysymyksiin ja niin kysymykset, erityisesti viimeinen, jäävät kysymään ilman vastausta.

Merkityksen rakentamiseen tähtäävä kysymys tai kysyvä jakso voi olla tekstissä lyhytkin, vain yhden sanan mittainen ja rakenteeltaan kysymys - vastaus. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kysyy kesken kaiken kokemansa merkitystä. Hän kertoo varsinaisessa tekstissään sukupolvien taakan kantamisesta ja niistä luopumisesta ja kysyy samassa virkkeessä, onko hän kantanut turhaan tuota taakkaa. Vastaus seuraa heti perään (kantaminen ei ole ollut turhaa) ja tätä vastausta seuraa sen perustelu (silloin hän ei olisi se mikä on).

[Kertoo edellä sukupolvien taakan kantamisesta ja siitä luopumisesta] Se oli ihana, mahtava vapautuksen tunnetila mikä seurasi oivalluksestani kuin olisi hartioiltani pudonnut kolisemmalla suuri kivitaakka jota olen kantanut, turhaanko????? En usko koska silloin en olisikaan minä. (OS komment. 1)

Kysymys kesken tekstin monine kysymysmerkkeineen ei ole tekstuaalisesti sujuva ratkaisu, mutta se ilmentää merkityksen rakentamisen ja eräänlaista oman minän määrittelyn tapaa välittömästi. Reflektiivisenä tiivistymänä esimerkki on kuvaava: refleктоiva jakso tekstissä voi olla hyvinkin lyhyt, mutta kokemuksen merkityksen rakentamisen kannalta keskeinen. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kuvailee itseään kasvattajana ja kysymyksellään hakee käyttämälleen ilmaisulle tarkennusta saman tien, saman virkkeen sisällä kelpuuttamatta sellaisenaan sitä, mitä on juuri esittänyt. Kysymys on siis osa merkityksen muodostamista ja muotoilua tässäkin:

[Kertoo edellä omista periaatteistaan kasvattajana] Pyrkimykseni on myös aina perustella asiat lapsen ymmärrystason mukaisesti mutta kokemus on osoittanut että jotkut asiat ovat käytännössä liian idealistisia niitä ei vaan voi toteuttaa niin kuin olisi itse halunnut. Olen myös oppinut antamaan itselleni anteeksi tässä vuosien kuluessa, enkä kasvattajana tai ihmisenä hae täydellisyyttä, mitähän se käytännössä edes olisi kenties virheettömyyttä? (KASVATT 1)

Esimerkissä kirjoittaja siis tulee käyttäneeksi ilmaisua *enkö kasvattajana tai ihmisenä hae täydellisyyttä*, mutta huomaa ilmaisun käytännön kannalta ongelmalliseksi ja kysymyksensä kautta täsmentää täydellisyyden virheettömyydeksi. Tekstinä kyseinen kohta ei ole sujuva, mutta sisällöltään se paljastaa, kuinka kirjoittaja on valppaana käyttämiensä ilmaisujen suhteen, kysyy

itseltään ja täsmentää. Näin hän luo omaa ymmärrystään kasvattajuudesta tyytymättä valmiina tarjoutuvaan esittämiseen. Tällainen kysyminen on kerontahetken esiinnostamaa kysymistä, joka liittyy merkityksen rakentamiseen ja määrittelyyn.

Kysyminen voi liittyä myös oman toiminnan selittämiseen ja selityksen muotoiluun. Kun kirjoittaja kertoo kokemustaan ja siihen liittyvää omaa menettelyään, hän kysymyksen kautta selittää sitä. Vaikutelma on dialoginen: kirjoittaja kysyy itseltään ja vastaa kysymykseensä:

[Kertoo kokemustaan kasvatuksesta] Jäädessäni kiinni tupakanpoltosta sain kovan korvatillikan ja käskyn olla polttamatta koskaan hänen [isän] edessään. Ja en sitä tehnyt ja miksi? Vinoilu, mitä hän oli harrastanut, ehkä isoin syy siihen etten polttanut, myös jonkinasteinen häpeä. Muistan ihan hyvin kun hän poltti sikaria ollessani lapsi ja vielä silloin tällöin juhlapäivinä hän polttaa nähteni, vaan minä en. Hänen auktoriteettinsa on edelleen vahva. (KTTU 17)

Kysymys voi toimia myös **vastauksena tai vastausehdotuksena** (2). Niinpä pohtivaa kyselyä seuraa usein lisää kysymyksiä, jotka itse asiassa sisältävät vastauksen siihen, mitä edellä kysyttiin. Tällainen kysyvä vastaus on luonteeltaan arvelevaa, eikä siten esitä vastausta varmana ja lopullisena, vaan muillekin tulkinnoille jää tilaa. Aineistossani **kysymyksillä vastaaminen** on tavallista. Seuraavassa esimerkissä kysymykset ovat vastausehdotuksia siihen pohdinnassa olevaan kysymykseen, miksi kirjoittajan on niin vaikeaa pyytää rahallista apua. Kysymyksillä ehdotetaan vastausvaihtoehtoina erilaisia syitä, mutta mitään niistä ei perustella eikä vahvisteta ainoaksi oikeaksi tai muita todennäköisemmäksi. Kysymykset jäävät ehdotuksiksi.

Rahallisen avun pyytäminen, esimerkiksi ystäviltä, on minulle vaikeaa. En oikein tiedä, miksi. Onko siinä tunne siitä, että ajattelen muiden ajattelevan, etten kykene itse elättämään itseäni vai yksinkertaisesti se, että rahan lainaaminen ei vain ole soveliasta. Vai onko kyse oman elämänhallinnan menettämisen tunteesta vai juontaako asia juurensa johonkin lapsuudenajan kasvatukselliseen periaatteeseen? Kuitenkin ainoa läheinen, jolta kykenen lainaamaan, on oma äitini. (AUTETT 23)

Sama kirjoittaja pohtii myöhemmin, miksi hänen on vaikea ottaa apua vastaan. Merkillepantavaa on, että kysymykset ovat vastausehdotuksia samalla tavoin kuin niitä seuraava väitelauskin (*Kyse voi olla myös tietynlaisesta ---*). Näin rakentuu mahdollinen vastaus erilaisista, joko vaihtoehtoista tai yhtä mahdollisista syistä kirjoittajaa askarruttaneeseen kysymykseen.

Huomaan usein kuinka vaikeaa minun on ottaa apua vastaan, varsinkin läheisiltä ihmisiltä. Syytä pohtiessani olen tullut siihen tulokseen, että tunnen aina jääväni suureen kiittollisuuden velkaan jota en ehkä pystykään” maksamaan” takaisin! Vaikka avunantaja on todennäköisesti tehnyt auttavan tekonsa puhtaasta auttamisen halusta eikä hänelle ole tullut mieleenkään, että minun pitäisi se jollain tavalla maksaa. Elääkö minussa niin voimakkaana velvollisuudentunne? Vai ovatko kirjoittamattomat ja sanomattomat normit saaneet minussa hieman liikaa ylivaltaa? Kyse voi olla myös tietynlaisesta arvottomuuden tunteesta; se etten ole arvokas muille ihmisille itsenäni vaan aina jonkin teon/suorituksen kautta? Tähän tunteeeseen liittyy taas huono itsetunto. (AUTETT 23)

Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kysyy kommentaarissaan sen jälkeen, kun on kertonut, miten hänet itse on kasvatettu, onko hän itse parempi kasvattaja kuin vanhempansa. Varsinaisessa tekstissään kirjoittaja on nimittäin tuonut esille saamastaan kasvatuksesta sellaisiakin puolia, joihin hän suhtautuu varsin kriittisesti.

Voisiko jotenkin ajatella, että olisin parempi kasvattajana kuin vanhempaini? Eikö jokainen sukupolvi kanno omia arvojaan ja oikeutuksiaan ja toimi sen mukaan? Sota takanapäin ja kiire rakentaa Suomea, selvä jako naisten ja miesten töissä, lapset kurissa ja Herran nuhteessa. Perheitä perustettiin ja lapsia kasvatettiin, elämän jatkumista sukupolvelta toiselle. (KASVATT komment 17)

Kysymystä seuraa toinen kysymys (*Eikö jokainen sukupolvi kanno omia arvojaan ja oikeutuksiaan ja toimi sen mukaan?*), jonka voi tulkita vastausehdotukseksi: kunkin sukupolven toiminnan taustalla on sen ajan arvot ja oikeudet. Kirjoittaja siis viittaa kysymyksellään kasvattamisen ja kasvattajuuden tilanteisuuteen, jolloin kasvattajien paremmuutta ei voi arvioida. Tämän jälkeen seuraa lisää tilanteisuuteen liittyvää argumentointia kysymykseen sisältyvän vastausehdotuksen puolesta. Vastausehdotuksen sisältävä kysymys on retorinen: siihen ei niinkään odoteta vastausta, vaan kutsutaan lukija hyväksymään tai olemaan samaa mieltä kyseisen käsityksen kanssa.⁵ Kielottomuodon käyttö (*Eikö jokainen sukupolvi kanno--*) ehdottaa vahvistusta kysymykseen sisältyvän olettamuksen paikkansapitävyydelle. Kokonaisuutena reflektiivinen tiivistymä tässä liittyy selityksen hakemiseen ja koetun kasvatuksen ymmärtämiseen, mutta niin, että siihen kytkeytyy vakuuttelua ja vakuuttautumista. Kirjoittaja ikään kuin vakuuttaa itselleen ja lukijallekin sitä tulkintaa, jonka hän tekee kokemuksestaan.

⁵ Retorisista kysymyksistä ks. Iso suomen kielioppi § 1705

Kysyminen on myös **keino kyseenalaistaa** (3) muistojaan, kokemustaan, tulkintojaan tai ylipäätään omaa ajatteluaan ja sen kirjoitelmallistamista. Sellaisen kysymisen voisi olettaa olevan yleistä eletystä kerrottaessa, jolloin monet asiat ovat muistin ja tulkintojen varassa. Niin ei kuitenkaan ole, vaan se näyttää olevan yhteydessä yksittäisten kirjoittajien kirjoitustyyliin. Yhden kirjoittajan teksteissä kyseenalaistava kysyminen on luonteenomaista, ja sitä on eriteemaisissa teksteissä. Seuraavassa esimerkissä kyseenalaistaminen koskee tehtävän teemaa (hengellinen omaelämäkerta). Kirjoittaja pääsee kirjoittamisen alkuun kyseenalaistamalla teemasta kirjoittamisen mielekkyyden tai mahdollisuuden omalla kohdallaan. Kyseenalaistaminen toimii siis kerronnan käynnistäjänä:

[Aloittaa tekstinsä seuraavalla johdannolla, jonka on myös otsikoinut "Johdannoksi"] Hengellinen elämä? Mitä ihmettä se voisi pitää sisällään, varsinkin minun tapauksessani. Miten siitä nyt voisi kirjoittaa, kun kaikki se minkä ilman pohdiskeluja mieltäisin omaan hengelliseen elämään ja kenties uskonnollisuuteen, mahtuu puoleen sivuun A-nelosen arkille kahden sentin rivivälillä ja fontilla kuusitoista.

Tarkemman pohdiskelun jälkeen hengellisyys on paljon muutakin kuin painiskelua uskonko vai en, ja miten se on toteutunut elämässäni. Minusta jumalan olemassa olon pohtiminen ei ole ainoa merkki uskonnollisuudesta, sillä minusta ihminen on yleensä "uskovainen" ja ennen kaikkea henkinen olento. (HENG 24)

Seuraavissa esimerkeissä kyseenalaistamisen kohteena ovat ammatin kannalta todella merkittävät asiat: oma suhtautuminen autettaviin ja oma soveltuvuus nykyisiin opintoihin. Kyseenalaistaminen on jälkimmäisessä esimerkissä kyseenalaistavan ajattelun raportointia kommentaarissa, siis sen kertomista, mitä kirjoittaja on ajatellut kirjoittaessaan teemasta *Minä auttajana*. Kyseenalaistamiseen liittyy myös moninäkökulmaista ilmaisua (*toisaalta---*) joka jatkuu kysymisenä (*mutta miksi---*).

[Kertoo edellä, ettei ole valmis jakamaan autettavana olon kokemuksia kenenkään kanssa, mutta on ilmeisesti ajatellut niitä paljon] Tämä kaikki sai pohtimaan asian sitä puolta, mitä on oma suhtautuminen autettavana olevaan kanssaeläjään. Ajattelenko pohjimmiltani "humaanin" ulkokuoren alla, autettavan olevan jotenkin heikompi reppana. Näin olleen hän ei ehkä olisikaan yhtä arvokas kuin terveet ja hyväkuntoiset. Ei todellakaan kovin hyvä asenne sosionomiksi aikovalle, koska se voi heijastua ulos, vaikka sitä kuinka peittäisi. Omassa autettavana olemisen tilanteessa huomasin myös ajattelevani sellaisia asioita toisista ihmisistä, jotka eivät yleensä tulisi edes mieleenkään. (AUTETT 24)

Auttajana olemisen kirjoittaminen oli huomattavasti helpompaa. Rupesin taas vaihteeksi pohtimaan onko minusta sittenkään tähän työhön tai kouluun? Toisaalta tunnen että on mutta miksi sitten on niin vaikeaa oikeasti miettiä näitä asioita. Uskoisihan kaiken olevan selvempää, sillä sanotaanhan tämän alan töiden olevan lähes kutsumusammatti. (AUTT komment 24)

Esimerkit ovat poikkeuksellisia siinäkin mielessä, että kirjoittaja kyseenalaistaa niissä itseään tai ajatteluaan. Omasta elämästä kirjoittamisessa on aina kyse myös itsen esittämisestä, ja voi olettaa, etteivät kirjoittajat halua kyseenalaistaan opintojen yhteydessä kirjoitettavissa teksteissä ainakaan ammatillisia lähtökohtiaan. Myös omien muistojen ja kokemusten kyseenalaistaminen voi kirjoittaessa tuntua siltä kuin olisi valinnut huolimattomasti kirjoittamisen kohteensa tai esittänyt muuten ajatuksensa huonosti, jos ei voi niitä itsekään hyväksyä sellaisenaan. Kyseenalaistamiset eivät siten juurikaan ole kirjautuneet teksteihin, eivät edes kommentaareihin. Seuraava esimerkki kommentaarista on poikkeuksellinen ja muistuttaa paljon arkipuheessa käytettyä kysymisen tapaa, jossa tarkistetaan, onko kuulija pysynyt mukana puhujan ajatuksenjuoksussa. Tekstissä sen voi tulkita myös edellä esitettyjen ajatusten tai niiden esittämistävän kyseenalaistamisena:

Tämä oli kuitenkin ensimmäinen teksti opiskelujeni aikana, jota kirjoittaessa minulle tuli itku. En ole ennen miettinyt elämäni tältä kantilta. Ja nyt jotenkin ymmärsin asioita, joita en ennen ollut ajatellutkaan. Uskon todella, että tällaisten tehtävien tekeminen kasvattaa myös tulevaan sosionomin ammattiin. Ne myös kehittävät jo nyt tekemääni auttamistyötä. Se on niin suuri asia löytää itsessä se herkkyys, mitä myös asiakkailta on. Uskon, että kunhan löytää ja näkee oman herkkyytensä, niin se on sitä vahvuutta. Meniköhän nyt vähän syvälliseksi? (AUTETT komment 6)

Kyseenalaistava kysyminenkin liittyy kokemuksen merkityksellistämiseen. Se on jo kertaalleen merkityksellistyneen kokemuksen tai asian merkityksellistymisprosessin uudelleenkäynnistämistä tai sen yritystä. Entinen, aiempi tulkinta, selitys, perustelu tai mielekkyys ei enää tyydytä tai päde. Kysymys on paitsi merkki myös keino uuden merkityksen ja mielen hakemiseen ja rakentamiseen.

Kysymykset voivat olla myös **menneen kerrontaa ja havainnollistamista** (4) siten, että jo menneessä esitetyt kysymykset esitetään uudestaan ikään kuin mennyttä ja silloin tapahtunutta ajattelua referoiden. Eletystä kerrottaessa on hyvin tavallista, että kirjoittaja esittää sellaisia kysymyksiä, joita hän ilmaisee miettineensä aiemminkin. Kysymykset eivät ole siis kysyjälleen uusia, kirjoittamistilanteen ensi kertaa esiin nostattamia ja silloin syntyneitä uusia

kysymyksiä asioista, joita tekstissä käsitellään, vaan kirjoittajaa aiemminkin askarruttaneita ja nyt niiden uudelleenesittämistä. Kysely ja kysyvä ihmettely on tapahtunut jo kirjoittamishetkeä aikaisemmin ja toistuvasti. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja listaa kysymyksiä, jotka ovat pohdituttaneet tietyssä kasvatustilanteessa, lapsen opettamisessa suhtautumaan koiriin. Ennen kysymysten esittämistä kirjoittaja ilmaisee, että kyseessä ovat nimenomaan asiat, joita hän on miettinyt aiemmin (*Pääni olen kuitenkin miettinyt puhki yhden asian äärellä*):

Haluan lapseni ymmärtävän, miten tärkeä osa perhettä myös eläin voi olla, miten luotettava ja turvallinen oikein kohdeltuna. Pääni olen kuitenkin miettinyt puhki yhden asian äärellä. Lapsi oppii kotona olemaan luonnollinen koirien kanssa, mitä jos se luonnollisuus yltyy liialliseksi rohkeudeksi? Millä saan hänelle opetettua ettei kaikki koirat ja ihanat samettiset kuonot ole luonteiltaan yhtä lempeitä kun meidän omat karvakuonot? Miten osaan selittää asian oikein? Millä viesti menee perille ilman vahinkoja? Miten saan kerrotuksi ettei vieraan koiran luokse voi mennä kuin omien? Millä selitän että hyväksytyt käyttäytyminen ja hellyyden osoittaminen on oikein kotona mutta että niin ei voi toimia muualla? Hyvin ristiriitaista asiaa, opetan yhdellä tavalla kotona ja kiellän toimimasta niin toisaalla. (KASVATT 22)

Edellisessä esimerkissä kysymykset liittyvät lapsen opettamiseen ja siinä ongelmanratkaisuun, johon kirjoittaja ei ole tekstin perusteella keksinyt ratkaisua. Samojen asioiden voi päätellä olevan myös kirjoittamishetkellä ongelmana. Seuraavassa esimerkissä ei ole kysymys niin käytännöllisestä asiasta kuin edellisessä, mutta ongelmanratkaisun kertomisesta silti. Kertoja on "monesti miettinyt", miksi uupuu mielenterveyskuntoutujista. "Yhtenä päivänä" hän on tajunnut, että syy on siinä, ettei hän hyväksy heidän sairauttaan. Tätä seuraa kysymyksiä, joilla kirjoittaja kuvaa sitä, mitä hän hoitajana miettii paljon. Esimerkin alkuosa on selvästi aiemmin toistuneen reflektoinnin kertontaa. Sitä seuraavia kaikkia kysymyksiä ei voi yksiselitteisesti tulkita vain joko aiemmin toistuneiksi ja yhä ajankohtaisiksi kysymyksiksi tai pelkästään kirjoittamishetkellä aktivoituneiksi.

Olenkin monesti miettinyt mitä oikein todella ajattelen mielenterveyskuntoutujista kun he saavat minut niin uuvuksiin. Mitä on ajatteluni taustalla. Kunnes yhtenä päivänä tajusin, etten hyväksy heidän sairauttaan, koska ovat nuoria (47-58-vuotiaita). (---)

Hoitajana mietin paljon omia toimintatapoja kuten, miksi joitakin asiakkaita on helpompi halata ja jututtaa kuin toisia? Miksi toisen pyynnöt toteuttaa heti, mutta toisen saattaa jopa unohtaa? Millaista valtaa voikaan käyttää koko vuoronsa ajan tavallaan huomaamattaan? (AUTT 15)

Seuraavassa kirjoittaja ottaa esille asian, jota hän on "joskus miettinyt": oliko vanhempien suhtautuminen nuoreen välinpitämättömyyttä vain luottamusta. Omaan kasvatukseen liittyvä kysymys ei siis ole kirjoittajalle uusi. Se on syntynyt suhteessa johonkin yleiseen käsitykseen lapselle asetetuista rajoista välittämisen osoituksena tai edellytyksenä. Tekstissä hän rakentaa omaa käsitystään asiasta ja päätyy siihen, että vanhemmat ovat välittäneet hänestä eikä siten ole ollut kysymys välinpitämättömyydestä. Kysymys on vanha, mutta tekstistä ei voi päätellä, onko kirjoittajan oman käsityksen muotoilu vain kirjoittamishetken tuote, vai onko sekin menneen kerrontaan, joka kuitenkin ajatussisällöltään vastaa myös kirjoittamishetken näkemystä:

Muistan paremmin aikaa, jolloin sain liikkua vapaasti. Aloin liikkumaan kavereideni kanssa rippikoulun jälkeen. Kaveripiirini koostui seurakuntanuorista. Vietimme paljon aikaa viikonloppuisin seurakunnan omistamassa "nuorisotalossa". Sain mennä oman tahtoni mukaan. Olin kuitenkin niin rehellinen, että kerroin mihin menen ja koska suurin piirtein tulen. Koskaan vanhemmat eivät kieltäneet menemästä, mutta en koskaan myöskään valehdellut menoistani. Olen joskus miettinyt asiaa, kun opetetaan, että lapsilla pitää olla rajat tai lapsesta ei välitetä. Oliko kohdallani kyse luottamuksesta vai välinpitämättömyydestä? Olen mielestäni ollut luottamuksen arvoinen. Kyllä minusta kotona välitettiin. [Kirjoittaa välissä kahdella virkkeellä myöhemmistä vaiheistaan, kotoa muutosta. Palaa sitten kasvatuksensa arviointiin tekstin lopuksi] Ehkä olen jonkin asteisen vapaankasvatuksen lapsi. Olen saanut tai joutunut ottamaan vastuuta jo nuoresta lähtien. Olen mielestäni rakentanut itselleni elämän, johon olen tyytyväinen. En syyttele toisia omasta "kohtalostani". (KTTU 2)

Toisinaan se, että tekstissä esitetty kysymys tai kysymykset ovat jo aiemmin(kin) tapahtuneen kyselemisen kertomista, ei käy aivan suoraan ilmi. Seuraavassa esimerkissä kysymyksen jälkeen kirjoittaja toteaa miettineensä paljon "näitä asioita" (tarkoittaa isänsä ja äitinsä suhdetta). Ei voi tietää, onko hän miettinyt aiemminkin juuri esittämänsä kysymyksen mukaisesti äitinsä ja isänsä suhdetta ja onko se siten jo aiemmin tapahtuneen raportointia vai onko kyseessä esimerkiksi isän ja lasten tai isän ja äidin suhteen pohtiminen laajemmin.

Se että isä ei hyväksynyt meitä lapsiaan vaan odotti meidän olevan parempia loukkasi monta kertaa. Meidän työmme ei kelvannut ja aina löytyi moittimista tekemisistämme. Oliko se keino lyödä äitiä, jonka hän tiesi rakastavan meitä lapsiaan. Paljon olen mielessäni näitä asioita miettinyt ja liimannut palapelin osia yhteen. Vasta vanhana olen oppinut jollain lailla ymmärtämään, hyväksymään en kuitenkaan voi oppia kaikkea. (KTTU 31)

Silloinkin kun kysymykset ovat menneessäkin esitettyjä, niiden reflektiivistä luonnetta kirjoittamishetkellä todistaa se, että ne on yleensä otettu vielä esille. Kysyminen ja merkityksen uudelleen rakentaminen on kysyjälleen jollain tavalla merkityksellistä ja tarpeen edelleen. Vastaamista joko yritetään tekstissä tai se jätetään avoimeksi samalla tavoin kuin aiemminkin.

Kysymykset voivat tekstissä havainnollistaa tai selittää jotain, mitä juuri on esitetty. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja toteaa elämän olevan hänelle ainaista itsetutkiskelua. Sen jälkeen tulee sarja kysymyksiä, jotka havainnollistavat, mihin liittyvästä ja millaisesta itsetutkiskelusta on kyse:

Elämä on ainaista itsetutkiskelua ainakin minulle. Kuka minä olen ja miksi olen tällainen kuin olen? Olenko tavannut lähelläni olevat ihmiset sattumalta, vai onko heillä kaikilla joku tarkoitus? Minulla on sellainen tunne, että joku tarkoitus kaikella on Tarvitsen erilaisia ihmisiä eri tilanteissa. Toiset ovat hyviä kuuntelemaan, toiset vetävät sinut sohvalta väkisin harrastuksiin, toiset tsemppaavat opiskelussa, kun taas yhdeltä saan turvaa ja rakkautta. Hyvä, että on näitä erilaisia ihmisiä ympärilläni, ettei tarvitse yhden ihmisen kuunnella kaikkia murheitani vaan voin ripotella niitä vähän sinne ja tänne. Ja sitten saan mitä erilaisimpia neuvoja ja halauksia joiden avulla selviydyn taas eteenpäin. (OS 3)

Tässä esimerkissä on kuvaavaa, että kirjoittaja vaihtaa suhdettaan havainnollistaviin kysymyksiinsä tekstissään kesken kaiken siten, että alkaa hakea vastausta viimeisimpään kysymykseensä, joka todennäköisesti on kirjoittajalle kirjoittamishetkellä merkittävä. Viimeisin kysymyslause kysyy, onko kaikilla kirjoittajan tapaamilla ihmisillä jokin tarkoitus. Kirjoittaja vastaa tuohon kysymykseen (*joku tarkoitus kaikella on*), argumentoi vastaustaan (*tarvitsen erilaisia ihmisiä eri tilanteissa*), havainnollistaa argumenttiaan (*toiset ovat hyviä kuuntelemaan, toiset vetävät sinut sohvalta väkisin harrastuksiin, toiset tsemppaavat---*) ja arvottaa vastauksensa sisältöä (*hyvä, että---*). Näin kirjoittaja tulee luoneeksi omaa käsitystään kohtaamiensa erilaisten ihmisten merkityksestä, ja yhteys elämään ainaisenä itsetutkisteluna, josta kappale alkoi, ei näytä selvältä.

Kirjoittaja voi siis muuttaa kysymysten funktiota äkillisesti tekstissään, ja se onkin tavallista omasta elämästä kirjoitettaessa. Havainnollistamiseksi tarkoitettujen kysymykset voivat siten saada muita funktioita, esimerkiksi aktivoitua aidoiksi kysymyksiksi, joihin kirjoittaja alkaa vastata. Tällainen siirtymä funktiosta toiseen, jolloin myös tekstin sisällön suunta muuttuu, tuo lukijalle vaikutelman tekstin suunnittelemattomuudesta ja miellelyhtymien mukaan kirjoittamisesta. Kirjoittajalle itselleen se on ollut mahdollisuus siirtyä joustavasti siihen, mikä juuri silloin vaatii käsittelyä. Kirjoittaja on ikään kuin kirjoittanut sitä kohti, mikä hänen itsensä kannalta on merkityksellistä ja mahdollista käsitellä tekstissä.

Kysymykset ovat tiivis ja havainnollinen keino osoittaa, millaisia ajatuksia omassa mielessä on herännyt ja mikä on käsittelemättä. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja luettelee kysymyksinä mielenterveys- ja päihdetyöhön liittyvät asiat, jotka ovat mietityttäneet häntä omaan kokemukseen liittyvää kirjoitustehtävää tehdessä:

Tehtävää tehdessä tunteet vaihtelivat suoraan sanottuna kyllästymisestä sääliin. Johtui varmaan siitä, että tietyt ihmiset menneisyydestä muistui mieleen. Välillä tuli ajatus, että onkohan MP-saralla KOSKAAN näkyvissä valoa tunnelin päässä? Tuleekohan MP-ongelmaisten määrä koskaan edes hitaasti laskemaan Mitkä voisivat olla ne keinot joilla saisi nuita ongelmia korjattua? Kysymyksiä tuli mieleen monia. (MP komment 33)

Kysymykset eivät johda tekstissä enempään, mutta ne kertovat ajatussisältöjen teemat ja suunnan ja ilmentävät asioita, jotka odottavat ratkaisua.

Kysymykset voivat edustaa myös **päivittelyä ja ihmettelyä** (5). Sellaisina niihin ei odoteta eikä kirjoittaja myöskään anna vastausta, vaan ne ovat ikään kuin vastaus jo sinänsä tai niihin ei ole vastausta. Seuraavassa esimerkissä on kyseessä ennemminkin päivittelevä huudahdus kuin aito kysymys, kun kirjoittaja kysyy, miksi suomalaisten miesten on vaikea myöntää pelkoaan. Kysymysmerkin sijasta kirjoittaja käyttääkin huutomerkkiä virkkeen lopussa:

Ammattilaisen on tunnistettava myös aikuisen pelko. Usein raavaat miehet tulevat hoitotuoliin ja hiki helmeilee hoidon aikana otsalla. Kun kysyn satutuuko ja jännittäkö, niin usein vastaus on ei. Hoidon päätyttyä tarvitaan sitten happea ja mahdollista jälkihoitoa. Mikä se on kun Suomalaiset miehet eivät voi myöntää pelkojaan! Olen monta kertaa miettinyt, miksi asiakkaan on helpompi kääntyä asioissa hoitajan kuin lääkärin puoleen? (AUTT 18))

Kun kirjoittaja seuraavassa esimerkissä kysyy, voiko hänen elämässään olla niin paljon tapahtumia ja asioita, hän esittää ennen muuta ihmetystä, johon sisältyy pikemminkin havainto tai johtopäätös jonkin edellä kerrotun perusteella (paljon tapahtumia ja asioita) kuin kysymys, johon voisi vastata tai johon odotettaisiin vastausta:

Tuntui aivan hyvältä kirjoittaa. Välillä nousee ajatus, onko tämä todella minun elämäni. Voiko siinä olla näin paljon tapahtumia ja asioita. Kuinka jaksan soljua tässä virrassa mukana. Huomaan kuitenkin eläväni elämäni onnellisinta aikaa. En tiedä paremmasta, joten en osaa sitä kaivata. Lapsilleni haluan antaa erilaisen lapsuuden, kuin omani oli. (KASVATT komment 11)

Kysymys *Kuinka jaksan soljua tässä virrassa mukana* (.) on lähinnä retoriinen ja sisältää ihmettelyä enemmän kuin aitoa kysymistä. Sen jälkeen tuleva

jakso (*Huomaan kuitenkin eläväni---*) on ikään kuin johtopäätös edeltävän ihmettelyn jälkeen: vaikka elämässä on paljon tapahtumia ja vaikka jaksaminen mietityttää, hän toteaa "kuitenkin" elävänsä elämänsä onnellisinta aikaa. Se mitä hän ihmettelee omassa elämässään, ei vaikuta siihen tulkintaan, jonka hän elämänvaiheestaan tekee.

Seuraavassa päivittelevä, ihmettelevä kysymys on osa ihmettelevää jaksoa, jossa kysymyksen jälkeen on vastauskin ihmettelyyn (*Mutta eipä niitä aina huomata ---*) Kysymyksen ja vastauksen jälkeen seuraa vielä paluu ihmettelyyn. Syntyy siis eräänlainen ihmettelyn tiivistymä:

Tunteet nousivat pintaan varsinkin tätini miehen tarinaa kirjoittaessani. En oikeastaan ole asiaa kovinkaan paljon ajatellut ennen tätä. Suru siitä, että asiat voivat mennä niin pitkälle ja nyt tulee mieleen, eikä asioita huomattu todellakaan työterveys-/ perusterveyden huollossa tai muussa vastavassa? Mutta eipä niitä aina huomata, nimittäin itsemurha-alttiutta eikä sitä suunnittelevia. Mutta olisi jo joidenkin luullut puuttuvan rajuun viinan käyttöön! (MP 23 komment)

Ihmettely ja päivittely ovat merkkejä siitä, että kirjoittajalla on mielessään jotain, mitä on vaikea ymmärtää, mutta mitä olisi tarpeen ymmärtää. Ihmettely on niin ollen myös keino tuottaa ymmärrystä ja nostaa esiin jokin asia erityistä ymmärtämistä vaativana. Ihmettelevä, päivittelevä kysymys saattaa käynnistää pohdinnan ja johtaa ajatuskulkuun, joka voi olla uusi, kirjoittaessa syntynyt. Seuraavassa esimerkissä kertoja päivittelee, kuinka usein kävi päivittäin lapsena isoäitinsä luona. Siitä ajatus siirtyy isoäitiin hoitajana, kun äiti sairasteli ja edelleen (kysymyksen muodossa) äidin sairastelun vaikutukseen lapsuuden perheessä. Jakso päättyy päätelmään lapsuuden tiedostamattomaan huoleen äidin jaksamisesta. Päätelmän voi tulkita syntyneen siitä ajatusketjusta, joka sai alkunsa ihmettelevästä kysymisestä isoäidin luona vierailuista lapsena:

Miettiessäni lapsuutta mummin ja vaarin kuva loistaa kirkkaana mielessä. Mummin luona oli aina mukava olla, *miten monta kertaa me siellä päivän aikana käytiinkään?* Mummi oli myös meidän hoitajan useasti kun äiti oli sairaalassa astman vuoksi. *Ehkä äidin erittäin vaikea astma on yksi syy siihen että meidän perhe on niin läheinen?* Ilmeistä on että jonkinlainen huoli äidin jaksamisesta, suurikin sellainen, on ollut jatkuvasti läsnä vaikka en tiedosta sitä. (KTTU 22. Kurs ALK)

Joskus kysymykset kerronnassa liittyvät ennen kaikkea tapaan jäsentää tekstiä. Kyseessä on silloin **tekstistrateginen keino** (6), jolloin asian käsittely etenee kysymysten kautta, niin että ensin on kysymys, johon kirjoittaja

alkaa vastata. Yhtä esitettyä kysymystä ja siihen vastaamista saattaa seurata uusi, edellä esitetystä vastauksesta edelleen johdettu kysymys vastauksineen. Taustalla voi vaikuttaa omaksuttu malli sellaisesta tekstin tai puheen jäsentämisestä, jossa edetään nimenomaan kysyen ja vastaten. Puheessa kysymysten tarkoitus tuolloin on myös aktivoida kuulijoita. Tekstissä tuollainen rakenne muistuttaa keskustelua, jossa osapuolina ovat kysyjä ja vastaaja. Seuraava esimerkki on Minä auttajana -tekstin aloituksesta. Siinä ei ole kyse vielä oman kokemuksen kerronnasta, vaan kirjoittaja on aloittanut tekstinsä pohtimalla auttamista yleisesti. Tämän jälkeen hän kertoo itsestään auttajana.

Mitä on auttaminen? Hyvän mielen tuottamista autettavalle. Autettavan oman elämänhallinnan tunteen ylläpitämistä ja tuottamista niin, että hän tuntee itsensä tasaveroiseksi auttajansa kanssa. Tasaveroisuuden tunne edellyttää auttajan halua luopua vallan käytöstä, jota auttamistyössä väistämättä esiintyy.

Mutta onko kokonaan vallasta luopuminen mahdollista? Teoriassa kyllä, käytännössä ehkä mahdotonta. Niin sanotusta huonosta, negatiivisesta vallasta pystyy jokainen halutessaan luopumaan mutta auttamistyössä joutuu käyttämään ns. hyvää, positiivista valtaa, silloin kun autettavan tilanne sitä vaatii. Esimerkkinä, että autettavan terveydentila on välittömässä vaarassa eikä autettava sitä syystä tai toisesta ymmärrä. Auttajan (puhun tässä nyt enemmän ammatillisesta auttajasta!) on tällöin puututtava asiaan, jo ihan eettisyydenkin kannalta. *Mutta entä jos autettava ei kuitenkaan halua, että hänen asioihinsa ja päätöksentekoonsa puututaan?* Näihin risiiritäisiin tilanteisiin olen itsekin työssä joutunut. Silloin asioita täytyy katsoa tapauskohtaisesti; millaisessa henkisessä tilassa autettava on ja kuinka suuri mahdollisesti eteen tuleva vahinko saattaa olla. (AUTT 24. Kurs. ALK)

Tekstistrategisessa mielessä kysymyksen tehtävänä on olla ulkoisena merkinä siitä problematisoinnista, jonka kirjoittaja on kohdistanut johonkin asiaan tai tilanteeseen ja jota sitten alkaa käsitellä. Seuraavassa problematisointi liittyy kirjoittajan omiin auttamismotiiveihin:

No, toinen kysymys mitä jäin pohtimaan on, että miksi haluan auttaa? Mitkä ovat omat tarkoitukseni? Joskus se on voinut olla se, että todellisuudessa autankin itseäni. Nyt kuitenkin tuntuu enemmän siltä, että oikeasti viihdyn ihmisten parissa työskennellessäni. Niin, ja ihan totta kyllä siitä jonkinlaista "tyydytystä" saa, kun pystyy jotakin auttamaan pienen yhteisen matkan jälkeen. Suuri asia, mitä on tässä vuosien vierieissä ymmärtänyt on se, että ei ota henkilökohtaisesti autettavansa epäonnistumista. Esimerkiksi jos päihdehuollon asiakas retkahtaa, vaikka juuri olet suurella vaivalla hankkinut hänelle sen katko paikan. Asia voi harmittaa, mutta et liioin syytä siitä itseäsi kuin asiakastasiakaan. (AUTT 6)

Vaikka esimerkissä kysymystä seuraava ja sitä koskeva selvitys ei olekaan tarkasti argumentoitu vastaus kysymykseen motiiveista vaan pikemminkin vakuuttelua motivoituneisuudesta auttamiseen (*oikeasti viihdyn; Niin, ja ihan totta kyllä siitä jonkinlaista "tyydytystä" saa*), kysymys on kuitenkin tekstissä johdatus sellaiseen kirjoittajan kannalta merkittävään asiaan, josta hän muotoilee näkemystään.

Tekstin rakentamisen tapa korostuu silloinkin, kun kirjoittaja esittää kysymyksiä jonkinlaisena aloituslistauksena, jonka jälkeen käsittelee kysymyksiin liittyviä asioita. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kokoaa asioita, joiden katsoo kuuluvan kirjoituksen aihepiiriin ja käsittelee niitä sitten:

Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että lapseni kokee olonsa onnelliseksi ja on hyvinvoiva? Onko minulla kasvattajana läheinen suhde lapseeni, arvostanko ja kuuntelenko hänen mielipiteitä? Onko minulla kykyä vastata lapseni tarpeisiin, tunteisiin ja hyvinvointiin? Tarjoanko lapselleni tarpeeksi rakkautta, turvallisuutta, lämpöä ja huolenpitoa? Olen pohtinut näitä minulle tärkeitä kysymyksiäni itsekseni ja mieheni kanssa yhdessä. [Teksti, joka seuraa tästä, selvittelee ko. kysymyksiä] (KASVATT 26)

Tekstin rakentamisen tapaan liittyville kysymyksille on tyypillistä, että ne orientoivat tai viittaavat eteenpäin tulevan asian käsittelyssä. Ne eivät ole siis jo kerrotusta syntyneitä, vaan niillä kutsutaan kerrottava esiin. Kirjoittaja ei ole välttämättä tarkka siitä, eteneekö niitä seuraava teksti kysymysten osoittamaan suuntaan tai tuleeko kaikkiin kysymyksiin vastattua. Kysymysten esittäminen on sisällöllistä orientoitumista, joka antaa mahdollisuuden edetä sillä kohtaa kirjoittajan itsensä kannalta mielekkäimpään suuntaan. Tekstin rakentamisen tapaan liittyvillä kysymyksillä on myös reflektiivinen luonne ja funktio reflektion käynnistymisen tai sen etenemisen ja ylläpidon merkkeinä tekstissä.

Kysymys voi olla myös vastakerronnan käynnistäjänä, kuten seuraavassa *Miten minut on kasvatettu* -tekstissä. Siinä kirjoittaja tekstinsä alussa haastaa kysymyksillään tehtävänantoon sisältyvän oletuksen, että jokainen – siis myös kirjoittaja – on kasvatettu:

Miten niin kasvatettiin? Enkö minä sitten kasvanutkin ihan itsestään siellä XXX:n salomailla, näin ainakin voisi kuvitella. Eikös siellä lapset juoksennelleet kesät ilman kenkiä pitkin metsiä ja vainioita varpaanvälit siinä TV mainoksen lehmällä tuotetussa "orgaanisessa oheistuoteessa". No, varmasti näinkin tapahtui, mutta totuus oli paljon monimutkaisempi. (KTTU 24)

Kysyminen on tässä kyseenalaistamista ja sellaisena tekstistrateginen keino, jonka avulla pääsee tekstintuottamisen tai tekstin alkuun luontevasti.

Esimerkissä on "kuultavissa" myös ääntä tai näkemystä, jota vastaan kirjoittajan on kerrottava: on käsitys (ehkä oma tai joidenkin muidenkin), että lapset ovat kasvaneet muisteltuna ajankohtana "salomailla" kasvattamatta, ja tätä käsitystä vastaan kirjoittaja lähtee tarkastelemaan asiaa.

Kysymykset muodostavat teksteissä usein kombinaatioita. Samassa tiivistymässä voi siten olla monessa tehtävässä olevia kysymyksiä, kuten seuraavassa:

Huonoa omaatuntoa olen kantanut koska mietin *mitä ensimmäiset lapseni ovat jääneet paitsi oman kasvamiseni myötä. Miten paljon meni aikaa silloin kasvattajan roolia rakentaessa*, kaikkea uutta kasvatusteoriaa täytyi kokeilla. Tarjosin lapsilleni paljon virikkeitä mutta *osasinko olla läsnä*. Kyllähän lapseni ovat myöntäneet minun olevan paras äiti heille mutta *kuuluuko se äitiyteen aina kantaa huonoa omaatuntoa jostakin*. (KASVATT 5. Kurs. ALK)

Esimerkissä on menneessä tapahtuneen pohdinnan kertomista (---koska mietin mitä ensimmäiset lapseni ovat jääneet paitsi---), päivittelyä (*Miten paljon meni aikaa silloin ---*), kyseenalaistamista (*mutta osasinko olla läsnä*) ja lopuksi kysymys, joka on tulkittavissa myös vastaukseksi, jolla kirjoittaja pyrkii ymmärtämään itseään äitinä (*kuuluuko se äitiyteen aina kantaa huonoa omaatuntoa jostakin*.) Kysymyksen vastausehdotus on, että huono omatunto kuuluu äitiyteen. Muuta vastausta tekstissä ei olekaan. Kaikki nämä kerroksen katkaisevat ja sitä eteenpäin vievät kysymykset muodostavat oman kasvattajuuden tarkasteluun liittyvän reflektiivisen tiivistymän, jossa pyritään menneen ja nykyisenkin kasvattaja-minän ymmärtämiseen.

Kirjoittaja voi siis käyttää kysymistä monessa tarkoituksessa myös saman asian yhteydessä, kun hän merkityksellistä kokemustaan, pyrkii ymmärtämään sitä ja muotoilee omaa näkemystään siitä. Merkillepantavaa on, että kirjoittaessaan vapaasti kirjoittajat voivat vaihtaa joustavasti kysymysten funktiota ja käyttää niitä tekstissä omiin reflektiivisiin tarpeisiinsa. Kirjoitelmallistaminen ja "hyvän tekstin" vaatimukset ohittuvat ja vaikka "hyvän tekstin" näkökulmasta ratkaisut voivat uhmata tekstin sujuvuutta ja selkeyttä ja olla lukijan kannalta ongelmallisia, kirjoittajan oman ajattelun ulkoistamisen ja kehittelyn kannalta ne ovat käyttökelpoisia. Kirjoittaminen on silloin palvellut ajattelun välineenä (ks. Viskari 2001, 14).

Lukijalle suunnattuja kysymyksiä omaelämäkerrallisissa teksteissä ja kommentaareissa ei juuri ole. Kysymyksien kommunikatiivisuus liittyy paljolti kirjoittajan keskusteluun itsensä kanssa. Kirjoittaja asettuu silloin sekä kysyjäksi että vastaajaksi ja käynnistää omaa ajatteluaan ja sen tuottamista tekstiksi kysymyksillään. Vaikutelma on kuin yksinpuhelussa, jossa puhuja selkiyttää omaa ajatteluaan tai hakee muotoilua ajatuksilleen ja käsityksilleen kommunikoimatta tosiasiallisen kuulijan kanssa. Kuulija – tässä tapauksessa lukija

– voi toki olla kirjoittajan mielessä, jolloin kysymistä ohjaa ja kysymystä edustaa oletetun kuulijan oletetut kysymykset.

Kysyminen ja kysymykset eri tehtävissään ovat merkityksen rakentamisen ja ymmärrettävyyden rakentamisen palveluksessa. Tyypillisimmillään kysyminen liittyy pohtimiseen ja siten vastauksen hakemiseen. Vastausehdotuksena kysymys merkitsee tulkinnan jättämistä avoimeksi. Menneen kerrontaan liittyvät ”vanhat” kysymykset ovat tulkittavissa myös kirjoittamishetkellä merkityksen ja ymmärryksen rakentamiseksi tai sen yritykseksi: esilleotettuina, vaikkakin jo menneeseen liittyneenä niillä on jokin merkitysarvo edelleen kirjoittajalleen. Esilleotto viittaa siihen, että menneen pohdinta on jollain tapaa aktiivinen ja merkityksellinen kirjoittajan mielessä edelleen tai se on muuten raportoinnin arvoinen menneen kerronnassa.

Myös ensisijaisesti tekstin rakentamisen tapoihin liittyvät kysymykset voi tulkita reflektiivisyyteen liittyviksi reflektion aktivoimien ja käynnistämisen mielessä. Tuolloin kysymys ei kohdistu jo kerrottuun tai juuri kerrottavaan, vaan orientoi kokemuksen kerronnassa eteenpäin. Jopa päivittelyyn ja havainnollistamiseen liittyvän kysymisen voi tulkita liittyvän reflektiivisyyteen tekstissä, varsinkin kun ne muiden tekniikoiden ohessa tähtäävät samaan.

Kysyminen, asioiden problematisointi on reflektion ydintä. Kun merkitys ei ole valmiina sellaisenaan, merkityksellistämisen prosessi käynnistyy problematisoinnin avulla. Kysyminen määrittelee ongelman ja se, mitä siitä seuraa, on yritystä ratkaista ongelma. Tavoitteena on yhtäältä ymmärtää ja toisaalta esittää ymmärrettävänä se, mikä on käsittelyssä. Kysyminen ei aina johda sellaisen merkityksen rakentamiseen, joka vastaisi ymmärtämisen vaateeseen. Ratkaisut voivat jäädä avoimiksi ja keskeneräisiksi tai ne ovat pikemminkin ehdotuksia ratkaisuiksi kuin lopullisia vastauksia. Sekin on luonteenomaista reflektiolle. Eletyn ymmärtäminen on prosessi, jossa jo kertaalleen ratkaistut asiatkin voivat vaatia uudelleen käsittelyä.

4.1.2 Muistamisen ilmaisu

Omasta elämästä kertovissa teksteissä on tyypillistä menneen muistelua varsinkin silloin, kun kirjoittamisen teema johdattaa tarkastelemaan omia kokemuksia varhaisemmilta elämän vaiheilta. Tällaisia teemoja edustavat aineistossani erityisesti tekstit *Miten minut on kasvatettu*, *Minä autettavana*, *Hengellisen elämäni omaelämäkerta*, *Oma työhistoriani ja Selviytymisstrategiani elämäkaareni varrella*. Muistelujaksot ovat yleensä lyhyitä, muutaman virkkeen mittaisia tiettyyn teemaan liittyviä muistetun esilleottoja, joita seuraa ja joihin liittyy menneen kuvailun lisäksi selittämistä, arviointia, arvottamista ja päättelyä. Taina Ukkonen (2000, 11) on todennut muistelussa olevan kysymys

sekä menneen mieleenpalauttamisesta että tulkinnasta, mutta myös sen uudelleen jäsentämisestä ja muuttamisestakin. Tämä on nähtävissä myös aineistossani.

Menneen tapahtumien tai asioiden kerronnan yhteydessä esiintyy aineistossani usein muistamiseen liittyviä *muistan kuinka* -tyyppisiä ilmauksia. Anni Vilkkonen (1997, 166), joka on tarkastellut elämäkertamuistelemista elämäkertakirjoituksissa, puhuu "muistelun kirjoitukseen jättämistä jäljistä" ja "muistityöskentelyn rakenteista ja vaiheista" tekstissä ja liittää ne kertomusten hioutumattomuuteen. Menneen kerronnan pohjana on ylipäättäänkin muistaminen, ja lukija ymmärtää "muistetuksi" kaiken menneestä kerrotun, vaikka sitä ei erikseen sanottaisikaan. Miksi sitten käytetään tuollaista metakognitiivista lausahdusta, vaikka kaikki muikin menneisyyteen liittyvä ja kerrottu on muistettua?

Muistelupuheen samoin kuin arkikeskustelun tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota tähän samaan ilmiöön. Liisa Tainio (1997, 289) käyttää nimitystä pragmaattinen paradoksi *mä muistan* -tyyppisistä ilmauksista arkipuheessa ja rinnastaa ne Emanuel Schegloffin (1980, 105) käsitteeseen keskustelussa esiintyvistä esisekvensseistä, joissa etukäteen ilmoitetaan tulevasta toiminnasta (esim. *Voisinks mä kysyy sulta yhtä asiaa*) ja joilla on useita vuorovaikutukseen liittyviä tehtäviä. Tainio nimittää muisteluvuoroiksi sellaisia puheenvuoroja, joissa ilmaistu toiminta nimetään muistamiseksi (*mä muistan*) tai muistamattomuudeksi (*mä en muista*) ja osoittaa niille useita käyttötarkoituksia vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi *mä muistan* -ilmausta käytetään apuna neuvotteluissa osallistujien erilaisista tietämyksistä tai saatetaan ilmaista epävarmuutta vastauksessa ja halua rakentaa vastausta yhdessä asemoimatta itseään tietävämmäksi osapuoleksi keskustelussa (mts. 297).

Taina Ukkonen (2000, 150) on havainnut telakkatyöläisnaisten muistelupuhetta tutkiessaan naisten käyttävän *minä muistan* -ilmaisua kolmella tavalla. Se on toiminut kerronnan aloitussignaalinä sekä osoittamassa, että kysymyksessä on kertojan näkökulmasta muistamisen arvoinen tapahtuma. Lisäksi sillä on erotettu omaan kokemuspäiriin kuuluneet asiat naisten yhteisestä menneisyydestä. David Middleton ja Derek Edwards (1990, 28) ovat todenneet, että keskustelussa muistamisen ilmaisuja käytetään, kun muistaminen koetaan ongelmalliseksi tai kun keskustelijat haluavat ilmaista samanmielisyyttä tai kyseenalaistaa toisen muistoja. "*Muistan*"-aloituksella myös vahvistetaan kerrontaa ja vakuutetaan kertojan todella muistavan kyseiset asiat. (Raninen-Siiskonen 1999, 39.)

Muistelupuhetta tuotetaan vuorovaikutustapahtumassa, jolloin muistamisen ilmaisulla voi olettaa olevan nimenomaan vuorovaikutukseen liittyviä tehtäviä aloitussignaaleineen, vakuuttamisineen ja argumentointineen. Kirjoittaminenkin on vuorovaikutteista, mutta ei samalla tavoin kuin puhe-

tilanne, jossa vastaanottaja on konkreettisesti läsnä ja "vuorovaikuttamassa" muisteluun ja muistelupuheeseen. Muistamisen ilmaisut ovatkin tulkintani mukaan hieman toisenlaisissa tehtävissä omaelämäkerrallisissa tekstissä. Anni Vilkkonen (1997, 168) toteaa, että *muistan* on omaelämäkerran itseoikeutettua kieltä, jolla "merkitään subjektin äänellä mennyttä muille ja itselle." Ilmaisun *muistan* kohdistaa hänen tulkintansa mukaan katseen minän erityisyyteen ja korostaa minää tapahtumien keskellä. Esitän seuraavaksi, millaisissa käyttötarkoituksissa olen tulkinnut omassa aineistossani esiintyvien muistamisen ilmaisujen toimivan.

Tekstissä muistamisen ilmaisulla korostetaan ensinnäkin jotain henkilökohtaista kokemusta tai kokemuksen tapaa menneisyydessä. Tällöin ei ole kyse mistään yleisesti merkittävästä ja siksi muistamisen arvoisesta asiasta, vaan nimenomaan henkilökohtaisesta kokemisesta, jonka merkitys korostuu, kun se vahvistetaan muistamisen ilmaisulla. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kertoo ensimmäisestä kesätyöstään ja ikään kuin alleviivaa tai merkitsee siitä muistamisen ilmaisulla kaksi asiaa erityisinä kokemuksinaan: työpäivien pituus ja rankkuus ja lopulta ylpeys työtodistuksesta.

Ensimmäinen kesätyöpaikkani 15-vuotiaana oli XXX:n kartanon heinäpellolla. Siihen aikaan kartanossa oli pehtori, joka valvoi töitämme. Poljimme aamulla varhain kaverini kanssa pyörällä töihin kymmenen kilometrin matkan. *Muistan, kuinka* päivät olivat pitkiä ja rankkoja ja usein kotiin päästyäni menin suoraan nukkumaan. Olin samassa työpaikassa kolmena kesänä peräkkäin. Sain tehdä ruumiillista työtä, joka oli pienelle tytölle rankka kokemus. Varmasti työstä maksettu palkka oli se motiivi, että jaksoi tehdä työtä. Pärjäsi niillä rahoilla ilman, että tarvitsi pyytää rahaa isältä. Sain myöhemmin pehtoorilta työtodistuksen, jonka mukaan olin käyttäytynyt kiitettävästi, ollut rehellinen ja suorittanut kaikki tehtävät. Hän oli työhöni täydellisen tyytyväinen, joten hän voi suositella minua mitä parhaiten toisen palvelukseen. *Muistan, kuinka* ylpeä olin tästä todistuksesta, vaikka se olikin vain työpaikan todistus. (TYÖH 18. Kurs. ALK)

Kun kirjoittaja merkitsee edellisessä esimerkissä muistamisella kaksi kokemusta nuoruuden kesätyöstä itselleen erityisinä, hän siten rakentaa noilla kahdella asialla kesätyön "syvempää" merkitystä: pitkiksi ja rankkoiksi koettujen työpäivien ja työtodistukseen liittyneen ylpeyden muistaminen kytkeytyvät ponnistelun kautta koettuun tyydytykseen. Sitä ei sanota sellaisena eikä analysoida erikseen, mutta muistamisella merkittynä edellä mainitut kokemukset rakentavat merkitystä ponnistelusta, jaksamisesta, onnistumisesta ja tyydytyksestä.

Muistetun asian henkilökohtaista erityisyyttä saatetaan vahvistaa liittämällä muistamisen ilmaisuun jokin vahvistus, kuten seuraavassa esimerkis-

sä, jossa kirjoittaja toteaa "erityisesti muistavansa". Muistamisella "erityisesti" merkitty (äidin tarjoilema harvinainen kuuma mustaviinimarjamehu) havainnollistaa ja vahvistaa kokemusta äidin huolenpidosta:

Äitini autettavan sain olla luonnollisesti useimmiten, onhan äiti-lapsisuhde elämän perustus. Hän hoiti minua hellästi ja huolellisesti, kun olin sairas. *Erityisesti muistan*, kun hän toi vuoteeni viereen kuumaa mustaviinimarjamehua, mikä oli harvinaista herkkua lapsuudessani (---) Myös siskoni auttoivat minua monenlaisissa tilanteissa. Muistan, kuinka he letittivät pitkät hiukseni aamuisin. He auttoivat myös koulutehtävien suorittamisessa. (AUTETT 21. Kurs. ALK)

Kokemuksen merkittävyyttä korostetaan myös ilmaisemalla, että asia on muistissa yhä. Sellainen, mikä muistetaan edelleen, vaikka aikaakin olisi kulunut, on kokemuksena kertojalleen erityinen. Seuraaville esimerkeille on yhteistä menneen kokemuksiin liittyvä voimakas tunne ja sen muistaminen:

[Kertoo lapsena koetusta hädästä ja siitä, kuinka naapuri rauhoitteli tarjoamalla salmiakkia.] *Muistan vieläkin*, kuinka salmiakki auttoi, ja vieläkin uskon, että salmiakki auttaa minulla kaikkien vaivaan. (OS 7. Kurs. ALK)

Kuva uskosta ja uskonnosta, sekä uskovista ihmisistä oli synkkä ja iloton, suorastaan pelottava. *Vieläkin kirjoittaessani muistan* ne kamalat kuvat ja pelon Jumalan rankaisutoimista, mitä tunsin kun olin tehnyt pahaa. (HENGELL 24. Kurs. ALK)

[Kertoo lukemastaan väitöskirjasta] Oma mielenkiintoni koulumaailmaan juontuu omasta lukihäiriöstäni, josta olen saanut kärsiä. Koulussa kielitunneilla, kun piti lukea ääneen, olivat ihan kamalia. *Vieläkin muistan*, kuinka kieli ei taipunut ja kuinka sydän jyskytti rinnassa ja sanat hyppivät edessäni niin, etten nähnyt niitä kunnolla. (KIRJOITT 18. Kurs. ALK)

Muistamista ilmaisevat kohdat voivat korostaa sitä, että kyse on muistamisen varassa olevista asioista, eikä niin ollen kirjoittajan ehdottomina pitämistä totuuksista. Kun asia ilmaistaan muistamisen ja varsinkin muistamattomuuden kautta, ehdottomuus liudentuu ja mahdollista on jokin muukin kuin se, mikä on muistettu. Siten tulkinnan mahdollisuudet ovat avoimia. Kun siis kirjoittajat ilmaisevat seuraavissa esimerkeissä, etteivät muista tapelleensa sisarustensa kanssa lapsena, nähneensä äitinsä itkevän, kiukutelleensa äidilleen tai tunteneensa itseään yksinäiseksi, on kyse sellaisten muistinvaraisten asioiden esilletuomisesta, jotka ovat voineet toteutua toisinkin. Samalla kun ilmaistaan, ettei jotain muisteta, tullaan usein korostaneeksi jotain muuta muistettuna:

Me kylän lapset leikimme yhdessä ja kuopuksena *en muista tapelleeni* sisarusteni kanssa mutta sitäkin enemmän naapurin pojan kanssa eli jostain se vertaisryhmä löytyi siihenkin tarpeeseen.

Koskaan *en muista* nähneeni häntä [äitiä] itkemässä, mutta raivoamisen ja selkään antamisen muistan hyvin. Hän oli tarkan markan vartija, jota osaan nyt aikuisena arvostaa, koska jos hän ei sitä olisi ollut, olisi meiltä moni asia jäänyt saamatta. (KTTU 20. Kurs. ALK)

Lastentarhanopettajani, erityisesti Sirkka-täti, sekä leikkikaverini lastentarhassa ja kotipihalla opettivat minulle varmasti monenlaisia taitoja lapsiryhmässä toimimisesta, jakamisesta, riidoista ja sovittelusta, asioista, joihin en kotona ainoana lapsena voinut harjoitella. *Muistan, kuinka* kadehdin kaikkia, joilla oli sisaruksia ja kerrossänky! Kuitenkin olen aina myös viihtynyt hyvin yksin, *enkä muista tunteneeni* itseäni yksinäiseksi. (OPP komment 28. Kurs. ALK)

Harvoin me lapset äidille kiukuttelimme tai *en ainakaan muista*. (KTTU 17. Kurs. ALK)

Merkillepantavaa on muistamisen ilmauksen liittyminen myös mentaalisten toimintojen muistamiseen. Muistetuiksi ei merkitä vain menneisyyden tapahtumia, vaan esimerkiksi ajattelua, ihmettelyä ja harmittelua menneisyydessä. Tuolloin ei muistetuksi ilmoitettu mentaalinen toiminto sinänsä ole se, mikä merkitään kokemuksena erityiseksi, vaan se, mitä tuolloin on ajateltu, ihmetelty tai harmiteltu. Ajattelutoimintaan liittyvä muistamisen ilmaus korostaa asian merkityksellisyyttä ja lisäksi osoittaa ja korostaa muistajan silloista suhdetta tai katsontakantaa asiaan. Seuraavissa esimerkeissä oman ajatustoiminnan merkitseminen muistetuksi liittyy tilanteisiin, joissa kirjoittajat ovat olleet jonkinlaisessa henkilökohtaisen elämän valintatilanteessa, käännekohdassa tai kriisissä, jota siten kerronnassa nostetaan esiin.

[Kertoo ammatinvalinta-asioista nuorena.] *Muistan kuitenkin mielessäni harmitelleeni*, kun en kehdannut kirjoittaa papin ammattia mihinkään vaihtoehtoon, vaikka se edelleen oli mielessäni ensimmäisenä vaihtoehtona ja uskonnon arvosana käväisi noihin aikoihin jossakin todistuksessa maksimilukemissa. (HENG 35. Kurs. ALK)

Konfirmaatiokaavat ja muut sellaiset kävin läpi, niin kuin kaikki muutkin rippikoululaiset. *Muistan ihmetellen ajatelleeni*, että onko usko Jumalaan siis vain sitä, että käydään läpi jonkinlaiset muotomenot ja siinä kaikki. Jokin tässä ajattelumallissa tuntui mättävän, mutta en tiennyt mikä. Olin vain hämmentynyt ja jotenkin pettynyt. (HENG 35. Kurs. ALK)

Ensimmäinen vuosi XXX -työssä oli todella rankkaa. Ihmisten elämäkokemukset olivat sydäntä raastavia ja samalla niin lähellä omia kokemuksia- ni ja ajatuksiani elämästä. Olin kriisissä ja aikamoisessa prosessissa itseni kanssa ja *muistan miettineeni usein*, että onko minusta tähän tehtävään ja mikä minä olen auttamaan ketään. (TYÖH 19. Kurs. ALK)

[Kertoo edellä auton pysähtymisestä keskelle risteystä ja avun pyytämises- tä isältä] *Muistan vieläkin miettineeni*, että olen jo melkein kolmekymmen- tä ja silti pitää soittaa isä apuun, kun on hätä. Mietin, tulenkohan koskaan niin isoksi, että pärjään ilman isän apua. (AUTETT 14. Kurs. ALK)

Se, mitä muistetaan mietityn ja ihmetellyn menneisyydessä, liittyy olen- naisesti oman tarinan jatkoon elämässä tehtyinä merkittävänä valintoina tai kehityksenä. Tuosta jatkosta voidaan tekstissä kertoakin, jolloin menneen ajattelun merkitseminen muistetuksi ennakoii sitä, mitä tuon jälkeen on ta- pahtunut (esimerkiksi hengellisessä ajattelussa tapahtuneet muutokset). Taitekohtaan tai tulevaan muutokseen liittyneenä se on siis keino kuljettaa kerrontaa eteenpäin. Toisaalta ne voivat jäädä vain kuvaukseksi tietystä vai- heesta, josta on edetty, vaikka kehitystä ja siinä tapahtuneita muutoksia ei kerronnassa enää myöhemmin otetakaan esille (esimerkiksi ammatillinen kasvu tai aikuistuminen).

Menneestä kertominen pohjautuu muistamiseen ja muistetun mieleen- palauttamiseen. Kun muistikuvia tuotetaan tekstiksi, muistettua saatetaan siis merkitä muistetuksi muistamisen ilmaisulla siten kuin edellä osoitin. Sen tarkoitus liittyy henkilökohtaisesti merkittävän kokemuksen korostamiseen ja kokemuksen merkityksellistämiseen sekä menneen kerronnan muistinva- raisuuden osoittamiseen. Menneessä tapahtuneen ajattelun merkitseminen muistamisen ilmaisulla ja menneisyyden intentioiden osoittaminen omaa mennyttä ajattelua referoimalla on keskeistä eletyn ymmärrettävyyden ra- kentamisessa. Mennyt ei ole vain tapahtumista ja tekoja, vaan se on niihin liittynyttä, niitä edeltävää tai niitä seurannutta mentaalista toimintaa, joka kirjautuu menneen kokemuksesta kertomiseen.

4.1.3 Arvioiva kommentointi ja arvottaminen

Kerrontakonteksti ohjaa menneen kerronnan tarkastelutapaa. Katri Komulainen (1998a, 155–156) kuvaa osuvasti, kuinka menneestä ”kutsutaan” esiin tapahtumia kerrontahetkestä käsin. Käsitksemme menneisyydestä ovat siten aina liikkeessä. Menneen kerronnalle onkin tyypillistä kerrotun arvioimi- nen ja arvottaminen. Menneen tarkastelun voi ymmärtää laajasti menneen arvioinniksi, mutta joissakin omaelämäkerrallisissa ja omasta kokemukses-

ta kertovissa teksteissä menneen tarkastelutapa saattaa olla leimallisesti arvioivampaa kuin joissakin toisissa teksteissä. Aiemmassa tutkimuksessani (Karjalainen 2004, 65–72) olen osoittanut, miten omasta elämästään kirjoittavat arvioivat mennyttä aikaa, ja todennut arvioinnin tavoiksi muun muassa nostalgian, menneen merkityksen uudelleen rakentamisen, ihmettelyn, nykyisyyden vahvistamisen menneellä ja unohtamisen tarpeen. Tässä tarkastelen arvioimisen ja arvottamisen ilmaisullisia tapoja, jotka esiintyvät teksteissä kerronnan yhteydessä lyhyinä kommentteina.

Arviointi ja arvottaminen ovat hyvin tyypillistä varsinkin, kun kerrotaan vähän kauempana omassa historiassa olevista asioista. Ne ilmenevät virkkeen tai parin kommentointeina jopa kesken kerronnan ilman pidempiä pohdintoja ja perusteluita. Kerrotun arviointi ja arvottaminen ovat osa kerrontaa, ja siinä kertoja pysähtyy hetkeksi tulkitsemaan, punnitsemaan tai ottamaan kantaa juuri kertomaansa. Arviointi voi olla luonteeltaan toteavaa, arvelevaa ja epäroivää tai se voi olla voimakkaasti kantaaottavaa ja mennyttä arvottavaa. Se tapahtuu kirjoitusajankohdasta käsin siten, ettei kirjoittaja jää pohtimaan tai argumentoimaan kommentointiaan, vaan menneen kerronta jatkuu kommentoinnin jälkeen.

Aineistossani arvioivia kommentteja esiintyy eniten sellaisissa omaa elämänhistoriaa tarkastelevissa teksteissä kuin *Oma työhistoria*, *Miten minut on kasvatettu* ja *Omat selviytymisstrategiat elämänsä varrella*. Arvioivat kommentit voivat olla systemaattisena rakenteena tekstissä esimerkiksi niin, että jokaisen menneestä kertovan kappaleen lopussa on jaksoja, joissa kirjoittaja viittaa edellä kertomaansa. Seuraavaan esimerkkiin olen poiminut kappaleiden lopetuksia samasta, selviytymiskokemuksista (OS) kertovasta tekstistä. Niissä kirjoittaja lyhyillä, juuri kerrottuun liittyvillä kommentteilla ottaa kantaa ja arvioi juuri kertomaansa:

Ottaa kantaa toisten mielipiteeseen: [Kertoo edellä äidin sairastamisesta ja kavereiden suhtautumisesta] Osan mielestä sairaala oli jännittävä paikka. Ja olihan se, kun ajattelee, vähän väliä sai oikeasti pelätä niitä asioita, joita sairaalan ovesta sisään astuessa tulisi eteen.

Päättelee kerrotun perusteella: [Kertoo edellä rukoilemisesta lapsena] Luulen, että sain mallin seurakunnan lastentarhasta, jota kävin 3-6 vuotiaana.

Arvioi toiminnan tapoja ja syitä niihin menneisyydessä: [Kertoo edellä perhettä kohdanneesta suuresta kriisistä] Nyt kun ajattelen asiaa, nousee mieleeni monenlaisia asioita, jotka olisi voitu tehdä toisin meidän tukemiseksi. Luulen, ettei silloin vielä oltu henkisen avunannon taidoissa yhtä pitkällä kuin tänä päivänä. Tai sitten meillä kävi vain tosi huono onni. (OS 28)

Tyypillistä on, että kirjoittajat korostavat menneen arviointia ilmauksilla, jotka asemoivat arvioinnin nimenomaan nykyaikaan. Sellaisia ovat paitsi preesensmuotoiset mentaalista toimintaa kuvaavat verbit (*luulen, ajattelen*) myös muut nykyhetkeä kuvaavat ilmaukset (*nyt jälkeensä / jälkikäteen, tällä hetkellä*). Seuraavissa esimerkeissä menneen arviointi on mennyttä tulkitsevaa. Kirjoittajat esittävät lyhyesti nykyhetken tulkintansa kertomastaan:

Mummu oli suorasukainen ja reilu ja hänen kanssaan oli helppo puhua asioista. *Olen kiittollinen*, että sain lapsuudessani viettää niin paljon aikaa hänen kanssaan. *Uskon, että* juuri mummu on ollut tärkeä vaikuttaja periaatteideni ja arvomaailmani syntymisessä. (KTTU 11. Kurs. ALK)

Rippikoulun jälkeen tuli kuvioihini mukaan myös seurakunta. Siellä sain toteuttaa itseäni ja olla oma itseni. *Nyt olen ajatellut*, että se jollain tavalla oli minulle varmasti perheen ja turvan korvike. Ei minulla niinkään ollut mitään uskonnollista vakaumusta. (KTTU 6. Kurs. ALK)

Ajallinen välimatka menneisyyteen vaikuttaa sen tulkintaan. Aika muuttaa käsityksiä ja tulkintoja. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja esittää nykyaikasta käsin omaa nuoruuttaan koskevan "vastatulkinnan" vanhempien tuonaikaista kokemusta vasten. Vanhempien menneisyydessä kokema epäonnistuminen tulee tulkituksi nyt toisella tavalla:

[Kertoo edellä rajusta murrosiästään] Vaikeina aikoina he [vanhemmat] eivät kuitenkaan luopuneet toivosta vaikka tilanne välillä toivottomalta tuntui ja he kokivat epäonnistuneensa kasvattajina. *Uskon kuitenkin*, ettei kasvatukseni ollut mennyt vikaan vaan elin erittäin myrskyisän ja vaikean murrosiän. (KTTU 11. Kurs. ALK)

Kun kirjoittaja tarkastelee menneisyyttä jälkikäteen, hän näkee, mikä olisi voinut olla menneisyydessä toisin ja mikä oli kohdallaan, vaikka ei menneisyydessä siltä tuntunutkaan. Menneen tarkasteluun liittyy myös ihmetystä. Nämä huomiot tuodaan menneen kerronnassa ilmi, sillä ne ovat merkittävä osa menneen konstruointia ja sen ymmärtämistä. Menneen muistelu ja sen tarkastelu on kaikkinsa "näin jälkikäteen ajateltua", ja siksi on hyvin yleistä, että mennyttä ei kerrota vain menneessä, vaan se tuodaan tekstissä näkyvästi nykyhetkestä käsin arvioitavaksi, tulkittavaksi ja arvoitettavaksi.⁶

6 Mennyttä koskevan kommentoinnin voi esittää menneessäkin, samoin kuin mennyttä voi tulkita ikään kuin menneessä, vaikka tosiasiallisesti tulkinta on tehty kirjoittamishetkellä:

Ensimmäiset kosketukseni muihin kulttuureihin olen saanut lapsena ja nuorena tekemistäni ulkomaanmatkoista. Näillä matkoilla näin ensimmäistä kertaa tummaihoisia ihmisiä Afrikasta ja muistan vieläkin, kuinka lapsia oli varoitettu liikkumasta yksin "ettei musta mies tule ja vie mennessään". Yhdellä matkalla jouduin kuitenkin yksin samaan hissiin afrikkalaisen miehen kanssa ja tilanteesta pelokkaana huusin koko hissimatkan apua. Oli siinä varmasti miehellä ihmettelemistä, mikä hätä minulle tuli. (MK 3 Kurs. ALK)

Seuraavissa esimerkeistä kirjoittajat huomaavat mennyttä arvioidessaan jotain, mikä olisi voinut olla toisin. *Nyt jälkikäteen* -tyyppisellä ilmaisulla korostetaan, että mennyt oli omanlaistaan eikä nyt esitettyjä näkökohtia tullut menneisyydessä mieleenkään, vaan ne ovat nykyajan ajatuksia. Kaikissa esimerkeissä on kyse aikuisesta minästä, joka arvioi lapsuuttaan ja nuoruuttaan ja tekee ilmaisullaan eroa entisen ja nykyisen minän, entisen ja nykyisen elämän välille:

Nyt jälkeinpäin ajateltuna koulu olisi enemmän voinut olla yhteydessä kotiini.

Ehkä *näin jälkikäteen* ajateltuna vanhemmiltani olisi ollut fiksumpaa tarkistaa, että läksyt oli varmasti tehty. (KTTU 16. Kurs. ALK)

Kouluikäisenä yllättäen huomasin naapurin pienten lasten kanssa touhustessani sen olevan hauskaa ja antoisaa. Naapurit saivatkin minusta erittäin innokkaan lastenvahdin, olin aina valmis olemaan lasten kanssa ja ulkoiluttamaan heitä ilman että tarvitsi erikseen pyytääkään. *Näin jälkeinpäin muistellessani taisi se koulun teoreettinen osuus jäädä vähemmälle huomiolle kuin olisi ollut tarpeen eli läksyt joustivat aina.* (TYÖH 1. Kurs. ALK)

Seurakunnan tyttökerhon vetäjänä toimin 15-vuotiaana. *Jälkeinpäin ajatellen*, en tainnut olla ihan kypsä siihen työhön. Olisi pitänyt tuoda enemmän kristillistä sanomaa kerhoon, mutta enimmäkseen me vain leivoimme ja askartelimme. *Melkeinpä nolottaa nykyään ajatellakin tuota hommaa*, mutta ryhdyin työhön ihan "kylmiltään" ilman minkäänlaisia kursseja tai koulutuksia, kuten tänä päivänä on tapana saada. (TYÖH 13. Kurs. ALK)

Olen ikääni nähden kokenut paljon vastoinkäymisiä. Silloin lapsuudenperheeni tuntui lähes normaalilta, *mutta jälkeinpäin ajateltuna asiat olisivat voineet olla paljon paremminkin.* Perheessäni käytettiin paljon alkoholia, mutta vanhempani pystyivät hoitamaan työnsä kuitenkin. (OS 2. Kurs. ALK)

Kirjoittajat voivat nähdä menneen kokemuksen nykyhetkestä käsin toisin myös siten, että kokemuksen arvo tunnustetaan ja sen merkitystä arvostetaan:

Peruskoulun ja ammattikoulun välisenä kesänä tuli hakeuduttua töihin kauppaan. Jouduin leipä tiskille. Kokemuksena *nyt jälkeinpäin ajateltuna* hyvä mutta silloin ei paikkaa juurikaan tullut ylistettyä. (TYÖH 22. Kurs. ALK)

[Kertoo kasvatuksesta] Rajat olivat ainakin *näin jälkikäteen ajatellen* ihan kohdallaan, ovathan ne rakkautta. (KTTU 33. Kurs. ALK)

Kesällä kun vanhemmilla oli lomaa, koko perhe matkustettiin asuntovau-
nalla ympäri Suomea. --- Lapsena kaikki vanhempien valitsemat kohteet
eivät tietenkään miellyttäneet. Aina ei jaksanut ymmärtää, miksi joka lo-
malla piti käydä ainakin yhdessä museossa tai taidenäyttelyssä. *Tällä het-
kellä olen kiitollinen* vanhemmilleni, että ovat käyttäneet minua mitä eri-
laisimmissa paikoissa ja ovat tarjonneet mitä ihmeellisempiä elämyksiä ja
kokemuksia. (KTTU 33. Kurs. ALK)

Menneen kokemusten kertominen ja kertaaminen herättää jälkikäteen ih-
metystä. Seuraavissa esimerkeissä ihmetys liittyy sekä menneisyyden itseän,
jolloin ihmetys on lähinnä vaikeuksista selviytymisen ihailua, että joihinkin
toisiin (viimeisessä esimerkissä vanhempiin), jolloin ihmetys on kummastelua:

[On kertonut edellä elämänsä kriiseistä] Näihin vuosiin mahtui kaikenlais-
ta ahdistusta, kiukkua, toivottomuuden tunnetta sekä joskus myös pientä
auringon pilkahdusta. *Näin jälkepäin on ajatellut*, että miten kummassa
sitä tuli selvittyä. (OS 12. Kurs. ALK)

Joskus ihmettelen, mistä sain silloin voimat lopultakin toimia oikein.
Tunnistin jo silloin itsessäni myös väsymyksen ja heikkouden, mutta minul-
la ei riittänyt voimat selviytyäkseen ongelmistani yksin (OS 31. Kurs. ALK)

Kävin välillä illalla hoitamassa naapurin lapsia, kun lasten vanhemmat läh-
tivät ulos rentoutumaan. *Jälkepäin olen miettinyt*, että kyllä vanhemmat
olivat rohkeita ja luottivat minuun, kun uskalsivat jättää pienet lapset vas-
tuulleni. Minusta oli hauskaa olla lapsenvahtina, koska siitä sai aina pienen
rahakorvauksen. (TYÖH 13. Kurs. ALK)

Tyypillinen menneen arvioinnin aloitussignaali on *mielestäni*-rakenne.
Kirjoittaja ottaa kantaa menneessä toteutettuihin menettelytapoihin ja ko-
rostaakaan kannanottoaan omana mielipiteenään. *Mielestäni*-ilmaus viittaa siihen,
että joku muu voisi tulkita esitetyn asian tai tilanteen toisinkin ja että muutkin
tulkinnat ovat siten mahdollisia:

[Kertoo lapsuuden ilkityöstä edellä] Teon muisteleminen nolottaa vieläkin.
*Mielestäni oli hyvä, että vanhemmat olivat keskenään edeltä käsin sopineet
miten meitä tulisi rangaista. Mielestäni sain ansaitsemani rangaistuksen.*
Opetus oli niin mieleen painuva, että muistan sen koko lopun elämäni.
(KTTU 33. Kurs. ALK)

[Kertoo kokemastaan kasvatuksesta ainoana lapsena] Tulevaisuuttani aja-
tellen *tämä oli ensimmäinen mielestäni iso virhe*, mikä kohdallani tehtiin.
Sain kaiken ja sitten yhtäkkiä jossain vaiheessa, mihin palaan myöhemmin,
elämä muuttuikin radikaalisti ja minun tarpeeni saivat hyvinkin paljon väis-
tyä. (KTTU 6. Kurs. ALK)

Menneen arviointi voi olla voimakkaasti arvottavaa. Kirjoittaja ottaa silloin kantaa menneeseen ilmaisemalla selkeästi, millaisen arvon hän antaa kertomalleen kokemukselle tai asialle ja mitä mieltä hän on siitä nyt. Arvottaminen on esitetty lyhyinä kommentteina perustelematta eikä kirjoittaja kehittele pohdiskellen siihen liittyviä ajatuksia pitemmälle.

Olen viettänyt lapsuuteni maalla. Koulun jälkeen menin koulutaksilla naapurisiin kummieni luo iltapäivähoitoon. *Todella hieno ratkaisu.* Tuohon aikaan ei ollut vielä hienoja iltapäiväkerhoja. Kummeilta sain tukea läksyjen tekoon ja muuhunkin, he olivat päivisin kotona. Heillä oli maatila ja suuri sikala. *Olen todella suuresti kiitollinen siitä kolmesta vuodesta, jonka sain viettää siellä aina koulun jälkeen.* (KTTU 26. Kurs. ALK)

Kun vanhemmillani oli kesäloma, niin lomailimme useimmiten Suomessa. Meillä on kesämökki, jossa vietimme melkein kaikki viikonloput ja lomat. *Se oli hienoa aikaa.* (KTTU 26. Kurs. ALK)

Muistan, että teimme jotain äidin aikana ja rangaistus tuli isän kädestä illalla hänen tullessaan töistä. *Aika karmaisevaa kasvatusta, vaan totta ja ei kaiketi ainutlaatuista.* (KTTU 17. Kurs. ALK)

[Kertoo äidinkielen opettajastaan] Useimmat kunnioittivat ja pelkäsivät häntä. Itsekin kunnioitin ja hieman pelkäsinkin. Minulla ei kuitenkaan ollut hätää, koska hän oli isäni armeija kaveri ja joskus jopa vieraili meillä. Isäni kuului hänen suosikkeihin ja sellaisilla oppilailla joiden vanhemmat hän hyväksyi, ei ollut hätää. *Oli kyllä aika epäoikeudenmukaista.* Muistan onnistuneeni hänelle aineissa, jotka liittyivät luontoon. (KIRJOITT 8. Kurs. ALK)

Kokemusta on tullut myös erityispainotteisesta päiväkodista. Se avasi taas näkymiä uudenlaiseen pedagogiikkaan. *Mielenkiintoinen maailma sekin!* (TYÖH 24. Kurs. ALK)

Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja vahvistaa menneessä tapahtuneen silloisen kokemuksen arvioinnin samanlaiseksi kerrontahetkellä. Hän tulkitsee lapsuudessa kokemansa epäoikeudenmukaisuuden epäoikeudenmukaisuudeksi kerrontahetkelläkin ja vahventaa tulkinnan vielä huutomerkillä:

Ainoa kerta, kun olen kuullut isäni kiroavan, oli kun lehti jäi hakematta minulta ja veljeltäni hänen tullessaan töistä. Ja saimme kotiarestia loppuillaksi, epäoikeudenmukaista tuomasin minä ja silloin tuli vitsaa! *Ja todella se oli epäoikeudenmukaista!* (KTTU 17 Kurs. ALK)

Arvioivaa ja arvottavaa kommentointia liittyy myös kirjoittamisajankohdasta kertomiseen. Kirjoittaja kommentoi kertomaansa ja saattaa osoittaa välimerkeillä oman kannanottonsa laatua ja intensiteettiä. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kertoo ammattiinsa liittyvästä auttamistyöstä ja arvioi itseään auttajana. Pohdinta liittyy myös työyhteisön käytäntöihin. Kun kirjoittaja huomaa asiakkaan puolesta tekemisen vallankäytöksi ja liittää huomionsa perään sekä huutomerkkinä että kysymysmerkinä, voi tämän kommentin tulkita (oivaltavaksi) huudahdukseksi. Toisaalta siinä todetaan toisen puolesta tekeminen vallankäytöksi ja toisaalta kysytään, onko se sitä. Toisessa kohtaa kommentin perässä huutomerkki kertoo, että kertoja pitää tavattomana, nurinkurisena ja vääränä sitä, että joutuu kiireen vuoksi tekemään asioita asiakkaan puolesta:

Auttajana törmään myös siihen seikkaan, että autan asiakasta hieman liikaakin jolloin kyse ei ole enää auttamisesta vaan asioiden tekemisestä asiakkaan puolesta. *Sehän on myös vallankäyttöä!?* Omalla kohdallani tiedostan sen, että osittain tähän asiaan vaikuttaa se työyhteisön lausumaton ja kirjoittamaton sääntö, että hyvä työntekijä tekee mahdollisimman paljon mahdollisimman lyhyessä ajassa. *Järjetöntä!* Eikä se kuitenkaan edesauta sen enempää asiakkaan kuin työntekijänkään asioita. Joskus huomaan auttavani liikaa siksi, että on kiire seuraavaan käyntipaikkaan eikä oikein olisi aikaa odottaa, että asiakas tekisi joitain asioita itse vaikkakin hieman hitaammin kuin mitä ne itse tekisi! Tällainen toiminta voi passivoittaa autettavaa eikä edistä kuntoutumista. (AUTT 24 Kurs. ALK)

Lyhyet arvioivat ja arvottavat kommentit, jotka ilmaisevat omaa mielipidettä tai suhtautumista, muistuttavat puheelle tyypillisiä, usein spontaaneja sivuhuomautuksia. Ne voivat olla kirjoittaessa syntyneitä uusia oivalluksia ja havaintoja, jotka ovat niin olennainen osa omasta elämästä ja kokemuksesta kertomista, että ne kirjautuvat tekstiin. Niihin ei pysähdytä eikä niitä kehitellä tekstissä eteenpäin, koska varsinkin menneen kerronnassa on tarve edetä, saada tarina jatkumaan. Silti nuo kannantotot ja oivallukset ovat keskeisiä, sillä kertojalla on tarve ymmärtää elettyä aina uudestaan silloinkin, kun hän kertoo samoista asioista, ja luoda eletyn kokemuksiin suhdetta siitä tilanteesta käsin, josta kulloinkin on kertomassa. Tämän ymmärtämisen tarpeen liitän reflektioon ja sen ilmenemisen erilaisiin merkkeihin, joista yksi on kommentoiva arviointi.

Kommentointi kohdistuu myös juuri esitettyyn omaan ajatteluun. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kertoo kirjoitushetkeen liittyvästä kokemuksesta uudella paikkakunnalla asumisesta ja kommentoi sitten juuri esittämänsä omaa ajatteluaan. Sen hän toteaa rumaksi ja itsesäälin valtaamaksi, mutta sitten selittää sen toteamalla, että se "kumpuaa jostain". Ajattelu siis selitetään jonkin kokemuksen aiheuttamaksi.

Viimeisin kriisin paikka on ollut muutto uudelle paikkakunnalle näin aikuisella iällä. Minulla oli muuttaessani suuret odotukset ja vielä suuremmat kuvitelmat siitä kuinka kotiudun ja ystäväystyn (---). Tosiasiassa on käynyt kuitenkin niin, että olen ollut hyvin yksinäinen ja kaivannut ystäviäni ja jopa sitä nurkkakuntaista pikku kaupungin elämää erittäin paljon. Ihmiset täällä ovat olleet ystävällisiä ja kohteliaita, mutta etäisiä ja välinpitämättömiä. Välillä ihmettelen puhumeko edes samaan kieltä kaikesta näennäisyydestä huolimatta. Yritän kovin sopeutua uuteen kaupunkiin ja sen uusiin elämisen muotoihin, mutta se kaikki tuntuu edelleen kovin vieraalta ja turhautavalta. Jokainen on hyvin omillaan ja veteen piirretyt reiviirien rajat ovat sängen ehdottomat. Joskus ajattelen, että jos katoaisin äkillisesti enkä enää koskaan menisi esimerkiksi työpaikalleni XXX, niin kukaan ei siellä kaipaisi minua henkilökohtaisesti. Kaivattaisiin vain joku tekemään työvuoroni, jotta omat työt eivät häiriintyisi. *Rumasti ja itsesäällillisesti ajateltu, mutta jostainhan se ajatus kumpuaa.* (OS 29. Kurs. ALK)

Edellä esitetyn kaltainen esimerkki osoittaa, kuinka kerronnassa on läsnä ”kahdeksi jakautuva” kertoja. On se, joka kertoo ja toinen, joka tarkkailee tuota kertojaa. (Komulainen 1998a, 154.) Omien kokemusten kerronta on menneen tai nykyisen tulkintaa, mutta myös tulkitsijaa tulkitaan. Nämä merkit jakautuvasta kertojasta, jotka itse asiassa ilmentävät reflektion ulottuvuuksia, eivät ole aina näkyvissä tekstissä, vaan ovat kirjautuneena ilmaisun sisään. Reflektion ulottuvuuksia tekstissä ovat siis menneen kokemuksen tarkastelu menneessä (joskin nykyhetkestä käsin ja sen edellytyksillä), menneen kokemuksen arviointi ja arvottaminen näkyvästi nykyhetkestä sekä menneen kokemusta tarkastelevan tarkastelu.

4.1.4 Vuoropuhelu, moninäkökulmaisuus ja referointi

Aineistoni omaelämäkerrallisissa teksteissä eletyn merkitystä rakennetaan, muotoillaan ja eletyn kokemuksia pyritään ymmärtämään hyvin monenlaisin keinoin. Näkyvinä keinoina ovat kerronnan sisäinen vuoropuhelu, moninäkökulmaisuudeksi nimeämäni tekniikka sekä referointi. Vuoropuhelu on yleensä tekstissä esiintyvää dialogia erilaisten ja joskus eri henkilöiden edustamien käsitysten kesken. Dialogi on toisinaan luonteeltaan kirjoittajan itsensä kanssa käymää keskustelua. Moninäkökulmaisuus on jonkin asian tarkastelua eri puolilta, eri näkökulmista. Sen näkyvin merkki tekstissä on *toisaalta – toisaalta* -tyyppiset ilmaukset. Referoinnissa on kyse oman tai toisen aiemman puheen tai ajatusten tuomisesta omaan tekstiin. Kaikista teemoista kirjoitetuissa teksteissä esiintyy näitä tekniikoita, joskin kaksi ensiksi mainittua on käytössä varsinkin silloin, kun käsittelyssä on henkilökohtaisesti vaikea tai

arkaluontoinen asia. Sellaisia asioita käsitellään *Miten minut on kasvatettu ja Omat selviytymisstrategiani elämäkaareni varrella* -teksteissä.

Aineistoni teksteissä **sisäinen vuoropuhelu** ilmenee siten, että osapuolilla ovat kysyvä minä ja vastaava minä. Seuraavassa esimerkissä kysyvä minä (esiintyy nollapersoonassa) ihmettelee, miksi on toiminut niin kuin on toiminut, vaikka apu olisi mahdollistanut myös toisenlaisen toiminnan. Vastaava minä puolustautuu ja perustelee (*minä selviydyin ja minusta tuli tasapainoinen aikuinen*) ja jopa kysyy vastakysymyksen (*Eikö se ole hyvä?*). Näin rakentuu dialogissa merkitys sille toiminnalle, jota kertoja ihmettelee.

Sitä ihmettelee nyt, että miksi toimi silloin niin kuin toimi, eikä esimerkiksi pyytänyt muilta apua. Apua olisi saanut varmasti. Mutta minä kuitenkin selviydyin ja minusta tuli tasapainoinen aikuinen! Eikö se ole hyvä? Ehkä omien tekojeni ja valintojeni vuoksi olen juuri tällainen kuin olen. Ja omat siipeni ovat kantaneet minua näinkin pitkälle. (OS 3)

Vuoropuhelua voi tuottaa myös sellainen kerronnan tapa, jossa kertoja asettuu jonkun toisen tai jotain toista näkemystä vastaan, niin että rakentuu oma vahvistunut vastakkainen näkemys asiasta. Tällaisen kerronta on eräänlaista *vastakerrontaa*, siis kerrontaa vasten jotain käsitystä.

Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja selvittelee perheen merkitystä tukiverkossa tekstissä, jossa hän kertoo selviytymisstrategioistaan elämäkaarensa eri vaiheissa. Kirjoittaja peilaa omaa näkemystään perheen ja kodin merkityksestä muiden näkemyksiin ja ottaa ne oman näkemyksensä muotoilussa avuksi erilaisina ja vastakkaisina. Siitä syntyy eri äänien tai tahojen vuoropuhelu. Tuodessaan tekstiin poikkeavan, mahdollisen toisenlaisen tulkinnan kerrotun minän ajattelusta tai tilanteesta, kertoja rakentaa samalla motiivin tai mahdollisuuden jatkaa ja syventää omaa, toisenlaista tulkintaansa ja vahvistaa sitä. Kerrottu vahvistetaan vielä kertomalla kerrotun ilmiön siirtämistä sukupolvien ketjussa eteenpäin.

[MINÄ:] Minulla on vieläkin koti johon voin tavallaan aina palata ja turvata, jos niin iso hätä maailmalla yllättää, etten enää siitä selviä. Isä ja äiti, joille olen edelleen heidän lapsensa, vaikka olen jo yli XXX vuotias. [JOKU MUU:] Joku voisi sanoa siitä ettei napanuorani ole vieläkaan katkennut. [MINÄ:] Itse kutsuisin sitä sukupolvien väliseksi yhteydeksi, siksi perheyhteydeksi, jota ennen vanhaan pidettiin itsestään selvyutenä. Minun vanhempani kuuluvat olennaisena osana minun elämäni ja he tietävät sen itsekin. Kun aikanaan tulee heidän vuoronsa olla avuttomia ja hauraita omassa vanhuudessaan, on minun vuoroni pitää heistä hyvää huolta. Saman ajatusmaailman toivon välittäneeni omille lapsilleni, että on aina koti mihin palata ja turvata ja että me olemme aina samaa perhettä, asuimmepa missä tahansa ja miten tahansa.

[LÄHEINEN HENKILÖ XXX] XXX:n on hyvin vaikea ymmärtää tätä. [MINÄ] Aivan kuten minun on vaikea ymmärtää hänen jäykkiä ja muodollisia välejä omiin vanhempiinsa. [LÄHEINEN HENKILÖ XXX] Hänen mielestään jokaisen täytyy pärjätä omillaan yksin ja [MINÄ] minä en ymmärrä kuinka niin. Eikö perhe ole juuri vahvuus ja voimavara elämässä? Samoin kuin ystävät. Miksi pitäisi tulla toimeen ilman ystäviä ja omaa perhettään, vanhempiaan? Eihän se kuitenkaan tarkoita, etteikö osaisi ja pystyisi huolehtimaan itsenäisesti omista asioistaan. Läheiset ihmiset vain tekevät sen ehkä helpommaksi ja etenkin mielekkäämmäksi. (OS 29. Hakasulut ALK)

Oman näkemyksen kertominen vastakkaista näkemystä vasten päättyy kolmeen kysymykseen, jotka edellä kirjoitetun perusteella sisältävät oman vastauksensa: perhe ja ystävät ovat vahvuus ja voimavara elämässä, vaikka huolehtiikin itsenäisesti asioistaan. Kysymykset rakentavat vastausta tässäkin. Retoristen kysymysten tapaan ne eivät ole kysymyksiä, joihin kysyjä hakee vastauksia, vaan niihin sisältyy käsitys, johon yhtymistä kertoja tarjoaa muillekin.

Katri Komulainen (1998a, 154–185) on tulkinnut Bahtinin dialogisuuden (Bahtin 1991) viitekehityksessä edellisenkaltaista vastakerronnan tapaa naisten itsenäistymiskertomuksissa. Hän on kiinnittänyt huomiota puheen vaihteluun ja tulkinnut elämäkertaa tästä näkökulmasta elämändialogina, jossa kerrottavat tapahtumat muodostavat kehikon moniääniselle pohdinnalle. Dialogissa kertoja puhuttelee itseään, keskustelee itsensä kanssa, mutta toinen ei ole kuitenkaan ”sama” kuin itse, vaan kuulija, joka myöntää tai kieltää, argumentoi tai korjailee kuulemaansa. Komulaisen esimerkissä (mts. 176) kertojalla on kaksi eri perspektiiviä kotiäitiyden neuvottelussa. Kertoja luo keskustelukumppaniksi soimaajan, jolle hän vastaa ottamalla huomioon mahdolliset vastaväitteet ja vaientaa niitä jo ennalta. Komulainen puhuu argumentatiivisen taustan käytöstä, jollaisiksi valikoituvat yleensä kulttuurisesti vahvat, tunnetut ja siten ymmärrettävyydeltään jaetut perspektiivit maailmaan. Aineistoni esimerkissä kirjoittajan argumentatiivisena taustana on käsitys perheestä ja perheyhteydestä vahvuutena ja voimavarana. Se on kulttuurisesti vahva, yleisesti hyväksytty, tavoiteltava ja ihanteellinen perheeseen liittyvä oletus ja odotus, jota kirjoittaja tulee vuoropuhelussaan rakentaneeksi ja vankentaneeksi edelleen. Sillä hän paitsi vakuuttautuu itse ja luo siten oman kokemuksensa ymmärrettävyyttä, hän ehdottaa myös sen jakamista lukijallekin.

Aineistoni teksteissä tekstuaalista vuoropuhelua lähellä on **moninäkökulmainen esitystapa**, jolle on tyypillistä se, että suhteellisen lyhyessä jaksossa (muutamassa virkkeessä) tuodaan esille samasta asiasta useamman eri tahon näkemys. Näkemykset eivät varsinaisesti käy keskustelua keskenään eikä kertoja ota voimakkaasti kantaa niitä vastaan tai niiden puolesta, vaan ne on tuotu esiin kokemuksen ymmärtämiseksi ja menneen tilanteen selvittä-

miseksi. Seuraavassa esimerkissä kertoja on edellä kuvannut uupumiskriisiä yksinomaan kerrotun minän kannalta, mutta sitten tarinassa tulee taitekohta, jonka kirjoittaja rakentaa lainaamalla lääkärin repliikin (*”Ohoh, oletpas uupunut, mutta ei hätää---*”) ja sen jälkeen uupumus-kriisiä aletaan valottaa eri näkökulmista:

[LÄÄKÄRI:] Onnekseni paikalle sattui lasteni entinen neuvolalääkäri, joka tunsu ja muisti minut ja hänen lausahduksensa ”Ohoh, oletpas uupunut, mutta ei hätää...” laittoi alkuun hitaan ja kivuliaan tien masennuksesta pois. Hän [lääkäri] oli ensimmäinen kuka todella näki hätäni ja otti sen todesta. [VANHEMMAT JA YSTÄVÄT:] Vanhempani ja ystäväni olivat liian lähellä kyetäkseen näkemään, mikä oli tilanteeni. Jälkeenpäin puhuen he kaikki kertoivat samansuuntaisesti kuin anteeksi pyytäen, että sitä tunsu itsensä niin avuttomaksi eikä oikein tajunnut tai halunnut nähdä kuinka paha tilanne lopultakin oli. [MINÄ:] Toki yritinhän sitä parhaani peitellä itseltänikin. Määrätietoinen ja vahva minäni ei helpolla kyennyt myöntämään olevansa rikki ja avun tarpeessa. [ULKOPUOLISET:] Vielä vaikeampi se varmaan oli ulkopuolisten mennä huomaamaan. (OS 29. Hakasulut ALK)

Tässä esimerkissä kirjoittaja tarkastelee eri näkökulmien kautta kysymystä, miksi lääkäri oli ensimmäinen, joka näki kertojan hädän. Moninäkökulmaisuus on keino ymmärtää asiaa useammalta kannalta – tässä sekä itsen että vanhempien ja ystävien – ja hakea siten selitystä.

Moninäkökulmaisuuden voi ymmärtää myös kokemuksen esittämisen tekniikkana. Kun kirjoittaja haluaa pidättää tilanteen tulkinnan itsellään, hän tuo lukijaa varten esille eri näkökulmat ja selittää tilannetta niiden kautta oman tulkintansa mukaisesti. Yksi kirjoittajista rakentaa tekstinsä seuraavalla tavalla, kun hän kertoo osallistumisestaan kotitöihin jo pienestä pitäen:

[MINÄ] Opin jo pienenä olemaan omatoiminen, [VANHEMMAT] vanhempien aika ei riittänyt kaikkeen, [MINÄ] joten osallistuin paljon kodin toimiin. [VANHEMMAT] Tietysti vanhempien alkoholin käytölläkin oli osansa, omatoimiseksi oli pakko oppia. [MINÄ] Ymmärrän nyt, että otin varmasti jo silloin liian suuret asiat hartioilleni, [YLEINEN] mutta niin elämässä usein käy. [MINÄ] Tavallaan arvostan sitä, että olen oppinut omatoimiseksi, enkä odota joka käännteessä, että joku tulee ja tekee asiat puolestani Silti olisi ollut kivaa, jos joskus olisi voinut luottaa tai turvata vanhempiin, eikä aina pelätä pahinta [ÄITI] Äiti kyllä yritti parhaansa ja välillä hoitikin asioita hyvin [MINÄ] ja rakastan häntä hyvin paljon. (KTTU 7. Hakasulut ALK)

Kotitöiden tekeminen lapsena on tässä asia, johon kertojan kokemuksena liittyy muitakin asioita ja jonka kautta paljastuu kertojan suhde kasvattajiinsa ja siihen kasvatukseen, jonka on saanut. Kun kertoja-minä antaa muidenkin

äänien (vanhempien, elämän yleensä ja äidin) tulla näkyviin, rakentuu teksti, jossa ei hallitse vain yksi näkemys. Näkökulma vaihtuu usein ja sama asia tulee tarkasteltua sekä omasta että vanhempien näkökulmasta. Monipuolisella näkökulman vaihtelulla piirtyy esiin, miten asiat ovat olleet (*osallistuin paljon kodin toimiin, olin omatoiminen*), mistä asiointi johtui (*vanhemmilla ei ollut aikaa, vanhempien alkoholinkäyttökin vaikutti*), miten hän tulkitsee asiointia (*otin liian suuria asioita hartioilleni*), mitä siitä seurasi (*opin omatoimiseksi*), miten olisi voinut olla (*luottaa ja turvautua vanhempiin*), miten hän selittää tämän (*vanhempien elämä ei ollut helppoa*) ja miten hän suhtautuu (*rakastan äitiä*).

Näkökulman vaihtelulla paljastuu myös kirjoittajan suhde asiaan: ymmärtää ja hyväksyy, vaikka toisaalta "olisi ollut kiva, jos". Tällainen eletyn tarkastelu eri näkökulmista on keino tehdä mennyttä itselle ymmärrettäväksi, sekä ilmentää asiointia, joka ei siihen liittyvästä kipeydestä ja problemaattisuudesta huolimatta ole kirjoittajan tulkinnassa yksioikoinen, vaan johon liittyy monta puolta. Koska kirjoittamalla kertominen on aina myös esittämistä, näkökulmien vaihtelu esittää asian moniulotteisena, niin että lukijaa estetään saamasta yksipuolista kuvaa. Kirjoittaja tarjoaa vaihtoehtoja tulkintaa varten ja pidättää samalla mahdollisuuden tulkita tilannetta vain yhdellä tavalla.

Näkökulmatekniikka näyttää olevan toisinaan keino antaa puheenvuoro tai puolustautumisen mahdollisuus jollekin vastakkaiselle näkökulmalle. Seuraavassa esimerkissä kertoja-minä olisi kaivannut enemmän hellyyttä nuoruudessaan, mutta ei sitä ilmeisesti saanut. Tekstiin on rakennettu kaksi näkökulmaa, toisaalta hellyyttä kaipaava kertoja-minä, toisaalta äiti, jolta hellyyttä olisi voinut odottaa. Näkökulmat ovat vastakkaiset, mutta kun kertoja-minän näkökulmasta tuodaan esille asioita, jotka tukevat toista näkökulmaa, äitiä, koko asian ymmärrettävyys rakentuu äidin ja olosuhteiden kannalta:

[MINÄ] Ei ne selkäsaunat ole olleet minusta pahaksi, mutta enemmän hellyyttä olisin kaivannut. Varsinkin nuoruudessa, [OLOSUHTEET] mutta siihen ehkä liittyy hieman myös pikkusiskoni ja veljeni syntymä. Pikkusiskoni syntyi minun olleessa seitsemän ja pikkuveli ollessani yhdeksän [ÄITI] Äidillä ei yksinkertaisesti riittänyt aikaa meille kaikille [MINÄ] ja minä, joka olin totunut olemaan nuorin ehkäpä vaadin sitä eniten. Nyt myöhemmin tajuan, [ÄITI] että kun sisarukseni syntyivät oli se ensimmäinen kerta kun äiti joutui hoitamaan pieniä lapsia yksin. Aikaisemmin apuna oli ollut taloudenhoitajamme. Tämä kaikki oli äidille uutta [MINÄ]: ja minä en ollut mikään helppo tapaus minulla oli vaikea esimurrosikä ja myöhemmin murrosiässä olin myös aika holtiton (KTTU 14. Hakasulut ALK)

Tässäkin esimerkissä kirjoittaja rakentaa oman kokemuksensa ymmärrettävyyttä selittämällä omaa kokemustaan ja tilannettaan äidin tilannetta vasten.

Komulainen (1998a, 172) käyttää keskustelukumppanin käsitettä, joka ohjaa kiinnittämään huomiota kerronnassa esiintyviin erilaisiin näkökulmiin, ”ääniin”, ja niiden vaihteluun. Komulainen yhdistää erilaisten näkökulmat, ”kertojan hatunvaihdot” erilaisten versioiden tuottamiseen itsestä. Elämäkerran kerronnan hän ymmärtää keskustelukumppanin erilaisena huomioon ottamisena, kuten ennakoiteina, vastustuksena, epäilyinä, myönnytyksenä, puolusteluna ja selityksenä. Elämäkerran kerronta on siten kuin keskeytymätöntä dialogia tai polemiikkaa. Epäilemättä näissä dialogeissa tuotetaan enemmän ja vähemmän myös kuvaa omaelämäkerran minästä, ”erilaisia versioita itsestä”. Tulkitseen tutkimusaineistossani erilaisten näkökulmien kautta kertomisen liittyvän kokemusten ymmärtämiseen ja ymmärrettävyyden rakentamiseen ja siten erilaisten versioiden tuottamiseen eletyn elämän kokemuksista.

Eri näkökulmien esiintuomisessa käytetään yleisesti ilmauksia *toisaalta* – *toisaalta* ja *mutta myös*. Tällainen asioiden tarkastelutapa ainakin kahdesta eri näkökulmasta, perspektiivin vaihdoksina on ominainen joillekin kirjoittajille ja heidän suosimalleen kertojanotteelle, joka on yhteydessä pohdiskelevuuteen ja kokemusten arviointiin.

Toisaalta taas tilanteet, joissa on joutunut olemaan ja keskustelemaan tutujen ihmisten kanssa, joiden elinpiiri ja tavat tai arvostukset ovat kovin erilaisia, tuntee helposti olevansa muukalainen, jota toiset eivät ymmärrä. *Eikä toisaalta* taas itse voi käsittää muiden tapaa ajatella asioita. Silloin kun olet ainoa eritavalla ajatteleva, ja toiset edustavat jotain tiettyä ryhmää, tilanne saa aikaan tunteen muukalaisuudesta. *Toisaalta* silloin kun ryhmässä on useita erilailla ajattelevia ihmisiä, ei tällaista mielestäni tule. Sellaiset tilanteet aiheuttavat monesti hyvää ja hedelmällistä keskustelua, ja erilaisia näkökantoja. Huonossa tapauksessa seurauksena on vastakkainasettelua, joka ei johda mihinkään. (MK 24. Kurs. ALK)

Hieman huvittuneena huomaan tunnustaneeni ensimmäisen kerran julkisesti olevani ennakkoluuloinen kaiken sen humanistisen paasaamisen jälkeen, jota olen myös julkisesti harjoittanut. *Toisaalta* onko sekään loppujenlopuksi niin paha kun sen tiedostaa, eikä anna vaikuttaa ainakaan tietoisesti omiin ratkaisuihin. (MK komment 24. Kurs. ALK)

[Kertoo suhteestaan kirjoittamiseen] Nautin yleensä kirjoittamisesta, varsinkin jos saan kirjoittaa yksin omassa rauhassani ilman häiriötekijöitä ja yllättäviä keskeytyksiä. *Toisaalta* pystyn useimmiten kirjoittamaan myös ”hälinän” keskellä. Varsinkaan mielenkiintoisen aiheen äärellä taustahälinä ei yleensä häiritse keskittymistä kirjoittamiseen. Pystyn tavallaan sulkemaan korvani ulkomaailmalta ja ”omistautumaan” kirjoittamiselle. (KIRJOITT 11. Kurs. ALK)

On vaikea sanoa kuka minua on kasvattanut ja miten paljon. Isä ja äiti ovat tietenkin olleet tärkeässä asemassa, mutta niin myös ukkini, jonka kanssa vietin suurimman osan aikaa. --- Toisaalta isäni kävi veljiensä kanssa metsätöissä suurimman osan vuodesta ja vietti metsäkämpillä tai taloissa pitkiä aikoja käymättä välillä kotona. Siksi oli luonnollista, että --- (KTTU 24. Kurs. ALK)

Mutta, myös, silti -tyyppisiä ilmauksia käyttämällä kirjoittaja välttää yksioikoisuuden asioiden tulkinnassa. Kun kirjoittaja sanoo jostain jotain, hän voi tuoda kuvaukseen tai tulkintaan jotain lisää tai ehdollistaa edellä sanottua. Yhdellä tavalla esitetty asiointila saa siten rinnalleen toisen, niin että tulkinta koetusta saa uusia vaihtoehtoja:

Äidilläni on suuri kasvattaja vastuu lapsuusajasta minun kohdallani. Myös isälläni tietysti, mutta arkisin hän oli pitkän päivän töissä. Muuten hän kyllä vietti paljon aikaa meidän kanssa. Äidilläni on ollut aina hellä ja rakastava ote kasvattajana. Mutta tarvittaessa hän osaa olla tiukka ja rajat pitävä. Isäni on ollut myös rakastava, mutta tiukempi kuin äitini. (KTTU 34. Kurs. ALK)

Tietyllä tavalla lapsuuteni oli hyvinkin turvallista ja *silti* henkisesti turvaton. Näin vanhempana ymmärrän viestien ja kasvatuksen olleen hyvinkin ristiriitaista. (KTTU 19 Kurs. ALK.)

Muiden ihmisten huomioonottaminen oli yksi tärkeä kasvatuseriaate kotonamme ja koen sen siirtyneen itseäni. *Toki* siitäkin voi näin vanhempana nähdä myös negatiivisia puolia, kuten omien tarpeiden väheksyminen ja itsensä vähättely. *Mutta* kyllä se *silti* enemmän positiivissävytteinen asia perheessäni ja elämässäni on ollut. (KTTU 13. Kurs. ALK)

Referointia käytetään omaelämäkerrallisissa teksteissä sekä keskusteluista että omien menneisyydessä tapahtuneista ajatuksista kerrottaessa. Referoinnilla tarkoitetaan jossain muussa yhteydessä esitetyn puheen, kirjoituksen tai ajatuksen sijoittamista oman tekstin osaksi. Kyseessä voi olla toisen ihmisen tai puhujan oma sanominen tai ajattelu toisessa tilanteessa, ja se erotetaan ilmaisussa jollain tavalla omasta tekstistä. (ISK § 1457.) Referoinnin keinoja ovat suora ja epäsuora esittäminen sekä ns. vapaa (epä)suora esitys. Suoran ja epäsuoran esityksen keskeinen ero on siinä, että epäsuorassa esityksessä kertojan ääni tulee voimakkaammin esille. Tuolloin näkökulma on selvemmin kertojan, joka valitsee paitsi johtoilmauksen myös referoinnin muodon. Johtolauseen verbi kertoo siitä tulkinnasta, jonka kertoja on tehnyt tuosta aiemmasta, referoidusta kielellisestä ilmaisusta. (Mäntynen 2005, 273.)

Referoinnilla on eri tekstilajeissa erilaisia tehtäviä. Jyrki Kalliokoski (2005, 233–234) on todennut henkilöiden puheen tai ajattelun tai kertojan oman puheen tai ajattelun referoinnin olevan kertomuksissa keskeinen koossapitävä voima. Tekstissä, josta referointi puuttuu täysin ja joka koostuu vain toimintaa ja muita peräkkäisiä tapahtumia kuvaavista lauseista, kertomuksellisuus kyseenalaistuu. Vaikka peräkkäiset lauseet kytkeytyisivätkin toisiinsa temporaalis-kausallisesti, äärimmilleen viety lineaarisuus vaikeuttaa tekstin kokonaisrakenteen hahmottamista ja tekstin osien yhteys toisiinsa jää vaille motivaatiota. (Kalliokoski 2005, 233–234.)

Kertomuksissa referointia käytetään sisäisen evaluoinnin keinona. Erityisesti kertomuksen huippukohdissa sanotun tai ajattelun referoinnilla puhuja osoittaa kertomuksen kärkeä ja hakee vastaanottajaa tulkitsemaan tilannetta tietyllä tavalla. Aiemman vuorovaikutustilanteen suora esittäminen, samoin kuin sen referointikin, on kuitenkin kertojan konstruoima, vastaanottajalle suuntaama kuva aiemmasta tilanteesta, jota jakamaan vastaanottajaa haetaan kertojan näkökulmasta. (Haakana 2005, 120–121.)

Omaelämäkerrallisissa teksteissä referoidaan aiemmin käytyjä keskusteluja, omaa aiempaa ajattelua, sitä, mitä joku on joskus sanonut tai mitä yleisesti sanotaan tai ajatellaan. Käydyin keskustelun referoinnilla on kahtalainen merkitys: sen avulla ensinnäkin nostetaan esiin jotain, mikä on käsiteltävän asian kannalta merkittävää, ja toisaalta todistetaan jotain. Kun seuraavassa kirjoittaja referoi äitinsä kanssa käymäänsä keskustelua, hän oikeastaan vahvistaa äidin kertoman avulla omaa käsitystään siitä, kuinka menneisyydessä on menetelty ja kuinka vääränä hän tuon menettelyn kokee:

[MINÄ] Jouluna kotona käydessäni kysyin äidiltäni, millaisen kasvatuksen olen kotoa saanut. [ÄITI] Vanhanajan kasvatusta, kova kuri ja Herran nuhteessa kasvattaminen olivat sen ajan kasvatuksen pääpiirteet. Isä oli se joka jakoi meidän perheessä rangaistuksia. Koivurannan herra oli kuulemma oven yläpuolella, jolla sitten peloteltiin meitä [MINÄ] Kysyin myös äidiltäni, miksei hän koskaan rankaissut meitä. Hän aina uhkaili meitä isän kotiin tulolla. [ÄITI] Hänen mielestään se kuului isämme tehtäviin. [MINÄ] Kerroin hänelle lapsuuden peloista, kun odotin isää kotiin töistä. [ÄITI] Äitini sanoi, että hän ei usein kertonut isälle mitään kaikkea olimme tehneet [MINÄ]: mutta mielestäni hän käytti henkistä väkivaltaa. Sääntöjen rikkomisesta seurasi aina rangaistus, joka oli usein remmiä persuksille. Opimme pelkäämään isää, mikä näin jälkepäin tuntuu todella väärältä. (KTTU 18. Hakasulut ALK)

Omaelämäkerrallisissa teksteissä omien menneisyyden ajatusten referointi on yleistä. Se on osa erityisesti sellaista kerrontaa, jossa keskeistä on sisäinen prosessi, kehityskulku ja muutos. ”Tapahtuminen” on silloin ollut paljolti

kertojan mielessä tapahtuvaa. Kaikki menneessä tapahtuneen ajattelun kerronta ei ole kuitenkaan varsinaisesti ajatusten referointia, vaikka kirjoittaja puhuukin ajattelusta. Seuraavassa esimerkissä on sekä ajattelusta kertomista (*Ajattelin illalla olevaa hengellistä tilaisuutta*) että silloisten ajatussisältöjen referointia (*Ajattelin, että koska minä en ole---*). Ajatussisältöjensä referoinnilla kirjoittaja perustelee silloisen menettelynsä:

Seuraavana päivänä ajatusmaailmassani oli melkoinen mylläkki. Ajattelin illalla olevaa hengellistä tilaisuutta. Välillä ajattelin meneväni sinne ja välillä taas sellainen ajatus tuntui tyhmältä. Iltapäivällä kyllästyin pompottelemaan mokomaa kysymystä mielessäni. Ajattelin, että koska minä en ole koskaan käynyt tuontyyppisessä tilaisuudessa, niin nyt minä menen käymään siellä yhden kerran. Sittenpä on sekin nähty ja tuskinpa se minun elämäni ainakaan huonompaan suuntaan vie. (HENG 35)

Hengellisissä omaelämäkerroissa on kiinnostavaa menneeseen liittyvien rukousten referointi. Tätä referointia esiintyy, kun kirjoittaja kertoo hengellisen elämänsä vaiheista mielen sisäisenä prosessina. Referoidut rukoukset liittyvät murroskohtiin tai kirjoittajan kannalta merkittävään kehitysvaiheeseen ja niissä on jokin pyyntö:

[Kertoo edellä kuulleensa, että Jumala puhuu ihmiselle Raamatun kautta, mutta hänellä ei ollut Raamattua] Rukoilin, että jos sinä Jumala olet ole-massa, järjestä jollakin tavalla minulle Raamattu. Siinä rukouksessa vielä lupasin, että jos minä saan Raamatun, niin luen sen läpi. (HENG 35)

Toistin saman rukouksen useana iltana, ennen nukkumaanmenoa, rukoilin että Jumala antaisi minun ymmärtää, että mitä ne uskonasiat todellisuudessa pitävät sisällään.

Keväällä pistin käteni ristiin ja kiitin Jumalaa siitä, että olin jaksanut näinkin monta vuotta tehdä XXX työtä tällaisessa tilanteessa. Rukoilin, että kriisi päättyisi hyvin ja voisin joskus vielä palata takaisin XXX työhön. (HENG 35)

Seuraavana päivänä työvuoron alkua odotellessani rukoilin pitkästä aikaa Jumalaa, että hän ottaisi elämäni uudelleen aktiiviseen johdatukseensa ja auttaisi minut tästä väsymyksen ja masennuksen tilasta ylös. (HENG 35)

Tyypillistä on, että rukouksen kohteena olleen asian toteutumiseen tai myöhempään ilmenemiseen palataan tekstissä myöhemmin. Kerronnan tasolla rukous siten ennakoi jotain, mistä kerrotaan myöhemmin. Rukoukseen liittyy "rukousvastaus" tai ainakin jokin sitä seuraava kehityskulku ja siinä mielessä rukous on kerrontaa eteenpäin vievä elementti. Toki referoitu rukous voi esiintyä ilman, että siihen palataan myöhemmin, mutta silloin rukous on

kerronnassa toisessa tehtävässä, esimerkiksi ilmentämässä rukoilijan senhetkistä tilannetta. Referoitu rukous ilmaisee sen, mikä tuolloin on kertojalle ollut todella merkityksellistä. Kun jokin asia kerrotaan "rukoiltuna", osoitetaan samalla asian merkityksen kärkeä tai käännekohtaa, joka tuohon vaiheeseen on liittynyt.

Referointi voi toimia myös pohdinnan lähtökohtana. Seuraavissa esimerkeissä kirjoittajat referoivat kumpikin äitinsä lausumaa. Referointi saa jatkokseen pohdintaa kasvattajuudesta. Tällöin referointi tuo esiin jotain sellaista, mitä kirjoittaja käyttää omien ajatustensa esittämisen aloituslauseena, lähtökohtana. Ensimmäisessä esimerkissä kirjoittaja on referoinut äitinsä tunnustuksen kasvattamisen vaikeudesta ja vaativuudesta ja lähtee sitten puolustelemaan kasvattajia. Referointi käynnistää oman kannanoton, jossa kertoja ymmärtää omia vanhempiaan ja kasvattajia yleensä. Toisessakin esimerkissä äidin lausuma on keskeinen, mutta kertoja suhtautuu siihen ristiriitaisesti. Hän ei ilmaise suoraan, mitä hän referoituna kerrotusta äitinsä lausumasta ajattelee, mutta se on kuitenkin käynnistäjänä oman koetun kasvatuksen arvioinnissa, jossa hän toisaalta ymmärtää äitiään, mutta arvioi kuitenkin lapsuuttaan sellaiseksi, jollaista ei halua omille lapsilleen. On siis äidin käsitys ja hänen oma käsityksensä erikseen ja niiden eroa hän tuottaa ilmauksilla "*totta on, että*" ja "*itse lähinnä koen*". Tässä esimerkissä äidin referoidun lausuman taustalla on siis kirjoittajan oma, vastakkainen tai poikkeava näkemys, jota hän ei tuo suoraan ilmi.

Muistan kuinka äiti sanoi minulle joskus lapsena, ettei aina osaa tai jaksaa kasvattaa meitä lapsiaan niin kuin haluaisi. Haluan ajatella omista vanhemmista niin, etteivät he ole mitään yli-ihmisiä, jotka joka päivä onnistuvat tehtävässään. Täytyy olla armollinen myös omille vanhemmilleen ja antaa heille anteeksi omat "vikansa" ja huonot päivänsä. Uskon, ettei kasvattajan tehtävä ole kenellekään helppo. Kasvattaja kantaa mukanaan omia kokemuksia kasvatettavana olemisesta koko elämänsä ajan. Kasvattajana kokee monesti sen, että tehtävässä olisi aina parantamisen varaa. (KTTU komment. 33. Kurs ALK)

Hän [äiti] myös kertoi siitä, kuinka olen ollut niin helppo kasvatettava kun olen ollut niin sopeutuva ja kiltti. Totta on, että kaikesta huolimatta äitini on antanut minulle paljon rakkautta. Hän on kovasti yrittänyt ja tehnyt ratkaisunsa varmasti sillä hetkellä itselleen ainoalla mahdollisella tavalla. Itse lähinnä koen oman lapsuuteni ja nuoruuteni juuri sellaisena jota en halua omille lapsilleni antaa. Sekin voi olla hyvä tietysti. Enhän olisi tässä tällaisena, millainen nyt olen, jos en olisi elänyt elämäni juuri näin. (KTTU 6. Kurs. ALK)

Myös yleisiä ajattelutapoja ja yleisesti ilmaistuja käsityksiä esitetään referoinnin keinoin. Kirjoittajat peilaavat omaa ajatteluaan tällaiseen yleiseen, ja muotoilevat siten omaa käsitystään, kuten kirjoittaja, joka pohtii muistamista:

Toisaalta nykyään puhutaan siitä, kuinka ihminen muistaa paremmin negatiivisen kuin positiivisen mutta asia on varmaankin niin että jos asia on oikeasti ollut paha se painuu syvemmälle mielen sopukoille mistä se nousee mieleen sopivan hetken tullen. Huomaan tässä mieltäväni ovatko asiat olleet niin kuin ne muistan, yritän etsiä kätköistä sitä pahaa joka voisi olla piilossa mutta toistaiseksi mitään senkaltaista en ole löytänyt. Pientä pahaa ihminen kohtaa useinkin mutta mielestäni sen voi kääntää voimavaraksi ja sitä suurta pahaa en ehkä ole vielä kohdannut kasvokkain. (KTTU 1. Kurs. ALK)

Vuoropuhelu, näkökulmatekniikka ja referointi muodostavat eletyn elämän ja oman kokemuksen kerronnassa toisinaan jo aiemmin mainitun reflektiivisen tiivistymän muun kerronnan keskellä. Noissa tiivistymissä rakennetaan omaa näkemystä ja tulkintaa ja tehdään kokemuksia ymmärrettäviksi, mutta samalla ehdotetaan, korostetaan ja esitetään. Vaikka vuoropuhelu, moninäkökulmaisuus ja referointi ovat palautettavissa kokemusten merkityksellistämiseen ja ymmärtämiseen ja nähtävissä reflektiivisiksi keinoiksi, niissä on myös se ulottuvuus, että kyseessä on tekstin rakentaminen jonkun luettavaksi. Ne ovat sellaisia esittämisen keinoja, joilla voidaan esimerkiksi estää yksipuolinen tulkinta, näyttää asioiden moniulotteisuus, todistaa jotain tai osoittaa jonkin kokemuksen kärkeä. Keinojen käyttämisen tavoitteet kietoutuvat toisiinsa.

4.1.5 Vertailu ja heijastaminen

Omaelämäkerrallisten tekstien kirjoittajat vertailevat ja heijastavat omaa ajatteluaan ja käsityksiään toisiin käsityksiin. Tällä tavoin he muotoilevat, vahvistavat ja täsmentävät omaa käsitystään. *Vertailukohta* voi olla jokin konkreettinen asia, esimerkiksi omat lapset omaa koettua kasvatusta tarkasteltaessa, tai abstraktimpi, kuten mennyt aika suhteessa nykyaikaan. *Heijastimen* voi tarjota jokin yleisesti käytössä oleva sanonta tai käsitys, johon omaa kokemusta sovitetaan. Vertailukohtat ja heijastimet edustavat omalle käsitykselle vastakkaista näkemystä, niin että syntyy vastapeilaus, tai samanlaista näkemystä, jolloin kyseessä on *"myötäpeilaus"*.

Vertaamiselle on tyyppillistä, että omia eletyn elämän kokemuksia sovitaan kokeellisesti toiseen tilanteeseen ja toisiin henkilöihin. Tuollainen kokemuksen uudelleenaseointi mittaa kokemusta ja paljastaa siitä jotain, mikä

liitty sen erityisyyteen, merkittävyyteen ja laatuun. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kertoo oman työhistoriansa yhteydessä työstä, jota hän on tehnyt hevostalleilla nuorena. Hän arvioi nuorena tehdyn työn raskautta ja käyttää vertailukohtana omalle kokemukselleen omia lapsiaan. Hän arvioi nyt aikuisen katsannolla talleilla tekemänsä työn liian raskaaksi nuorelle tytölle ja toteaa, ettei antaisi omien lastensa tehdä samaa työtä. Omat lapset asetetaan kokeellisesti kirjoittajan nuoruuden tilanteeseen mittapuuksi ja eletyn kokemuksen arvioinnin apuvälineeksi:

Työ oli todella raskasta. Hevosia oli paljon ja omistajat ennakoivat aina minun tuloni. Jättivät karsinat siivoamatta muutamana päivänä, joten minä tein aina täys siivouksen. Ratsastus oli kuitenkin niin rakas harrastus, että katsoin tämän ainoaksi tavaksi tehdä siitä säännöllistä. Kotona ei ollut rahaa jolla tunteja olisi maksettu. *Nyt aikuisena olen kyllä miettinyt, että se työ oli kyllä aivan liian raskasta niin nuorelle tytölle. Ja jälkepäin ajatellen ei se palkkakaan ollut kovin kummoinen. Omia lapsiani en niin raskaaseen työhön päästäisi.* (TYÖH 13. Kurs. ALK)

Samoin toinenkin kirjoittaja mittaa omaa lapsuudenkokemustaan omien lastensa avulla. Omat lapset tulevat mielikuvissa asetetuiksi omaan eletyn lapsuuden tilanteeseen. Sellaista, mikä oli tavallista ja onnistui kirjoittajan lapsuudessa, ei kirjoittaja olisi pitänyt mahdollisena omille lapsilleen. Oman kokemuksen erityisyys ja merkitys tulevat arvioituiksi siten omien lasten avulla:

[Kertoo hengellisyydestä lapsuudenperheessään] Sunnuntaina tuli kirkko radiosta ja myöhemmin televisiosta ja silloin me kaikki istuimme kuuntele-massa ja katselemissa. Meillä oli virsikirjat ja lauloimme kaikki virret aivan kuin olisimme olleet kirkossa. En tiedä miksi tämä toimii, omia lapsiani en olisi saanut olemaan hiljaa niin pitkää aikaa. (HENG 31)

Myös itseä asetetaan menneeseen liittyvän henkilön asemaan arviointi-mielessä. Sitä, miten äiti tai alaikäisen lastenhoitajan palkannut perhe men-neteli kirjoittajan lapsuudessa, ei kirjoittaja itse äitinä olisi tehnyt tai tekisi:

Äidin luottamus 11-vuotiaan veljeni hoitotaitoon ja meidän omatoimisuus-teen oli 60-luvulla hyvinkin yleistä. *Minä tuskin olisin äitinä luottanut kol-mevuotiaan lapsen 11-vuotiaan lapsen hoitoon.* (KTTU 18. Kurs. ALK)
Seuraavana kesänä minut palkattiin lastenhoitajaksi kahteen perheeseen. Alkukesän hoidin 8,5kk ja 2v2kk ikäisiä tyttöjä heidän kotonaan. Laitoin ruokaa ja syötin, nukutin, vaihdoin vaippoja, leikin ja ulkoilutin. *Nyt myö-hemmin kun ajattelen antaisinko vanhemman tyttäreni (12-v) hoitaa koko-päiväisesti kahta alle kolmen vanhaa lasta, niin epäröisin aika lailla.* (TYÖH 11. Kurs. ALK)

Aika on vertailuasetelmissa tavanomainen ja luonnollinen. Mennyttä tulkitaan ja menneisyyteen kuuluvia ilmiöitä nimetään nykyaikaan verraten. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kertoo lapsuutensa olosuhteista maaseudulla. Hän kertoo televisiosta ja sen katsomisesta ja jää sitten tarkastelemaan sitä ilmiönä. Hän tulkitsee TV:n katselun menneessä yhteisöllisyyden ilmene-miseksi. Hän käyttää vertailukohtana nykyaikaa, niin että syntyy ennen – nyt -asetelma ("*silloin riitti – nyt ei riitä*");

Televisioita oli parissa talossa ja siellä sitten istuttiin katsomassa isommal-la joukolla jos jotain kiinnostavaa sattui tulemaan. *Mielestäni siinä näkyi yhteisöllisyys* parhaimmillaan kun istuimme jonkun naapurin television ää-ressä joukolla ja ihmettelimme mitä kaikkea ihminen voikaan keksiä. *Silloin riitti* että jollain naapurilla oli yksi televisio *nyt ei riitä* että perheellä on yksi vaan jokaisella perheenjäsenellä on oltava omansa, se ei ainakaan näytä lisäävän yhteisöllisyyttä perheissä. Itselläni ekologiset ja eettiset arvot sää-televät suhdettani kuluttamiseen, olen vastuussa teoistani myös seuraavil-le polville. (OS 1. Kurs. ALK)

Omaa kokemusta heijastetaan myös toisten kertomiin kokemuksiin. Vertailukohtana käytetty kokemus avaa oman kokemuksen uusiin tulkinta-mahdollisuuksiin, ja näyttää siitä puolia, jotka eivät ehkä muuten tulisi mer-kityksellisinä esiin. Seuraavassa esimerkissä vertailukohtana on kirjoittajan ystävän kokemus. Ystävä on verrannut omaa kokemustaan kirjoittajan ko-kemukseen, ja nyt kirjoittaja käyttää ko. kokemusta vertauskohtana, joka mahdollistaa oman kokemuksen näkemisen ja tulkinnan toisenlaisesta nä-kökulmasta. Lapsena koettu ruumiillinen kuritus asettuu vierekkäin ystävän kokeman henkisen väkivallan kanssa, ja tässä vierekkäinasettelussa paljastuu omasta eletyn kokemuksesta puolia, joita ystävän kokemuksessa ei ole (las-ten kannustaminen omatoimisuuteen):

[Kertoo edellä ruumiillisesta kurituksesta lapsuudenperheessään. Äiti de-legoi isän antamaan piiskaa, jos lapset olivat tottelemattomia. Sama kap-pale jatkuu seuraavasti:] Mieleeni nousi eräs ystävä XXX paikkakunnalta. Hän kertoi minulle, että jospa hän olisi saanut edes kerran selkään. Hänen isänsä (---) käytti henkistä väkivaltaa omiin lapsiinsa. Ystäväni luovuus latistettiin myös, hän ei saanut esimerkiksi lankaa itselleen, koska hänen isänsä oli sitä mieltä, että hän kuitenkin jättää neulomisen kesken. Minä lapsuudessani neuloin paljon äidiltä saamillani langoilla. Meitä lapsia kyllä kannustettiin varsinkin omatoimisuuteen. (KTTU 18)

Toisten kertoman kokemuksen referointi ja rinnastaminen omiin koke-muksiin tai käytäntöihin tuo vertaamattakin esille oman kokemuksen tai me-nettelytavan erityisyyden. Kun seuraavassa esimerkissä kirjoittaja tuo esille lastensa ystävien kasvatuskokemuksen, joka poikkeaa hänen omiin lapsiinsa

soveltamasta menettelystä, saa oma menettely merkityksen jonain, mikä ei ole itsestään selvää. Oma menettely merkityksellistyy toisenlaisen menettelyn kautta:

Olen antanut lasten toteuttaa itseään ruuan ja leivonnan maailmassa. Kaikki XXX lastani osaavat tehdä itselleen arkiateriaa ja tyttäret hieman enemmän. Minulle oli yllätys, kun sain kuulla muutaman tyttärenti ystävien kertovan, ettei heidän vanhempansa ole antaneet heidän tehdä ruokaa tai leipoa. Vasta sitten kun olivat yläasteella ja tuli kotitaloudessa opetusta. Tyttärenti kertoi, että eivät he sitten oikein mitään osaa tehdä sillä saralla. (KASVATT 17)

Sanonnat ja laulun sanat esiintyvät hyvin usein aineistoni teksteissä oman ajattelun ja käsitysten heijastuspintana. Kirjoittaja vertaa tuolloin omaa käsitystään sanonnan tai laulun sanojen esittämään ajatukseen tai käyttää lähtökohtanaan niitä oman käsityksenä muotoilussa. Seuraavassa kertoja vertaa omaa ajatteluaan tutun laulun sanoihin, jotka edustavat erilaista näkemystä kuin hänen omansa:

Laulussa sanotaan, että en päivääkään vaihtaisi pois mutta luulen että jokaisella on muutama pois vaihdettava päivä elämässään. Yht'äkkiä ajatellen ei osaa sanoa mitä vaihtaisi mutta varmaan jotain antaisin pois. Nyt kuitenkin säilytän kaikki muistojeni kammarissa ja on hyvä joskus avata kamarin ovet ja tuulettaa. Voihan siellä joku ikävä muisto livahtaa pois ja hyvä niin. Kauniit muistot ovat päällimmäisenä ja löytyvät ensiksi. Kun on sovinnossa itsensä ja elämänsä kanssa voi katsoa menneeseenkin ilman ahdistusta. (OS 31. Kurs. ALK)

Elettyä elämää tarkastellaan esimerkiksi siten, mikä siinä olisi mahdollisesti sellaista, mitä ei olisi pitänyt olla, minkä jälkikäteen haluaisi pyyhkiä kokonaan pois tai onko ylipäättäen mitään kaduttavaa, harmiteltavaa ja ehdottomasti poissuljettavaa. Tässä tarjoutuvat peilausavuksi laulun sanat *"en päivääkään vaihtaisi pois"* ja niihin sisältyvä ajatus eletyn elämän hyväksymisestä kokonaisuutena kaikkineen sellaisena kuin se on ollut. Esimerkissä kirjoittaja ei ole täysin samaa mieltä laulun esittämän käsityksen kanssa ja muotoilee omaa käsitystään eletyn elämän hyväksymisestä sellaisenaan käyttäen lähtökohtanaan laulun käsitystä. Samantyyppiseen vastapeilaukseen päätyy toinenkin kirjoittaja, joskaan hän ei tuo esille, että heijastaa käsitystään nimenomaan laulun sanoihin:

Nykyään olen ammatiltani auttaja ja omat kokemukseni koen vahvuudekseni – koska olen ne läpikäynyt ja käsitellyt ja olen "sinut" itseni ja menneisyyteni kanssa. Uskon, että menneisyyteni vaikuttaa esim. kykyyni asettua asiakkaan asemaan. Kokemukset ovat jalostaneet minusta juuri sen ihmi-

sen joka nyt olen. *En [sano] kuitenkaan etten vaihtaisi päivääkään pois – kyllä voisin vaihtaa ja useammankin kuin yhden.* (MP 11 Kurs. ALK)

Sanontoja käytetään yleensä siten, että kirjoittajat ilmaisevat ensin sanonnan sanonnaksi, ottavat siihen kantaa ja jatkavat kertomalla omaa, samansuuntaista kokemustaan tai muotoilevat käsitystään. Tällainen myötäpeilaus vahvistaa sanonnan sisältämän käsityksen omakohtaiseksi.

Sanonta, että kokenut kaiken tietää ja vaivainen kaiken kokee, pitää monelta osin paikkansa myös omalla kohdallani. Suhteeni maahanmuuttajiin on varmaan myötämielisempää kuin monella pienellä paikkakunnalla asuvalla ikäiselläni on syystä, että olen saanut itse kokea mitä on olla muukalainen vieraalla maalla. (MK 31. Kurs ALK)

Se miten itse hoitaa hoitotilanteita, samalla tavalla haluaisi toisten hoitavan itseään. *Vanha sanontahan on: "Niin metsä vastaa kun sille huudetaan!"* Itse olen pyrkinyt tekemään työni niin hyvin kuin pystyn ja samoin haluan toistenkin hoitavan minua. Omalla persoonalla ja omalla käytöksellä on hyvin suuri merkitys. (AUTT komment 18. Kurs. ALK)

Ystävät auttavat hädässä on sanonta, joka pitää paikkansa. Hyvälle ystäväille voi soittaa vaikka keskellä yötä. Ystävät ovat arvokkaampia auttajia kuin moni tajuaakaan. Ystävät tekevät auttajan työtä ahkerasti ja vaatimatta mitään palkkaa tai vastapalveluksia. Ystävät ovat auttaneet minua päätösten teossa rohkaisemalla minua. He ovat myös lohduttaneet surussa, iloinneet kanssani kun minulla on mennyt hyvin. (AUTETT 3. Kurs. ALK)

Sanonta, kun hätä on suuri on apukin lähellä, pitää paikkansa. On vain uskallettava ottaa apua vastaan eikä saa työntää auttajia pois. Auttaja on usein epävarman ja pelokas siitä miten hänen tarjoamansa apua otetaan vastaan. Silloin kun on vaikeaa ja tarvitsee toisten apua, on turha olla ylpeä ja yrittää selvittää itse kaikesta. Ihmisillä on vielä halua ja kykyä auttaa ja yllättävän monenlaista apua tavalliset kanssaihmiset voivat antaa. (AUTETT 31. Kurs. ALK)

Sanontojen avulla yleistetään yksityistä kokemusta. Sanonta tiivistää oman käsityksen ja sen avulla voi liittyä johonkin yleiseen, yhteisesti koettuun ja todettuun. Yleistävä esitystapa ei kerro, missä määrin kirjoittaja kertoo nimenomaan eletyn kokemuksensa pohjalta syntyneistä käsityksistään ja näkemyksistään. Tuttu sanonta toimii pohdinnan ja oman näkemyksen ilmaisun ja muotoilun lähtökohtana:

Sanotaan että sääli on sairautta ja olen samaa mieltä. Kaikilla on voimavaroja, vaikka kohtalo heittelisi ihmistä miten. Kukaan meistä ei halua tulla

säälityksi. Säälimällä toista hänet mitätöidään. On jotain mihin itseään verata ja voi nähdä itsensä normaalina... tuttua ja turvallista, mutta osoittaa hienostunutta ylpeyttä, mitäpä muutakaan. (AUTETT komment. 15)

Sanontoja ei aina muisteta ilmaisultaan täysin samanlaisina kuin ne yleensä esitetään. Silti ne toimivat kokemusten ilmaisun ja pohdinnan sekä omien käsitysten muotoilun lähtökohtana, heijastimena ja apuvälineenä. Kun kirjoittaja ilmaisee sanonnan *aika kultaa muistot* muodossa *aika kultaa haavat* (KTTU) ja tulee siten tehneeksi kombinaation kahdesta eri sanonnasta (*aika parantaa haavat, aika kultaa muistot*), hänelle on sittenkin tärkeintä se, mikä liittyy ajan parantavaan vaikutukseen, kun kyseessä ovat eletyn kokemukset ja muistaminen. "Haavat" viittaavat vaikeisiin kokemuksiin, joiden muistamista kirjoittaja pohtii:

Samanlaisia mielenmyllerryksiä en kokenut tällä kertaa kuin ensimmäisillä kerroilla kirjoittaessani itsestäni, enemmänkin tuli sellainen lämmin kiitollisuus siitä että olen saanut olla sen lapsuuden yhteisöni jäsen missä olen kasvanut. Mietin kyllä sitä kuinka *sanotaan että aika kultaa haavat* mutta itselleni ei ole päällimmäisiksi tunteiksi jäänyt mitään sellaista josta en rakennusaineita olisi itselleni saanut. (KTTU komment 1. Kurs. ALK)

Sanonnat, sanamuodot, yleistykset samoin kuin eri kerrontatyypit kuten muistelmat, tarinat, huhut, kaskut ja juorut mahdollistavat myös omakohtaisten kokemusten ilmaisemisen (Tuomaala 2004, 39). Mikko Lehtonen (2000, 185) toteaa, ettei tekstien tuottaminen ole koskaan puhtaasti uuden luomista, vaan olemassa olevien mallien hyväksikäyttämistä, mikä koskee myös diskurssin tasoa. Siten vertailut, rinnastukset ja erottamiset perustuvat kyseisen kulttuurin symbolisten konventioiden varantoon. Omakohtaista kokemusta voi ilmaista vakiintuneilla ilmaisutavoilla, mutta oman aineistoni mukaan kokemuksesta kerrottaessa haastamalla nuo ilmaisutavat, suhteuttamalla, pohjimalla ja vertaamalla omaa kokemusta niihin. Siten ne toimivat oman kokemuksen tarkastelun apuna silloinkin, kun niiden kanssa ei olla samaa mieltä:

Olen joskus pohtinut lausetta, että *suutarin lapsella ei ole kenkiä!* Työni on paljon kasvattajana olemista, niin tarkoittaako se, etten osaa kasvattaa omiani, niinkö? Aika näyttää ja minun mielestäni en ole hullummin epäonnistunut. Kukas sen kissanhännan nostaa jos ei kissa itse! (KASVATT 17. Kurs. ALK)

Vertaaminen ja heijastaminen ovat keinoja suhteuttaa, tulkita, muodostaa ja muotoilla omia käsityksiä ja merkityksellistä kokemuksiaan. Ymmärtämistä ja ymmärrettävyyttä rakentaessaan ne ovat reflektion palveluksessa tekstissä.

4.2 Kerronnan keinot ja reflektiivisyys

Reflektiivisyyden vaikutelma omaelämäkerrallisissa teksteissä syntyy myös sellaisista kerronnallisista ratkaisuista kuin aikatasojen vaihtelu, asioiden ketjuttava tarkastelutapa, kertojan ja kerrotun välimatkan säätely ja jotkin kerronnan tavan vaihtelut. Kaikki nämä kerronnalliset ratkaisut ovat yhteydessä pyrkimykseen ymmärtää elettyä, esittää sitä ymmärrettävänä ja rakentaa eletyn merkitystä. Reflektiivisyyden palveluksessa kokemusten ymmärtämisen mielessä on myös henkilökuvien yksiulotteisuus ja vastakohtaparit.

4.2.1 Aikatasojen vaihtelut ja ketjuttava tarkastelutapa

Eletyn elämän kerronnan luontevin ja yleisin aikamuoto on imperfekti, mutta eletyn kerronnalle on tyypillistä siirtyminen aikatasolta toiselle. Kerronnan aikamuoto ei siten pysy aineistoni teksteissä vain menneessä, vaan menneestä ajasta poiketaan kesken kerronnan nykyaikaan, joskus myös tulevaisuuteen, ja takaisin menneeseen. Joskus kerronta liukuu menneestä nykyaikaan tai kerrotusta ajasta sitäkin myöhempiin vaiheisiin, jotka eivät sinänsä kuulu kerrottavana olevaan asiaan. Aikamuotojen vaihtelu ilmenee joko poikkeamina samassa jaksossa eri aikatasoille tai kronologisen kerronnan liukumisena menneestä nykyaikaan. Aikatasojen vaihtelu on nimenomaan sellaisen oman elämän kerronnan ominaisuus, johon liittyy eletyn muistelua. Aineistossani tämä piirre on yleinen koetusta kasvatuksesta, työhistoriasta ja omista selviytymisstrategioista elämänkaaren varrella kertovissa teksteissä.

Shlomith Rimmon-Kenan (1999, 26) toteaa, ettei ankarasti lineaarinen kronologia ole tarinoiden luonnollinen ja tosiasiallinen piirre. Se on yleistynyt konventionaalinen 'normi', joka on syrjäyttänyt tarinan haarovan ajallisuuden ja vallannut aseman, joka sille ei ole luontojaan kuulunutkaan. Kronologisen esittämisen periaatteen ja ihanteen Anna Makkonenkin (1993a, 19–20) on havainnut paljastuvan, kun muistelijat pyytelevät anteeksi hyppelyään kerronnassaan menneen ja nykyisyyden välillä. Kertojan tulisi malttaa mielensä ja kertoa yksi tarina kerrallaan kronologisesti alusta loppuun poikkeamatta välillä muihin.

Tuija Saresma (2007, 67) kuvaa, kuinka omaelämäkerran tarina virtaa aina eteenpäin, mutta kerronnan liikkeessä näkökulma ja suunta saattavat vaihdella. Kertomus ei vain etene ajassa, vaan kerrontaan tulee hetkiä, jotka eivät kuljetakaan tarinaa eteenpäin, vaan se pysähtelee, toistaa ja eksyy sivupoluille. Tähän voi hyvällä syyllä lisätä, että omaelämäkerrallisissa teksteissä aikatasot ovat kokoaikaisessa liikkeessä menneen, nykyisen ja tulevankin välillä.

”Luonnollisesta”, aikatasosta toiseen vaihtelevasta kerronnasta erottuvat aineistostani poikkeuksina sellaiset tekstit, joissa kirjoittajilla on tietoisia kerronnallisia ratkaisuja, joiden mukaan he pysyttelevät valitsemassaan aikamuodossa. Seuraava esimerkki on 17-sivuisen tekstin johdannosta, jossa kirjoittaja selvittää mielenterveys- ja päihdeongelmia koskevan tekstinsä rakentumista. Kyseisessä tekstissä kirjoittaja ei poikkea menneen ajan aikamuodosta kerronnassaan, vaan tarkastelee vasta lopussa kokemustaan nykyajasta käsin ja preesensissä. Kirjoittajan ratkaisu on ymmärrettävä, sillä hänen tarinansa on todella pitkä, ja hänelle on ollut ilmeisen tärkeää saada se kerrottua kokonaisuutena alusta nykyhetkeen:

Tässä tehtävässä tuon esille mielenterveys ja päihdeongelmiin liittyviä omia kokemuksiani ja käsityksiäni. Kyseisiä asioita käsittelen kronologisessa järjestyksessä alkaen omasta lapsuudestani ja edeten tähän ajankohtaan eli vuoden 2006 alkuun. Tehtävän alkuosassa olen pyrkinyt tietoisesti kuvailemaan esitystapaan, jotta tekstiä ei syntyisi kohtuuttoman paljon. Oman reflektiivisen pohdinnan olen jättänyt pääasiassa tehtävän loppupuolelle, jossa tarkastelen elettyä elämääni ja päihteisiin sekä mielenterveyteen liittyviä kokemuksiani yhtenä kokonaisuutena. (MP 35)

Tälle tekstille on ominaista jäsentyneisyys ja täsmällisyyteen pyrkivä ilmaisun tapa, jotka molemmat viestivät suunnitelmallisuudesta ja tekstin muokkaamisesta. Tietoisesta tekstin jäsentämisestä viestii sekin, että kirjoittaja kertoo varanneensa ”omalle reflektiiviselle pohdinnalle” paikan kirjoitelman loppupuolella. Samasta aiheesta on aineistossani myös hyvin vapaamuotoisesti toteutettuja, lyhyesti raportoivia tekstejä.

Aineistossani edustaa poikkeusta myös preesensissä kirjoitettu, muistikuviiin perustuva teksti (KTTU 15), jossa käytetään samaa aikamuotoa systemaattisen lineaarisesti. Tällainen historiallinen tai dramaattinen preesens palvelee kirjoittajan eläytymistä menneeseen. Tarjosin sitä opiskelijoille yhtenä tapana kirjoittaa muistoistaan. Kommentaarissa, jossa kirjoittaja jatkaa kokemuksensa kerrontaa, aikatasot sen sijaan vaihtelevat menneestä nykyiseen.

Aikatasojen vaihtelulla on kerronnassa erilaisia tehtäviä. Kirjoittajat eivät poukkoile eri aikamuotojen välillä tarkoituksettomasti tai sattumalta, vaan aikamuodon vaihtumisella on tekstissä syynsä ja perustelunsa.

Tyypillisimmillään aikamuodon vaihtuminen imperfektistä preesensiin, menneen kerronnasta nykyhetkeen liittyy siihen, että kirjoittaja ikään kuin kääntyy näkyvästi nykyhetkestä käsin tarkastelemaan vielä sitä, mitä menneestä juuri kertoi. Näkyvänä merkinä tästä on lyhyt preesensissä esitetty ”kun ajattelen tuota jälkepäin” -tyyppinen johdatus. Tällöin on kyse *menneen tulkinnasta*, joka, kuten seuraavassa esimerkissä, voi poiketa siitä, miten kirjoittaja on tulkinnut kokemuksensa menneisyydessä:

Lapsuudessa ja nuoruudessa minulla oli omakohtaisia kokemuksia alkoholien aiheuttamista ongelmista. Ongelma oli omassa perheessä. Jouduin hyvin läheltä seuraamaan ” tuurijuopon” elämää ja ongelmia. Alkoholiongelma syveni pikkuhiljaa vuosien aikana, mutta muistan sen olemassaolon hyvin pienestä alkaen. Ongelmasta joutui kärsimään koko perhe, jotkut enemmän ja toiset vähemmän. *Nyt jälkikäteen ajatellen luulen kuitenkin, että itse ongelmainen joutui kärsimään siitä eniten. On hyvin mielenkiintoista ajatella tätä asiaa aikuisena ihmisenä, koska silloin minusta tuntui, että me muu perhe kärsittiin siitä eniten, ajattelematta ollenkaan alkoholistia ja hänen ongelmia.* (MP 30. Kurs. ALK)

Mennyt ja nykyinen ovat kerronnassa tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään. Kun kerrottavassa muistossa on jotain, mikä herättää nykyhetken tulkinnat ja johtopäätökset, ne mainitaan saman tien liitämällä menneestä kertomisen yhteyteen. Seuraavassa omaan työhistoriaan liittyvässä esimerkissä kirjoittaja kertoo ensin menneestä, toteaa ihmetelleensä usein mennyttä, kertoo jälleen jotain menneestä ja jatkaa pohtimalla ja tekemällä johtopäätöksiä syy-yhteyksistä menneestä nykyiseen. Lopulta kerronta liukuu nykyisyyden kuvaamiseen.

Olin kahdeksan vanha, kun pikkusisko syntyi ja äiti alkoi olla muualla keisäisin töissä. Joten minä hoidin kotona kodinhoitajan ja lapsenlikan työtä. *Olen monesti ihmetellyt, kuinka äiti saattoi antaa lapselle niin suuren vastuun. Olin siis lapsena oikea ”pikkuäiti”. Nautin tästä saamastani vastuusta. Hyvä organisointikyky on varmasti peräisin lapsuuden velvollisuuksista. Myös liiallinen vastuun ottaminen työpaikalla johtaa juurensa täältä. Erehdyn aina kuvittelemaan, että minun pitää yksin vastata kaikesta. Olen viime aikoina tietoisesti pyrkinyt tästä roolista eroon.* (TYÖH 15. Kurs. ALK)

Menneen kerrontaan sisältyy aina paljon kokemusten ja eletyn tulkintaa, eikä tekstistä välttämättä näy, onko tulkinta tehty jo aiemmin menneisyydessä vai kirjoittamishetkellä. Kun kirjoittaja kuvaa edellisessä esimerkissä itseään lapsena (*Olin siis lapsena oikea ”pikkuäiti”*), ei käy ilmi, milloin tämä tulkinta on tehty: kirjoitushetkelläkö vai jo aiemmin. Kerrottuna aikana tehty tulkinta se tuskin on. Preesens-muotoiset *luulen, uskon* -tyyppiset, omia mentaalisia toimintoja preesensissä kuvaavat johdattelut viestittävät selkeämmin kirjoittamishetken tulkinnoista tai ainakin sellaisista, joita kirjoittamishetkelläkin korostetaan hyväksytyinä.

Taina Ukkonen (2000, 131) on muistelupuhetta koskevassa tutkimuksessaan muokannut William Labovin suullisten, menneisyyden kokemuksiin tai tapahtumiin perustuvien kertomusten analyysimallia saadakseen näkyviin kertomuksista menneisyyden ja nykyisyyden keskinäisen suhteen ja kuulijan ja tilanteen huomioonottamisen. Tämän mallin avulla hän on selvittänyt, mi-

ten kokemukertomuksissa mennyttä tarkastellaan ja tulkitaan nykyisyyden näkökulmasta ja miten menneisyys ja nykyisyys esiintyvät limittäin. Ukkonen toteaa, että ”menneisyudessa liikutaan silloin, kun tapahtumaa rekonstruoidaan ja kehystetään, nykyisyyteen taas palataan tulkinnassa, lopetuksissa ja kuulijoille suunnatuissa huomautuksissa.” Ukkosen muistelupuhe-esimerkeissä (mts. esim. 133) menneen tulkinta ja kuulijoille suunnatut huomautukset ovat kuitenkin menneen aikamuodossa. Mennyttä tulkitaan ja selitetään niissä siis menneessä, menneen kehyksissä ”ottamatta” sitä näkyvästi tarkasteluun nykyajassa, vaikka tulkinta, kuten kaikki muukin tekstiksi kirjoitettu, on tehty kerrontahetkellä. Omassa aineistossanikin on tavallista, että tulkinnan aikamuoto on imperfekti: mennyttä tulkitaan menneenä, eikä osoiteta, milloin tulkinta on tehty, nyt vai joskus aiemmin. Esille otettuna tulkinta joka tapauksessa ilmaistaan paikkansapitäväksi myös kirjoittamishetkellä. Jos pohdinta sen sijaan laajenee johtopäätöksiä koskemaan nykyaikaa tai jos se laajenee yksityisestä kokemuksesta yleistäväksi, aikamuotokin muuttuu luonnollisesti preesensiksi. Seuraavassa esimerkissä kerronta vaihtuu preesensiksi, kun kirjoittaja alkaa tulkita niitä vaikutuksia, joita edellä kerrotuilla kiusatuksi tulon kokemuksilla on nykyajassa:

Olin aina kiltti, aivan liian kiltti. En osannut puolustaa itseäni kiusaajiltani, vaan otin vastaan kaiken mitä tuli. Useasti koulumatkat tehtiin yhdessä, niin että minä kuljin hitaimmin ja jäin jälkeen kiusaajien kanssa sisarusteni päästessä turvaan. Ehkä se auttoi silloin kestäämään, kun tiesi muitten olevan turvassa. En muista. *Uskon, että en ehkä kykenisi huomioimaan muita ihmisiä niin hyvin kuin nyt sen teen*, ellen olisi läpikäynyt kaikkea tätä henkistä simputusta. *Nyt jälkikäteen olen hyvilläni* että se olin minä sisarussarjastamme, joka joutui kurimukseen. (OS 15. Kurs. ALK)

Omaelämäkerrallisissa teksteissä on näkyvissä, kuinka kirjoittajat tarkastelevat, merkityksellistävät, käsitteellistävät ja tekevät johtopäätöksiä eletystä kirjoittamishetken tietämyksellä ja kokeneisuudella. Mennyttä tarkastellaan nykyisyyden ehdoin ja käsittein. Seuraavassa esimerkissä menneen kerronnan katkaisee työelämästä ja erilaisista työyhteisöistä jo paljon kokemusta saaneen kirjoittajan tulkinta ensimmäisestä työkokemuksestaan päiväkodissa. Hyvän kokemuksen työssä hän nyt tulkitsee johtuneen pitkälti työtovereiden taitavuudesta luoda hyvä ilmapiiri:

Menin päiväkotiin päiväkotiapulaisen työtehtäviin ja heti alusta alkaen olin aivan myyty. En koskaan ennen ollut ollut niin mukavassa ja mielenkiintoisessa työpaikassa. Päivät kuluivat kelloon katsomatta ja koskaan ei tuntunut olevan kahta samanlaista päivää. *Toki näin jälkikäteen ymmärrän sen johtuneen myös pitkälti silloisista työtovereistani ja heidän luomastaan hyvästä hengestä*, mutta lapset olivat se keiden parissa halusin työskennellä. Olin löytänyt oman alani. (TYÖH 29. Kurs. ALK)

Menneen kokemuksen tulkinnoissa kuuluvat myös "ammattilliset äänet". Kirjoittajat tarkastelevat kokemustaan nykyisellä ammattillisella ymmärryksellään ja sellaisella ammattikielellä (*kokonaisvaltainen auttaminen*), jollaista tuskin on ollut silloin, kun kokemus on eletty lapsena tai nuorena. Kirjoittaja erottaakin seuraavassa presensillä sen, missä kertoo kuin ammattilaisena, yleistäen. Menneen tulkinta alkaa kerronnassa laajeta suorastaan ammattilliseksi kannanotoksi:

Tästä työstä [kotiapulaisena nuorena perheessä, jossa oli erittäin vaikea tilanne] opin monenlaisia asioita. Lasten hoitaminen ja osittain myös kasvatus oli minun vastuullani sinä kesänä. Lisäksi näin läheltä sen, *miten perheen tilanne vaikuttaa myös lapsiin. Kun tähän lisätään äidin fyysinen vamma, on tilanne entistä kehnompia. Perheen kokonaisvaltainen auttaminen on tällaisessa tapauksessa välttämätön kaikkien hyvinvoinnin kannalta. Erityisesti tilanteessa tulee huomioida lapsi!* Opin myös, että tällaisessa tilanteessa "syyllisen" etsimiseen on turha tuhlata voimavarojaan. Olen aikuisena pohtiessani tullut siihen tulokseen, että tällä ensimmäisellä kesätyöllä on varmaan ollut vaikutusta ammatinvalintaani. Ollessani perheen tukena tuona vaikeana aikana sain myöhemmin itselleni kipinän lähteä opiskelemaan lähihoitajaksi. (TYÖH 33. Kurs. ALK)

Kokemusten nimeäminen kerrontahetken käsitteillä on yleistä. Siten kirjoittajat puhuvat esimerkiksi koetun kasvatuksen yhteydessä "rajoista ja rakkaudesta" tai "koko kylästä kasvattajana", vaikka menneessä, johon kokemus sijoittuu, ei tuollaisia käsitteitä ole käytettykään. Näkökulma on aikuisen ja kieli ilmauksineen on kerronta-ajankohtaan liittyvää. Toisinaan kertoja tulee tekstissään selkeästi nykyaikaan "hakemaan" käsitteen, joka sopii menneen kokemuksen ilmaisuun. Seuraavassa esimerkissä sellainen käsite on kouluksiäminen:

Toisaalta taas elämäntapa silloisessa kirkonkylässä oli muotoutunut XXX:n kaupungin läheisyyden takia enemmän kaupunkilaisuuteen kuin maalais-elämään suuntautuvaksi, sellainenhan kirkonkylä kuitenkin vielä silloin oli. Tästä oli seurauksena, että saloilta tulleen saivat tuntee olevansa erilaisia niin toisten lapsien kuin opettajienkin taholta. Varsinkin jos tähän lisättiin vielä perhetausta ja sen tuomat jännitykset. Monesti juuri perhetausta oli se asia, jonka vuoksi ikään kuin tekemiset ja tekemättä jättämiset olivat tarkemman "syyntin" alaisena. Omat muukalaisuuden kokemukset liittyvät juuri tuohon seikkaan. Olin kotoisin tiettemmin taipaleiden takaa ja oli yleisesti tiedossa, ettei isäni edustanut valtaväestölle ominaista ajatusmaailmaa. Niillä eväillä ei ollut helppoa saada kavereita, eikä hyväksyntääkään tasavertaisena koululaisena. *Nykyisin sitä kai sanottaisiin koulukiusaamiseksi, mutta silloin sillä ei tainnut olla mitään erikoista termiä.* (MK 24. Kurs. ALK)

Aikatasojen vaihtelu liittyy menneen tulkinnan lisäksi menneen arviointiin nykyhetkestä käsin, niin että omaa menneeseen liittyvää kokemusta peilataan johonkin vastaavaan nykyhetkessä olevaan ja arvioidaan kokemusta tämän perusteella. (ks. luku 4.1.5) Nykyajassa olevat vertailukohdat luovat mittasuhteita elettyyn kokemukseen, tuovat näkyviin käsitysten ja menettelytapojen erilaisuutta menneessä ja samalla korostavat kokemuksen merkittävyyttä, siihen liittyneitä riskejä ja kokijaa selviytyjänä.

Aikamuodon vaihtuminen menneestä presenssiin kesken kerronnan merkitsee toisinaan myös *lukijan puoleen kääntymistä*. Kirjoittajalla on tuolloin syynsä olettaa, ettei kerrottu välity lukijalle hänen tarkoittamallaan tavalla, jollei tälle anneta erityistä, juuri tuohon asiaan tai tilanteeseen liittyvää informaatiota. Kirjoittaja selittää niin ollen jotain, mikä auttaa ymmärtämään kokemusta yhteyksissään. Seuraavissa esimerkeissä informaatio viittaa kehitysvammaisille ihmisille tyypillisiin ominaisuuksiin, mikä selvittää kirjoittajan menettelyä kerronnan kohteena olevassa tilanteessa. Toisessa esimerkissä lisäinformaatiolla oppilaista ja luottamussuhteen muodostumisesta selvennetään työn vaatuvuutta ja opettavuutta.

Toisella leirillä, ollessani 18-vuotias, kohtasin järkytyksen ja petyin suuresti seurakunnan työntekijöihin. Jokaisella leiriläisellä oli oma avustaja. Minä olin yhden suloisen pojan avustaja. Olin jutellut pojan äidin kanssa ja tiesin, että poika oli hellyydenkipeä. Olimme sopineet äidin kanssa pelisäännöt. Kädestä voi pitää ja halata kunnes minä kiellän. *Tällaisia ovat kehitysvammaiset useinkin ja monet avustajat joutuu vastaanottamaan näitä hellyydenosoituksia.* Tällä leirillä ollut pappi oli kuitenkin hieman erikoinen. Yllättäen hän tuli minulle puhumaan, ettei ole soveliasta kulkea käsi kädessä avustettavan pojan kanssa Lupasin välttää tätä vaikka en ymmärtänyt mistä oli kysymys. (TYÖH 32. Kurs. ALK)

Välillä [mainitsee työpaikan] ajattelin, että nyt en tästä selviä, en jaksakaan enää. Työyhteisö oli kuitenkin niin tukea antava, että aina ratkaisut löytyivät. Opin myös miettimään oman suhtautumisen merkitystä XXX [mainitsee asiakasryhmän] käytökseen. *Nuoriin, jotka ovat useasti joutuneet pettymään aikuisiin, ei helposti luoda luottamussuhdetta. Mutta, kun luottamus on löytynyt puolin ja toisin, työ sujuu huomattavasti helpommin.* Olen aina sanonut, että XXX [mainitsee työpaikan] on ollut minun korkeakouluni. Vuosien varrella, kun on tullut vaikeita tilanteita eteen, olen aina pysähtynyt miettimään, miten XXX:ssa olisi asia hoidettu. (TYÖH 8. Kurs. ALK)

Kerronnan ajan ylittämässä on kyse ”liukumisesta” kertomisen kohteena olevan ajan yli yleensä nykyaikaan ja siihen, kuinka kyseiset asiat nyt ovat tai ilmenevät. Tällaisella ”ylikertomisella” selitetään nykyistä minää, sen menette-

lytapoja, toimintaa ja mieltymyksiä. Menneestä johdetaan nykyistä, nykyinen on seurausta menneen kokemuksista:

[Kertoo edellä vaikeuksista lapsuudenperheessään] Lukeminen oli lapsuudessa yksi tapa paeta arkea. Romaanien avulla pystyi myös haaveilemaan jostakin paremmasta. Niiden avulla pystyi myös hahmottamaan erilaista elämää kuin oman perheen elämä oli. *Vieläkin luen paljon. Jos tunnen itseni alakuloiseksi ja voimattomaksi, otan kirjan esille. Lukeminen voi alkaa jostakin iloisesta ja helposti luettavasta romaanista. Sen jälkeen voin syventyä kirjaan, joka voisi auttaa ongelmien ratkaisussa. Haasteet ja vaikeudet työelämässä ovat myös monesti ratkenneet kirjojen avulla.* (OS 8. Kurs. ALK)

Selviytyäkseni minun oli pakko tai minä sain oppia puhumaan itsestäni ja tunteistani. Jouduin ja sain tutustua itseeni ihan alusta käsin uudestaan. Väliin tämä tutustumismatka tuntui kovastikin joutumiselta ja pikkuhiljaa enemmän saamiselta ja mielettömältä mahdollisuudelta. Opin pikkuhiljaa pitämään itseäni tärkeänä ja rehellisesti tuomaan julki tarpeeni ja ajatukset. *Tällä tiellä siis [olen] edelleen ja koen elämän olevan jatkuvaa kasvu-prosessia.* Selviytymiseen tarvittavat työkalut minun elämässäni ovat olleet avoimuus ja rehellisyys itseni suhteen ja omien ”kenkien” löytyminen edellä mainittujen seikkojen siivittämänä. (OS 19 Kurs. ALK.)

[Kertoo edellä autetuksi tulemiseen liittyvästä lapsuudenkokemuksestaan, jossa herää yöllä, ei löydä vanhempiaan ja lähtee etsimään heitä ulkoa. Pelästyy, alkaa huutaa ja naapurit tulevat hätiin.] Hetken nikoteltuani kerroin heille asian, he ymmärsivät tilanteen ja laittoivat minut istumaan heidän poikansa XXX:n syliin ja hän antoi minulle aakkos-salmiakkeja. Muistan vieläkin kuinka salmiakki auttoi, ja *vieläkin uskon, että salmiakki auttaa minulla kaikkeen vaivaan.* (AUTETT 7 Kurs. ALK.)

Kuvauksen kohteena olevan ajankohdan yli kertomista esiintyy yleisesti silloin, kun kerrotaan muistellen jostain menneisyyteen liittyneestä tavasta, toistuneesta asiasta tai henkilöistä, jotka olivat menneisyudessa tärkeitä. Tällöin kerronta irtaantuu varsinaisesti kerronnan kohteena olevasta tarinasta ja tarinan ajankohdasta ja jatkuu kuvaten sitä, millainen suhde kyseiseen asiaan tai henkilöön on nyt tai kuinka asia näyttäytyy kerrontahetkellä. Elettyä ei voi jättää siten vain menneeseen, koska asioilla on jatkumonsa nykyajassakin. Nykyinen on seurausta menneestä, se selittyy menneellä ja nykyinen (seuraavissa esimerkeissä perinteen jatkaminen, menneeseen nyt liittyvät tunteet) ilmentävät menneen merkitystä:

Isäni oli ihminen, joka luki minulle paljon enkä aina tiedä oliko ne niin tyypillisiä lasten kirjoja mutta kovasti ne ovat jääneet kaikille mieleen.

Esimerkiksi Juhani Ahon: Rautatie, kuului suosikkeihini. Muistan kaikki äänenpainot, kun isä luki sitä minulle enkä koskaan kyllästynyt siihen. *Tästä johtuen olen pitänyt hyvin tärkeänä ääneen lukemisen tärkeyttä ja tätä perinnettä olen omille lapsilleni siirtänyt.* (KTTU 5. Kurs. ALK)

Viikonloppuisin kävelimme veljeni kanssa kolme kilometriä pitkän matkan mummolaan. Siellä oli aina mukavaa mummo leipoi ja saimme osallistua kaikkeen. Serkkuja tuli ja usein ja leikimme paljon mummolan pölyisellä ja mukavalla vintillä. Mummo ja pappa loivat seikkailun ilmapiiriin ja antoivat valoisaa kuvaa elämästä. Pappa varsinkin oli melkoinen satusetä ja hemmotteli meitä lapsia monin tavoin. Mummolassa vieraili uuden vuoden kurkikin, joka toi meille lapsille karkkia (---) *Ikävöin edelleen jo edesmenneitä isovanhempiani ja käyn aina haudalla kertomassa kuulumiset käydesäni kotipuolessa.* (KTTU 7 Kurs. ALK.)

Varsinkin silloin, kun on kyse henkilöistä, jotka elävät kerrontahetkelläkin, kerronta ulotetaan menneestä nykyhetkeen. Tällöin tuodaan esille esimerkiksi, ovatko henkilöt vieläkin samanlaisia vai onko tapahtunut jokin muutos:

[Kertoo äidistään] Vielä nykyäänkin on äiti samanlainen, aktiivinen ja energinen kuusikymppinen NAINEN isoin kirjaimin. (KTTU 29)

Tästäkin ajasta on onneksi vanhempani kasvaneet. Nyt he ovat erinomaisia isovanhempia, joilla ei edes ole isovanhempien suurinta "vikaa" eli turhaa lahjontaa. (KTTU 14)

Se kiltteys [äidin kiltteys] aiheutti sen, että kun minä olin murrosiässä äiti oli aina se joka sai minulta vihat päälleen. Ja isä on vieläkin se jota kunnioitan ja uskon. (KTTU 10)

Menneen ja nykyisen näkyvä limittyminen aikamuotojen vaihteluna on eletystä kertomisessa yhteydessä aiheeseen. Aineistossani kasvatuksesta kerrottaessa (*Miten minut on kasvatettu -tekstit*) on tyypillistä, että kerronnan aikatasot vaihtelevat hyvin monipuolisesti nykyisestä menneeseen, menneestä nykyiseen tai tulevaisuuteen ja nykyisestä tulevaisuuteenkin. Myös Elina Makkonen (2005, 99) on havainnut lapsuuden muistelupuheelle ominaisen menneen ja nykyisen välisen liikkeen ja eri aikatasojen välisen vuoropuhelun. Oman aineistoni teksteissä kerrotaan paitsi menneisyydestä sinänsä myös menneisyydessä tehdyistä, myöhempään elämään (silloiseen tulevaisuuteen) liittyvistä päätöksistä, toiveista ja ennakkoinneista, joiden toteutumista nykyhetkessä tai nykyhetkeä edeltäneenä kasvattajuuden aikana arvioidaan. (*Monen nuoren tavoin päätin aikanani olla täysin päinvastainen kasvattaja omille lapsilleni kuin omat vanhempani ovat olleet.* KTTU 13). Tarkastelenkin

tässä erityisesti juuri kasvatuksesta kertoville teksteille tyypillistä aikatasojen vaihtelua, johon liittyy läheisesti ketjuttava tarkastelutapa.

Kirjoittajat eivät pelkästään muistele ja kuvaa kokemaansa kasvatusta ja kasvattajiaan ikään kuin ottamalla pysäytyskuvia menneisyydestä. He eivät selvitä kasvattajiensa periaatteita ja menettelytapoja vain kerronnan kohteena olevassa oman lapsuuden ja nuoruuden ajassa, vaan kasvatusta ja kasvattajat liitetään sukupolvien kasvattajuuden jatkumoon. Se tapahtuu siten, että kuvaillaan, arvaillaan, arvioidaan ja tulkitaan vanhempien omia kokemuksia ennen heidän omaa kasvattajuuttaan ja kerrotaan heistä myös nykyaikana. Omilla kasvattajillakin on olleet kasvattajansa, ja kasvatustehtävänsä jälkeen omien kasvattajien rooli jatkuu isovanhempina. Tehtävänanto ei ohjannut tällaiseen omien kasvattajien tarkasteluun, mutta tehtävän kaksiosaisuus, niin että kirjoitettiin kaksi eri tekstiä, *Miten minut on kasvatettu* ja *Minä kasvattajana*, on luonnollisesti vaikuttanut siihen, että kasvattajuus on tulkittu ja esitetty kasvattajuuden ketjuna, jossa menneisyydellä on vaikutusta kunkin kasvattajasukupolven toimintaan. Myös yleinen käsitys kasvatuksesta vaikuttavuudesta syy- ja seuraussuhteiden ketjuna näkyy kerronnassa. Kasvatuskerronnassa on siten yhtä aikaa läsnä monta aikatasoa: mennyt (oman kasvatuskokemuksen aika), kertomisen kohteena olevaa omaa mennyttä edeltänyt aika (vanhempien kokema kasvatusta ja muut aiemmat elämäkokemukset), nykyisyys (oma kasvattajuus ja vanhempien isovanhemmuus) ja tulevaisuus (itse vanhempana tai isovanhempana).

Sukupolviin kytkeytyvä kasvattajuus nähdään monenlaisina vaikuttavuussuhteina ajassa. Mennyt vaikuttaa nykyisyydessä, mennyttä tulkitaan ja siihen otetaan kantaa. Ketjuttaminen on tulkittavissa yhtäältä tarpeeseen luoda jatkuvuutta ja ”kokonaista” kertomusta, toisaalta tarpeeseen ymmärtää ketjuihin liittyvien syy-seuraussuhteiden avulla. Kasvattajan toimintatavat saavat siten selityksensä hänen itsensä saamalla kasvatuksella. Tästä kertovat kommentaaritkin:

Suuri oivallukseni oli että kasvatustavat seuraavat sukupolvelta toiselle. Äiti opetti minua niin kuin mummo oli opettanut häntä. Näin ne perinteet syntyvät. (KTTU komment 10)

Molemmat vanhempani ovat lapsena saaneet ”vanhanaikaisen”, melko tiukan kasvatuksen, jossa työnteko ja toisista huolehtiminen ovat olleet arvossaan. Luulen, että tämä on osittain vielä heijastunut minunkin kasvatukseen. (KTTU komment 33)

Kirjoittaessani tekstiä oikein hämmästyin kuinka vähän olen ajatellut vanhempieni kasvatustapoja. Enemmänkin olen ajatellut kuinka heidät on

kasvatettu ja kuinka se näkyy heidän käytöksessään ja minun mielestäni ei niinkään kasvatuksena vaan sen puutteena. (KTTU komment 14)

Omista kasvattajista kerrottaessa kasvattajien asettaminen sukupolvi-en ketjuun tapahtuu siirtämällä kasvattajat uuteen rooliin, isovanhemmiksi. Tässä roolissa heidän vuorovaikutustaan ja suhdettaan lapsiin arvioidaan tai tarkastellaan uudestaan. Sellainen kasvattaja, jonka kasvattajuus on kertojan tarkastelussa kyseenalainen ja traumaattinenkin, tuodaan esille onnistujana seuraavan sukupolven kanssa, isovanhempiana:

(---) isä oppi olemaan lasten kanssa vasta saatuaan lastenlapsia. Vaarina hän vasta osasi antaa rakkautta lapsenlapsilleen ja he olivat hänelle rakkaita ja tärkeitä. (KTTU 31)

Kun sain omia lapsia, suhde isääni läheni. Lapseni ovat tärkeitä papalle ja pappi jaksaa puuhata varsinkin poikani kanssa kaikenlaista. (KTTU 13)

Tunteista meillä ei puhuttu, lapsuuden jälkeen halaaminen jäi. Nyt kun vanhempani ovat vanhoja, isä on kuin eri ihminen tuonkin asian suhteen. Minun lapsiani hän halaa ja hellii aina kun he tapaavat ja pois lähtiessä – minun on vaikea halata vanhempiani niin, että se tuntuisi luontevalta (KTTU 13)

Isä nähdään ja tuodaan esiin jälkimmäisessä esimerkissä oppijana: hän joka ei osannut olla ja toimia omien lastensa kanssa niin kuin kertoja olisi toivonut eikä osannut osoittaa rakkauttaan, ”oppi” sitä lastenlastensa kanssa. ”Oppiva isä” on kerronnassa ymmärtämisen strategia: kehittyvänä, muuttavana hän ei ole jäänyt ennalleen ja voi jopa tarjota korvaavan kokemuksen. Tarinan jatkaminen kerrottavana olevasta ajankohdasta eteenpäin – tässä sen ulottaminen oman koetun kasvatuksen kertomisesta isään isovanhempiana – on kerronnallinen valinta, jota ohjaa menneisyyttä tarkastelevan, ”kaikkietävän” kertojan tarve kertoa loppuun asti varsinaiseen päätarinaankin (”Miten minut on kasvatettu”) liittyvä toinen tarina (”Millainen isäni oli kasvattajana”). Sillä on oma kaarensa ja loppunsa ja se voisi toimia itsenäisenä tarinana. Samalla omaan kasvatukseen liittyvä kokemus tulee, jos ei ymmärretyksi, niin ainakin hyväksytyksi ja asetettua siten paikalleen kokemusten jatkumossa.

Kasvattajuuden ketjuttavaan kerrontaan kuuluu, että omat vanhemmat esitetään mahdollisina isovanhempina silloinkin, kun omia lapsia ei vielä ole. Kun muistot vanhemmista kasvattajina ovat hyvät, heidät halutaan kuvitella seuraavaan rooliin, jossa heillä olisi vielä paljon annettavaa. Näin se hyvä, joka liittyy itse koettuun kasvatukseen, halutaan varmistaa säilyväksi ja siirtyvän eteenpäin. Hyvän ymmärtäminen merkitsee tarvetta sen säilyttämiseen ja ja-

kamiseen. Tämän ilmaiseminen puolestaan merkityksellistää osaltaan omaa, hyväksi koettua kasvatusta:

Oivalsin sen, että olen ollut etuoikeutettu, sillä olen saanut elää hyvän ja turvallisen lapsuuden. Olen vieläkin läheisissä väleissä vanhempieni kanssa. Haluaisin omille lapsilleni yhtä hyvän lapsuuden. Omista vanhemmistani tulisi ihanat isovanhemmat, joilla on paljon annettavaa lapsenlapsilleen. (KTTU 3)

Tällä omien vanhempien kuvittelulla isovanhempina ilmaistaan vanhempien merkitystä ja heidän arvoaan kasvattajina. Hyväksi koetun kasvatuksen ja vanhemmuuden ymmärtäminen saa kirjoittajan ketjuttamaan itsensäkin kasvattajien ketjuun siten, että hän tuo esille itsensä mahdollisena isovanhempiana, kasvattajuuden seuraavana vaiheena. Kokemus omista vanhemmista oman kasvattajuuden tukijoina herättää toiveen itsestä vastaavanlaisessa roolissa, kun omilla lapsilla on lapsia:

Olen myös hyvin onnellinen ja kiitollinen siitä, että näin aikuisenakin minulla on hyvät ja tiiviit välit vanhempiini ja äitini on minulle hyvin läheinen. Hänen kanssaan on voinut puhua asioista omasta lapsuudestani, sekä hän on auttanut ja tukenut minua omien lasteni kasvatuksessa. Toivottavasti saan joskus olla mukana myös siinä elämäntilanteessa, kun omista lapsistani on tullut vanhempia. (KTTU 29)

Kasvattajuuden ketjun vaikuttavuuden ilmenemismuotoina omassa kasvattajan arjessa kuvataan kokemuksia, joissa kirjoittaja huomaa puhuvansa kuten omat kasvattajansa ja käyttävänsä jopa heidän äänenpainojaan. Edellisen sukupolven vaikutus ilmenee ”moniäänisyytenä” varsinkin kriittisissä ja hankalissa kasvatustilanteissa, jolloin kirjoittaja on huomannut toimivansa kuten omat vanhemmat aikanaan ja sanoneensa kuin oman äitinsä tai isänsä suulla jotain sellaista, mitä on ehkä päättänyt kasvatettavana ollessaan olla kasvattajana itse sanomatta. Edellisen sukupolven tapa sanoa kertoo kirjoittajalle niihin liittyvistä, lapsena opituista asenteista tai syvälle juurtuneista toimintatavoista:

Kirjoittaessa tuli jälleen todetuksi, että asenteet jotka on opittu jo lapsena seuraavat sitkeästi mukana myös aikuisiällä. Monet äänenpainot joilla sanon asioita ja asioista, huomaan tulevan kuin suoraan isäni, äitini tai ukkini sanomina. Tämä näkyy hyvässä ja ikävä kyllä myös pahassakin. (KTTU 24)

Joitakin asioita olenkin tehnyt täysin toisella tavalla ihan tietoisesti, mutta on tilanteita joissa kauhukseni huomaan puhuvani oman äitini tai isäni äänellä lapselle. Esimerkiksi ollessani joskus vihainen tai yleensäkin ne ti-

lanteet eivät ole kovin positiivishenkisiä. --- "Montako kertaa mun pitää sanoa tästäkin asiasta. "Sama nalkutus purkautuu huulilta jo ennen kuin ehtii miettimään mitä sitä sanoo. (KTTU 13)

Eletystä kertominen on aineistoni teksteissä paljolti edestakaista liikettä menneen ja nykyisyyden välillä ja tulevaisuutta koskevia ennakoiteja ja toiveita. Menneessäkin on monta "mennyttä", erilaisia menneen aikatasoja ja kerrostumia, jotka näkyvät kerronnassa esimerkiksi aiemmin menneisyydessä tehtyinä päätösinä, joiden toteutumista ja toteutumattomuutta tarkastellaan, tai arveluita ja tulkintoja siitä, mitä ennen eletyn kokemusta on tapahtunut.

Pauliina Latvala (2005, 83, 231) on tulkinnut kertomusten aikatasojen vaihtelun kerronnan tehokeinoksi suvun muistitiedon kerronnassa. Tuolloin imperfektiä on yleensä käytetty itse kertomuksissa, preesensia omien ajatusten ilmaisussa ja tulkinnassa. Dramaattisella preesensillä luodaan silminnäkövaikutelma lukijalle. Jyrki Pöysän (2003, 155, 157) mukaan aikatasojen vaihtelu on yhteydessä esittävyden ja puheenomaisuuden vahvistamiseen. Aineistoni teksteissä ei eletyn elämän esittävyys ole samassa asemassa kuin perinteen keruuseen liittyvissä keruuvastauksissa, jotka on lähetetty arkistolle ja joiden aihekin – esimerkiksi Suvun suuri kertomus – on voinut ohjata esittävyden korostumiseen. Koska aineistoni tekstit on toimitettu kuitenkin lukijalle, opettajalle, esittävyys on myös niiden kirjoittajilla ollut jollain tavalla mielessä. Silti aikatasojen vaihtelu on aineistossani eniten kytköksissä pyrkimykseen ymmärtää omia kokemuksia rakentamalla ymmärrettävyyttä aikatasojen edestakaisen liikkeen avulla. Eletyn kokemuksen tuominen nyky-aikaan on keino verrata, mitata ja suhteuttaa kokemustaan ja siten rakentaa sen ymmärrettävyyttä sekä itselle että lukijalle. Kirjoittajat eivät tyydy vain kokemustensa selostamiseen, vaan niiden tulkinta ja ymmärrettävyyden rakentaminen ovat keskeisiä.

Menneestä kerrottaessa kerrontahetki on aina läsnä, vaikka se ei tekstissä näkyisikään aikamuotojen vaihteluna. Aikamuotojen vaihtelu on näkyvä merkki menneen ja nykyisen vuoropuhelusta. Elettyä tulkitaan, arvioidaan, kyseenalaistetaan ja pohditaan nykyhetkestä käsin, nykyhetken käsitteillä. Kirjoittajat eivät tyydy vain menneen kuvaamiseen menneessä, vaan mennyt tuodaan nykyhetkeen tarkasteltavaksi. Aikatasojen vaihtelu on merkittävä reflektoinnin keino kokemusten ymmärtämiseksi.

4.2.2 Yksiulotteisuus ja vastakohtaparit henkilökuvauksissa

Omasta elämästään kirjoittavan on löydettävä käsillä olevasta aiheestaan tarkastelukulma ja sen lisäksi saatava tuohon tarkastelukulmaan kuuluvat asiat aseteltua tarkoituksenmukaisesti kuvattaviksi ja kerrottavaan muotoon. Aineistoni teksteissä on tuskin kyse kuitenkaan tietoisesta kerronta-asetelman rakentamisesta, vaan pikemminkin eletystä elämästä siivilöityy jollain periaatteella kerrottavaksi kulloinkin kirjoittajan ja kirjoittamistilanteen kannalta merkittävin tai ylipäätään mahdollinen. Tuon menneestä valikoituvan kertomisen tapa on kiinnostavaa varsinkin silloin, kun kyse on moniulotteisista ja monitulkintaisista asioista.

Eletyn elämän kerronnassa ihmisten kuvaamista voi pitää kaikkein haasteellisimpana. Omaelämäkerrallisissa teksteissä päähenkilönä on kirjoittaja itse, mutta oman elämän tapahtumiin liittyy yleensä olennaisesti myös muita henkilöitä. Olen ottanut tässä henkilökuvauksen esille siksi, että elettyyn elämään olennaisesti liittyvien ihmisten kuvausta tarkastelemalla on nähtävissä, miten tarkasteluasetelma rakentuu ja miten se kytkeytyy reflektioon tekstissä. Aineistoni tekstit eivät keskity varsinaisesti ja pelkästään kuvaamaan elettyyn elämään liittyviä henkilöitä, mutta joissakin teksteissä muut ihmiset ovat olennainen osa menneen tapahtumia. Sellainen teksti on aineistossani *Miten minut on kasvatettu*. Kun kertoo koetusta kasvatuksesta, ei voi välttyä kertomasta samalla kasvattajista. Jokaisessa näissä teksteissä kuvataan vanhempia ja usein myös isovanhempia kasvattajina, niin että näitä henkilökuvia voi tarkastella kokonaisuutena ja verrata niitä toisiinsa. Muissa teksteissä muut henkilöt eivät ole yhtä keskeisesti esillä eivätkä kuvauksen kohteina. Vanhemmat ja isovanhemmat ovat omaelämäkerrallisesti hyvin merkittäviä, mikä jo sinänsä tekee henkilökuvauksen tarkastelemisen arvoiseksi.

Teksteissä henkilöhahmot ovat konstruktioita, jotka lukija kokoo erilaisista tekstuaalisista viitteistä (Rimmon-Kenan 1999, 49). Seymour Chatman (1993, 126–127) mieltää henkilöhahmon piirteiden paradigmaksi. Piirteet puolestaan ovat vakiintuneita ja pysyviä persoonallisia ominaisuuksia, jotka ilmenevät tai katoavat tapahtuman ja toiminnan kuluessa. Aineistoni omaelämäkerrallisissa teksteissä kuva henkilöistä syntyy useimmiten teksteissä esitetyistä suorista määrittelyistä, millainen kyseinen henkilö oli, ja määrittelyä seuraavista ja vahvistavista kuvauksista, esimerkiksi henkilön tavasta toimia.

Teksteissä kerrotut kasvattajat ovat ”muistojen” henkilöitä. Vaikka he saattavat olla elossa kerrontahetkelläkin, niin se, mitä heistä kerrotaan, liittyy menneisyyteen, muistikuviin ja muistoihin. Henkilökuvaus on siis jo siitä syystä monella tavoin välittynyt: kyseessä on aikuisen kertomasta ja tulkitsemasta, lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvän kokemuksen kautta hahmottuvista henki-

lökuvista. Aineistoni henkilökuville on ominaista kolme seikkaa: ne rakennetaan vastakohtien avulla, ne ovat luonteeltaan yksiuotteisia "tyyppikuvia" ja niiden muotoutumisen taustalla näyttää vaikuttavan voimakas kulttuurinen ohjaus. Myös Anni Vilkkon (1997, 197-198) on huomannut naisten omaelämäkertojen äiti- ja isähahmojen stereotyyppisyyden. Vilkkon on analysoinut äitejä ja isijä käsitteleviä muistokuvauksia naisten omaelämäkertoista ja todennut vanhempien tarkan ja monipuolisen kuvaamisen sijasta aineistonsa kirjoittajien tavoitteena olevan enemmänkin ilmaista jotain siitä suhteesta, joka päähenkilöllä on vanhempiinsa. Vilkkon mukaan äiti- ja isähenkilöistä rakentuu tekstiin sirpalemainen hahmo, joka jää lukijalle varsin hämäräksi. Vilkkon analysoimat tekstit on kirjoitettu 1990-luvun molemmin puolin, siis yli kymmenen vuotta aiemmin kuin oman aineistoni tekstit, ja hänen aineistonsa kirjoittajat ovat olleet keski-ikänsä 40-50-vuotiaita, 40-luvun lopulla ja 50-luvun alussa syntyneitä. Oman aineistoni kirjoittajista suurin osa on yli kymmenen vuotta Vilkkon aineiston kirjoittajia nuorempia, 60- ja 70-luvuilla syntyneitä. Myös minun aineistoni kirjoittajat ovat naisia, sillä miesten tekstejä ei kasvatusta koskevasta aiheesta ole.

Miten minut on kasvatettu -teksteissä kasvattajiksi mainitaan useimmiten molemmat vanhemmat, mutta teksteissä äiti esiintyy enemmän kuin isä tai isää ei mainita erikseen lainkaan⁷, vaan hän sisältyy "vanhempiin". Kasvattajat tekijöinä katoavat toisinaan passiivimuotoiseen ilmaisuun, jolloin kasvattajaa tärkeämpää on se, mihin on kasvatettu ja ohjattu ("*minut kasvatettiin ja kannustettiin jo varhain omatoimiseksi*"; "*meille luettiin paljon*"; "*kotonani korostettiin, että ---*").

Isä kuvataan yleensä äitiä tiukempana ja ankarampana. Vähemmistönä ovat teksteissä lempeät isät. Lempeään isään liitetään omien tarkoitusten toteuttamisen mahdollisuus. Kertojina ovat tällöin tyttäret. Lempeän isän vastapoolina on äiti, johon ei ole voinut vaikuttaa samalla tavoin kuin isään ja jota on pitänyt totella:

Isäni on lempeä mies. Sain istua yllin kyllin sylissä ja meillä oli paljon mukavia juttutuokioita. Myöhemmin muistan kuinka käytin hyväkseni isän kiltteyttä, sillä koulun poissaolotodistukset oli aina helpompi allekirjoittaa isällä kuin äidillä. (KTTU 20)

Varsinkin äiti on ollut se, jota on täytynyt totella. Isä on aina ollut ns. helppo tapaus. Eli hänet on voinut kietoa pikkusormensa ympäri helpommin kuin äidin ja puhua ympäri helpommin kuin äidin. (KTTU 26)

⁷ Vilkkon omaelämäkertojen eloisissa muistokuvauksissa isä esiintyy äitiä useammin. Vilkkon selittää tätä äidin läsnäololla kaikkialla tytärten elämässä arkipäiväisenä, samanlaisena ja taivoittamattomana (Vilkkon 1997, 200-206)

Tekstien isät ovat luonteeltaan ja menettelytavoiltaan erilaisia kuin äidit; he ovat äitien vastakohtia. Siinä missä äiti on ymmärtäväinen, joustava, lempeä ja kärsivällinen, isä on jäykkä, juro, kova, vetäytyvä ja temperamenttinen:

Kotona äitini oli isää ymmärtäväisempi ja pehmeämpi, hänen kanssaan oli helpompi keskustella, neuvotella ja sopia asioista. Useinkaan hän ei korottanut ääntään, vaikka olisi syytä ollutkin. Hän jaksoi olla kärsivällinen ja huolehtiva. (---) Isäkin on mainio mies, tosin jäykempi, temperamenttisempi ja jurompi kuin äitini. (KTTU 16)

Isä oli kasvattajana kovempi. Antoi tarpeen vaatiessa ympäri korvia niin, että tuntui. Huusi ja meuhkasi. Isä hankki meidän arvostuksemme sillä tavalla. Äiti taas oli yleensä hiljaisempi, yritti nästisti puhua asioista ja neuvoa miten meidän pitäisi elää. (KTTU 17)

Äiti oli perheen koossa pitävä, hän oli ahkera, rehellinen ja kaikkien kanssa toimeen tuleva. Luonteeltaan hän oli iloinen ja seurallinen kun taas isä oli hiljainen sulkeutunut. (KTTU 31)

Kun vanhempien ominaisuuksiksi valikoituvat tietynlaiset, menneisyyden kasvatustilanteista muistettut ja valikoidut dominoivimmat piirteet, jotka vastakohtaisina erottavat kirjoitetun isän ja äidin toisistaan, tulee isästä ja äidistä tekstin henkilöahmoina yksilolotteisia, tietynlaisia tyyppisiä tai karikatyyrejä (esim. "ymmärtävä äiti", "ankara isä"). Näiden yksilolotteisten, ominaisuuksista ja niiden vivahteista riisuttujen ja kehityksessään pysäytettyjen tyyppikuvien avulla kirjoittaja voi tarkastella omaa lapsuudenperheensä kasvatuksellista asetelmaa joutumatta ottamaan huomioon monenlaisia, henkilöiden toiminnassa ja ratkaisuisissa yhtä aikaa vaikuttavia ja olemassa olevia tekijöitä. Siten analysointi ja johtopäätösten tekeminen on mahdollista tai ainakin helpompaa. Kertomakirjallisuuden tutkimuksessa henkilöahmoista on käytetty muun muassa nimitystä litteä (flat) erotuksena täyteläisestä (round), kun on tarkoitettu yhden ominaisuuden varaan rakentuneita temperamentteja, karikatyyrejä ja tyyppisiä. Tällaisia henkilöahmoja voidaan luonnehtia yhdellä lauseella. Lukijan on helppo tunnistaa ja muistaa ne, koska ne eivät kehity ja muutu toiminnan edetessä. (Rimmon-Kenan 1999, 54.) Oman eletyn elämän kerronnassa yksilolotteiset henkilöahmot ovat keino tarkastella muuten monimutkaisia asioita ja tehdä niistä yksiselitteisempiä. Kerronnan saa etenemään, kun sitä ei pysäytä juuttumalla yksityiskohtaisempaan, monivivahteisempaan ja -ulotteisempaan tarkasteluun.

Tekstien tyypillisin äiti on hellä, huolehtiva, rakastava, lempeä, herkkä, lämminsydäminen, ääntään korottamaton ja iloinen. Kun tekstien äiti on läheinen, isä on pelottava. Hän on vihainen ja mielipiteiltään ehdoton eikä hänen

hyväksyntäänsä ole aina helppoa saada osakseen. Isää on miellytettävä, että saisi hänen kiitoksensa. Hyväksynnän hankkimisessa ja miellyttämisessä lapsella, työllä, on ollut tarkoitushakuiset keinonsa:

Minulla oli paljon läheisemmät välit äitiini, isääni saatoin jopa hiukan pelätä. Hänellä oli joistakin asioista aika jyrkät mielipiteet, sen lisäksi hän teki paljon töitä ja tuntui vihaiselta ja pelottavalta. Isälle ei sanottu koskaan vastaan, isän sana oli laki. Halusin miellyttää isääni ja yritin tehdä monia asioita hänen mielikseen. Urheilumenestykset olivat sellainen asia joita hän arvosti, niinpä osallistuin moniin kilpailuihin vain, että olisin saanut kehuja isältäni. Osasin piirtää hyvin ja isän mielipide oli tosi tärkeä jos hän sattui piirroksiani kehuaan. Jätin monesti "vahingossa" töitäni näyttelle ja olin ylpeä jos hän kehui niitä. (KTTU 13)

Teksteissä isän rooli tuomarina ja rankaisijana korostuu. Koska kyseessä oli nimenomaan koettuun kasvatukseen liittyvä kerronta, ovat vanhempien kerrotut ominaisuudet valikoituneet kasvatuksen näkökulmasta ja roolitukset tulleet jaettua sen mukaan. "Isän sana on laki" ja isän osuus kasvatuksesta on kurin pitäminen ja kurinpidon täytäntöönpaneminen:

Isä oli se joka jakoi meidän perheessä rangaistuksia. Koivurannan herra oli kuulemma oven yläpuolella, jolla sitten peloteltiin meitä. --- Isä tuli hurjana hankien poikki hakemaan minua. Hän oli tosi vihainen. Isä ei sietänyt minkäänlaista tottelemattomuutta. Minä sain kahlata haaroja myöten lumessa, isän perässä. Koko matkan isä motkotti minulle. Perillä sitten odotti Koivuniemen Herra. Sinä iltana ei ollut mukava istua kuumassa saunassa. (KTTU 10)

Äitini oli lempeä, ja isä koetti saada meitä "ruotuun", minua varsinkin rangaistuksella (KTTU 36)

Kerrottuihin isiin liittyy pelko ja kunnioitus. Isä on pelottava. Isän vihaisuutta pelätään ja isällä pelotellaan. Äitikin saa voimansa isästä, ja äitejä kuvataan isällä pelottelevana ja kurituksen isälle delegoineena:

Isä on ollut ehdoton auktoriteetti ja viimeinen pelote koivuniemen herran jälkeen. (KTTU 32)

Kysyin myös äidiltäni, miksei hän koskaan rankaissut meitä. Hän aina uhkaili meitä isän kotiin tulolla. Hänen mielestään se kuului isämme tehtäviin. (KTTU 18).

Vitsaa saimme kun oikein olimme kiukutelleet ja riidelleet veljeni kanssa päivän. Äiti ei aina saanut meitä kuriin niin hän käytti isää tukenaan sanoen

”isä kun tulee kotiin saatte vitsaa”. Muistan että teimme jotain äidin aikana ja rangaistus tuli isän kädestä illalla hänen tullessaan töistä. Aika karmaisevaa kasvatusta, vaan totta ja ei kaiketi ainutlaatuista. (KTTU 17)

Äiteihin on liitetty teksteissä lähes poikkeuksetta vain positiivisia ominaisuuksia. Äideistä rakentuu teksteissä positiivisessa mielessä vahvoja vaikuttajia lastensa elämässä. Äitiä ihaillaan, ihmetellään hänen hyviä ominaisuuksiinsa ja äitiä kohtaan tunnetaan syvää myötätuntoa. Harvoja poikkeuksia ovat äidin kuvaaminen myös väsyneeksi ja ailahtelevaksi tai tiukaksi ja vaativaksi, samoin kuin viittaukset äidin epäjohtonmukaisuuteen ja liialliseen periksitavuuteen. Kuvaavaan on, että äidin problemaattisuuteen saatetaan viitata lyhyesti negaation kautta: ”äiti ei ollut helpoimpia ihmisiä”. Yhdessäkin tekstissä äidille ei olla vihaisia tai katkeria – korkeintaan ilmaistaan surua siitä, ettei äiti esimerkiksi kyennyt osoittamaan hellyyttä verbaalisti.

Paitsi että isää ja äitiä kuvataan usein vastakohtaisten ominaisuuksien avulla, myös isoäitien kuvaamiseen liittyy dikotomisuuksia. Varsin monessa tekstissä isovanhemmista kerrotaan kasvattajina tai heidät mainitaan lähipiiriin ja vaikuttajiin kuuluneina. Isovanhemmista isoäitiä mainitaan vain kahdessa tekstissä erikseen – muutoin isovanhemmista isoäiti on eniten kerrottu. Isoäidit kerrotaan kahdenlaisina: on ymmärtäväiset, viisaat ja turvalliset isoäidit ja toisaalta epäoikeudenmukaiset ja jopa julmat isoäidit.

Viisaat ja turvalliset isoäidit ovat osallistuneet aktiivisesti kasvatustyöhön ja heidän merkityksensä kasvatusvaikuttajina korostuu. Isoäiti on toiminut viisaasti ja diplomaattisesti, hänen elämäkokemuksensa on koitunut lapsen parhaaksi ja hänellä on ollut kyky tarjota turvaa ja rakkautta:

Isän äiti, XXX [mummon nimi] mummo on hoitanut ja kasvattanut meitä paljon. Minä olen saanut jostain syystä ison paikan hänen sydämessään. Häntä voisi kuvailla kalliona. Peruskallio joka ei koskaan järky tai katoa. XXX oli vahva ja oikeudenmukainen, Häntä ei pystynyt tai halunnut hämätä. Hänellä oli pehmoinen syli ja lämpimät silmät, eikä hänen vihansa ottanut koskaan valtaa, hän ei rankaissut mielivaltaisin perustein, eikä liian kovakouraisesti. Hän loi minuun elämänrohkeutta ja pysyvyyden tunnetta. Hän ei koskaan ottanut kantaa vanhempieni kasvatukseen. Mutta on jälkeinpäin ilmaissut ihmetyksensä joistain asioista. Toista mummonani en muista. Hän kuoli ollessani viisi vuotias. Mutta olen kuullut, että hän myös hoiti minua paljon ja usein yhdessä XXX mummon kanssa. (KTTU 32)

Äiti oli pääasiallinen kasvattajani, kun olin ihan pieni. Hän joutui kuitenkin lähtemään töihin ansaitsemaan rahaa jo varhain ja olin noin vuoden ikäinen kun aloin olla päivät äitini äidin XXX mummun luona hoidossa. Mummu olikin elämäni suurimpia vaikuttajia, maalaisjärjellä varustettu, paljon nähnyt yhdeksän lapsen äiti. Kovaan työhön ja perheen talouden ja

karjan hoitamiseen tottunut maatalon emäntä, jolla oli sydän paikallaan ja aina aikaa meille lapsenlapsille, joita oli siihen aikaan yhteensä jo kaksitoista. [kertoo pitkästi mummustaan] (KTTU 11)

Viisaat, hyvät isoäidit ovat monitaitoisia käytännön osaajia, joiden elämämpiiri on maaseudulla. Monitaitoinen isoäiti tarjoaa lapselle mahdollisuuden osallistua erilaisiin töihin:

Joka kesä kävin mummon ja papan luona XXX paikkakunnalla 250 kilometrin päässä kotoa viikon, kaksi kerrallaan. ---Mummolassa hoidin kasvi- maata ja kitkin juurikasta, uin ja kävin heinätöissä ja mummon apuna lypsyllä eli olin mukana kaikissa mahdollisissa maatalontöissä. --- Mummolan kesien hohto ei kuitenkaan koskaan haalistunut suhde mummooni säilyi hyvin läheisenä läpi aikuisiänkin. (KTTU 29)

Viisaiden, turvallisten ja oikeudenmukaisten isovanhempien vastakohta on epäoikeudenmukainen ja jopa julma isoäiti. Tällaiset isoäidit ovat vähemmistönä, vain kahdessa tekstissä, mutta koska ne eroavat tyypillisestä isovanhempien kerronnasta, ne havainnollistavat isoäitien kerronnan kahtalaisuutta selkeällä kontrastillaan. Ihanteelliseksi kerrotun isoäidin vastakohta on vertaileva ja arvosteleva isoäiti. Kokemus on lapsen, mutta vasta aikuisena kirjoittaja on ymmärtänyt, mistä on ollut kysymys.

Vertailu oli kovaa ja hyvin epäoikeudenmukaista. Tämänkin asian olen kyläkin ymmärtänyt vasta vanhempana. Vertailu ei niinkään tullut ydinperheestäni vaan mummiltani, jonka kanssa vietin lähestulkoon kaikki lomani. Mummillani oli myös tapana arvostella perhettäni väliin hyvin kovinkin ottein ja kulttuurina oli aina löytää syntipukki jostain. Joko syntipukki oli minun perheeni tai sitten serkkujen perhe. Aina joku tai jokin oli mummini mielestä huonosti. Äitiäni hän soimasi mielellään ja muistan, että se ei todellakaan tuntunut hyvältä. (KTTU 19)

Lojaali, puolueeton ja tasapuolinen isoäiti on kerrotuissa kokemuksissa taustaoletuksena. Tästä ihanteesta poikkeava vertaileva ja erityisesti äitiä arvosteleva isoäiti on kokemuksena raskas, ja niin isoäiti jää kerronnassa vain tämän ominaisuutensa varaan. Tämä näkyy erityisen selvästi tekstissä, joka rakentuu useammasta kerrotusta kasvatusmuistosta.

Henkilöhahmojen kuvaukseen kätkeytyy siis olettamuksia. Merkilläpantavaa on, että kasvatuskertomuksissa olettamukset liittyvät etenkin naisiin: oletus "hyvästä" isoäidistä ja äidistä on lähtökohta. Äiteihin liittyy vahva oletamus kodin hyvän hengen luomisesta, mikä näkyy lausumissa epäsuorasti ("*äitini ei ollut mikään kodin hengetär*") tai suorasti ("*Äitini oli kotiäitinä koko minun*

elämäni ajan, olemme siis kasvaneet kodin lämmössä pienestä pitäen”). Isää ei luonnehdita kodin hengen tai lämmön luojaksi eikä teksteissä näy sellaisia isään kohdistuvia olettamuksia silloinkaan, kun isästä kerrotaan myönteiseen sävyyn. Äitien luoma kotoisuus, kodin henki on teksteissä yhteydessä äitien käytännöllisiin toimiin ja hänen läsnäoloonsa niiden yhteydessä. Äidit on yleensä kerrottu kodin toimijoina, niin että heidän kasvatustyönsäkin tapahtuu kotitöiden ohessa ja kautta. Kotitöitä tekevä äiti on muistoissa lapsen kokemana vahvasti läsnä:

Ensimmäiset mielikuvat lapsuudestani ovat aina samat. Äiti, joka tekee omia askareita ja minä olen siinä mukana. En ehkä osallistu töihin mutta läheisyyden tunne on vahva. Emme keskustele paljoakaan mutta äitini olemassaolo riittää minulle. Tunnen että hän osaa niin paljon ja katselen hänen tekemisiään. Voihan olla että omaksuin monta hyvää työtapaa jo silloin. (KTTU 5)

Äitini oli kotona ja hoiti eläimet ja laittoi ruokaa perheelle hoitaen meidät siinä sivussa. Äidin muistan lapsuudestani pullantuoksuksena.(KTTU 18)

Tyypillistä tekstien vanhemmille on, että heidät on kerrottu hyvin samaan tapaan kaikissa teksteissä. Vanhemmat eivät ole persoonallisuuksia, vaan he tulevat tarkastelluiksi äidin tai isän roolin toteuttajina, vanhemmuuden toimijoina, joiden ominaisuudetkin määrittyvät tuon toimijuuden kautta. Kirjoittamisen teema luonnollisesti ohjasi tarkastelemaan vanhempia nimenomaan kasvattajina. Tarkastelutapaa ohjaa paljolti sellainen kasvattajuuden katsanto, joka on kerrontahetken kasvatusnäkemykselle ja -keskusteluille tyypillinen. Kerrotut kasvattajat ohjautuvat teksteissä usein mainittujen ”rajojen ja rakkauden” toteuttajiksi tai heidän toimiaan tarkastellaan suhteessa niihin riippumatta siitä, onko koetun kasvatuksen aikana puhuttu rajoista ja rakkautesta tai ylipäättään kasvatuksesta ja sen periaatteista mitään. Samantapaista kulttuurista taustaa ja siihen liittyviä odotuksia vasten kerrottuina henkilökuvat muistuttavat toisiaan. Kokemukset ovat yksilöllisiä kuten kokemuksiin liittyvät henkilötkin, mutta kerrottuina yksilöllisyys kapenee.

Kerronta-asetelmaan vaikuttaa tietty kulttuurinen ohjaus (sen lisäksi, että tehtävänanto ohjaa kerrontaa). Sen voi olettaa olevan erityisen voimakas tietyistä aihepiireistä, kuten juuri kasvatuksesta, kirjoitettaessa. Kun mennyt merkityksellistyy nykyhetkestä käsin, nykyisyys lukitsee menneen ”vapaata” tarkastelua ja tekee menneestä kerrottuna määrämuotoista konstruktiota. Yksiulotteisiksi kerrotuilla henkilöahmoilla on oma tarkoituksenmukainen tehtävänsä menneen tarkastelussa: ne ovat kokemusten kertomisessa valmiina, ikään kuin paperinuket, joita voi liikutella siinä asetelmassa, jossa tar-

kastelun kohteena on henkilökohtainen kokemus. Henkilöt eivät ole pääasia ja riittääkin, että he esiintyvät tekstissä vain joidenkin ominaisuuksiensa ja piirteidensä varassa. Pääasia on oma kokemus, joka on saatava tarkastelun alle, kerrotuksi ja ymmärretyksi. Tällainen kerronnan tapa sulkee pois reflektiivisyyden ilmaisusta sellaisessa mielessä, joka antaisi mahdollisuuden vaihtoehtoisiin tulkintoihin, mutta mahdollistaa kokemuksen tarkastelun ohi kaiken sen monimutkaisuuden, joka todellisuudessa liittyy ihmisiin ja ihmisten toimintaan. Tarvitaan tämä yksinkertaistaminen, jotta kirjoittaja ei jäisi kerrottavansa kanssa umpikujaan, moneen suuntaan haaroviin tulkintoihin, vaan saisi luotua eletyn elämänsä kokemuksiin tolkkua.

4.2.3 Kertojan ja kerrotun välimatkan säätely

Analyysini alkuvaiheessa luokittelin aineistoni tekstit erilaisten kertoja-asemien mukaan. Luokittelu perustui siihen, millaisesta asemasta käsin ja millaisella kertojanotteella eletystä elämästä kirjoitettiin. Luokittelun merkitys oli analyysin kannalta siinä, että se auttoi minua huomaamaan, että kerronnan tavat ovat yhteydessä vaikutelmaan tekstin reflektiivisyydestä. Muodostuneet luokat jaottelin edelleen "reflektiivisiin" ja "vähemmän reflektiivisiin". Syntyneistä luokista reflektiivisiä tekstin piirteitä sisältyy vain vähän vakuuttuneeseen, vakuuttelevaan, määrittelevään, tarinoivaan, raportoivaan ja eläytyvään kerrontaan. Reflektiivisiä piirteitä taas on neutraalisti, tunteikkaasti tai realistisesti selostavassa, muistelevassa, arvioivassa, kommentoivassa, neuvottelevassa ja selittävässä kerronnassa.

Luokittelu ei vielä sinänsä johtanut pitemmälle, mutta huomiotani kiinnittivät sellaiset kerronnan tavat, jotka näyttivät edustavan ääripäitä kertojan ja kerrotun välisen suhteen kannalta. On siis kerronnan tapoja, joissa kertoja etäistää kerrottavansa – myös menneen minänsä – välimatkan päähän tarkasteltavaksi, ja toisaalta sellaista kerrontaa, jossa kertoja eläytyy täysin kerrotun minän tilanteeseen menneessä. Huomasin reflektiivisyyden olevan kytköksissä tähän. Anna-Leena Siikala (1980, 86) on käyttänyt kertojanotekäsitettä, jolla hän viittaa nimenomaan kertojan suhtautumiseen kerrottavansa, mikä puolestaan ohjaa esittämisen tyyliä. Siikalan kertojatypologia etäistäväan, sisäistäneeseen ja läheistäväan kertojaan koskee suullisen pe-

rinteen kertojia⁸. Se perustuu kertojien pyrkimykseen säädellä perinteen ja kertojan minän välistä etäisyyttä kerronnassaan. Kertoja saattaa esimerkiksi kaventaa minä-etäisyyttä lisäämällä perinneaiheeseen omakohtaista kokemusta, niin että tällaiselle läheistävälle kerronnalle on ominaista assosioivuus, tulkitseminen ja selittäminen. Perinteen sisäistäneen kertojan kerronnasta ei minä-etäisyyttä voi lainkaan havaita. Etäistävälle kerronnalle on puolestaan tyypillistä, että kertoja etäännyttää kerrottavansa tarinan- tai kaskunomaiseksi silloinkin, kun on kyse häntä lähellä olevista asioista. (Siikala 1980, 87–91; Siikala 1984, 160–188.)

Siikalan typologiassa on kyse perinteen ja kertojan suhteesta kerronnassa, mutta samat käsitteet sopivat kuvaamaan kertojan ja kerrotun suhdetta omaelämäkerrallisessa ja omasta kokemuksesta kertovassa tekstissä. Kertoja voi etäännyttää tai sisäistää kerrottavansa ja näillä kummallakin suhteen luomisen tai välimatkan tuottamisen tavalla on aineistossani yhteyttä tekstin reflektiivisten piirteiden esiintymiseen ja siihen, mitä kommentaareissa kerrotaan kirjoittamisen kokemuksesta.

On syytä mainita, että vaikka en erottelekaan omaelämäkerrallisesta tekstistä kertojaa minään erillisenä sinänsä kuten fiktiivisessä tekstissä, niin tekstin kerronnan tapaa analysoidessani kertojan käsite on kuitenkin käyttökelpoinen ja viittaa sillä nimenomaan tekstistä välittyvään minä-kertojaan, en kirjoittajaan. Kerrontaa voi silloin tarkastella siitä näkökulmasta, miten ja missä määrin kertoja ja kerrottu minä asettuvat identtisinä päällekkäin, millainen näiden välimatka on ja mitä se tuottaa. Dorrit Cohn (1978, 143–144) on jäsentänyt kertojan ja kerrotun minän päällekkäisyyttä tai sen poikkeamaa menneisyyteen liittyvässä minä-kerronnassa sopusointuiseksi (consonant self-narration) ja riitasointuiseksi (dissonant self-narration) kerronnaksi. Sopusointuisessa minä-kerronnassa syntyy vaikutelma nykyisyyden ja menneisyyden minän identtisydestä, niin ettei kertoja tee eroa nykyisen ja menneisyyden minän välillä. Riitasointuisessa minä-kerronnassa kertoja kertoo menneestä minästä aivan kuin eri henkilöstä.

Kun tarkastelin jaottelemiani ”reflektiivisiä” ja ”vähemmän reflektiivisiä” kerronnan tapoja aineistostani, huomasin, että samaan, vain vähän reflektiiviseen kerronnan tavan luokkaan sijoittuvat sellaiset kerronnan tavat, joille on tyypillistä etäistäminen ja toisaalta äärimmäinen sisäistyneisyys. Eläytyvässä kerronnassa, jossa kertoja kertoo ”suoraan menneestä” menneisyyden minänä, ovat kertoja ja kerrottu minä identtisiä, päällekkäisiä Aineistossani tällai-

⁸ Pauliina Latvala (2005, 40–43) on soveltanut Siikalan typologiaa suvun muistitietoa koskevien keruutekstien tutkimiseen ja liittänyt etäistämisen ja läheistämisen tekstin vuorovaikutukselliseen metafunktiioon. Etäistävä ja läheistävä ote ovat siten vuorovaikutuksellisenä keinona tekstissä, tekstuaalisena ratkaisuna, jota käytetään paitsi kirjoittajan ja historian välillä, myös lukijan ja kirjoittajan välillä. Etäistäminen ja läheistäminen voivat siis koskea kertojaa ja kerronnan kohdetta tai kertojaa ja lukijaa.

sessä kerronnassa ei ole reflektiivisiä piirteitä, samoin kuin ei raportoivassa ja tarinoivassa kerronnassa, joissa kertoja etäännyttää kerrotun minän loitomalle. Kiinnostavaa on, että kommentaarit kuitenkin kertoivat, että juuri tällaiset kerronnan tavat olivat tuottaneet kirjoittajassa voimakkaan ”jälkirefleksion” herättämällä pohdintaa ja tuottamalla elettyyn liittyvää oivallusta.

Kerronnan tavoista selostava kerronnan tapa on yleisin eletyn elämän ja oman kokemuksen kerronnassa. Se on yleensä luonteeltaan neutraalia, mutta siinä voi korostua vakuuttuneisuus, vakuuttelevuus, realismi tai tunteisuus. Neutraalisti selostavalle kerronnan tavalle on tyypillistä sen eräänlainen ”näkyttömyys”. Sitä, joka kertoo, ei ole tekstissä erityisesti näkyvillä eikä abstrahoitavissa kertojan ja kerrotun välimatkan perusteella. Seuraavassa tarkastelen sellaisia kerronnan tapoja, jotka ilmentävät selvimmin kertojan ja kerrotun välimatkaa. Esimerkkien avulla havainnollistuu se, millaisilla kerronnan tavoilla ja miten teksteissä voidaan tuottaa välimatkaa ja mitä merkitystä sillä voi olla reflektion ja reflektiivisyyden kannalta. Selvinä poikkeuksina aineistossani, mutta täysin mahdollisina ja ehkä joissain yhteyksissä yleisinkin kerronnan tavoiltaan ja tyyliltään ne tarjoavat havainnollisen näkökulman eletyn kokemuksen mahdollisiin kerronnan tapoihin ja reflektioon.

Kerronnan tavoista *humoristinen tarinointi, raportointi ja eläytyminen* ovat sellaisia, joissa kertojan ja kerrottavan välimatkan voi selvimmin havaita. Ensimmäinen esimerkkini on omista selviytymisstrategioista kertova teksti, jonka olen luokitellut tarinoivalla otteella kirjoitetuksi. Kerronnassa on ilmeikkyyttä ja huumoria ja teksti etenee jouhevasti ja nopeasti elämänvaiheiden kokemuksista kokonaisuutta luoden:

Ollessani kolmetoistavuotias keksin kuningasajatuksen, että maailman muuttaminen on jostain syystä jäänyt minun tehtäväkseni.(---) Arvaahan sen että koulutodistukset oli lempeimmänkin arvostelun mukaan arvoltaan WC-paperin veroisia. (---) Seuraavaksi halusin pois kotoa, sillä eihän siellä XXX:n perukoilla ollut sen aikaisen tiedon mukaan mitään tai ketään. (OS 24)

Kertoja tarkastelee kerrontansa kohteena olevaa nuoruuden minää realistisen koruttomasti ja kaunistelemattomalla huumorilla, joskin hyväntahtoisesti ja selvästi etäämmältä ja toisesta näkökulmasta kuin tapahtuma-aikana. Viitteen menneisyyden tarkastelusta toisesta näkökulmasta antavat muun muassa kohdat, jotka kirjoittaja on merkinnyt lainausmerkkeihin:

Puolustin itkevää koulusta pinnaavaa ystävätärtäni ”opettajien terroria” vastaan niin tehokkaasti, että oli hyvä etten lentänyt ulos sen aikaisesta keskikoulusta. (OS 24)

Lainausmerkkeihin merkitty viittaa tulkinnan muuttumiseen: se mikä kerrottuna aikana on tuntunut joltakin (esimerkissä opettajien terrorilta), ei kirjoittamisen hetkellä tunnukaan enää samalta tai ei tule tulkituksi samoin. Menneen tulkinnasta nykyhetkestä käsin kertovat myös menneen arvottamista sisältävät ilmaisut:

Murrosiän uho alkoi pikkuhiljaa vähetä, *mutta yritystä riitti kuitenkin kaikkeen älyttömään*, niin ettei kurssikaan oikein innostanut. (OS 24. Kurs. ALK)

Kun kirjoittaja ilmaisee menneisyyden menettelytapoja tai toimia vahvasti arvottavalla tavalla (*yritystä riitti kuitenkin kaikkeen älyttömään*), välittyy tekstistä se, miten kertoja suhtautuu kertomisen hetkellä ko. asioihin: ne eivät saa hyväksyntää.

Kun teksti tulkitsee eletyn elämän ja menneen minän jonkinlaisena – vaikka vihjauksilla ja huumoriin verhottunakin – kyse on menneen esittämisestä valmiina, eikä kokemuksen uudelleentulkinnalle tai vaihtoehtoisille tulkinnoille jää tilaa. Tässä tekstissä korostuu – ehkä juuri huumorilla tyylyttelyn vuoksi – menneen esittäminen jollekin toiselle. Eeva-Liisa Kinnunen (1993, 208–209) on tulkinnut naisten omaelämäkerroissa itsen kohdistuvan huumorin välimatkan ottamisena itsen. Kertoja tarkastelee silloin kuin ulkopuolinen jotain ominaisuuttaan ja asettaa sen laajempiin mittasuhteisiin. Huumorilla kertominen menneisyyden kipeistä asioista saattaa viestittää hänen mukaansa siitä, että kertoja on päässyt jo asian tunnekokemusten yli.

Esimerkin humoristiseen tarinointiin, joka tuottaa valmiiksi tulkittua, sujuvaa kuvausta, ei liity juurikaan reflektiivisiä piirteitä. Sen sijaan tämän saman tekstin kommentaari kertoo monipuolisesta kokemusten ja eletyn elämän arvioinnista ja johtopäätöksistä, jotka liittyvät edellä kirjoitettuun aihepiiriin. Kommentaari on paitsi kirjoittamisen ja kirjoitetun ja siihen liittyvien teemojen reflektiota, myös tekstinä reflektiivinen. Siinä asioita tuodaan esille eri näkökulmista, arvellaan ja epäröidään:

Omalla kohdallani tuli esiin sekin ajatus, että ei ole aina toivottomia tapauksia. ---

*Nyt tämän tiedon mukaan ajatellen ei nuo tapahtumat ole olleet niin maa-
ta kaatavia kuin silloin tuntui. (---)*

*Tajusin kirjoittaessani myös sen, kuinka pienestä on [kiinni] ihmisen elä-
män suunnan muuttuminen väärään suuntaa. (---)*

Toisaalta tapahtuma, joka pelasti minut suuremmilta vaikeuksilta oli (---)

Ehkä myös se, että olen perinyt (---)

Pärjäämistäni on auttanut sekin, että (---)

Joku tosiaankin on pitänyt huolen siitä ettei pahempaa ole sattunut (---)

(OS komment 24.Kurs. ALK)

Kommenttaari saa vauhtinsa varsinaisen tekstin kerronnasta. Se tyhjentää sen reflektion, joka voisi ilmetä reflektiivisinä piirteinä itse eletyn kokemuksen kerronnassa. Siitä, ettei kokemuksesta kertova teksti ilmennä reflektiivisyyttä, ei voi siis tehdä johtopäätöksiä, millaista reflektiota kertominen kirjoittajassa tuottaa. Sujuva, kokemusta jollekin lukijalle esittävä esitystapa voi tuottaa monipuolisen reflektion tekstin ulkopuolella.

Toinen etäisyyttä kertojan ja kerrotun välille tuottava kerronnan tapa on sellainen raportoiva kerronta, joka häivyttää ilmaisusta omakohtaisuuden, vaikka kyseessä on nimenomaan omakohtaisen kokemuksen kerronta. Tämäkin esimerkki on omista selviytymisstrategioista elämänkaaren varrelta. Raportoinnin tuntu syntyy passiivin ja ns. nollapersoonan käytöstä yksikön 1. persoonan asemasta⁹. Kertoja on minä, mutta nollapersoonan ja paikoin myös passiivin käyttö tuo vaikutelman siitä, että kertoja on asettunut etäälle kerrotusta minästä. Ilmaisuu ottaa etäisyyttä kerrottuun minään ja tarkastelee sitä ulkopuolelta.

Lapsuudestani minulla ei ole kovin tarkkoja muistikuvia, lähinnä joitain irrallisia tapahtumia vuosien varrelta. *Käytiin* kansakoulua, *mentiin* oppikouluun ja lopulta lukioon. (OS 25. Kurs. ALK)

Kun kirjoittaja käyttää passiivia, hän voi silloin viitata useampaan tekijään ja yleistää tekemisen silloin muitakin koskevaksi. Hän voi siis tarkoittaa esimerkiksi myös sisarusiaan ja ikätovereitaan, joiden kanssa hän kävi kansakoulua ja siirtyi koulumuodosta toiseen. Mutta on mahdollista, että on kyse vain yhdestä, kerrotusta minästä. Siihen viittaisivat perässä olevat virkkeet, jotka kuvaavat selvästi kerrotun minän tilannetta nollapersoonan käytöstä huolimatta:

Lapsuutta leimasi paljon XXX:n päihdeongelma, joka paheni vuosien myötä. Tästä *seurasii ongelman salailua* ja jonkinasteista eristäytymistä. *Melko lailla oli syrjäytynyt* silloisesta nuorisokulttuurista *eikä kavereitakaan juuri ollut*. Koki olevansa ylenkatsottu. (---)

Sitä vain selviytyi jotenkin päivästä toiseen, *eikä ajatellut* asioita kovin pitkälle. Viha ja sisuuntuminen olivat yksi selviytymiskeino ja eteenpäin vievä voima.

Ehkä minulla oli myös melko vilkas mielikuvitus, jonka turvin saattoi *menä* melkein minne vaan. (---)

Ensimmäistä kertaa *koki kuuluvansa* johonkin yhteisöön, ja että oli hyväksytty. Sai ikään kuin oman identiteetin, joka oli jossain määrin siihen asti puuttunut. Itsetunto kasvoi kohisten. (OS 25. Kurs. ALK)

9 Nollapersoonasta ks. ISK, 1284-1287

Nollapersoonan käyttö häivyttää minän kerronnasta ja tuo välimatkaa kertoja-minän ja kerrotun minän välille. Minä-tekijäisiä virkkeitäkin on välissä ja omistusliitteiset muodot kertovat, että kyse on kerrotun minän asioista, mutta passiivin ja nollapersoonan käyttö ovat siinä määrin yleisiä, että vaikutelmaksi syntyy raportoiva etäisyys. Kertoja on tarkkailuasemassa:

Selviytymisstrategiani oli tuolloin selviytyjän rooliin astuminen; ei ollut sellaista asiaa josta en olisi pystynyt kovalla yrittämisellä suoriutumaan. Kaikki langat *pidettiin* mahdollisuuksien mukaan omissa käsissä, ja näin *koitettiin hallita* yleistä kaaosta omassa mielessä. Oli raskasta, mutta toisaalta itseluottamus ja usko omiin voimiin kasvoi. (OS 25. Kurs. ALK)

Aktiivinen tekijä jää tekstissä taka-alalle muutoinkin: kerronnassa on ilmauksia, joiden mukaan asioita on tapahtunut ikään kuin ilman kerrotun minän aktiivista omaa toimintaa tai valintaa. Harrastus on 'alkanut' niin kuin opiskelun, avioero 'on tullut', uusi maailma 'avautunut' ja ammatilliset vahvuudet 'löytyneet':

Yksi arjen jaksamisessa auttanut asia oli myös *tuolloin alkanut* XXX harrastukseni, joka on jatkanut aina näihin päiviin asti. (---)
XXX avioliittovuoden jälkeen *tuli viimein ero*, mikä alkujärkytyksen jälkeen sujui melko sopuisissa merkeissä. Tähän samaan, jonkinlaiseen murrosvaiheeseen, *ajoittui* myös XXX ja uuteen ammattiin *opiskelun alkaminen*. (---)
Opiskelun myötä *avautui* kokonaan uusi maailma, ja sen myötä jouduin myös paljon käymään läpi menneisyyttäni. Osittain tähän liittyen *löytyivät* myös ammatilliset vahvuuteni ja uusi työ heti koulun jälkeen. (OS 25. Kurs. ALK)

Raportoiva kerronnan tapa ei ilmennä reflektiivisyyttä. Teksti on elämänsä tiivistettyä esitystä, johon on poimittu vain aiheen kannalta olennaiset asiat. Teksti muistuttaa koostetta, jossa kerrottava on siirretty tarkastelualueelle. Myös tämän tekstin kommentaari paljastaa, että vaikka varsinaisessa tekstissä ei ole reflektiivisiä piirteitä, kirjoittajan "jälkitila" varsinaisen tekstin kirjoittamisen jälkeen on varsin reflektiivinen. Kommentaari kysyy ja kyseenalaistaa kirjoittamisen mieltä:

Jossain vaiheessa tulee ajatuksia, että kirjoittaminen on kuin jonkinlaista sosiaalipornoa. Tässä sitä taas levitellään kaikki paperille nähtäväksi. Hyödyttääkö se mitään? Miksei se tunnu miltään?
Voisiko olla että jollain tavalla kaippaa niitä kauheita tunteita, surua, ahdistusta ja vihaa, jotka kuitenkin ovat kuuluneet isona osana elämään?
Onko näihin tunteisiin jollain tapaa kytkeytynyt jotain omasta persoonasta, joka nyt on kadoksissa? (OS komment 25)

Kirjoittaja myös huomaa, että kun kirjoittaa samasta aiheesta moneen kertaan, ei kirjoittaminen enää kosketa, vaan suhtautuminen omaan menneisyyteen muuttuu kliinisemmäksi:

Kirjoittaminen ei ole ollut itselleni hirveän vaikeaa, vaan kerran alkuun päästyä tekstiä tulee sujuvasti. Kuitenkin huomaan että kun osittain samaa aihepiiriä koskien kirjoittaa aina uudelleen ja uudelleen, ei se enää kosketa niin kuin ensimmäisillä kerroilla. Tulee tunne, että tätähän tämä taas on. Kirjoitukseksi lätkäistynä kipeätkin asiat tuntuvat ja näyttävät jo varsin erilaisilta, jollain tapaa tulee ikään kuin kliinisempi suhtautuminen omaan menneisyyteensä. Tämäkö se on tällaisen kirjoittamisen tarkoitus? Että kun asiat käydään tarpeeksi monesti läpi uudestaan ja uudestaan, niin niiden koko ja merkitys pienenee? (OS komment 25)

Raportoiva tyyli sulkee pois reflektiivisyyden tekstistä, ja vaikka kirjoittaja juuri näin saa erityisesti välimatkaa kerrottuun kokemukseensa, ei se tunnukaan tyydyttävän kirjoittajaa. Kipeät asiat "tekstiksi lätkäistynä" merkitsevät sellaista kerrotun etäännyttämistä kertojasta, ettei reflektiivinen suhde näiden välillä toteudu. Jotain sellaista kirjoittaja on kuitenkin odottanut. Hän päätyy pohtimaan, onko kirjoittamisen tarkoitus ylipäätään se, että se pienentää asioiden kokoa ja merkitystä.

Eläytyvä kerronnan tapa on sellainen, jossa kertoja samaistuu menneen tilanteeseen tai tilanteisiin, niin kuin kaikki tapahtuisi kerronnan hetkellä. Aikamuotona tuolloin on preesens. Esimerkkini eläytyvästä tilannekuvauksesta on Miten minut on kasvatettu -tekstistä. Siinä kirjoittaja kuvaa erillisiä, kasvattamiseen liittyviä tilanteita lapsuudestaan yksikön 1. persoonassa. Lähes kaikki tilanteet ovat lapsen kokemuksina kipeitä ja epäoikeudenmukaisia ja niiden kuvaukset ovat tiiviisti tunteilla latautuneita. Niissä ei selitetä mitään, vaan tilanteet vain näytetään ikään kuin suoraan menneestä. Tällaisissa eläytyvissä kuvauksissa ei ole reflektiivisiä piirteitä laisinkaan. Tekstiin liittyvä kommentaari on pitkä ja siinä kommentoidaan kirjoittamiseen liittyneitä voimakkaita tunnekokemuksia ja tulkitaan mennyttä monipuolisesti:

Kirjoittamisen kokemuksena voisi mainita jälleen kyneleet. Miksi lapsuus herkistää niin helposti kyyneliin? Minun kyneleeni nousevat äitini sanattomasta kärsimyksestä XXX:n tyrannisoimana. Oivalsin monia asioita. Miten pienestä oikeastaan minun on tarvinnut ymmärtää äitini sanatonta viestintää. (KTTU komment 115)

Eläytyvässä kerronnassa välimatka kertojan ja kokijan välillä on minimoitu. Kertojan näkökulma kohdistuu vain kerrotun minän tuntoihin ja myötätunto on täysin kerrotun minän puolella. Eläytyvä kerronnan tapa, joka vie kuva-

uksen suoraan elettyihin tilanteisiin, sulkeistaa raportoivan kerronnan tyylin tapaan reflektiivisyyden pois. Kuvauksista tulee tilanteiden valmiiksi tulkittuja esityksiä – niistä on nähtävissä kokemusten merkitys kokijalleen, vaikka merkitystä ei selitetäkään eikä osoiteta erikseen:

On jouluaatto, koko piinaava odotus on takana seinäkellon kumahtaessa kuusi kertaa. Joulupukki kopistelee kuistilla ja huutelee ovensuusta hyvät joulut. Joulupukki jättää lahjasäkin tuvan nurkkaan ja heilauttaa kättään hyvästiksi, Varovaisesti vedämme säkin keskelle lattiaa ja odotamme isää jakamaan lahjat. "X:lle, Y:lle, X:lle, Z:lle, Y:lle, Z:lle, Z:lle, X:lle, X:lle, Y:lle... jo puoli säkkiä isä jakanut ja minulle ei ollut pukki muistanut vielä yhtään laittaa. Kurkkuani kuristaa ja silmiini kihoaa suolainen vesi. Katselen sisarusteni ilakointia pakettikasojen kanssa ja minulla on tyhjä olo, Säkitä löytyy minullekin kaksi pakettia, otan ne vastaan tärisevin käsin, rutistan paketit rintaani vasten ja juoksen itkien makuunurkkauksemme, jossa on kaksi kerrossänkyä. Tunnen itseni huonoksi ja pahaksi. Pieni pääni miettii, mitä kaikkea pahaa olen tehnyt kun joulupukki halusi unohtaa minut tänä jouluna. Vesi silmissä avaan paketit ja tukehduan itkuni keltaisen nallen turkkiin. Toinen pakettini on lukollinen päiväkirja, jonka etusivu kastuu kyyneleistäni. (KTTU 115)

Myös tälle kerronnalle on ominaista, että sen "jälkitila" on varsin reflektiivinen. Eläytyminen menneeseen on avannut kirjoittajan tulkinnan tarpeen, mikä on näkyvissä kommentaarissa. Siinä kirjoittaja analysoi lapsuudenperheensä aikuisia, tekee johtopäätöksiä kasvatuksen vaikutuksesta itseensä ja kertoo muutoinkin menneisyyden kokemusten ja asioiden ilmenemisestä kirjoittamishetkellä. Kommentaari on tulkitseva jälkikirjoitus, joka on saanut virikkeensä edeltävästä eläytyvästä kerronnasta.

Esimerkeissani sekä etäistävä että sisäistynyt kertojanote äärimmillään toteutettuina eivät ilmene tekstissä reflektiivisinä piirteinä. Kerronta esittää tuolloin eletyn kokemuksen siinä määrin valmiina tulkintana, ettei kokemusten tarkastelussa tarvita reflektiivisiä keinoja esimerkiksi ymmärrettävyyden rakentamiseen ja merkityksellistämiseen. Reflektiivinen ilmaisen tapa olisi toki mahdollinen näissäkin, mutta kertojan ja kerrotun välimatkan ääripäissä näyttää toteutuvan valmis tulkinta kerrottavasta, mikä sulkeistaa reflektiivisyyden. Reflektiivisyyteen vaikuttaa sekin, miten usein kerrottua ja siis missä määrin tarinoitunutta kokemus on entuudestaan. Se mikä on kerrottu moneen kertaan jo aiemmin tai mihin ei liity mitään ongelmaa tai uudelleen-tarkastelun tarvetta, esitetään valmiiksi merkityksellistyneenä, eikä tekstissä silloin ole näkyvissä merkityksellistämisen prosessia. Aineistossani tällaiset kerronnan tavat ovat vähemmistönä. Tavanomaista on, että kertoja asettuu enemmän tai vähemmän identtiseen suhteeseen kerrotun minän kanssa, mutta siten, että kirjoittamiskonteksti alkaa vaikuttaa menneen kerrontaan

erilaisilla neuvottelua, kyselyä, arvioimista ja epäröintiä tuottavilla ehdoillaan, mikä näkyy tekstissä reflektiivisinä piirteinä.

4.2.4 Henkilökohtaisen ja yleistävän kerronnan tavan vaihtelu

Kokemuksista kerrottaessa sama kerronnan tapa ei esiinny aina johdonmukaisesti läpi koko tekstin, vaan kerrontatavat vaihtelevat samassa tekstissä ja jopa samassa kappaleessa. Myös Pauliina Latvala (2005b, 167) on pannut merkille suvun muistitietoon liittyvästä aineistostaan kerrontatapojen moninaisuuden. Hän on verrannut aineistonsa kerrontatapoja suullisen historian tutkijan Alessandro Portellin historiankerrontaa organisoivaan kolmijakoon ja todennut, että etenkin sotavuosia käsitteleville kertomuksille on ominaista tapahtumista kertominen vaihtelevin tavoin. Yhdessä kertomuskokonaisuudessa elämästä saatetaan puhua ensin yleisellä tasolla (suomalaiset). Tämän jälkeen siirrytään paikallisempaan tasoon (kotiseutu) ja lopulta yksityiseen tasoon (perheenjäsenet). Aineistolleni on leimallista, että kerronnan tavat pysyttelevät pääasiassa yksityisellä, henkilökohtaisella tasolla silloin, kun on kyseessä eletyt kokemukset, joita leimaa menneen muisteleminen. Kerronnassa tosin käytetään keinoja, joilla kokemusta yhteistetään (esimerkiksi me-muodossa kertominen, passiivin ja nollapersoonan käyttö), mutta kerronta vaihtuu vain harvoin henkilökohtaiselta tasolta sellaiselle yleiselle tasolle, jossa käsiteltäisiin esimerkiksi elettyyn aikakauteen yleisesti liittyneitä käytänteitä, tapahtumia tai muita asioita. Esimerkiksi lapsuutta ja nuoruutta kerrotaan pääasiassa vain yksityisenä, minä-muotoisena kokemuksena, vaikka mahdollisuus olisi kertoa niistä myös aikakauteen liittyneinä. Silloin kun kerronta vaihtelee yksityiseltä tasolta yleiselle, tasojen vaihtelu liittyy paljolti omien kokemusten selittämiseen ja ymmärtämiseen tuon yleisen avulla:

[OMA KOKEMUS, NOLLAPERSONA] Kaikkea sitä mitä kotona oppi ei osannut ajatella kasvatuksena. Asiat vain tapahtui ja elämä kulki eteenpäin, oli toteltava vanhempia ja isompia sisaruksia. [YLEINEN] Se oli sen ajan henki, ei sanottu vastaan vaan tehtiin niin kuin käskettiin, joskus itseksen jupisten kylläkin.

Vanhemmat ja myöhemmin opettaja olivat auktoriteetteja joiden sanaa ei edes uskaltanut epäillä, saati, että olisi väittänyt vastaan. Nöyryys oli hyve ja vallankin lasten oli oltava nöyriä.

Ei saanut ottaa ensimmäisenä ruokapöydässä eikä olla ensimmäisenä istumassa, vanhemmat meni aina ensin. [OMA KOKEMUS, NOLLAPERSONA] Lapsesta asti kasvoi tähän, ei tiennytkään muunlaisista tavoista.

[OMA KOKEMUS] Ollessani lapsi ja koululainen, vaikutteita ei tullut paljon

ulkoapäin vaan koti oli se yhteisö joka kasvatti. Meillä ei ollut televisiota eikä--- (KTTU 31. Hakasulut ALK)

Esimerkissä kerronta liukuu nollapersoonaisesta oman kokemuksen kertomisesta yleisellä tasolla kertomiseen ja sen jälkeen oman kokemuksen persoonamuotoiseen kerrontaan. Kun yksityinen kokemus tulee tarkasteltua näin eletyn aikakauden käytäntöjä vasten, se on ymmärrettävä ja hyväksyttävissä. Kirjoittaja ei siten arvioi mennyttä vain nykyhetken kriteerein, vaan liittämällä menneen kokemukset yhteyksiinsä hän samalla tuottaa kokemusta, joka ei ole vain hänen, vaan joka voisi olla tyypillinen kenelle tahansa vastaavassa asemassa tai samaa aikaa eläneelle.

Kun kerronta pysyy aineistoni teksteissä vain henkilökohtaisella tasolla omaan elettyyn elämään liittyvissä aiheissa, niin toisaalta jotkin aiheet näyttävät olevan alttiita yleistäville kerronnan tavoille, joita vuorotellaan samoissa teksteissä kokemukseronnan kanssa. Sellaisissa teksteissä kuin *Minä auttajana* ja *Minä kasvattajana* oman kokemuksen kerronta vaihtuu välillä kerronnaksi, jolle on tyypillistä normatiivisuus ja opettavainen sävy. Tällöin ei ole kysymys omien kokemusten kertomisesta, vaan pikemminkin oman näkemyksen muotoilusta. Nimitän tätä kokemukseronnan tai henkilökohtaisen kerronnan¹⁰ kanssa limittyvää kerronnan tapaa *näkemyseronnaksi*. Tyypillistä sille on, että kerronta liukuu tai vaihtuu oman kokemuksen tai omien käytänteiden kertomisesta kerrontaan, jossa normitetaan, toivotaan, halutaan ja ilmaistaan pyrkimystä ja yrittämistä. Tällaisen jakson jälkeen kerronta voi taas palata yksiselitteisesti minämuotoiseksi oman kokemuksen kerronnaksi.

Sellaisissa kirjoitelmissa kuin *Minä auttajana*, *Minä kasvattajana* ja *Minä kirjoittajana*, *tutkijana* ja *kehittäjänä* kirjoittajat näyttävät ohjautuvan määrittelemään itseään kyseisissä rooleissa sen sijaan tai lisäksi, että tyytyisivät muiden aiheiden tapaan kertomaan aiheeseen liittyvästä eletyn elämän kokemuksestaan. Aiheet "minä auttajana" ja "minä kasvattajana" ovat sellaisia, jotka liittyvät olennaisesti sosionomin ammattiin. Jossain taustalla voi olettaa olevan omat käsitykset hyvästä kasvattajasta ja hyvästä auttajasta, joihin kertoja peilaa toimintaansa ja valmiuksiaan. Kasvattaminen ja autta-

10 Folkloristiikassa elämäkerrallista kerrontaa on nimetty esimerkiksi muistelukerronnaksi, henkilökohtaiseksi kerronnaksi ja kokemukseronnaksi. Nimitys muistelukerronta korostaa muistamisen tärkeyttä ja viittaa tietyn historiallisen tapahtuman tai ajanjakson yhteisölliseen muistamiseen. Henkilökohtaisen kerronnan kohde on yksityisluontoinen ja merkittävä kertoja-kokijan elämän ja identiteetin kannalta. Henkilökohtaisuus on kuitenkin todettu ongelmalliseksi kerrontaa luonnehtivana kriteerinä, koska kertomukset voivat olla henkilökohtaisia hyvin monella tavalla ja tasolla. Tämän rinnalla suomalaiset tutkijat käyttävät nimitystä kokemukseronta, jossa kerronnan lähtökohtana on kokemuksellisuus. Kerronnan kohteena oleva kokemus ei tällöin ole välttämättä kertojan oma. (Ukkonen 2000, 23–30.) Käytän nimitystä henkilökohtainen kerronta ja tarkoitan omien kokemusten kertomista selvästi henkilökohtaisella tasolla erotuksena yleistävälle kerronnan tavalle.

minen ovat sosionomin ammattiin olennaisesti liittyviä asioita, joista tuskin kukaan haluaa kertoa osaamattomuuden, epävarmuuden tai epäonnistumisten kautta, mutta joissa onnistuminenkin on aina suhteellista ja epävarmaa ja riippuvaista monista eri tekijöistä. Ehkä siksi se, mitä ei voi tai osaa kertoa omana kokemuksenaan – onnistumisena tai epäonnistumisena, ihanteiden mukaisena tai niiden vastaisena – tulee kerrottua näkemyskerronnan avulla. Merkilläpantavaa on, että muissa, samalla tavoin kirjoittajaan itseensä tekijänä kohdistuvissa aiheissa (esim. *Minä kirjoittajana, tutkijana ja kehittäjänä*), ei näkemyskerrontaa ole samassa määrin.

Minä auttajana ja *Minä kasvattajana* -tekstien näkemyskerrontakin eroaa toisistaan. *Minä auttajana* -teksteille on ominaista kerronnan normatiivisuus. Oman kokemuksen kertominen vaihtuu välillä opettavaiseksi nesessiivirakenteita (täytyy, pitää, tulee) suosivaksi kerronnan tavaksi, jossa kirjoittaja tulee ilmaiseeksi omat auttamiseen liittyvät ihanteensa ja näkemyksensä. Tuolloin se, mitä esitetään, ei koske vain itseä, vaan kaikkia muitakin. Kyse on yleistävästä ”yleisestä” hyvästä.

[Kertoo edellä yliauttamisesta ja omatoimisuuteen kannustamisestaan omassa työssään. Seuraava on saumatonta jatkoa samassa kappaleessa.] Auttajana voi helposti sortua yliauttamiseen. Esimerkiksi XXX:ssa jossa teen työtä. Auttajana helposti ajattelee, että säästää aikaa, kun auttaa eikä anna heidän tehdä itse. Auttajana täytyy pitää mielessään, ettei liikaa itse arvioi avun tarvetta, vaan antaa asiakkaan myös miettiä mihin hän apua tarvitsee. On toki pidettävä mielessä se, ettei asiakas tiedä mikä on hänen parhaaksi, ja silloin ammattilaisena minun on puututtava asiaan. (AUTT 33. Kurs. ALK)

[Kertoo edellä omista autettavana olon kokemuksistaan] Auttaminen perustuu lähimmäisenrakkauteen ja ihmishenkisyyteen. Auttamisessa on muistettava, että jokaista avuntarvitsijaa on autettava eikä jätettävä oman onnensa nojaan. Raamatussa on lause joka mielestäni kiteyttää hyvin auttamisen tarkoituksen: ”Tee niin kuin toivot itsellesi tehtävän”. Tämän ohjeen muistaminen auttaa selviytymään ja auttamaan muita kanssaihmiä. Auttaminen pitäisi olla molemminpuolista, sillä silloin poistuu hyötymisen näkökulma. Tällaisiakin ihmisiä olen oppinut tuntemaan ja ihmettelen heidän kyltymätöntä ja ainaista haluaan hyötyä toisen ihmisen avusta (---) Auttamisen ja avun saamisen kuuluisi mielestäni olla pyyteetöntä. Kun auttaa itse, niin itseäkin autetaan. (AUTETT 9. Kurs. ALK)

Minä auttajana -tekstin tehtävänanto oli varsin lyhyt. Siinä pyydettiin kertomaan oman pohdinnan lisäksi esimerkkejä ja tilanteita itsestä auttajana. On selvää, että tehtävänannon tekstilajimaininta ”essee” sekä maininta omasta

pohdinnasta ovat johtaneet kirjoittamaan muustakin kuin omasta kokemuksesta. Yleisen ja yleistävän määrä sekä sen silmiinpistävä normatiivisuus ovat kuitenkin leimallisia juuri tämän aiheen käsittelylle. Kirjoittaminen opintojen kontekstissa ja ensimmäisenä opiskeluvuonna sekä siihen liittyvä oletus ammatillisesti hyväksyttävästä, "oikeasta" näkemyksestä lienevät syynä kerronnallisiin ratkaisuihin. Pohdinta on mieltynyt pikemminkin omien mielipiteiden esittämiseksi ja eräänlaiseksi normittavaksi opetuspuheeksi kuin esimerkiksi erilaisten vaihtoehtojen tarkasteluksi, kyselyksi, kyseenlaistamiseksi ja päätelyksi niiden pohjalta. Normittaminen ei näissä teksteissä kohdistu lukijaan, vaan kyseessä on oman käsityksen muotoilu (ehkä suorastaan oman käyttöteorian muotoilu) ja sen esittäminen.

Minä kasvattajana -teksteissä kerronnalle ovat ominaisia *pyrin, yritän ja toivon* -tyyppiset ilmaukset. Tällaisella ilmaisun tavalla kirjoittajat ilmaisevat kasvatuksellisten toteumien sijasta tavoitteita. Näkemyskerronta tuottaa hyvän kasvatuksen ja kasvattajan ihannetta esittämällä pyrkimyksiä ja suosituksia. Kasvattajuus näyttäytyy siten vahvasti tavoitteina eikä vain eletyn toteumina ja niiden arvioina. Valtaosalla opiskelijoista oli omia lapsia ja useimmilla myös ammatillista kasvatuskokemusta. Tässäkin tehtävänannossa pyydettiin kirjoittamaan essee vapaamuotoisesti ja kertomaan "oman pohdinnan lisäksi esimerkkejä ja tilanteita itsestä kasvattajana". Tehtävänannossa myös kysyttiin, mitkä lapsuudenkodin kasvatuseriaatteet kirjoittaja on siirtänyt omaan käyttöön, mitä ei ja miksi. Lisäksi kysyttiin, miten kirjoittajan ominaislaatu ja mahdolliset periaatteet ovat ilmenneet kasvatustyössä.

Omien tavoitteiden ja niihin liittyvien ihanteiden ilmaisu *pyrin ja yritän* -kielellä liittyy oman toiminnan määrittelyyn. Kirjoittajat eivät vain kerro siitä, millaisia ovat ja miten toimivat, vaan millaisia pyrkivät tai ovat pyrkineet olemaan ja miten toimimaan. Ilmaisun liittyvä ehdollisuus: pyrkimys ei vielä takaa toteutumista, vaan se on suuntaviitta johonkin. Menneessä tapahtunutta pyrkimistä tai yrittämistä ei teksteissä arvioida lopputuloksen kannalta, vaan olennaisempaa on kasvattajan omista linjauksista kertominen "pyrkimisen ja yrittämisen" kautta. Seuraava esimerkki on tekstistä, jossa kirjoittaja kertoo kasvattajuudestaan sekä ammatillisena toimintanaan että vanhempana. Tekstissä nämä molemmat tulevat käsitellyiksi erikseen, eri kappaleissa, mutta tekstin kokonaisuudessa ne rakentavat yhtenäistä kasvattajuuden näkemystä.

Kasvattajana pyrin olemaan inhimillinen ja empaattinen. En halua millään tavoin ylentää itseäni tai tehdä itsestäni ja osaamisestani jotain erityisempää kuin se onkaan. Haluan pysyä nöyränä sen tosiasian edessä, että koskaan en ole niin valmis, että voisin sanoa olevani ammattikasvattaja, vaan aina on aihetta oppia lisää. Pyrin ottamaan jokaisen lapsen niin yksilöllisesti huomioon, kuin se vain suuressa ryhmässä on mahdollista. Hyväksyn sen tosiasian, että aina se ei ole mahdollista. (---)

Olen yrittänyt opettaa heille [omille lapsille] puhumisen ja anteeksiantamisen taidon. (---) Yritän kannustaa ja rohkaista lapsiani eteenpäin kohti hyvää ja tasapainoista aikuisuutta ja olen hyväksynyt sen tosiasian, että lapset eivät ole omien tavoitteitteni toteuttajia ja haaveitteni täyttäjiä.(---) Työssäni pyrin kasvattajana luomaan turvalliset puitteet lapsille heidän hoitopäivänsä ajaksi. Yritän yhdessä työtovereitteni kanssa tarjota heille virikkeitä ja rajoja sopivassa suhteessa ja olla heille yksi heidän kasvuaan ja kehitystään tukeva aikuinen yhteistyössä heidän vanhempiansa kanssa. Pyrin myös niin yksilölliseen ja läheiseen suhteeseen lapsien kanssa, kuin se vain on mahdollista. (KASVATT 29)

Pyrin ja yritän -ilmaisun tavalle on ominaista, että kirjoittaja ei silloin yleistä eikä yhtenäistä käsityksiään muillekin sopiviksi suosituksiksi, vaan fokus on hänen omassa toiminnassaan. Toki taustalla voi vaikuttaa kirjoittamisajankohdan kasvatuskeskustelut, jotka luovat ihanteita, normittavat, edellyttävät ja vaativat. Kasvattajuustekstien ”pyrkiminen ja yrittäminen” voi siten olla motivoitunutta ja ohjautunutta ulkoapäin: esimerkiksi ammattitaitovaatimuksesta ja 2000-luvun kasvatuskäsityksistä ja -keskusteluista.

Kasvattamisesta kerrotaan myös toiveina ja haluamisena. Myös tällainen ilmaisun tapa tuo esiin tavoitteita:

Haluan kaikella toiminnallani osoittaa, että perhe on etusijalla elämässäni. Haluan, että jokainen perheenjäsen näkee sen ja oppii sitä kautta sen luonnolliseksi merkityksekkääksi arvoksi. Haluan, että perhe on jokaiselle sen jäsenelle voimavara, tuki ja turva. Ei pelkäästään energiasyöppö ja suojelualue. (KASVATT 32)

Toivon, että pystyn kasvattajana opettamaan lapsiani erottamaan oikean ja väärän ja arvostamaan niitä asioita, joita itse pidän arvokkaina ja tärkeinä. Toivon, että he oppivat minulta erityisesti suvaitsevaisuutta, avuliaisuutta, oikeudenmukaisuutta. Että he oppivat kunnioittamaan muita ihmisiä ja itseään. Toivon, että he toimivat elämässään kunnianhimoisesti ja tekevät hyvin sen mihin ryhtyvät, eivät kuitenkaan ”ruoski” itseään liikaa (mihin minulla on taipumusta) vaan ovat itseään kohtaan tarpeeksi lempeitä. Toivon, että he oppivat antamaan anteeksi itselleen ja tosille. Uskaltavat toteuttaa unelmiaan rohkeasti, ovat riittävän määrätietoisia ja ennen kaikkea pärjäävät elämässään. (KASVATT 11)

Jälkimmäinen esimerkki on tekstin päätöskappale. Siinä omasta kasvattajuudesta kertominen huipentuu toiveisiin, jotka eivät koske kasvattajuutta sinänsä vaan omia lapsia, kasvatuksen kohteita. Kasvattamiseen liittyy kaiken kaikkiaan paljon odotuksia, siitä on tullut tavoitteellista toimintaa varhaiskasvatuksesta lähtien ja jopa ennen lapsen syntymää. Tavoitteellisuus liittyy paitsi ammatilliseen toimintaan ja niihin ammatteihin, jotka ovat syntyneet

kasvatuksen tarpeisiin, myös vanhemmuuteen. Kasvattamisesta kerrottaessa tavoitteiden ilmaisu haluamisena ja toiveina jättää tilaa kasvavalle itselleen – toiveiden ja haluamisen kohteiden toteutuminenhan ei ole vain kasvattajan vallassa.

Myös kasvattajuusteksteissä on normatiivisuutta. Sitä tuotetaan ilmaisuilla ”täytyy”, ”on tärkeää”, ”tulee” ja ”pitää”. Tällöin kerrontaan tulee yleistävä sävy: kirjoittaja normittaa käsityksiään myös muita kuin itseään varten. Ilmaisun tapa muistuttaa kasvatustekstejä tai muita opastavia ohjetekstejä¹¹.

Lapsi tarvitsee vakaan, turvallisen kodin ja rakastavan ja vastavuoroisen suhteen kasvattajiinsa. Lasta on pyrittävä kasvattamaan niin, että hän pystyy vähitellen ottamaan yhä enemmän vastuuta itsestään ja käyttäytymisestään. Lisäksi hänen täytyy kehittyä luottamaan itseensä ja olemaan yhteistyökykyinen. Kasvattajien tehtävänä on luoda kasvatussuhde, joka perustuu luottamukseen, välittämiseen ja hyväksyntään. Perusteltujen rajojen asettamiseen on mielestäni ehdotonta ja erityisen tärkeää. --- Lapsen tasapainoisen kehityksen kannalta on myös tärkeää, että hänelle tarjotaan mahdollisuuksia virikkeelliseen itsenäiseen toimintaan, leikkiin ja harrastamiseen. (KASVATT 9)

Ilmauksella ”tulee” tai ”täytyy muistaa” tähdennetään erityisesti jonkin toimintatavan tai asian tärkeyttä:

Pidän myös tärkeänä työskenneltäessä lasten kanssa, että meidän *tulee muistaa* kohdella jokaista lasta yksilönä, mutta kuitenkin samanarvoisena toisten kanssa. Jokainen ihminen on erilainen ja ihmisten erilaisuutta tulee osata kunnioittaa. (---)

Kun työskentelee esimerkiksi päiväkodissa, niin silloin työskennellään palveluammattissa. Lasten vanhemmat ja lapset ovat asiakkaita, joita *meidän tulee osata palvella* hyvin ja mallikelpoisesti. Olemme esikuvia lapsille. (---) Kasvatustyö ei ole helppoa, mutta se on haastavaa ja kannustavaa. Kun jaksaa itse panostaa ja antaa kaikkensa, niin kotona kuin työssäkin, niin kyllä se jossain vaiheessa palkitaan. Ja *tulee myös muistaa*, että kukaan ei ole täydellinen ihminen eikä täydellinen kasvattaja. Virheitä tulee ja niitä myös pitää tehdä. Niistä sitä oppii. Nautin työstäni kasvattajana äidin roolissa, niin kotona, kuin työssäni. (KASVATT 26. Kurs.ALK)

Kun henkilökohtainen kerronta muuttuu näkemyskerronnaksi, se sulkeistaa tekstistä reflektiivisyyden: tekstissä ei ole piirteitä, joilla rakennetaan ja muotoillaan merkityksiä tai kokemuksen ymmärrettävyyttä. Näkemysellisyys esittää asiansa valmiina, sellaisena, jota voi tarjota yleisenä ja yleistettynä muillekin. Todellisuudessa esimerkiksi normatiivinen esittämisen tapa voi olla

11 Mainittakoon, että suomalaiset oppikirjat eivät ole luonteeltaan ”opastavia” eikä niille normatiivisuus ole tunnusomaista. Normatiivisuuden sijasta niissä pikemminkin kuvaillaan ja luokitellaan ilmiöitä (Karvonen 1995, 105)

keino peittää epävarmuutta, hämmennystä ja tietämättömyyttä ja välttää siten asioiden monipuolinen tarkastelu. Se voi olla myös retorinen keino esittää ajatteluaan vastauksena lukijan oletettuihin odotuksiin valmiista ja varmoista näkemyksistä niistä asioista, joista on pyydetty kirjoittamaan. Tekstin perusteella ei voi kuitenkaan päätellä kerrontatavan valinnan syitä.

4.3 Reflektiiviset piirteet ymmärrettävyyden rakentamisena

Reflektiivisyys tekstin ominaisuuksina ja kerronnan piirteinä omaelämäkerrallisissa teksteissä ja kirjoittamisen kokemuksesta kertovissa kommentaareissa liittyy olennaisesti eletyn ja koetun ymmärtämiseen, ymmärrettävyyden rakentamiseen, selittämiseen ja merkityksellistämiseen. Keinot ovat moninaiset, kuten edellä olen osoittanut. Ymmärtämisen ja merkityksellistämisen prosessi kirjautuu reflektiivisinä piirteinä tekstiin. Tekstin reflektiivisyys on siten itse asiassa reflektiota tekstissä, tekstin sisällä. Tekstissä on nähtävissä jotain siitä, miten eletyn ymmärrettävyys ja merkitys syntyy kirjoittaessa ja mistä ymmärrystä ja merkitystä ylipäättään ja erityisesti kirjoittamisen hetkellä rakennetaan. Sitä ei ole samalla tavoin suoraviivaisen varmassa esitystavassa, jolla kerrotaan valmiiksi tulkittuja kokemuksia. Kyse on toisaalta juuri ymmärtämisestä, toisaalta ymmärrettäväksi tekemisestä, jotka kietoutuvat yhteen: kirjoittajalla on tarve sekä ymmärtää kokemustaan että esittää sitä ymmärrettävänä.

Kun Deweyn (1933, 9) mukaan jokin este toiminnassa tai tilanteen epävarmuus ja hallitsemattomuus käynnistävät reflektion, voivat omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa tuollaista tilannetta edustaa asiat, joita kirjoittamisen hetkellä ei ymmärrä sellaisenaan ja jotka on tulkittava tai tulkittava uudelleen. Kyseessä on siis eräänlainen ongelmatilanne, joka käynnistää merkityksen ja ymmärrettävyyden rakentamisen tekstissä reflektiivisten keinojen avulla.

Omaelämäkerrallisessa tekstissä reflektiivinen esitystapa on usein kyselevää, kyseenalaistavaa, epäroivää ja eri vaihtoehtoja esilletuovaa ja niitä testaavaa, kuten alkuun oletin reflektiivisen ajattelun luonnehdinnan mukaisesti (ks. Karvinen 1996, 59; Ojanen 2006, 75). Niiden lisäksi se voi olla arvioivaa, arvottavaa ja vertailevaa siten, että tavoitteena on kerronnan kohteena olevien asioiden suhteuttaminen, ymmärtäminen ja ymmärrettävänä esittäminen.

Esitin edellä, kuinka Ruohotie (2000, 213) toteaa reflektion olevan merkitysten antamista kokemuksille. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on jo sinänsä eletyn ja koetun merkityksellistämistä. Tekstissä reflektio on näkyvissä

kerronnan ja ilmaisun piirteinä, reflektiivisinä keinoina. Donald Schön (1987, 26) käyttää käsitettä toiminnan aikainen reflektio ammatillisen ongelmanratkaisun yhteydessä. Hänen mukaansa toiminnan aikainen reflektio ”muokkaa uudelleen sen, mitä teemme samalla, kun teemme sitä”. Tekstiin kirjautunutta reflektiivisyyttä voi kuvata toiminnan aikaiseksi reflektioksi. Tekstissä on siten näkyvissä erilaisina ilmaisullisina ja kerronnallisina piirteinä kirjoittajan merkityksellistämisen, ymmärtämään pyrkimisen ja ymmärrettävyyden tuottamisen prosessi. Ne ovat toisinaan kuin tekstiin unohtuneita ajattelun rakennuspuita, joiden avulla kirjoittaja on saanut muotoiltua elettyä elämäänsä ja sen kokemuksia tekstiksi, mutta joilla ei ole lukijalle paljonkaan merkitystä. Retorisina merkkeinä niiden informaatioarvo on lukijalle vähäinen. Kirjoittamisen ohjauksessa niihin kiinnitettäisiin huomiota ja pyydetäisiin esittämään ajattelun lopputuloksia kuin kertomaan ajattelusta sinänsä ja dokumentoimaan sitä. Esimerkiksi tekstiin kirjautunut reflektiivinen tiivistymä neuvotteluineen tai kyselyineen voi näyttäytyä lukijalle epäsujuvana kerrontana ja tekstin paikallaan junaamisena ilman uutta informaatiota, vaikka se eletystä kirjoittavalle on merkittävä osa oman ymmärryksen ja merkityksen rakentamista.

Toiminnan aikaisen reflektion rinnalla Schönillä (1987, 26) on myös käsite toiminnan jälkeinen reflektio, jolla hän viittaa palaamiseen takaisin johonkin tapahtumaan ja sen tarkasteluun. Omasta eletystä elämästä kirjoittaminen on tuon määritelmän mukaista reflektiota jo sinänsä, mutta tutkimuksessani kommentaarit ja päättöteksti edustavat sitä vielä erityisesti.

Aineistoni tekstien ja niihin liittyvien kirjoittamisen kokemuksta kuvaavien kommentaarien perusteella on nähtävissä, että kirjoittamisen tapa, joka ei jätä jälkeensä reflektiivisiä piirteitä itse tekstiin, voi tuottaa varsin voimakkaan jälkirefleksion. Tekstin ”epäreflektiivisyydestä” ei voi päätellä, mitä omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja valmis teksti ovat kirjoittajassaan herättäneet ja vaikuttaneet.

Kerronnan tapa on yhteydessä tekstin reflektiivisiin piirteisiin. Aineistossani humoristiseksi tarinoinniksi, raportoinniksi ja eläytymiseksi luokittelemissani kerronnan tavoissa eletty elämä kokemuksineen esitetään valmiina tulkintoina, jolloin eletyn vaihtoehtoisille tai uusille tulkinnoille ja niiden rakentamiselle tekstissä ei ole sijaa. Reflektiivisyys omaelämäkerrallisessa tekstissä on kytköksissä myös siihen, miten moneen kertaan kerrotusta ja miten valmiiksi tarinoituneesta asiasta on kysymys. Kun kokemus on jo merkityksellistynyt tietynlaisena eikä ole tarvetta sen uudelleentulkintaan ja -ymmärtämiseen, ei reflektiivisiä keinojakaan tarvita. Ilmiö on samantapainen kuin se, josta Anni Vilkkö (1997, 166) mainitsee kiteytyneinä, myytistyneinä ja yleistyneinä omaelämäkerran kertomuksina. Folkloristisessa tutkimuksessa tällaisten moneen

kertaan kerrottujen, muodoltaan ja sisällöltään kiteytyneiden kokemusten on todettu tarinoituvan saaden juonellisia, temaattisia ja tyylillisiä piirteitä. (Pöysä 2009, 327; Kaivola-Bregenhøj 1988; Siikala 1984). Eeva Peltonen (1993) tarkastellut naisten sota-aikaan liittyviä kuvauksia tältä kannalta.

Myös tekstilajin valinnalla on yhteys tekstin reflektiivisyyteen. Käsitteet tekstilajeista ja niihin liittyvistä ominaisuuksista tekstin tuottamisen taustalla ohjaavat osaltaan ilmaisua. Jotkut tekstilajeista, kuten esimerkiksi kirjoittajien itsensäkin kommentaareissa mainitsevat päiväkirja ja elämäntarina mahdollistavat reflektiivisyyden kokemusten ymmärrettävyyden ja ymmärtämisen rakentamisen mielessä paremmin kuin jotkut sellaiset tekstilajit, joissa korostuu asioiden esittäminen valmiina tulkintoina. Tätä tekstilajia edustaa curriculum vitae (CV), joka vaikuttaa omasta työhistoriasta kirjoittamisen taustalla.

5. KIRJOITTAMINEN JA OMIEN TEKSTIEN LUKEMINEN REFLEKTIONA

Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on reflektiivinen teko: kirjoittaja kääntyy tarkastelemaan elettyä elämäänsä, merkityksellistä sitä, pyrkii ymmärtämään ja esittämään ymmärrettävänä. Tässä luvussa tarkastelen omaelämäkerrallista kirjoittamista kirjoittajan tekona. Reflektiosta on kyse myös silloin, kun kirjoittaja lukee omia tekstejään ja kirjoittaa tulkintaansa niistä. Omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen ja omien tekstien lukemiseen liittyviä asioita selvittäessäni pääasiallisena aineistonani ovat olleet kaikkien tekstien kirjoittamisen kokemuksesta kertovat kommentaarit ja päättötekstit sekä jossain määrin tutkimuspäiväkirjani. Luin aineistoa kysyen, mitä omasta elämästä kirjoittaminen tarkoittaa kirjoittajan kannalta. Mitä kirjoittaessa tapahtuu, millainen teko kirjoittaminen on ja millaisina ratkaisuin se ilmenee? Kysyin myös, miten kirjoittaja lukee omia tekstejään.

Tämänkaltainen aineistolta kysyvä luenta ei lähtenyt tyhjästä, vaikka lähtökohtana olikin lukea aineistoa mahdollisimman avoimin mielin. Minulla oli paljon aiempaa kokemusta omaelämäkerrallisten kirjoittamisprosessien ohjaamisesta oppimisprosessien yhteydessä ja siinä tekemiäni havaintoja. Olin lukenut runsaasti kirjoittajien kuvauksia kirjoittamiskokemuksistaan ja lisäksi taustalla oli edellisen tutkimukseni (Karjalainen 2004) tutkimustulokset. Tämä kaikki vaikutti esiymmärryksenä siitä, mitä aineistolta oli tutkimuskohteeni kannalta mahdollista kysyä ja mitä siltä kannatti kysyä. Tässä tutkimuksessa olennaista oli selvittää asioita, jotka valaisevat omaelämäkerrallista kirjoittamista ja siitä syntyvää tekstiä reflektion välineenä. Sellaisena niitä käytetään muun muassa pedagogisissa sovelluksissa, jollaisesta omassa tutkimuksessanikin on kyse. Kysymykset ohjautuivat tämän mukaan ja tarkentuivat luennan edetessä tutkimusprosessin aikana. Siten kysymykseni koskivat tekstin vastaanottajaa omaelämäkerrallisessa tekstissä, kirjoittajan mahdollisuuksia kirjoittaa hyvinkin henkilökohtaisista asioistaan, prosessiin olennaisesti liittyviä tunteita sekä lopulta kirjoittamisen merkitystä kirjoittajalle itselleen.

Ensimmäiseksi kysymyksenäni tarkentui, kenelle omasta elämästään kirjoittava kirjoittaa ja miten hän on ratkaissut kysymyksen vastaanottajasta. Tarkastelin vastaanottajaa toisaalta todelliseen lukijaan, toisaalta kerronnalliseen vastaanottajaan liittyvänä kommunikatiivisena kysymyksenä.

Kun on kyse kirjoittamisesta tekona, on olennaista, mitä kirjoittaja voi ja haluaa kirjoittaa henkilökohtaisista asioistaan ja miten hän sen tekee. Kirjoittajia oli ohjeistettu kirjoittamaan siten kuin itselle sopi ja jättämään palauttamatta liian henkilökohtaisina pitämänsä tekstit. Teksti jätettiin kuitenkin

palauttamatta vain harvoin. Miten kirjoittajat suojasivat itseään ja rajasivat kirjoittamistaan? Tämä oli toinen kysymys, jota selvitin kommentaarien avulla. Tätä varten minun piti palata varsinaisiin omaelämäkerrallisiin teksteihin nähdäkseni, miten kertomisen rajaaminen ja kokemusten suojaaminen käytännössä tapahtuivat.

Kolmantena oli kysymys kirjoittamisen herättämistä tunteista. Kommentaarien kirjoittamisen ohjeissa toistui kysymys siitä, miten kirjoittaja koki kirjoittamisen. Kommentaarit kertoivatkin paljon tunteista, ja näkyvässä oli niiden suuri merkitys omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa. Tämä on huomattu aiemminkin ja sitä on tutkimuksissa käsitelty ennen kaikkea omaelämäkerrallisten tekstien lukemisen kannalta (esim. Vilkkonen 1997, 180–195). Sen sijaan kirjoittamisen herättämistä tunnekokemuksista kirjoittajien itsensä kertomana on vähemmän tutkimustietoa. Edellisessä tutkimuksessani (Karjalainen 2004, 139–147) tulkitsin emotionaalisuuden, erityisesti muisteluun liittyneen mielihyvän, yhdeksi omasta elämästä kirjoittamisen merkitykseksi. Nyt halusin selvittää tarkemmin, mitä kirjoittajat kertovat tunnekokemuksistaan sekä kirjoittamisen että lopuksi omien tekstien lukemisen yhteydessä ja mitä niin ollen on pääteltävissä tunteiden osuudesta ja merkityksestä kirjoittamisprosessissa.

Kun analysoin kirjoittamisen merkitystä kirjoittajille, tutkin ensin kommentaareja ja sitten päättötekstejä merkityksenannon kannalta. Näissä kahdessa aineistossa vastaus merkityksestä rakentuu erilaisten ehtojen vallitessa. Kommentaarien ohjeissa ei kysytty kirjoittamisen merkitystä, eikä niissä vastata suoraan mihinkään sellaiseen kysymykseen toisin kuin päättöteksteissä. Päättötekstien ohjeissa yhtenä kysymyksenä oli, mitä merkitystä kirjoittaja koki kirjoittamisella ja teksteillään olleen itselleen. Olen analysoinut kommentaareista kirjoittamisen merkitystä kysymällä, mitä ne kertovat kirjoittamisen antaneen tai tuottaneen tai jättäneen antamatta ja tuottamatta kirjoittajalle. Kun on kyse merkityksestä, on otettava huomioon, ettei se ole vain jotain jälkikäteen muodostunutta, vaan jo tekemisen aikana tekemisellä on jokin mieli ja tarkoite tekijälleen (ks. Lehtonen 2000, 16). Olen luokitellut lausumina kommentaareista kohdat, joissa ilmaistaan merkitystä ja rakentanut analyysini alaluvut näiden merkitysluokkien mukaan. Olen liittänyt niihin luokittelemani ja analysoimani vastaavat päättötekstien merkityksenannot. Niistä päättötekstien merkityksenannoista, joille ei ole vastinetta kommentaareissa, on oma alalukunsa.

Edellä mainittujen näkökulmien lisäksi selvitän tässä luvussa, miten kirjoittajat lukevat ja tulkitsevat omia tekstejään eletyn elämänsä ilmauksina. Aineistonani olen käyttänyt sekä kommentaareja että päättötekstejä.

5.1 Tekstin vastaanottaja kirjoittajan näkökulmasta

Kirjoittamisprosessissa kirjoittajia rohkaistiin kirjoittamaan kuin itselleen, vaikka toisaalta teksteille oli tiedossa lukija (välillä kaksikin) sekä opettajana oppimisprosessin yhteydessä että tutkijana. Miten kirjoittajat ovat ratkaisseet tekstissä ristiriidan ”vain itselle kirjoittamisesta” ja tietoisuuden reaalisista lukijoista? Kuka on tekstin vastaanottaja kirjoittajan näkökulmasta ja hänen käsittämänään? Tarkastelussani käytän aineistona kommentaareja, päättö-tekstejä sekä oman tutkimuspäiväkirjani muistiinpanoja. En siis analysoi vastaanottajaa varsinaisista omaelämäkerrallisista teksteistä hahmottuvana.

Vastaanottaja voidaan käsittää kahdella tavalla tai tasolla aineistoni teksteissä. Vastaanottaja voi siten olla ensinnäkin konkreettinen, elävä lukija, jonka luettavaksi kirjoittaja elävänä ihmisenä on kirjoittanut tekstinsä tietystä kontekstissa ja jota teksteissä esimerkiksi puhutellaan ja jonka kirjoittaja ottaa tekstiä rakentaessaan eri tavoin huomioon. Toisaalta vastaanottaja voidaan ymmärtää narratologisen hahmotuksen mukaan kerronnallisen tason vastaanottajana, yleisönä, jolle tekstin kertoja suuntaa sanottavansa ja jonka kanssa se on samantasoisena ”keskustelutoverina”. (Chatman 1993, 146–151; Rimmon-Kenan 1999, 110¹²)

Kysymys vastaanottajasta on ollut keskeinen päiväkirjatutkimuksessa. Päiväkirjathan miellyvät yksityisiksi ja siinä mielessä niitä ei ole suunnattu kenellekään. Päiväkirjatutkimuksen lähtökohtana on kuitenkin ollut, ettei selaista tekstiä olekaan, jolla ei olisi vastaanottajaa. Pelkälle ei-millekään kirjoittaminen on mahdottomuus. Kielen ja ilmaisumuodon luonteeseen kuuluu, että sanat on aina suunnattu jollekin vastaanottajalle, konkreettiselle tai abstraktille. Siten jopa kaikkein yksityisimmälläkin päiväkirjalla on vastaanottajansa, tietoisuus jostakin toisesta, joka voi olla esimerkiksi tulevaisuuden minä. (Vatka 2005, 157; Norkola 1995, 124.) Mia Vatka käyttää käsitettä kerronnal-

12 Narratologisen Boothin–Chatmanin kommunikaatiomallin mukaan kertovasta tekstistä on hahmotettavissa viestinnän osapuolina kertojan ja vastaanottajan tai yleisön lisäksi implisiittinen tekijä eli sisäistekijä ja implisiittinen lukija eli sisäislukija. Sisäistekijä on eri asia kuin tekstin kertoja. Se on konstruktio, jonka lukija päättelee ja hahmottaa tekstin kokonaisuuden rakenteen kautta. Samoin sisäislukija on sekä todellisesta lukijasta että yleisöstä erillään oleva konstruktio ja sillä viitataan siihen, millaisen lukijan teksti olettaa. (Chatman 1993, 146–151.) Rimmon–Kenan (1999, 110–113) on kritisoinut ko. mallia kerronnallisen viestintäprosessin kuvauksena, vaikka hyväksyykin sisäistekijän konstruktiona. Sisäistekijä vaikuttaa keskeisesti siihen, miten lukija suhtautuu tekstiin.

linen puhetoveri¹³ ja tarkoittaa sillä "päiväkirjan kirjoittajan kuvittelemaa vastapuolta". Se on kirjoittajan konstruoima ja päiväkirjassa se on kertojalle solidaarinen hahmo, jota kertoja voi ohjailla omien ideoidensa mukaan. (Vatka 2005, 158–159; myös Kettunen 1983, 111; Mäkinen 1982, 149–150.) Tekstin sisäinen kerronnallinen puhetoveri ei ole siis lukija, kuten ei kertojakaan ole kirjoittaja itse, joskin omaelämäkerrallisessa tekstissä kertoja, kirjoittaja ja kerrottu minä viittaavatkin yhteen ja samaan henkilöön.

Tarkastelussani lähdän ensin "todellisen" lukijan läsnäolosta aineistoni teksteissä ja sen jälkeen etenen kysymykseen kerronnallisen tason lukijasta, kerronnallisesta puhetoverista. Päiväkirjatutkimuksen ideat ja tulokset ovat tarkastelussani käyttökelpoisia ja huomioonotettavia sikäli, että kommentaarien perusteella kirjoittajat ovat luonnehtineet tekstejään päiväkirjamaisiksi ja ilmaisseet kirjoittamisen vertautuneen päiväkirjan kirjoittamiseen.

Poimin ja luokittelin kommentaareista ja päättöteksteistä lausumina kaikki sellaiset kohdat, joissa oli viittaus lukijaan. Niitä oli vain vähän varsinaisten tekstien jälkeen kirjoitetuissa kommentaareissa ja silloinkin enimmäkseen alkuvaiheen kirjoitelmissa epärointeina siitä, vastasiko teksti sisällöltään sitä, mitä tehtävän antanut odotti ja edellytti. Sen sijaan päättöteksteissä kirjoittajat ottivat kysymyksen vastaanottajasta esiin. Se aktivoitui, kun heistä itseltäänkin tuli omien tekstiensä lukijoita.

Pidin tärkeänä kirjoittamisprosessin kuluessa, että opiskelijat tiedostivat ja muistivat teksteillä olleen lukija, joka käytti niitä tutkimuksen tarpeisiin, vaikkakin toisaalta olin pyytänyt kirjoittamaan kuin kirjoittaisi itselleen. Jotkut teksteistä olivat niin intensiivisiä, uskoutuvia ja avoimia, todellakin kuin "itselle kirjoitettuja", niin että minua mietitytti sekä tutkimuseettiseltä että oppimisprosessin kannalta, missä määrin tekstien luetuiksi joutuminen oli ollut kirjoittajien mielessä. Kirjoittamisesta keskusteltiin lähiopetusjaksoilla useaan otteeseen. Lukijan "unohtamisesta" tai "unohtumisesta" kerrottiin joissakin kommentaareissa:

Minä en enää juurikaan ajattele kenelle kirjoitan vaan miksi ja mitä kirjoitan. Kokemukseni on siinä tunteessa että kelpaan vähemmälläkin ja vielä jopa saan olla virheellinenkin. Tässä kohden heräsikin ajatukseni siitä kuinka terapeutista voi kirjoittaminen olla ainakin itselleni. En todellakaan olisi uskonut aiemmin että kirjoittamalla voi läpikäydä niitä menneen elämän haavoja joita elämäni matkan varrella on tullut. Päiväkirjan kirjoittamisella olisi monenlaisia vahvuuksia mutta jostain syystä en ole itse sitä tuntenut omakseni vaikka tiedänkin sen tuomat mahdollisuudet elämässä ja ajatusten selventäjänä. (KIRJOITT 1)

13 Kerronnallisen puhetoverin käsitettä (ransk. narrataire, engl. narratee) fiktiossa ovat kehittäneet esim. Gerad Prince (1973) ja Gerald Genette (1972) Käsitteen suomennos on Aatos Ojalan (Mäkinen 1982.)

Lukijan "unohtaminen" on nähtävissä tietoisena ja mietittynä. Kun kirjoittaja edellisessä kommentaarissa kertoo, ettei ajattele, kenelle kirjoittaa, hän samalla ilmaisee tietoisuutensa juuri tästä. Hän tietää lukijan olemassaolon ja tietää senkin, ettei ajattele lukijaa. Kysymys lukijasta ja sen sivuuttamisesta liittyy kommentaarin perusteella "kelpaamiseen". Kun kirjoittaja ilmoittaa "kelpaavansa vähemmälläkin" ja saavansa "olla jopa virheellinen", hän ilmaisee luopuneensa lukijan huomioonottavasta kontrollista ja siirtyneensä sitten oman elämänsä kirjoittamiseen itseään hyödyttävällä tavalla. Seuraava muistiinmerkkintäni tutkimuspäiväkirjastani kuvastaa, miten toinen kirjoittaja on pohtinut kysymystä lukijasta enemmänkin. Hän oli ratkaissut kysymyksen lukijan huomioonottamisesta jättämällä lukijan suhtautumisen tekstiin ja sen sisältöön tämän omaksi asiaksi, joka ei hänelle itselleen kirjoittajana kuulu.

Kahvijonossa tilanteen [oppitunti, jossa puhuttiin kirjoittamisesta] jälkeen XXX sanoi, että "kun hän kirjoittaa juttuja, hän ajattelee, että se on sitten opettajan oma häpeä ja asia, mitä se mun jutuista ajattelee – ei mun tarvitse sitä miettiä". Sitten hän kertoi, että häntä oli ruvennut oikein naurattamaan kun hän ajatteli, miten paljon enemmän näiden esseiden vuoksi minä tiedän hänestä ja hänen elämästään kuin hänen miehensä. Hän sanoi, että mies tietää ehkä vain 80 % ja ettei oikeastaan ole aikaakaan miinkään tällaisiin keskusteluihin. (Tutkimuspäiväkirjani 22.4. 2005.)

Samaan tapaan kirjoittaa toinen kirjoittaja päättötekstissään ikään kuin vapauttaneensa itsensä lukijan pohtimisesta ja keskittyneensä vain kirjoittamiseen:

Tietysti välillä tuntui, että taas Anna-Liisa haluaa tekstiä ja mitä minä oikeasti kirjoitan? Aikakin on niin rajallista nykyisin. Mitä voin kirjoittaa ja tuntuuko sinusta, että taas se kirjoittelee tyhmiä? Sitten ajattelin, että nämä ovat minun ajatuksiani ja tuntemuksiani. Usein sanotaan toiselle, että tiedän, mitä sinusta tuntuu, mutta tosiasiaa kukaan ei voi tietää, miltä toisesta tuntuu. Voi vain kuvitella sitä tunnetta ja olla kuuntelija tarvittaessa. (PÄÄTTÖ 18)

Mitä haluaa kirjoittaa ja mitä lukijalle voi kirjoittaa, on kommentaarien ja päättötekstien perusteella vähintään sisäisen neuvottelun aihe. Todellista lukijaa ei kirjoitettaessa sivuuteta automaattisesti, vaan lukija otetaan huomioon. Kirjoittajat pohtivat, millaisen käsityksen lukija voi tekstistä saada ja ennen kaikkea: mitä lukija tekstin perusteella ajattelee kirjoittajasta.

Omaista elämästä kirjoittamisen perusedellytys oli luottamus, joka syntyi kirjoittajien ja lukijoiden välille. Oma roolini kirjoittamisprosessista vastaavana oli keskeinen, mutta myös muilla opettajilla, jotka vaihtuivat eri tekstien lukijoina, oli osuutensa. Motivoin kirjoittamaan, perustelin kirjoittamista

ammattilliseen kasvuun liittyvänä, annoin yhteispalautteita joistakin teksteistä ja olin se, joka luin kaikkien opiskelijoiden kaikki tekstit ja olin kiinnostunut niistä läpi opintojen tutkijana. Luottamuksen synnyttämisessä pitkä kokemukseni kirjoittamisen opettajana ja ohjaajana oli luonnollisesti olennainen. Luottamuksen ymmärsin syntyvän eri kirjoittajilla eri tavoin. Ääneen lausutun luvan saada kirjoittaa siten kuin itselle oli mahdollista, sekä arvioinnista, arvostelusta ja arvottamisesta pidättäytymisen arvelen olleen tärkeitä luottamuksen synnyttämisessä. Tutkimuspäiväkirjaani olin kirjoittanut muistiin opiskelijoiden kommentointeja kirjoittamisesta ja luottamuksesta siinä toisen lukukauden loppupuolella:

Eilen lähijaksolla, TK-opetuksen [tutkimus ja kehittäminen] yhteydessä, kerroin heille taas tutkimuksestani tarkoitukseni muistuttaa heitä, että tällainenkin prosessi tässä on menossa ja että toimin mahdollisimman avoimesti. (---)

XXX sanoi, kuinka tärkeää tässä on ollut luottamuksen syntyminen. Hän kertoi vastustaneensa alussa omista asioista kirjoittamista vieraalle ihmiselle (niin kuin tekikin). Hän sanoi, että jos hänellä olisi ollut vähääkään sellainen tunne, että luen tekstejä arvostellen, että ”mitähän tuokin akka on oikein kirjoittanut ja mikähän sekin luulee olevansa”, niin ei olisi voinut kirjoittaa yhtään mitään. Ymmärsin, että on pitänyt olla nimenomaan henkilökohtaisen kontaktin kautta syntynyt luottamus. (Tutkimuspäiväkirjani 22.4. 2005.)

Nähtävissä on, että kun luottamus oli syntynyt, lukijaa ei tarvinnut ajatella aktiivisesti. Kirjoittamishetkellä jotkin muut asiat kuin kysymys vastaanotajasta ovat olleet olennaisempia. Sellaisia ovat esimerkiksi kirjoittamisen ja kertomisen tarve, muistaminen tai itse asia sinänsä. Luottamuksen synnyttyä ajatus lukijasta häipyi taka-alalle ja hänestä tuli kuin päiväkirjojen uskottu, jonkinlainen lähtökohdiltaan ymmärtävä kuulija, eikä niinkään todellinen henkilö tai opettaja-tutkija. Tästä kertoo yksi kirjoittajista päättötekstissään, jossa hän kuvaa suhteen minuun, todelliseen lukijaan, muodostuneen ”läheiseksi” ja ”päiväkirjamaiseksi”:

Kirjoittaminen on ollut kivaa ja terapeutista vastapainoa oppimistehtäville. Tuntuu, että on saanut kirjoittaa asiasta, josta tietää. Huomasin, että omissa ensimmäisissä kirjoituksissani kovasti pohdin, olenko ymmärtänyt tehtävän oikein tai kirjoitanko oikeasta asiasta, mutta näissä sinun tehtävissäsi sitä vaaraa ei ole ollut, koska itse tietää omasta elämästään kuitenkin parhaiten. Ja on saanut itse päättää mitä kertoo. Suhde sinuun on muodostunut, jotenkin läheiseksi, jotenkin päiväkirjamaiseksi, on ollut helppoa kertoa elämästään. Itse kirjoitan päiväkirjaa, mutta nykyään siihen tulee aikataulusta johtuen, kirjattua vain tärkeimmät tapahtumat ja toimet,

sielu jää puuttumaan. Tai onkohan se niin, että elämässäni ei ole juuri nyt niin kriittisiä tapahtumia, toisin sanoen, elän seesteisiä aikoja! (PÄÄTTÖ 7)

Kun suhde lukija-vastaanottajaan on ollut "päiväkirjamainen", omasta elämästään on ollut helppoa kertoa, aivan kuten päiväkirjaa kirjoittaessa, jossa päiväkirja luotettuna ymmärtäjänä mahdollistaa avoimuuden. Lukija-vastaanottaja -suhteen "päiväkirjamaisuudesta" todistaa myös havaintoni, että vaikka kirjoittajat olivat kirjoittaneet todella avoimesti ja luottaen, he eivät selvästi halunneet keskustella kanssani niistä asioista, joista olivat kirjoittaneet. Keskustelut yleisellä tasolla kirjoittamisesta, teksteistä tai niissä esiintyneistä asioista olivat hyvinkin intensiivisiä ryhmässä ja satunnaisesti joidenkin yksittäisten opiskelijoiden kanssa. Olin kuitenkin aistivini sen mahdollisuuden karttamista, että ottaisin puheeksi kirjoittajan kanssa sen, mitä hän oli kirjoittanut. Kirjoitetut kokemukset ja kertomisen avoimuus kuuluivat tekstiin ja vain sinne.

Ilmiö on käänteinen päiväkirjatutkijan kokemuksen kanssa: Miia Vatka (2005, 28) toteaa pelänneensä, että "joutuu tutustumaan kirjoittajaan itse tekstin sijasta", karttoi kirjoittajien yhteydenottoja eikä hän halunnut kuulla edes heidän ääntään, sillä pelkäsi menettävänsä illuusion, jonka oli arkistossa kustakin kirjoittajasta luonut. Hän sanoo halunneensa säilyttää näin tutkimusetäisyyden. Ehkäpä kirjoittajat tutkimuksessani eivät halunneet ottaa sitä riskiä, että minä heidän tekstiensä vastaanottajana jollain tavoin rikkoisin illuusion ymmärtävästä, "päiväkirjamaisen" ideaalista vastaanottajasta, ja halusivat sen vuoksi säilyttää "kirjoittajanetäisyyden" minuun, lukijaan ja tutkijaan, vaikka muuten olimme varsinkin kirjoittajien ensimmäisenä opiskeluvuonna tekemisissä paljon toistemme kanssa. Omasta elämästä kirjoitettaessa oli siten omiaan syntymään Vatkan (1995, 160–161) kuvaaman päiväkirjakommunikaation kaltainen tilanne, jossa "Rakas Päiväkirja" kerronnallisena puhetoverina kommunikoi äänettömästi kuuntelemalla, pelkästään vain olemalla läsnä ja esittämättä sanallisia kommentteja, joista "saattaisi syntyä erimielisyyksiä".

Vatkan (1995, 160–161) mukaan "mykkänä kuunteleva kirja" saattaa myös ärsyttää kertojapuolta. Tutkimuksessani oli näkyvissä se kiinnostava puoli, että kirjoittajat lähes aina halusivat, että heidän kaikki tekstinsä (varsinaiset tekstit ja kommentaarit) luetaan ja he myös odottivat jonkinlaista palautetta niistä, vaikkakin vuorovaikutuksen ja kohtaamisen odotettiin tapahtuvan tekstissä ja tekstein eikä kasvokkain omaelämäkerrallisen tekstin ulkopuolella

Lukija, opettaja-tutkija, jäi kirjoituksissa yleensä jonnekin taustalle. Häntä ei puhutella varsinaisissa teksteissä ja vain harvoin suoraan kommentaareisakin eikä häneen muutoinkaan viitata teksteissä. Poikkeuksena ovat Minä kirjoittajana ja tutkijana -tekstit, joiden kommentaareissa minua puhutellaan

suoraan ja nimenomaan äidinkielen opettajana. Puhutteluissa kiitetään, kysytään ja pyydetään neuvoa:

Olen oppinut nauttimaan kirjoittamisesta ja siitä kiitokset Sinulle Anna-Liisa. Viimesykyiset ensimmäiset esseet mahdollistivat uudenlaisen tavan kirjoittaa, tehdä kirjoituksistaan itsensä näköisiä. Lisäksi kokemusta kirjoittamisen mukavuudesta lisäsi oivallukseni aloittaa kirjoittaminen pilkotusti. Minulle on aina tuottanut vaikeuksia kirjoittamisen aloittaminen, oli sitten kyseessä ainekirjoitus tai tentissä vastaaminen. Totesin, että jos alku on aina yhtä rankkaa ja aikaa vievää, niin aloitetaanpa sellaisesta kohdasta, joka tuntuu hyvältä ja johon ei tarvitse niin miettiä ja halkoa hiuksia. (KIRJOITT 15)

Nyt kun sinä Anna-Liisa olet lukenut tähän asti tätä tekstiä, niin jos sinulla olisi jotain viisasten kiveä minulle esittää millä minusta tulisi hyvä ja sujuva kirjoittaja, niin olisin siitä vinkistä erittäin kiitollinen! (KIRJOITT 12)

Minusta on mukava kirjoittaa koneella ja tekstiä tulee paljon. Olen aina ollut hyvin huumorintajuinen ja ajatukseni lentää usein nopeammin kuin ehdin asiat saada paperille. Olet varmaan huomannut sen? (KIRJOITT 18)

On luonnollista, että sellainen kirjoittamisen aihe, joka liittyy lukijan asian-tuntijuuteen, tuo hänet kirjoittajan mieleen alansa edustajana. Lukijan puhuttelu tuolloin kertoo kirjoittajan tiedostavan lukijan erityisellä tavalla kirjoittaessaan. Myös tuollaisen puhuttelun edellytyksenä on luottamus.

Kun konkreettinen lukija loittonee kirjoittamistilanteen ja itse tekstin taustalle, niin että suhde lukijaan muodostuu päiväkirjamaiseksi ja koko kirjoittamistilanne vertautuu kirjoittajan kokemuksena päiväkirjan kirjoittamiseksi, vastaanottajan merkitys ja osuus kerronnan tasolla voimistuu. Päiväkirjan kirjoittajien on todettu rakentavan kerronnallista vastaanottajaa tietyin signaalein. Tuollaisia signaaleja ovat (fiktiossa) Iris Mäkisen (1982, 151–152) ja Keijo Kettusen (1983, 114) mukaan esimerkiksi suorat puhuttelut, erilaiset kohteliaisuusmuodot, lempinimet, keskustelufraasit sekä ei-kertovat puheaktit, kuten kysymykset, kehotukset, huomautukset, käskyt, uhkaukset, pyynnöt, vakuuttelut ja lupaukset, jotka implikoivat puheaktin yleisön. Signaalit voivat olla myös epäsuoria ja ilmetä esimerkiksi kerronnan ajan muuttumisena (kommentoiva preesens), kun kertoja selittää kesken narraationsa kerronnalliselle puhetoverille jotain tärkeänä pitämäänsä. Aineistoni omaelämäkerrallisissa teksteissä, jotka on kirjoitettu opintojen yhteydessä ja palautettu nimetylle lukijalle, nämä kaksi vastaanottajatasoa eivät ole toisistaan täysin erillisiä. Sekä konkreettisen vastaanottaja-lukijan että kerrontakontekstin opintojen yhteydessä voi olettaa vaikuttaneen kerronnallisen tason vastaan-

ottajan muotoutumiseen. Kerronnallisia vastaanottajia – sikäli kuin niitä voi eksplikoida – voi olla samassa tekstissä kaksikin: on se, joka ymmärtää kertojan henkilökohtaisen kokemuksen ja se, joka pitää vakuuttaa ja jolle (tai jota) pitää jopa opettaa. Tämä jälkimmäinen on ilmiönä kiinnostava. Opintojen yhteydessä kirjoitetuissa omaelämäkerrallisissa teksteissä kerronta näyttää kääntyvän usein normatiiviseksi ja opettavaiseksi. Kirjoittamistilanne luo kirjoittajan mielessä yleisön, joka pitää vakuuttaa, ja normatiivisuus on yksi keino siinä.

Kerronnan tavan vaihtelua edellä käsitellessäni olen todennut normatiivisen samoin kuin näkemyskerronnaksi nimeämäni kerronnan tavan sulkeistavan reflektiivisyyden tekstistä. Totesin myös, että kokemuskerronnan vaihtuminen näkemyskerronnaksi tai normatiivisuudeksi voi olla retorinen keino esittää ajatteluaan ikään kuin vastauksena oletettuihin odotuksiin. Narratologisen kertoja-yleisö-hahmotuksen perusteella tuo tulkinta on perusteltu: kertoja kohdistaa kerrontansa tilanteenmukaiselle yleisölle, joka on vakuutettava. Kirjoituskontekstissa on odotuksia erilaisista ammatillisesti soveliaista näkemyksistä, joihin kertoja vastaa kommunikoimalla sellaiselle yleisölle, jolla olettaa olevan kyseisiä odotuksia. Kyse voi olla vakuuttautumisestakin, jolloin kertojan on vakuutettava jotain itselleen.

Kun aineistoni kirjoittajat tarkastelevat myöhemmin päättötekstivaiheessa tekstejään, niiden päiväkirjamainen puoli kiinnittää heidän huomiotaan – ei niinkään näkemyksellisyys tai normatiivisuus. Päiväkirjamaisuus näyttäytyy ilmeisenä, mutta kuitenkin itse päiväkirjamainen ”puhetoveritilanne” on purkautunut siinä määrin, että nyt kirjoittajan mielessä on vain konkreettinen lukija – jollainen hän itsekin on nyt – ja jonka silmin tekstiä ehkä nyt katselee. Syntyy hämmennys: ymmärtävä puhetoveri tai kuulija on kirjoittamistilanteessa syntynyt abstraktio, jota myöhemmin lukuhetkellä on vaikea tavoittaa ja jonka vastaavuus todellisen lukijan tai lukijoiden kanssa ei olekaan itsestäänselvyys. Asiaa pitää selittää vähintäänkin itselle, kuten seuraavassa esimerkissä päättötekstistä, jossa kirjoittaja toteaa, ettei olisi kirjoittanut kenellekään muulle noin:

Lisäksi minusta tuntui, että ne [omat tekstit] olivat päiväkirjamaisesti kirjoitettuja, en ehkä enää kenellekään toiselle ihmiselle kirjoittaisi sellaisella kielellä ja niin avoimesti. Kyllä tässä opettajan omalla persoonalla on ollut valtavasti merkitystä, että olen kirjoittanut tällaisia tekstejä ja kertonut itsestäni hyvinkin avoimesti. (PÄÄTTÖ 3)

Sitä, miksi on kirjoittanut niin avoimesti, kirjoittaja selittää opettajan persoonalla. Toisaalta päättöteksteissä on viitteitä siitäkin, että tietoisuus reaalisesta lukijasta on vaikeuttanut kirjoittamista. Jos lukija olisi ollut anonyymi, tuntematon ja ”tutkijan etäisyydellä”, pohdintaa olisi ollut laajemmin ja

syvällisemmin. Tosin kirjoittaja antaa ymmärtää, että reaalin lukija myös ikään kuin pani kirjoittamaan. Olisi voinut jäädä kokonaan kirjoittamatta, jos todellista lukijaa ei olisi ollut:

Esseiden kirjoittamisen yksi ongelma oli tekstin kohdentaminen. Vaikka ohjeistuksessa sanottiin, että esse kirjoitetaan itselleen, ei kuitenkaan voinut vältyä ajatukselta, että kirjoittaa paitsi itselleen myös toiselle lukijalle. Tutkijan etäisyys ei mielestäni toteutunut parhaalla mahdollisella tavalla. Ehkä joitain asioita olisi tullut pohdittua laajemmin tai syvemmin, jos esseeet olisivat menneet anonyymille lukijalle. Toisaalta, jos esseeet olisi tullut kirjoitetuksi vain itseään varten, olisinkohan jaksanut niitä kirjoitella kaiken muun puristuksessa. Todennäköisesti vastaukseni olisi kielteinen. (PÄÄTTÖ 28)

Kun tekstin kohdentaminen on ollut ongelma edellisen näytteen kirjoittajalle kirjoittamistilanteessa, kohdennus on näyttäytynyt ongelmana joillekin jälkikäteen, kun on lukenut omia tekstejään. Oman tekstinsä lukija ei enää ole varma, onko hän kirjoittanut lukijalle vai itselleen. Kirjoitusten yksityisyys ja avoimuus on herättänyt tämän kysymyksen ja kirjoittaja huomaa kirjoittaneensa asioista, joita on kertonut vain harvoille:

Lukiessani tekstejäni minulla nousi vahvoja tunteita pintaan. Jopa muutama kyynel vierähti poskilleni. Ajatella, että kuinka avoimesti ja luontevasti olen sinulle pystynyt kirjoittamaan vai olenko kirjoittanut itselleni? Elämänkaari kirjoituksessa kerron avoimesti [luettelee kirjoittamiaan vaikeita kokemuksia]. Nämä ovat olleet asioita, joita olen harvoille kertonut. (PÄÄTTÖ 18)

Kirjoittajan on pitänyt ratkaista kysymys lukijasta – riippumatta tämän persoonasta. Toisaalta oikea, tietty lukija velvoittaa ja motivoi kirjoittamaan; toisaalta se, että teksteillä ei olisi ulkopuolista lukijaa, olisi kirjoittajien arvioiden mukaan tuottanut mahdollisesti kirjoittajan kannalta enemmän. Lukijaan liittyy ajatus mahdollisesta arvostelamisesta:

Toisaalta tunnen aina hieman ärtymystä, sillä haluaisin pitää nämä tekstit ainoastaan itselläni. Ajattelisin niissä olevan enemmän syvyyttä ja uskallusta, jos tietäisi, ettei niitä kukaan "arvostelisi". (PÄÄTTÖ 24)

Itselle kirjoittaminen on tulkittu myös itseä hyödyttäväksi kirjoittamiseksi. Silloin lukija ei olekaan olennainen eikä kysymys hänestä korostu, vaan keskeisintä on se, mitä kirjoittaminen itsessään antaa kirjoittajalle:

Omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen liittyvät tehtävät ovat mahdollistaneet oman elämäkulun läpikäymisen itseäni hyödyttävällä tavalla. Aluksi

tuntui hieman vaikealta lähteä kirjoittamaan avoimesti omasta elämästä, mutta hyvin nopeasti huomasin, että tällainen kirjoittamistapa palvelee minua tässä elämäntilanteessani äärettömän hyvin. Opettajan turvallisen-tuntuinen persoonallisuus helpotti syvälliseen kirjoitusprosessiin lähtemistä. Lisäksi tehtävänannoissa on mielestäni tärkeä kehoitus siihen, että opiskelija kirjoittaisi tekstin lähinnä itseään varten eli omaksi hyödykseen. (PÄÄTTÖ 35)

Tekstien päiväkirjamaisuuteen liittyy niiden yksityisyys ja tilannesidonnaisuus, joiden koskettamiksi kirjoittajat itsekin joutuvat tekstiensä lukijoina. Monet kirjoittajat raportoivat siitä, kuinka mielenkiintoista on lukea omia tekstejään jälkikäteen, mutta toisaalta kerrotaan teksteihin palaamisen vaikeudesta. Kun kirjoittajasta tulee oman kirjoitetun elämänsä ja kokemuksensa lukija ja kun kirjoittamistilanne on jo loitontunut, jotain tuntuu muuttuneen suhteessa omaan tekstiin. Kirjoittaja kokee lukevansa jotain sellaista, mitä ei ole tarkoitettu edes hänen itsensä luettavaksi. Hän on omien tekstiensä lukijana tirkistelijän osassa:

Huomasin aika ajoin kiemurtelevani kiusaantuneena, että pitkö tuokin mennä kertomaan. Kyse ei ole häpeästä tai katumuksesta kirjoittamaani kohtaan, vaan enemmältikin siitä, että ajoittain tuntui kuin olisin tirkistellyt päiväkirjaa, jota ei enää ollut tarkoitettu luettavaksi. Ne olivat tuossa ajassa ja paikassa luottamuksellisia ja avoimia kertomuksia minusta itsestäni ja nyt ne tuntuivat olevan kiusallisen irrallaan asiayhteydestään. (PÄÄTTÖ 29)

Kun kirjoittamistilanteessa on toiminut eräänlainen päiväkirjakommunikaatio silloisen minän ja ymmärtävän kerronnallisen vastaanottajan kesken, lukija kenties kokee tuohon nimenomaiseen kirjoittamistilanteeseen liittyneen luottamuksellisuuden rikkomisena paluun tekstiin, vaikka se on omaa tekstiä. Teksti on tilanteeseen sidottua. Se mikä on toiminut kirjoittamistilanteessa, ei enää lukutilanteessa jonkin ajan päästä toimiakaan. Tilanne on toinen. Joku kokee tunteneensa häpeää samalla tavoin kuin nuoruuden päiväkirjoja lukiessaan:

Lykkäsin tehtävää koko ajan eteenpäin, ei ollenkaan huvittanut ryhtyä lukemaan omia tekstejäni, aikaa oli kulunut liian vähän, että se olisi ollut mielenkiintoista. Ajattelin muistavani tekstini vielä liian hyvin, etten saisi niistä mitään irti. Lisäksi tyyli jolla alussa tekstejä tein, tuntui jotenkin nololta ulkoasullisesti. Enhän osannut tuolloin vielä kirjoittaa Diakin säännösten mukaisesti. Luulin ajatusmaailmani jotenkin kehittyneen ja mielipiteeni jalostuneen ja hioutuneen koulun kuluessa ja muistelin, etten tiennyt tuolloin vielä oikeastaan yhtään mitään. Tunsin valmiiksi vähän samankaltaista myötähäpeää kuin vanhoja päiväkirjoja lukiessani, niitä nuoruudenaikaisiani. Ristiriitaista, aikaa tuntui kuluneen toisaalta iäisyys ja toisaalta vain hetki. (PÄÄTTÖ 13)

Ei ole itsestäänselvää, että kirjoittaja osaisi asettua omia tekstejä lukiessaan sellaiseen lukija-asemaan, josta käsin hän voisi tarkastella tekstejään neutraalisti ja ulkopuolisena.

Kysymys lukijasta on omaelämäkerrallisen tekstin yhteydessä olennainen, eikä vähiten eettisessä mielessä. Kirjoittajilla on tarve kertoa tarinaansa "itseään hyödyttävällä tavalla" ja jotkut löytävät siitä keinon työstää elämänvaiheitaan. Kirjoittaja luo oman yleisönsä kirjoittamistilanteesta tekemiensä tulkintojen ja omien tarpeittensa ehdoilla, jotka voivat poiketa lukijan käsityksistä ja ennako-odotuksista. Todellisen lukijan on oltava tietoinen tuosta yleisön luomisesta ja omasta mahdollisesta osuudestaan siinä. Hän voi joutua päiväkirjamaisen luotetun rooliin, jolta ei odoteta muuta reagoitua kuin "lukemalla kuuntelua" ja korkeintaan tuon kuuntelun osoittamista tekstuaalisin keinoin.

Luettavaksi toimitetun tekstin lukijalla on lopulta suuri vastuu vastaanottajana. Millainen hänen tekstikäsityksensä on? Miten hän mieltää tekstissä kerrotun ja tekstin ulkopuolisen todellisuuden suhteen? Miten hän mieltää kirjoittajan ja tekstin minän suhteen? Miten hän asemoi itsensä lukijana siihen kokemukseen, josta lukee? Miten tulkitsee kirjoittajan odotuksia omasta elämästään kertovien tekstien lukijana ja miten vastaa niihin?

Omaelämäkerrallisten ja omasta kokemuksesta kertovien tekstien lukeminen edellyttää "lukijasopimusta" oppimisprosessin yhteydessä. Siihen sopimukseen kuuluu tietoisuus siitä, kuka tai ketkä ovat tekstien todelliset lukijat. Tiedossa on oltava paitsi kirjoittamisen tavoite myös se, miten lukija lukee tekstit ja miten hän kommentoi niitä.

5.2 Kerronnan suojaukset ja kirjoittamisen rajaaminen

Oman elämänsä kaikinpuolinen kirjoittaminen edes yhdestä teemasta on mahdottomuus. Kirjoittaminen on monenlaista valintaa muun muassa sen mukaan, mitä muistaa, mitä katsoo kuuluvaksi kyseiseen teemaan, mitä ja miten voi ja haluaa kertoa ja miten tulkitsee kirjoittamistilanteen. Tutkimuksessani kirjoitelmien sisällön ja ilmaisutavan valintaan ovat vaikuttaneet luonnollisesti kirjoitelmien poikkeukselliset teemat aroista, oman elämän haurauteen ja haavoittuvuuteen liittyvistä asioista sekä opinnot kirjoittamiskontekstina.

Koska opiskelijat jättivät vain harvoin palauttamatta omaelämäkerrallisen tekstinsä liian henkilökohtaisena, heillä on ollut käytössään muita keinoja, joilla ovat voineet vaikuttaa eletyn elämänsä tapahtumien ja asioiden julkitukseen teksteissään. Tässä luvussa käsittelen ensin sitä, millaisilla ilmaisuun ja kerrontaan liittyvillä keinoilla kirjoittajat suojaavat asioitaan teksteissä ja sen jälkeen, miten he ylipäätään rajaavat asioitaan kirjoitetuiksi tulemiselta. Aineistonani ovat olleet kommentaarien lisäksi varsinaiset omaelämäkerralli-

set tekstit, joista olen analysoinut sitä, miten ilmaisulla ja kerronnalla vaikuttaa asioiden julkituloon.

5.2.1 Ilmaisulliset ja kerronnalliset suojaamisen keinot tekstissä

Aineistoni tekstien kirjoittajilla on käytössään kirjoittamisessa erilaisia ilmaisullisia ja kerronnallisia keinoja, joilla he suojaavat asioita liian avoimelta kerrotuiksi tulemiselta. Suojaamisen keinoina ovat (1) verhottu kerronta, (2) negaation tai vastakohtan kautta kertominen, (3) henkilökohtaisuuden liudentaminen ja (4) ohuet kuvaukset. Viimemainitulla en arvota ilmaisun tapaa, vaan tarkoitan sillä sellaisten ilmausten ja kuvausten valintaa ja käyttöä, joka on vastakohta monitahoiselle, seikkaperäiselle ja tarkalle kuvaukselle.¹⁴ Erilaiset suojaamisen keinot samoin kuin kirjoittamisen rajaaminen tulevat kysymykseen varsinkin niissä teksteissä, jotka käsittelevät kirjoittajan henkilökohtaisia, vaikeita kokemuksia. Sellaisia tekstejä ovat aineistossani *Minä autettavana* (AUTETT) ja *Omat selviytymisstrategiani elämänkaareni varrella* (OS). Kun kirjoittaa itsestään autettavana, on lähtökohtana se, että ensin on ollut avun tarve, avuttomuus, samoin kuin selviytymisstrategioita on edeltänyt jotain, mistä on pitänyt selviytyä. Nämä asiat voivat olla ihmiselämän kipeimpiä kohtia, jotka voi jättää kertomattakin, mutta joista kertominen on teksteissä ratkaistu erilaisilla ”suojaavilla” kertomisen keinoilla. Myös omaan koettuun kasvatukseen liittyy asioita, joista kertomista suojataan. Perhe ja läheiset ihmissuhteet kuuluvat sellaisen yksityisyyden piiriin, josta kerrottaessa suojaaminen ja rajaaminen ovat käytössä.

Nimitän verhotuksi kerronnaksi (1) sellaista kerronnan tapaa, jossa asioita ei nimetä yksilöiden ja tunnistettaviksi, vaan jossa käytetään yläkäsitteitä tai kuvakieltä. Kirjoittaja voi esimerkiksi käyttää ilmaisua ”läheinen”, kun ei halua paljastaa, kenestä tarkalleen ottaen on ollut kyse. Tällöin kirjoittaja saa tuotua esille jotain, mitä hän haluaa sanoa ja toisaalta peitettyä sellaista, minkä haluaa pitää omana tietonaan. Seuraava esimerkki on verhotusta kerronnasta tekstistä, jossa kerrotaan omista autettuna olemisen kokemuksista. Siitä ei ilmene, millaisen avun tarpeessa kertoja on ollut tai miten hän on tuohon tilanteeseen joutunut. Edellä hän on kirjoittanut pelkästään lapsuuteensa liittyvistä autettavana olon kokemuksistaan kaksi sivua ja maininnut sitten, että

¹⁴ Antropologiassa käytetään käsitteitä ohut ja tiheä kuvaus (thin and thick description) tarkoitettaessa kuvauksia, joita kenttätyötä tekevät antropologit laativat tutkimuskohteistaan. Tarja Palmu (2003, 6–7) on määritellyt tiheän kuvauksen aineiston tarkasteluksi eri suunnista, jolloin yhtä ilmiötä tai tapahtumaa pyritään tekemään ymmärrettäväksi erilaisten aineistojen ja menetelmien avulla pinnallista kuvailua syvemmin (ks. myös Geertz 1973, 27–28).

aikuisiässä hänelle on ollut mahdotonta hakea apua esimerkiksi henkiseen hyvinvointiin liittyviin asioihin. Sitten teksti jatkuu ja päättyy näin:

Elämä kuljetti minua niin, että eräs kaunis päivä olin tilanteessa jossa minun oli pakko lähteä hakemaan apua itselleni. Muistan monia "hoitureita" ja "lääkäreitä", jotka jo pelkästään asennoitumisellaan vaikuttivat siihen, että koin itseni alempiarvoiseksi ihmiseksi. Monissa tapauksissa tavattavissa ei ollut ihmistä ollenkaan vaan jokin ilmeetön, mauton ja väritön henkilö, joka ikään kuin piiloutui työpöytänsä ja asemansa taakse jakaen "neuvoja" jostain ylälmoista käsin. Mistään henkilökohtaisesta kontaktista ei voinut puhua.

Onneksi löysin paikan, jossa kohtelu oli lämmintä ja ikään kun samalta tasolta lähtevää. Siellä en kokenut olevani eriarvoinen ihmisenä ja sain oppia, että asiani olivat ihmisten asioita, eikä kovinkaan poikkeavia kokemuksia muiden ihmisten kokemuksista. Sain kokemuksen hyväksytyksi tulemisesta sellaisena kuin olen ja apua siihen ammatti-ihmisiltä, jotka eivät kuitenkaan olleet ammattiroolinsa vankeja vaan hyvin ihmismäisiä ja osaavia henkilöitä. Olen ikuisesti kiitollinen siitä uudesta mahdollisuudesta jonka sain elämässäni. (AUTETT 19. Kurs. ALK)

Tässä autettuna olon kokemuksessa kirjoittaja kiittää ilmauksella *"elämä kuljetti minua niin, että eräs kaunis päivä olin tilanteessa jossa minun oli pakko lähteä hakemaan apua itselleni"* sen, millaiset asiat tai millainen kehityskulku johti avuntarpeeseen ja mikä kirjoittajan tilanne oli. Ne ovat jotain, mikä sivuutetaan ja sen sijaan keskeistä on se, miten kertoja koki autettavana oleminen ja auttajat. Tekstinpätkä fokusoituu juuri näihin seikkoihin. Kun auttajia-kaan ei suoraan nimitä tiettyyn ammattikuntaan kuuluviksi, vaan ilmaistaan lainausmerkeillä "hoitureiksi" ja "lääkäreiksi" ja myöhemmin "ammatti-ihmiksi", siirretään siinäkin keskiöön autettavan ja auttajien suhdetta kirjoittajan avuntarpeen ja tilanteen yksilöinnin sijasta. Kirjoittaja kertoo "paikasta", jossa on saanut hyvää kohtelua, mutta ei kerro siitä avunsaantipaikkana sinänsä niin että kävisi ilmi, mistä paikasta oikeastaan on kyse, vaan pelkästään auttajien suhtautumisesta autettavaansa omana kokemuksenaan.

Täydellinen vaikeneminen omaan elämäntarinaansa olennaisesti kuuluvissa asioissa ei ole kirjoittajille itsestään selvä ratkaisu. Se ei ole sitä jo senkään vuoksi, että kirjoittaminen liittyy opintoihin tehtävänä. Edellisessä esimerkissä kirjoittaja olisi toki voinut tyytyä kertomaan vain lapsuuteen liittyvistä autettuna olon kokemuksista ja sivuuttaa aikuisiän kokemukset, mutta toisaalta nämä kokemukset voivat olla jotain niin merkittävää omassa elämänkaareissa, ettei niitä voi jättää mainitsematta. Oman tarinan kerronta saattaisi tuntua vajaalta tai epäaidolta, jos ne jättäisi pois, niin että teksti ei kuvastaisi omaa elämää siten kuin kirjoittaja sen kokee.

Toisinaan tekstissä on nähtävissä, että kirjoittajalla on jokin tarve paitsi mainita myös pohtia niitäkin asioita, jotka ovat vaikeasti käsiteltävissä ja kuuluvat rajauksen piiriin. Apuna voi tuolloin olla kuvailmaus, kuten seuraavassa paljon käytetty ”luurankoja kaapissa”. Tässä esimerkissä kirjoittaja on ottanut aivan tekstinsä lopussa esille kertomisen rajaamisen.

[Kertoo edellä mm. tasapainoisen kasvun taanneista vanhemmista ja esi-koisen epäilyistä vammaisuudesta odotusaikana]. On myös asioita joita ei halua kirjoittaa julki toisen luettavaksi. Asioita joista voisi sanoa ”luurankoja kaapissa”. En tiedä onko ne luurankoja kun on itselleen selvittänyt miksi niin tapahtui ja antanut itselleen anteeksi. Ne ovat asioita jotka olisivat voineet jäädä tekemättä. Tehtyä ei saa tekemättömäksi niin mitä silloin jää jäljelle? Aika jolla on parantava vaikutus. Se antaa mahdollisuuden korjata asioita. Ne luurangot olisivat voineet uhata mielenterveyttä. Tuoda ylimääräistä ahdistusta ja kykenemättömyyttä käsitellä sellaisia asioita joita tulee elämässä eteen esimerkiksi työn tai omien lasten kautta. Olen osannut kääntää ne voitoksi sekä ymmärrykseksi itseäni ja toisia kohtaan. Anteeksi antamisen ja saamisen lahja on hyvä lahja. (OS 17)

Epäsuoran kuvailmauksen ”luurankoja kaapissa” avulla kirjoittaja saa pohdittua omien kokemustensa kannalta jotain merkittävää kuitenkin paljastamatta, mistä on ollut varsinaisesti kyse. Kielikuvan osuvuutta oman kokemuksensa kuvaamisessa hän pohtii kyselemällä, oliko sittenkään kyse luurangoista, kun on kuitenkin selvittänyt kyseiset asiat itselleen. Epäsuorana ja monimerkityksisenä kielikuva jättää kirjoittajan itsensä tietoon sen, mitä hän ei halua paljastaa, mutta antaa mahdollisuuden jollain tasolla ilmaista itselle merkityksellistä asiaa ja tarkastella sitä.

Oman kokemuksen kerronnassa negaation tai vastakohtan kautta (2) voi ilmaista kiertoteitse jotain sellaista, mitä ei muuten halua ottaa puheeksi. Kun kokemuksena on jotain suojattavaa, ei suojattavasta kerrota suoraan, vaan jostain sitä lähellä olevasta, millainen se ei ole ollut tai miten ei ole toiminut. Kieltomuodon kautta kerrottu vertautuu johonkin, mikä on ollut sille vastakohtaista, ja syntyy jonkinlainen, kuitenkin julkilausumaton kuva siitä, mistä ei kerrota. Suojaaminen koskee usein ihmisiä, jotka liittyvät omaan kokemukseen. Oman elämän tarina ei ole vain kertomus itsestä, vaan siihen liittyy aina myös muita henkilöitä. Jos kirjoittaja kokee voivansa kertoa oman kokemuksensa kiertelemättä, hän joutuu ratkaisemaan vielä sen kysymyksen, haluaako hän samalla kertoa muista, omaan kokemukseen olennaisesti kuuluvista ja tuoda heidät omaan tarinaan mahdollisesti epäedullisessa valossa.

Aineistossani kasvatuskertomuksissa (*Miten minut on kasvatettu* -tekstit) on esimerkkejä negaation kautta kertomisesta. Joissakin teksteissä isoäitiin tai isovanhempiin liitetyt positiiviset ominaisuudet, kuten kasvattajan hyvät

taidot ja turvallisuus ovat tulleet kerrotuiksi jotain vastakohtaa vasten, jota ei suoraan paljasteta. Kun isovanhemman tai isovanhempien ominaisuuksiksi tai toimintatavoiksi kasvattajina on valittu ilmaistavaksi jotain, mitä isovanhempi ei ole tai ei tee, ilmaisun tapa vihjaa samalla jostakin kasvattajasta, joka voi menetellä juuri päinvastoin. Ominaisuudet tai toimintatavat kuvataan kieltolauseina: kun kerrotaan, miten isovanhempi ei menettele, voi olettaa jonkun, joka menettelee juuri päinvastoin. Seuraavassa esimerkissä isoäiti kasvattajana kuvataan *"peruskallioksi, joka ei koskaan järky tai katoa"*, jota *"ei pystynyt tai halunnut hämätä"*, jonka *"viha ei ota koskaan valtaa"* ja joka *"ei rankaise mielivaltaisesti eikä liian kovakouraisesti"*. Kuvaus eksplikoii jonkun toisen, joka on vastakohta (kenties epävakaa, häilyvä, hämättävä, epäoikeudenmukainen ja mielivaltainen) ja saattaa menetellä juuri noin:

XXX mummo on hoitanut ja kasvattanut meitä paljon.(---) Häntä voisi kuvailla kalliona. Peruskallio joka ei koskaan järky tai katoa. XXX oli vahva ja oikeudenmukainen. Häntä ei pystynyt tai halunnut hämätä. Hänellä oli pehmoinen syli ja lämpimät silmät, eikä hänen vihansa ottanut koskaan valtaa, hän ei rankaissut mielivaltaisin perustein, eikä liian kovakouraisesti. (KTTU 32)

Seuraavassa lausumassa isovanhempien luona koettujen hauskojen ja turvallisten hetkien kuvaus eksplikoii kieltomuotoisen ilmauksen ja vaikkakonjunktilla alkavan sivulauseen avulla jossain vallitsevan vastakohtaisen asiointilan. Kun *"mummolassa ei koskaan tarvinnut pelätä"*, voi olettaa, että koska pelko ylipäätään on otettu esille, jossain on pitänyt pelätä. Samoin lause *"ja siellä oli aina hauskaa, vaikka joku olisi ottanut alkoholia"*, eksplikoii vastakohtaisen tilanteen, jossa hauskuus ja alkoholin käyttö eivät ole voineet toteutua yhtä aikaa.

Isovanhemmat olivat tärkeitä vaikuttajia elämässämme. Viikonloppuisin kävelimme (---) mummolaan. Siellä oli aina mukavaa mummo leipoi ja saimme osallistua kaikkeen. Serkkuja oli usein ja leikimme paljon mummolan pölyisellä ja mukavalla vintillä. Mummo ja pappa loivat seikkailun ilmapiiriin ja antoivat valoisian kuvan elämästä. Pappa varsinkin oli melkoinen satusetä ja vitsiniekka, ja hemmotteli meitä lapsia monin tavoin. Mummolassa vieraili uuden vuoden kurkikin, joka toi meille lapsille karkkia. Mummolassa ei koskaan tarvinnut pelätä ja siellä oli aina hauskaa, vaikka joku olisi ottanut alkoholia. Ikävoin edelleen jo edesmenneitä isovanhempiani ja käyn aina haudalla kertomassa kuulumiset käydessäni kotipuolella. (KTTU 7)

Henkilökohtaisuuden liudentaminen (3) on suojaamisen keinoista aineistossani tavallisin. Se ilmenee sellaisena kerronnan tapana, jossa minä-muo-

toisen oman kokemuksen kerronnan sijasta käytetäänkin monikon 1. persoonaa, passiivina, nollapersonaa tai kerrotaan asioista muuten yleisellä tasolla eikä selkeästi omakohtaisina. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kertoo autettavana olosta siten, että henkilökohtaisen kokemuksen lomassa ilmaisee jotain yleistä, ketä tahansa koskevasti:

Elämässäni on ollut tilanteita jolloin on tuntunut ettei jaksa eteenpäin ollenkaan. Läheisen ihmisen sairastuminen vakavasti on asia joka vie pohjan omalta elämältä helposti. Tällöin olen tuntenut, että myös itse olen joutunut olemaan autettavana. Ilman sukulaisten ja ystävien apua ja tukea en olisi selvinnyt. (OS 5)

Kun kirjoittaja esimerkissä toteaa läheisen ihmisen sairastumisen olevan asia, joka vie pohjan omalta elämältä helposti, kyseessä on ilmeisimmin syy, jonka vuoksi kertojakin on joutunut autetuksi. Kokemus liudentuu yleiseksi ja kertoja kokijana jää taustalle, kun asiaa ei esitetä suoraan henkilökohtaisena, minä-muodossa .

Kun kertominen siirtyy yleisemmällä tasolle ja me-muotoon, kirjoittajan oma asia ja kokemus liittyvät yleiseen, ovat yhtä sen kanssa ja `minä` sisältyy me-muotoon. Me-muodon yleistävässä hengessä voi olla helpompi puhua itsestään ja tuoda esiin omaa kokemustaan. Sillä tavoin kirjoittaja voi liittää omaa kokemustaan laajempaan kokemisen tapaan, johon tuntee samuutta.

Tunne silloin kun *joudumme* autettavaksi voi olla raskas. Tapahtuuhan sen usein ennakoimattomasti, tilanne on uusi ja hallitsematon. Autettavana oloon liittyy usein huoli perheestä, taloudelliset seikat, huoli omasta jaksamisesta. Kun *joudumme* olemaan pitkään autettavana, herää myös negatiiviset tunteet.

Omat kokemuksemme vaikuttaa paljon siihen kuinka pystymme vastaamaan lähimmäisen avun tarpeeseen. En halua kuitenkaan ajatella, että kaikki joilla on ollut huono lapsuus ovat huonoja auttajia. Teemme paljon asioita tunteiden, luonteemme, kokemuksemme ja tiedon perusteella. (AUTETT 5. Kurs. ALK)

Kerronnan kohdetta on mahdollista suojata myös niin kutsutuilla ohuilla kuvauksilla (4), joilla tarkoitan sellaisia paljon käytettyjä, tavanomaisia ja siksi kaavamaisista ilmauksista, jotka lyhyesti ja toteavasti nimeävät kohteensa valmiina ja vaihtoehdottomana yksilöteiseksi.

Äiti on ollut kotiäitinä koko minun elämäni ajan, olemme siis saaneet *kasvaa kodin lämmössä* pienestä pitäen.--- Lapsuudesta ja nuoruudesta voi si kirjoittaa vaikka kuinka monta *hienoa asiaa*. Meillä on hyvä perhe ja asuimme *maalla luonnon helmassa*. Minun lapsuudessani *kaikki oli hyvin*, en voi valittaa oikein mistään. (KTTU 22. Kurs. ALK)

Lapsuudenperheen kuvaaminen lyhyesti, abstraktisti ja ideaalisti pidättää mahdolliset monipuolisemmat tulkinnat kirjoittajan omana tietona. Kerronnasta tulee sulkeistavaa: vaihtoehtoisten tulkintojen sijasta se tarjoaa vain yhden. Tällainen sulkeistava kerronnan tapa ei liity vain vaikeista, henkilökohtaisista asioista kertomiseen¹⁵, mutta on mahdollinen niissäkin. Aineistossani ohuet kuvaukset ovat tyyppillisiä esimerkiksi koetusta kasvatuksesta kerrottaessa. Kasvatus, koti ja lapsuuden perhe ovat aiheita, joista on yleisesti käytössä ”valmiita” määritelmiä (”hyvä perhe”, ”rajat ja rakkaus”) ja joista kertominen asettuu helposti yleisiin kerronnan tapoihin ja normeihin. Toisaalta juuri nuo asiat ovat hyvin yksityisiä, niin että oman kokemuksensa voi tietoisesti jättää niiden suojaan ja varaan.

Sulkeistavasta kerronnasta on kyse esimerkiksi silloin, kun kirjoittaja määrittelee heti käsiteltävän, omaan kokemukseen liittyvän asian laadun, eikä selitä, perustele tai havainnollista sitä mitenkään. Näin tekee kirjoittaja (KTTU 30), joka aloittaa tekstinsä *Miten minut on kasvatettu* vastaamalla heti tekstin ensimmäisessä virkkeessä siihen kysymykseen, josta koko tehtävänannossa on kyse: *Olen onnellinen, koska minua on lapsena kasvatettu rakkaudella*. Kirjoittaja ei selitä tarkemmin, mitä rakkaudella kasvattaminen käytännössä on tarkoittanut tai miten se on ilmennyt, vaan jatkaa määrittelyillä edelleen: *Lapsuuteni oli turvallinen ja iloinen. Olen saanut nauttia aikuisten omistautumista minun kasvatukseen. Sain huomiota ja rakkautta*. Tällainen kerronnan tapa esittää pelkät tulkinnat ja johtopäätökset, ja asettuu siten kokemuksen moniulotteisemman ilmaisun ja sen sisällön tulkinnan eteen jättäen ne tekstin ulkopuolelle, itselleen.

5.2.2 Ilmaistu rajaaminen

Opiskelijoilla oli ohjeiden mukaan mahdollisuus kirjoittaa omasta elämästään siten kuin itse kullekin oli mahdollista ja jättää halutessaan varsinainen teksti palauttamatta. Kirjoitusohjeissa pyydettiin kuitenkin palauttamaan kommentaari, jossa tuli kertoa, miksi jätti tekstinsä palauttamatta. Sen pedagogisena tavoitteena oli, että omien kertomisen rajojensa tiedostamisen lisäksi opiskelija sanallistasi rajojaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Teksti jätettiin palauttamatta harvoin ja silloinkin odotetusti sellaisista aiheista, jotka käsittelivät

15 Ohuet kuvaukset ovat tavallisia myös työhistorioissa, joissa nopein vedoin kuvataan eri vaiheet, jotta ”historia”, työpaikkojen jatkumo tulisi kerrotuksi. Tällöin työn luonnehdinnoissa usein toistetut, abstraktit adjektiivit ilman seikkaperäisempää kuvailua ovat paljon käytettyjä:

Työ oli fyysisesti erittäin rankkaa ja vastuullista, mutta mielekäästä. (TYÖH 25)

Työ oli haastavaa.--- Vaikka työ oli antoisaa, haastavaa ja opin paljon uusia asioita, niin kyllä se vaati voimiakin. Yksikään päivä ei ollut samanlainen (TYÖH 26)

elämässä kohdattuja vaikeita asioita. *Minä autettavana* -kirjoitelmista jäi palauttamatta kolme 31:stä, ja näistä palauttamatta jätetyistä teksteistä yksi oli muutettu merkkikielelle. *Omat selviytymisstrategiani elämänkaareni varrella* -teksteistä niin ikään kolme kirjoittajaa 23:sta palautti vain kommentaarin. *Minä kasvattajana* -aiheesta, jonka kirjoittajia oli 31, yksi ei halunnut kirjoittaa lainkaan.

Kun kirjoittamisen teemaan kuuluvat kokemukset ovat olleet kipeitä ja niihin liittyneet tilanteet vakavia, on kerronnassa nähtävissä kaksi linjaa: joko kerrotaan erilaisia edellä esiteltyjä suojauksia käyttäen ja rajaten tai sitten kerrotaan asiat sellaisenaan, kiertelemättä ja tapahtumia ja niihin liittyviä kokemuksia nimenomaan kirjoittamalla työstäen. Teksteissä on useita, joissa vaikeita kokemuksia kerrotaan tietoisesti, työstämällä työstäen ja laajasti (AUTETT 28, AUTETT 31, OS 35, OS 12, OS 10 ja OS 15) ja kirjoittajat mainitsevat tästä kommentaareissaan. Kirjoittamisella on tuolloin ollut kirjoittajalle erityinen merkitys omien kokemusten jäsentämisenä ja käsittelynä. Kertomisen rajaaminen ei ole aina näkyvässä, mutta joskus se ilmenee varsin niukkana tekstinä. Yksi kirjoittajista sanoo palauttaneensa vain ”tiivistelmän” *Minä autettavana* -aiheisesta tekstistä. Tällöin lienee kysymys editoidusta tekstistä.

Kirjoittajien ei tarvinnut kertoa kertomisen rajaamisesta, mutta he kertoivat silti. Se osoittaa, että myös kertomatta jättäminen kuuluu kerrontaan. Siten annettuun teemaan liittyvät asiat ja kokemukset, joista ei halua kertoa, mutta jotka kuuluvat kuitenkin olennaisesti omiin kokemuksiin ja elettyyn elämään, ovat jollain tavalla, vähintäänkin rajaamisen verran, mukana siinä mitä kerrotaan.¹⁶ Rajaamisesta on mainintoja eniten juuri edellä mainituissa autettavana olemisesta ja omista selviytymisstrategioista kertovissa teksteissä ja niiden kommentaareissa sekä teksteissä, joissa kerrotaan mielenterveys- ja päihdeongelmiin ja -ongelmaksiin (MP) liittyvistä kokemuksista.

Rajaamisen syyt liittyvät kommentaarien mukaan kirjoittajaan itseensä, niihin henkilöihin, jotka liittyvät kokemukseen sekä mahdolliseen lukijaan. Kirjoittajasta itsestään johtuvista syistä on kyse silloin, kun kirjoittaja ei ole halunnut kirjoittaa jostain teemaan kuuluvasta siksi, että on jo käsitellyt asiaa usein ennenkin tai kun menneen kokemukset ovat niin emotionaalisesti laaduttuja, ettei kirjoittaja halua tai jaksa muistella niitä nyt:

Suuresti koskettaneet appivanhempieni kuolemat jätin tarkoituksella pois, koska ne asiat olen jo useaan otteeseen käsitellyt. Enkä tahdo niihin nyt enää palata. (OS 10)

[Mainitsee nuoruudessa tapahtuneesta tragediasta ja sen vaikutuksesta itseensä tuolloin] Nämä asiat vaikuttivat siihen etten pystynyt kirjoittamaan

16 Ks. vaikenemisesta myös Eskola 1998, 87-88

kokemuksista jotka olisivat kyllä olleet sopivia MP-jakson [mielenterveys- ja päihteet] orientaatioon. Mutta sen ajan muisteleminen on täynnä häpeää, syällisyyttä ja se sattuu vieläkin. Silti kaikesta huolimatta tästä on mentävä eteen päin. (MP komment 24)

Tehtävän tekeminen ei ollut vaikeaa, mutta siltikään en voinut kirjoittaa kaikesta kokemastani, mitä XXX:ssa työskennellessäni näin ja koin, vaikka kaiketi surullisetkin asiat ovat jossain mielessä opettavia ja ajatuksia herättäviä. Jotenkin oli vain vaikea palata takaisin ajassa ja miettiä jo niitä mielestä poissuljettuja ikäviä asioita. Niiden muistelu herätti minussa kielteisiä ja todella aggressiivisiakin tunteita, enkä ole valmis niihin vielä kajoamaan. Aikaa ei ole kulunut ilmeisestikään tarpeeksi. (MP komment 26)

Voisi ajatella, että kirjoittamisen ulkopuolelle tietoisesti jätettävät asiat ovat ennen kaikkea henkilökohtaisia, kipeitä asioita. Rajaamisen peruste voi olla toisenlainenkin. Seuraavassa kirjoittaja sanoo rajanneensa arkipäiväiset autettuna olon kokemukset pois ja valinneensa kirjoitettavaksi sellaiset, jotka ovat vaikuttaneet häneen eniten:

Mietin aluksi mitähän voin tai haluan kirjoittaa itsestäni, kunnes mielessäni totesin näiden asioiden vaikuttaneen minuun ihmisenä niin paljon ettei niistä tarvitse vaieta. Kokonaan ulkopuolelle jätin arkiset autettavana olemiset mutta toki niitä riittää ja saan vain kiittää hyviä ystäviäni ja tietysti rakasta elämäkumppaniani jonka tuki monessa asiassa on korvaamaton, kunpa aina osaisin olla niistä kiitollinen myös ääneen. (AUTETT 1)

Omaelämäkerrallinen teksti koskee vain harvoin pelkästään kirjoittajaa itseään, vaan myös muut henkilöt tulevat kerrotuiksi omien elämäntapah- tumien ja kokemuksen ohessa. Jotkut kirjoittajista ovat kommentaareissaan todenneet tähän liittyvän problematiikan. Muita saatetaan suojata tekstissä esimerkiksi verhotulla kerronnalla, mutta myös tietoisilla rajauksilla. Seuraavassa esimerkissä ei ole kyse varsinaisesti kerronnan rajaamisesta kertomatta jättämisenä, vaan vastaanottajan rajaamisesta. Kirjoittaja ei halua näyttää tekstiään ulkopuolisille oikeudenmukaisuussyistä, mutta arvelee näyttävänsä sen perheenjäsenelle, jonka näkökulman kirjoittamaansa kokemukseen haluaa kuulla:

Paljon puhutaan sosiaaliperimästä ja toivonkin, että osaan itse ottaa nämä huomioon omassa kasvussani. Kirjoituksesta tuli niin rankka ja henkilökohtainen, että ensimmäistä kertaa katson etten voi sitä palauttaa. Kirjoitus koskettaa niin monta muutakin henkilöä, ettei ole oikeudenmukaista antaa muiden kuin asianosaisten lukea se. Vaikka en voi kirjoitusta palauttaa uskon sen kuitenkin olleen hyvinkin terapeutin kokemus minulle itselle

ja luultavasti näytän sen ainakin minun XXX:lle [mainitsee läheisen], jotta voimme yhdessä miettiä asioita. Haluan saada hänen näkökulman lapsuuteeni. Haluan että hän kertoo miten hän on kokenut samat kriisit jotka minä ja perheemme on kokenut. (OS komment 14)

Edellisen esimerkin perustelu tekstin palauttamatta jättämisestä viittaa samankaltaiseen eettiseen harkintaan, joka yksilönsuojaan liittyvänä on ammatillisessa toiminnassa välttämätöntä. Teksti on kirjoitettu toisena opiskeluvuonna, ja on oletettavaa, että opintojen edetessä ammatillisuuden kysymykset eri tavoin ovat ohjaamassa opiskelijoita myös omasta elämästä kirjoitettaessa.

Kysymys lukijasta rajaa kirjoittamista ja kirjoitetun ”julkistamista”. Lukija mainitaan joissakin opintojen alussa kirjoitettujen tekstien kommentaareissa rajausten ja tekstin julkistamisen yhteydessä, mutta myöhemmin kirjoittajat tekevät rajauksensa lukijaa mainitsematta. Seuraavassa esimerkissä kirjoittajan peruste pidättää teksti itsellään kuvastaa omasta elämästään kirjoittavan tarvetta säilyttää kokemustensa koskemattomuus. Kirjoittaja ei siten ota riskiä, että lukija saattaisi kommentoida hänen elämäänsä, josta teksti kertoo:

Tätä osiota tekstistäni en halua tässä vaiheessa näyttää. Siinä on liikaa henkilökohtaisia asioita, joita en vielä ainakaan tunne turvalliseksi näyttää teille. Pelkään ehkä liikaa sitä että joku kommentoi elämäni. Sen puolen haluan jättää muualle. (AUTETT komment 6)

Siihen, mikä on kirjoitettavissa, vaikuttaa se, miten ja minkä verran kirjoittaja on aiemmin käsitellyt omaa kokemustaan. Kirjoittaja tarvitsee välimatkaa kokemukseensa, ja kun ”matka on vielä kesken”, ei kertominenkaan onnistu:

Altistua autettavaksi on iso asia joka vaatii oman itsensä tuntemista, heikkoutta tulemista, särkymistä ja olen sitä saanut myös kokea. Vaan siitä kokemuksesta en halua kertoa enkä pystynyt edes refleктоimaan sitä vaikka yritin, matka on yhä kesken. (AUTETT komment 17)

Kerronnan rajaukset eivät välttämättä liity aina kokemuksiin sinänsä ja niiden yksityisyyden varjelemiseen, vaan kyseessä voi olla kertomisen tarkoituksenmukaisuuden periaatteellinen pohdinta. Seuraavassa rajaaminen on asiana pohdituttanut kirjoittajaa paljon ja hän toteaa, että voi puhua mistä vaan, mutta kaikesta ei tarvitse puhua. Hän on pohtinut, mitä kirjoittaa hoidettavana olemisen kokemuksestaan, kun asia ei merkityksellisyydestään huolimatta ole enää ajankohtainen.

Prosessoin pitkään mitä kirjoitan autettavana olemisesta? Peilasin asiaa ystäväilleni ja pohdin kysymystä ääneen. Haluan sanoa, että tämä ei johdu sinusta opettajasta, vaan on oma juttuni. Minulla on kokemusta hoidet-

tavana olemisesta ja ne ovat arvokkaita sinällään, mutta eivät kovin ajankohtaisia juuri tänään, Mietin paljon mihin vedän rajan kirjoittamisessani? Kovasti on herännyt mietteitä. Minulla ei ole asioita joista en voisi puhua, mutta myöskään aina ei tarvitse kaikkea kertoa. Huomaan selitteleväni tässä miksi olen rajannut niin paljon ja samaan aikaan mietin, että rajasinko nyt sittenkään hirveästi? (AUTETT komment. 19)

Kun kirjoittaja tuo edellisessä esille, ettei kertomatta jättäminen liity tekstin lukijaan, opettajaan, hän vielä korostaa kysymyksen kertomisen rajaamisesta olevan ennen kaikkea hänen oma periaatteellinen pohdintansa. Siitä todistaa lopussa oleva kommentti, jossa hän huomaa paitsi selittelevänsä myös miettivänsä, rajasiko sittenkään kertomaansa.

Ammatillisesti orientoitunut ratkaisu kertomisen rajaamisessa näkyy kommentaarissa, jossa kirjoittaja kertoo rajauskriteerinsä määrittäneen siten, että hän on suhteuttanut oman kerrontansa avoimuuden potentiaalisen asiakkaan kerrontaan. Kirjoittaja on samaistunut asiakkuuteen ja asiakkaan tilanteeseen ja testannut, minkä verran hän asiakkaana voisi kertoa kipeistä asioistaan ammattilaiselle, ja on kirjoittanut sen mukaisesti:

Koen että olen kertonut jotain vaikken kertonutkaan ”kamalia tarinoita”. Oleellista tässä on ehkä se, että jos olisin se, ”asiakas”, olisin voinut luottaa näinkin paljon omia kipukohtiani ammatti-ihmiselle. Että minut olisi kuultu ja nähty sinä ihmisenä joka olen, ja joksi kasvan. (AUTETT komment 36)

Jos kirjoittamista vaikeista asioista ja tapahtumista voikin rajata, kyseisten asioiden ajattelemista kirjoittamisen yhteydessä on vaikeampi rajoittaa. Ajatteluprosessi on kirjoittamistapahtumaa ja syntynyttä tekstiä laajempi ja syvällisempi, eikä kirjoittelun rajaaminen tarkoita ajattelun rajaamista:

Tekstin kirjoittaminen on helppoa kun tunnemaailman avaa. Ainoa vaikeus tässä oli rajaaminen. Kirjoittaessani jouduin kuitenkin muistelman näitä kuukausia ja koko tapahtumaa syvemältä, kuin mitä halusin siitä kirjoittaa. Joudun myöskin aina peilaamaan tilannetta tähän päivään ja miettimään mitä minulle kuuluu tämän asian tiimoilta. (AUTETT komment 28)

Omasta elämästä kirjoittaminen on johtanut kaikesta päätellen kirjoittajat pohtimaan sekä kertomista että kertomatta jättämistä. Miten voi kertoa, mitä voi ja on perusteltua kertoa ja mitkä asiat ainakin tässä yhteydessä jätetään kertomatta ja miksi? Silti sekin, minkä kirjoittaja kertoo jättäneensä vain omaksi tiedokseen, on ollut ajattelun kohteena yhtä lailla kuin ne asiat, joista on kirjoitettu. Siten nekin ovat saaneet ”selkeämpiä piirteitä” ja ovat tulleet ymmärretyiksi:

Kirjoittaminen omista kokemuksista on ollut kehittävää ja myös haastavaa. Olen joutunut miettimään, mitä asioita itsestään haluaa jakaa muille ja mitkä haluan jättää ainoastaan itselleni. Kuitenkin myös itselleni jättämät elämäkokemukseni ovat nousseet muististani ja olen pohtinut menneisyyteni tapahtumia. Monet tapahtumat ovat saaneet selkeämpiä piirteitä, ja olen ymmärtänyt tapahtumien syyn ja merkityksen. (KIRJOITT 30)

Eletystä kirjoittaminen on erilaisten valintojen tekoa, jota ohjaavat kirjoituskonteksti, sen tulkinta, teema ja kirjoittajasta itsestään johtuvat seikat. Kun omaelämäkerrallinen kirjoittaminen annettuna tehtävänä herättää vääjäämättä ja oikeutetusti eettisen pohdinnan sen ehdoista ja oikeutuksesta, on hyvä olla tiedossa, että elämästään kirjoittavat ovat tietoisia itsensä ja kokemustensa suojaamisesta ja heillä on siihen keinonsa. Paitsi että he pohtivat ja perustelevat kertomisen rajaamista, heillä on myös käytössään ilmaisullisia ja kerronnallisia keinoja, joilla kerronnan kohdetta voi suojata.

5.3 Tunteet ja kirjoittaminen

Emotionaalisuus on omaelämäkerran muistelu- ja kerrontaprosessissa olennaista. Emootio ja kognitio kulkevat kuin käsi kädessä. Niinpä eletyn elämän kertomusten odotetaan ilmaisevan sisäisiä kokemuksia ja tuntemuksia, joista tekstiä lukeva odottaa pääsevänsä osalliseksi. Emotionaalisuus on siten osa omaelämäkerran sosiaalista rakentumista. (Vilkko 1997, 182–183.)

Tunneteoreettisissa tarkasteluissa käsitteet tunne ja emootio erotetaan toisistaan, vaikka suomen kielessä niiden merkitykset ovat lähellä toisiaan. Psykologiassa emootiolla tarkoitetaan yleensä kokonaisvaltaista tilaa, jolla on oma hermostollinen perustansa. (Myllyniemi 2004, 21). Tunteella viitataan emootion kokemukselliseen puoleen, tunne-elämykseen.

Tunnetutkimukset voidaan jakaa kahteen pääsuuntaukseen: niihin, joissa tunteet ymmärretään ihmiselle tyypillisiksi, syntymässä saatuihin perustunteisiin pohjautuviksi ja yksilöllisiksi, sekä niihin, joissa korostetaan tunteiden sosiaalista lähtökohtaa, niin että tunteiden kokemisessa, ymmärtämisessä ja nimeämisessä sosiaaliset ja kulttuuriset prosessit ovat keskeisiä. (Lupton 1998, 10–11.) Sosiologinen tunteiden tutkimus on pohjautunut viimemainittuun strukturalistiseen lähestymistapaan. Kielen merkitys korostuu erityisesti poststrukturalistisessa tunnetutkimuksessa, jossa tunteet tulkitaan diskursiivisiksi käytännöiksi. Tunteet mielletään ruumiillisten aistimusten kielellisiksi tulkinnoiksi ja niiden esittämiseksi. (Lupton 1998, 24–27.)

Konstruktionistisen sosiaalipsykologian näkökulmasta tunteminen tulkitaan merkityksellistämiseksi. Tunteet eivät ole siten vain sisältä kumpuavia ja vaistonvaraisia reaktioita, vaan ne rakennetaan, ne rakentuvat ja niitä ni-

metään. Tunteet ovat osa sitä prosessia, jossa tilanteelle, itselle ja kokemukselle tilanteessa haetaan tulkintaa. Tunteet ovat tilanteisia, mutta tilanteiden ja niiden tulkintojen historia on aina osa yksittäisen henkilön tunteiden konstruointia. Konstruointia ohjaa ja määrittää säännönmukaisuus, jonka yksi ulottuvuus on tunteisiin sisältyvä arviointi. Tunteet ottavat kantaa sekä siihen tapahtumasarjaan, jossa tunne eletään, että tuntevaan minään. Tunteet merkityksellistävät sekä koettua että kokijaa. (Ronkainen 1999, 132–133.)

Tarkasteluni kohteena on se, mitä kirjoittajat kertovat tunteiden kokemisesta kirjoittamisen ja omaelämäkerrallisten tekstiensä lukemisen yhteydessä. Lähtökohtana pidän sitä, että tunteet koetaan henkilökohtaisesti ja myös kehollisesti. Niiden ilmaisun tapa on kuitenkin vahvasti sosiaalinen ja kulttuurinen. Yhteisenä järjestelmänä kieli yhteistää tunteiden ilmaisun, ja kun tunteista kerrotaan kirjoittamalla, kirjoittamisen konventiot määrittävät ilmaisua.

Anni Vilkkon on tarkastellut omaelämäkertojen emotionaalista puolta lukijan kannalta, ”lukijan tekona”. Hän käyttää Nancy K. Milleriltä peräisin olevaa kättely-metaforaa kuvatessaan lukijan ja kirjoittajan kohtaamista kirjoittajan ”kirjoittamisteon välityksellä”, siis omaelämäkerrallisen tekstin lukemisessa. Oman elämänsä kertojalla on Vilkon mukaan pyrkimys paitsi vakuuttaa myös liikuttaa, ja saada siten lukija ymmärtämään oma ajattelutapansa ja henkilökohtaisen elämän merkittävät hetket. Se mitä omaelämäkerta herättää tutkija-lukijassa, on Vilkolle keino ymmärtää luettua. (Vilkkon 1997, 184–185.) Myös Norman K. Denzin (1984, 137–140) on todennut tunteiden sosiaalisuuden antavan mahdollisuuden ymmärtää ja tulkita toisen tunteita oman emotionaalisuuden kautta. En keskity niinkään siihen, mitä aineistoni lukeminen herättää minussa ja mitä se tarkoittaa tutkimusprosessissa esimerkiksi aineiston analyysin kannalta, vaikka tekstit ovat puhutelleet minua monin tavoin nimenomaan emotionaalisesti. Tarkastelen sen sijaan sitä, mitä kirjoittajissa on herännyt kommentaarien ja päättötekstien perusteella. Mitä kirjoittajat itse sanovat tunteneensa kirjoittaessaan omasta elämästään ja mitä he kertovat omien tekstien lukemiseen liittyneistä tunnekokemuksistaan päättöteksteissä?

Eija Kauppinen (2010, 76) on opettajien tunnenarratiiveja tutkiessaan todennut, että tunnepuhetta ja affektiivisten tilojen kuvauksia voidaan kielellisissä ilmauksissa tuottaa hyvin monin eri tavoin. Tunnepuhetta eivät ole siten vain vakiintuneiden tunnesanojen käyttö, vaan tunteita ilmaistaan mitä moninaisimmin keinoin. Tämä on näkyvissä myös aineistoni omaelämäkerrallisissa teksteissä. En kuitenkaan analysoi elettyyn elämään liittyvien tekstien tunnepuhetta sinänsä, vaan otan tarkasteluuni sisällöllisesti vain sen, mitä kommentaareissa ja myöhemmin kirjoitetuissa päättöteksteissä ilmeisimmin sanotaan kirjoittamisen tunnekokemuksista saadakseni lisäinformaatiota kirjoittamisesta kirjoittajan tekona. Aineistoni varsinaisista omaelämäkerrallis-

ta teksteistä ei voi päätellä sitä, millaisen kokemuksen niiden kirjoittaminen on kirjoittajassa tuottanut. Tämä koskee myös kirjoittamiseen liittyviä tunteita: varsin niukkasanainen teksti saattaa päättyä kommentaariin, joka kertoo kirjoittamisen herättämistä voimakkaista tunteista. Toisinaan teksti, joka minussa lukijana herättää voimakkaita tunteita, päättyy kommentaariin, jossa kirjoittaja toteaa, ettei kirjoittaessaan kokenut mitään erityistä. Selityksenä voi olla esimerkiksi se, että on aiemmin käsitellyt paljonkin nyt kirjoittamiaan asioita ja on siten "sinut" niiden kanssa.

Kommentaareissa kerrotaan paljon tunteista varsinkin sellaisten tekstien kirjoittamiskokemusten yhteydessä, joissa on kyse kauemmaksi menneisyyteen liittyvistä asioista ja tapahtumista ja niiden muistelusta. Nämä tekstit sijoittuvat pääasiassa aivan kirjoittamisprosessin alkuun. Kaikkein eniten tunnekokemuksista kerrotaan omasta lapsuudesta ja nuoruudesta kertovien tekstien yhteydessä. Se, että kommentaareissa kerrotaan tunteista, johtuu paljolti siitä, että jokaisen tekstin kirjoitusohjeissa pyydetään kertomaan kirjoittamisen kokemuksesta kysyen esimerkiksi "Mitä koit kirjoittaessasi?" tai "Miltä tuntui kirjoittaa?" Kaikkein eniten tunteista kerrotaan *Minä oppijana* -tekstien kommentaareissa. Tehtävä oli opintojen ensimmäinen ja siinä kirjoitettiin oppimisen näkökulmasta elämänkaaren eri vaiheista lapsuudesta aikuisuuteen. Vain kommentaarit palautettiin. Mainintoja kirjoittamiseen liittyvistä tunnekokemuksista on myös teksteissä *Minä autettavana*, *Minä auttajana*, *Miten minut on kasvatettu*, *Hengellisen elämäni omaelämäkerta*, *Oma työhistoria ja Kokemukseni mieleninterveys- ja päihdeongelmista ja -ongelmisista*. Lyhimmiksi ja sisällöltään niukimmiksi tunteista kertoviksi tai niihin viittaaviksi kommentteiksi voi aineistossani lukea lausumat, joissa esimerkiksi todetaan pelkästään, että "kirjoittaminen oli kivaa", "kirjoittaminen sujui hyvin" tai "kirjoittaminen ei herättänyt mitään erityistä". Niukkuutensa vuoksi tällaisilla lausumilla ei ole ollut juurikaan käyttöä ilmaistujen tunnekokemusten analysoinnissa.

Tunteet liittyvät voimakkaasti muistoihin. Muistot saattavat herätä hyvin aistivoimaisina ja aidontuntuisina muistelijan mieleen. Muistellessa voi "nähdä", "kuulla", "tuntea", "haistaa" tai "maistaa" koettua uudelleen. Tällaiset aistimukset varmistavat kokemisen ja tapahtuneen todellisuutta. (Conway 1995, 67–76.) Näihin aistimuksiin myös tunteet sekoittuvat. Muistelu tarkoittaa "paluuta" jonnekin, ja se voi temmata mukaansa hyvin kokonaisvaltaisesti kuten kirjoittajan, joka kertoo jopa kirjoittaneensa sukunimekseen tyttönimensä varhaislapsuutta koskeneen muistelun jälkeen. Kirjoittajan tunne tällaisessa "muistelutilassa" on kaikkineen hyvin voimakas ja vie mukanaan syvemmälle muistoihin:

Alkuun päästyä muistot seuraavat itsestään ja valinnan vaikeus. Palasin lapsuuteeni ja koin talven ensi lumen ja pakkasen raikkauden, kirpeyden. Miten voi tuntea sen hämärän kun katulamppuja 50–60-luvun taitteessa oli vähän? Miten myös hernekeiton tuoksu tuli sieraimiin? Tunsin jotenkin palaavani pieneksi XXX:ksi, jolla ei ole huolia, murheita, vastuuta. Ihana tunne! Miten nuoresta taimesta lähtien saa oppia, ettei ole yksin ja asiat ovat moninaisia, yhdessä koettavia. Sukunimen kohdalle kirjoitin ensin tyttönimeni, niin voimakkaasti vei varhaislapsuuden muistot. Minulla oli turvallinen, lämmin ja rakastettu olo.(OPP komment 17)

Tunne- ja aistielämyksinä mieleen palautuvia muistoja on kutsuttu eloisiksi tai välähdyksenomaisiksi muistoiksi. Ne ovat vahvasti merkityksellisiä tunne-muistoja, jotka liittyvät julkisesti ja yleisesti yllättäneisiin tai nimenomaan itselle emotionaalisesti merkityksellisiin tapahtumiin. Välähdyksenomaisille tai eloisille muistoille on olennaista voimakas tunne-elämys, joka auttaa niiden muistissa säilymistä. Lapsuuden tunnekokemukset, kuten pelko, suru, häpeä tai ilo, voivat siten kesken muistelunkin häivähtää kertojan mieleen ja formuloitua ensi kerran tunnekokemuksiin liittyviksi henkilökohtaisiksi muistoiksi. (Korkiakangas 1996, 34.)

Muistoa seuraava, muistoon liittyvä tunnetila on usein muiston ydintä. Se muistetaan, mikä on koettu tunteina. Tunne varsinkin varhaisessa muistossa on päällimmäisenä:

[Kertoo nuoruusikään liittyvien muistojen kirjoittamisesta]

Tunteminen ja kokeminen on edelleen ollut vahvana tapahtumissa, ja juuri ne tapahtumat muistaakin. (OPP komment 25)

[Kertoo varhaislapsuuteen liittyvien oppimiskokemusten kirjoittamisesta]
Päällimmäisenä oli nimenomaan tunne. Kun katselin tapahtumia tarkemmin, niin huomasin että tunteet positiivisia. Niissä ollut joku lataus joka tehnyt vaikutuksen. (OPP komment 25)

Vaikka omasta elämästä kirjoittaminen on saattanut olla menneeseen liittyneiden tunteiden muistelua ja kerrontaa myös ilman muisteluhetken tunteiden sanottavaa resonointia, silloisen tunnetilan muistamista joskus koettuna ("Muistan, miten onnellinen olin"; "En ymmärtänyt, miten ruumiillisena tuska tuntui"), niin silti kommentaareista voi päätellä olevan yleistä, että muistelu ja muistot aktivoivat hyvin paljon tunteita muistelijassa. Näin on aineistoni perusteella varsinkin mitä varhaisempiin vaiheisiin muistoissa mennään. Tällöin tunteita nimenomaan koetaan muistamisen hetkessä ja muistellessa. Kyse ei siis ole vain siitä, että muistaisi kuin etäämmältä, mitä menneisyudessa koki, vaan muistaminen on tunteiden uudelleen tuntemista:

Tunne-elämän koko kirjo on ollut käytössä, mikä näkyy kirjoittamassani tekstissä ja tuntuu myös kirjoittaessani näitä kokemuksia. Kyyneleiltä ei voi välttyä. (OPP komment 28)

Juuri kirjoittamishetkellä heräävät tunteet tekevät omasta elämästä kirjoittamisesta milloin raskasta, milloin erityisen mieluisaa. Kirjoittajat ihmettelevät tunteiden olemassaoloa ja voimaa ja raportoivat tunteiden kerroksellisuudesta ja moninaisuudesta. Kirjoittaessa ”tunteet alkavat virrata lävitse” ja ”muistot vievät mukanaan”. Kyseessä on jotain, mikä käynnistyy ja tapahtuu kirjoittaessa:

Ensi alkuun tuntui kuin olisin testamenttiani kirjoittanut, kunnes tunteet ja ajatukset alkoivat virrata lävitseni. Tunteiden voima ihmetyttää, toisaalta kiehtoo. Vau, vieläkö ne tunteet ovat minussa joita silloin joskus koin, niin ilot kuin surut. Aikuisikään, XXX tilanteeseen ajoittuu äitini äkillinen kuolema joka edelleenkin nostattaa kyyneleet silmiini. (OPP komment 1)

Tässä vaiheessa tuntui, että kirjoitettavaa syntyy ja on vaikeampaa jättää osa muistoista sivuun. Tunnekerroksia on paljon, ja monenlaisia kokemuksia, pieniä ja suuria, risteilee ajatuksissa. Kirjoittaminen pysähtelee enemmän, kun muistot vievät mukanaan ja ne retket kestävät kauemmin kuin lapsuuden muistojen retket. Niissä on hyvä viipyä. Jotkut muistot tekisi mieli potkaista tietymättömiin. Tekstin sävyt vahvistuvat kokemusten myötä. Tunteiden kirjo on kaikkea ilon ja surun väliltä. (OPP komment 28)

Muistelu näyttäytyy toisinaan voimakkaasti tunteiden kanssa työskentelynä, eikä se ole aina helppoa kirjoittajalle. Kirjoittaja arvelee pääsevänsä vähemmällä, jos eletyn elämän kerronta olisikin vain ”tunteetonta” tapahtumien kuvaamista:

Ajattelin kirjoitelmani puolivälissä, miten paljon helpompaa olisi kuvata tapahtumia, jos ei kokisi tunteita lainkaan kirjoittaessaan. (OPP komment 15)

On mahdollista, että ilman tunteiden heräämistä ja niiden kokemista kirjoittaminen olisi helpompaa, varsinkin jos raskaat muistot ja elämänkokemukset ravisuttavat kirjoittajaa. Toisaalta tunnekokemukset – niin menneeseen kuin kirjoittamistilanteisiinkin liittyvät – antavat omasta elämästä kirjoittamiselle merkityksen ja mielen, ja tunteet tekevät tekstistäkin kirjoittajalle erityisen. Edellä kirjoittaja totesi kirjoittaneensa kuin testamenttiaan ennen kuin tunteet alkoivat virrata läpi. Omista traumaattisiin kokemuksiin liittyvistä ajatuksista ja tunteista kirjoittamisen on todettu jo lyhytkestoisenakin auttavan kirjoittajaa kokemusten työstämisessä, kun taas neutraalisti kirjoittamisella tai traumaan liittyvien tosiasioiden kirjoittamisella ei ole samaa vaikutusta (ks. esim. Pennebaker & Chung 2007; Pennebaker 1997). Kirjoittaminen terapeut-

tisena tunnetyönä henkilökohtaisten kriisien yhteydessä on ollut myös monien kirjailijoiden julkilausuma keino ja syntyneiden teosten tunnustettu motiivi. Samaa tarkoitusta palvelevat päiväkirjatkin (Vatka 2005, 102–112). Tuija Saresma (2007, 167) toteaa läheisen kuolemaa käsittelevissä omaelämäkerrallisissa kirjoituksissa toistuvan ajatuksen kirjoittamisesta keinona helpottaa sekä omaa tuskaa että muiden surevien ja kärsivien oloa. Kirjoitusprosessi on silloin oman menetyksen tuskan käsittämisen ja hyväksymisen palveluksessa.

Kertoessaan kommentaareissa kirjoittamisen aikaisista tunteistaan kirjoittajat tekevät niiden pohjalta johtopäätöksiä. Tunteita pidetään merkinä jostain. Niiden perusteella kirjoittaja voi tehdä päätelmiä jopa tervehtymisestäään raskaista elämäkokemuksista:

Kirjoittaminen tuntui ajoittain raskaalta ja myös kyllästyttävältä. *Pidän tätä osaltaan jonkinlaisena merkinä* sisäisen tervehtymisen etenemisestä eli kun omaan elämään liittyviä raskaita käännteitä olen kuitenkin hyvin paljon työstänyt ja mielestäni olen niiden asioiden kanssa sinut, niin kyllästyminen on jossakin vaiheessa luonnollinen reaktio. Myös tapani kirjoittaa avoimesti ja oman itsensä tarkasteleminen itselleni epäedullisessa valaistuksessa tekee kirjoittamiskokemuksesta osaltaan raskaan. (MP komment 35)

Hymy nousi suupieliin. *Hyvä merkki*. Nyt tuntuu että tämä vaihe oli jokin välivaihe / muutosvaihe. Jotain hyvää liikahti sisälläni, mutta se jäi puolitiehen. En halunnut tai osannut ottaa sitä vastaan. En kokenut olevani sen arvoinen. Mutta luulen että sisimpäni nousi kapinaan arvottomuuden tunnetta vastaan. Tuo aika joka ei ole kovin kaukana vuosissa, tuntuu olevan valovuosien päässä nykyisestä minästäni. (OPP komment 32)

Myös itse muistamiseen ilmiönä liittyy tunteita. Muistamista hämmästelään, siitä hämmennytään ja koetaan mielihyvää, kun muistaa omasta historiastaan sellaista, mitä ei ole tajunnut tallentuneenkaan omaan muistiin:

Kesken kirjoittamisen jäin monesti miettimään kouluaikaisia tapahtumia ja mieleen tulvi paljon sellaista, minkä en olisi uskonut sinne koskaan kunnolla taltioituneenkaan. Ihmisiä, tapahtumia, hetkiä, jopa jonkun ihmisen hymy, tapa opettaa, tietty vaate, koulunäytelmä, jossa olin mukana ym. Hämmäntävää, mitä muistin ärsyttäminen saa aikaan. Mietin myös onko muistot ehkä positiivisempia kuin silloisessa todellisuudessa, kun ajalla on kumma tapa pehmentää ikäviä muistoja. (OPP komment 15)

Aineistossa on näkyvissä, että mielihyvän lisäksi kirjoittajat liittävätkin muistamiseen myös riskejä ja kertovat kyvystään suojata itseään muistoihin liittyviltä tunteilta ikään kuin riisumalla tunteet muistosta. Siitä tosin seuraa yhden kirjoittajan kokemuksen mukaan, että muistotkin vähenevät. Yksi kirjoittajista

jää miettimään, tuliko ulkoistaneeksi asioita liikaa, kun voimakkaita tunteita ei kirjoittaessa syntynyt:

Osaan hyvin tarvittaessa poistaa tunteet muistoista, joten en tuntenut juuri mitään. Muistotkin rupeavat jäämään vähäisiksi tämän jälkeen. Teksti jonka sain aikaan oli aluksi jouhevaa ja rentoa, aluksi myös muiston pätkiä. (OPP komment 32)

Teksti ei synnyttänyt kovin syviä tunteita ja mietinkin että ulkoistinko asioita liikaa. Jostain syystä en nyt mennytkään syvemmille vesille. Teksti on enemmänkin asiatekstiä kuin tunteella elettyä elämää. (OPP komment 1)

Kommentaareissa kerrotut tunnekokemukset liittyvät joko eletyn elämän tapahtumiin tai kirjoittamishetkellä koettuihin. Nämä kaksi kytkeytyvät olennaisesti toisiinsa: muistettu tunne herättää tunteen muistamisen hetkellä. Tunne voi herätä samana uudestaan tai se voi herättää jonkin toisen, erilaisen, mutta menneeseen tunteeseen liittyvän ja siitä virikkeensä saaneen tunteen. Siten esimerkiksi mennyt ilo tai suru voi täyttää mielen uudestaan tai herättää uutena tunteena kaipauksen tai myötätunnon.

Mennyt tunne herää uudestaan

Muistetun tunteen herääminen mielessä samana kuin menneessä on kommentaarien perusteella tavallista. Aivan samoin kuin muistotkin voivat tulla mieleen väläyksinä ja kuvausten mukaan kuin itsestään, samoin niihin liittyvät tunteetkin ”pulpahtavat” tai ”välähtävät” täyttäen mielen hetkeksi:

Tietynlainen yksinäisydentunne pulpahti välillä mieleen, johtuiko sitten yksinäisistä aamu- ja iltapäivistä kotona koulun jälkeen?! Toisena tunteena arkuus ja ujous. (OPP komment 23)

Tuli mieleen ihania asioita ja välähdyksiä siitä kun kaikki tuntui uudelta ja ihmeelliseltä ja mieleen nousi vahvasti kesä ennen yläasteelle siirtymistä, leireineen ja ensi suudelmineen.

Mieleen nousi ”possunpunaisia” unelmia, viatonta nuoruutta ja sittemmin elämäni rakkaus. Onnentunteet olivat sanoinkuvaamattomia silloin ja vielä nytkin kirjoittaminen ”imaisi” mukaansa ja tuntui hyvältä sukeltaa siihen olotilaan. Toisaalta loppupätkän kirjoittaminen oli haikean katkeraa, ei enää niin ahdistavaa ja tuskallista kuin se olisi ollut vielä muutama vuosi sitten, mutta surullista. En itkenyt, muttei se kaukana ollut. Pystyi melkein taas tuntemaan sen tyhjyyden ja pimeyden. (OPP komment 11)

Mielen valtaava tunne ei ole aina pelkkä välähdys tai häivähdys menneestä, vaan muistelija voi "elää uudestaan" mielessään jonkin menneen ajan tapahtuman kaikkine tunnekokemuksineen. Muistelija on silloin sisällä menneen kokemuksissaan. Ajatus "tunsin vielä sen tunteen" toistuu kommentaareissa usein:

Luettuani tekstin tunsin vielä sen tunteen, kun koulusta tuli kotiin ja äiti oli leiponut ja keittänyt meille kahvit valmiiksi!! Kouluikä oli minun huoletonta vaihetta elämässäni. Koulussa oli mukavaa ja vapaa-ajan vietin ystävien kanssa urheilukentällä. (OPP komment 18)

Sitten alkoi kuitenkin muistua mieleen tapahtumia ja muistoja varhaislapsuudestani. Kirjoittaessani hymy nousi välillä huulilleni, sillä koin mukavia tapahtumia periaatteessa uudelleen (OPP komment 3)

Tunteiden ja tuntemisen intensiteetti vaihtelee kommentaarien perusteella. Menneen muistelu voi aktivoida tunteet niin, että ne saavat muistelijan tuntemaan itsensä vuosien takaisen menneen minän kaltaiseksi:

Murrosikä on kaikenkaikkiaan kahden maailman välissä elämistä ja kaikei se näkyy tekstissäni kun se mitä tunnen nyt sitä tuottaessani saa minut edelleen hämmentyneeksi, murrosikäiseksi tytöksi! Tahdon äkkiä nuoreksi aikuiseksi... (OPP komment 17)

Tunne voi olla jotain hienovaraista: ei niinkään selkeästi saman tunteen tuntemista kuin silloisen tunnetilan "aistimista", menneen minän kokemuksiin liittyneen tunteen tunnistamista:

Teksti syntyi melko helposti. Kouluajasta on muistissa paljon tapahtumia. Meille maalla koulu on totaalista irtautumista kotoa, joten päällimmäisenä tunteen(a) kirjoittaessani aistin sen ikävän, mikä pienellä tytöllä oli niinä aikoina. (OPP komment 24)

Menneeseen liittyneen tunteen "ymmärtäminen" jälkikäteen ei välttämättä vähennä tunteen intensiteettiä. Yksi kirjoittajista toteaa samalla, kun kertoo tuntevansa edelleen menneisyyteen liittyviä kipeitä tunteita, ettei tunteen ymmärtäminen vähennä "silloista tuskaa":

Murrosiästä oli ahdistavampaa kirjoittaa kuin lapsuudesta. Lapsuuden surrut olivat syviä mutta jollain tasolla vapauttavia. Murrosiän pidättyväisyys ja yksinäisyys olivat niin ahdistavia kokemuksia että ne tuntee rinnassaan vieläkin. Se ei sitä silloista tuskaa vähennä, että sen jälkikäteen ymmärtää. Urheilin liian kokonaisvaltaisesti. (OPP komment 4)

Menneen kokemuksiin liittyneiden tunteiden uusiutuminen kirjoittamistilanteessa yllättää usein kirjoittajan. Menneen tapahtumista saattaa olla paljon aikaa, mutta tunteiden voimakkuus kirjoittamistilanteessa on niin suuri, ettei aikaa tapahtumien ja muisteluhetken välillä osaa arvioida, vaan tuntuu kuin tunteet nostattaneet tapahtumat olisivat tapahtuneet äskettäin:

[Kertoo edellä vanhempien avioerosta] Tunsin suurta vihaa omakotitalomme ostaneeita ihmisiä kohtaan. Oli jännä huomata miten selvästi katkeruus muistui mieleen. En ollut muistanut asiaa pitkiin aikoihin ja silti tunteet nousivat pintaan kuin se olisi tapahtunut vasta äskettäin. (OPP komment 27)

Tuntui oudolta kirjoittaa synnytyssairaalassa saamastani kohtelusta. Tiedän olevani hyvin katkera siitä. Luulin ajan kanssa tämän katkeruuden menevän ohi, mutta huomaan yllätyksekseni, että tilanne palaa edelleen elävänä mieleeni ja koen saamani kohtelun epäoikeudenmukaiseksi. Enkä varmastikaan ole ainoa nainen, kuka on saanut osakseen samanlaisen kohtelun. Tämä oli "ajan henki". (AUTETT komment 30)

Tunne herättää toisen tunteen

Tavallista on, että mennyt tunne muistettuna herättää jonkin toisen tunteen. Muistelun synnyttämä uusi tunne ilmentää muuttunutta suhdetta menneessä koettuun sekä siihen tulkintaan, jonka kirjoittaja tekee menneisyyden kokemuksistaan. Siten esimerkiksi murrosiän tunteenpurkauksiin aikuinen muistelija suhtautuu hyväntahtoisesti ja ilman tunnekuohua tai häveten ja harmitellen:

Jostain syystä murrosiän tunteenpurkauksiin suhtautuu jotenkin hyväntahtoisesti. Eikä tämä jakso herätä muistellessa niin paljon tunteita, ainakaan ikävän, kuin varhaislapsuus.

Kirjoitus oli yllättävän neutraali suhteessa niihin myllerryksiin mitä siinä vaiheessa tapahtui. (OPP komment 24)

Muistot mielialanvaihteluista ja niiden aiheuttamista riidoista hävettivät. Kyllä on äiti saanut kestää kaikenlaista. Toivottavasti itse jaksaa olla yhtä pitkähermoinen jos saa lapsia. Oli hyvä muistella omaa murrosikää ja tunnistaa samat piirteet nuorissa töissä. Voi sitä ahdistuksen määrää!! (OPP komment 27)

Minulla oli kapina murrosiässä, olen ollut ihan kauhea!! Kuinka olen voinut kapinoida noin. Näin jälkepäin murrosiän kokemukset tuntuvat tosi typeriltä ja lapsellisilta. Muistan kuitenkin niitä tunteita joita silloin kävi läpi ja ne olivat totista totta. Minulla oli selvästi voimakas omatahto. Useita

asioita olisi voinut tehdä toisin ja miksi on pitänyt tehdä noin? Onko sitä sokea järjen käytölle vai kuuluuko se murrosikään. Kirjoittaessani minulle tuli paha olo. Huonoja muistoja nousi pintaan ja yönet menivät. Miten sitä voi satuttaa omia vanhempiaan noin ja vielä kohdella noin rumasti. Miten sitä ajattelee vain omaa napaansa, eikä muiden tunteita. Uskon että vanhempani tarkoittivat vain minun parasta, mutta kuin sitä ei huomaa. (OPP komment 18)

Oman menneisyytensä muistelijan tyypillinen tunne on myötätunto silloista minää kohtaan. Muistelija ei koe välttämättä samoja tunteita kuin muistojen aikana menneisyydessä, vaan tulkitsee mennyttä etäämpää ja tarkastelee mennyttä minää kuin ulkopuolisena, uudesta näkökulmasta ja selkeästi nykyhetkestä käsin. Tarkastelutapa ei ole neutraali ja objektiivisuuteen pyrkivä, vaan myötätuntoisten tunteiden sävyttämä ja menneisyyden minän puolelle asettuva:

Kun katson nyt tuota tyttöä kuin ulkopuolisin silmin minussa herää rakkautta, sääliä, vihaa, katkeruutta, pettymystä. Tekisi mieli ottaa tuo tyttö syliin. (OPP komment 32)

Voimakkaita tunteita tosiaan heräsi ja itkin sen pienen tytön vuoksi, joka oli sen kaiken kokenut. Puhdistavaa itsesääliä, hetken. Itkin myös väärinkohdellun äitini vuoksi ja en voi koskaan olla kyllin kiitollinen hänen positiivisesta vaikutuksestaan elämäni valintoihin. (OPP komment 5)

Lukiessani molemmat tekstit totesin olevani todellinen tunneihminen, kyöneleet valuiivat vuolaina kirjoittaessani itsestäni autettavan roolissa. Etenkin kun muistelin XXX:n auttamiskykyä. Miten voin hyysätä heitä edelleen vaikka en saa heiltä edes apua tarvitessani. Suutuin heille tosissani lukiessani molemmat tekstit uudelleen ajatuksella läpi. Ovat käyttäneet hyväntahtoisuuttani jo monien vuosien aikana hyväksi. Nyt loppui miellyttäminen. (AUTT komment 15)

Myötätunto mennyttä minää kohtaan on tyypillistä lapsuutta muistellessa, kun taas nuoruuden minää ja toimintaa tarkastellaan kriittisemmin, vähemmän ymmärrystä tuntien ja häveten (ks. myös Karjalainen 2004, 107–110). Ilmiö on kiinnostava: nuoruutta ihannoidaan kulttuurissamme ikuisen nuoruuden tavoitteluineen, mutta yksilön (etupäässä naisten) elettyinä kokemuksena ja muistettuna nuoruus on ennen kaikkea jotain, mihin liittyy paljon kipua, katumusta ja häpeää.

Nostalgia

Menneisyyttään tarkastelevat ilmaisevat ikävöintiä, haikeutta ja kaipausta mennyttä kohtaan. Mennyt aika ja siihen liittyvät muistot näyttäytyvät toisinaan vain ihanteellisessa valossa, ja negatiiviset puolet ovat karsiutuneet mielestä ajan mittaan pois. Kirjoittajat ovat tietoisia muistojen valikoitumisesta:

Aika on pyyhkinyt huonot muistot pois joten jäljellä oleva tunne [on] haikeus, mutta samalla olen onnellinen että olen syntynyt XXX:n syrjäkylässä ja elänyt sitä maailmaa johon kuuluu läheisesti monta sukupolvea luontaistaloudessa eläen, lehmisavuineen ja vuoden kiertoineen. Mikä pohja ihmiselämälle. (OPP komment 24)

En tuntenut ahdistusta kirjoittaessani ikävistä asioista vaan jonkinlaista haikeutta. Koti-ikäviä tunsin ja ikävää juuri lapsuuskotiin, en myöhempiin vaiheisiin. Silloin vielä uskoi hyvyyteen ja totuuteen, myöhemmin sai huomata elämän kovuuden. (OPP komment 31)

Kyllä lapsuuden muistelu saa mielen haikeaksi ja paljon kauniita muistoja nousi nytkin mieleeni. En tuntenut ahdistusta, pikemminkin hyvää mieltä siitä että olen saanut elää hyviä hetkiä. Moni lapsuudessa tapahtunut asia on muuttunut mielessä, haluaakin muistaa kaiken kauniina ja hyvänä. (HENG komment 31)

Muistojen säilyttymistä surumielisellä kaipauksella tai eriasteisilla mielihyvän ja menneisyyden nautiskelun tunteilla kutsutaan nostalgiksi. Nostalgisesti säilyttäneeseen muisteluun liittyy tunne menneen kadottamisesta ja toisaalta kaipuu palata tuohon menneeseen ja saada se takaisin. Nostalgia on eräänlaista koti-ikävä, halua palata johonkin turvalliseen ja yksinkertaisuudessaan hallittavissa olevaan tilaan. Tyypillinen nostalgian kohde on lapsuusaika, johon liittyvissä muistoissa usein tärkeänä juonteena on jokin kadotettu ja siksi kaivattu. (Korkiakangas 1999, 171–172; 1996, 37–38.)

Aineistossani nostalgia kohdistuu paitsi menneeseen aikaan, myös yksilöidymmin tuohon aikaan liittyviin ihmisiin ja paikkoihin:

Välillä tuli aivan haikea olo, olisin halunnut palata niihin paikkoihin ja niiden ihmisten luo. Työkaverit ovat lopulta hyvin tärkeitä, elämmehän heidän kanssaan hyvin suuren osan ajastamme. (TYÖH komment 31)

Nostalgiaassa muistoon liittyvä positiivinen tunne sekoittuu muisteluhetkessä syntyvään menneen kaipaukseen ja ikävään ja tästä syntyy muisteli-

jan "nostalgiatunne". Pirjo Korkiakangaskin (1996, 38) toteaa, ettei muistelun nostalgisuus ole vain sitä, että palautetaan mieleen onnellisia tai katkeransuloisia muistoja, vaan näitä tunteita nimenomaan synnytetään muistellessa. Fred Davis (1979, 14) puolestaan selittää surumielisyyden sävyn tehtävänä nostalgian yhteydessä olevan toimia eräänlaisena puolustusmekanismina nostalgisen tunteen miellyttävyyden lisäämiseksi. Nostalgisen muistelun tarkoituksena on sulkea pois kaikki sellainen, mikä voisi herättää epämiellyttäviä tunteita menneisyydestä, ja muuntaa ne katkeransuloisesti miellyttäväksi "se oli sittenkin kaikkein parasta" -tunteeksi.

Korkiakangas (1999, 171) on luonnehtinut nostalgiaa kaksijakoiseksi: siihen sisältyy sekä muistelua että unohtamista. Periaatteessa mikä tahansa asia menneisyydestä voi herättää nostalgisia tunteita, jos vain voi tunnistaa muistelemansa jollain tavoin positiivisena ja miellyttävänä. Elämän tapahtumat, jotka kokemisen hetkellä eivät ole tuntuneet kaipaamisen arvoisilta, voivat myöhemmin niitä muistellessa sävyttyä nostalgisiksi. Edellä lainaamani kirjoittajan lausuma on peräisin työhistoriasta ja siinä nostalgian kohteena ovat menneisyyden kokemukset työelämästä ja työtovereista.

Aineistossani kiinnostavia nostalgiaesimerkkejä ovat sellaiset, joissa kirjoittajat ensin nostalgisoivat omaa lapsuuttaan ja kääntävät sitten haikean kaipauksensa toiveeksi siitä, että omat lapset voisivat kokea oman eletyn lapsuutensa samalla tavoin positiivisena tai että voisivat olla onnellisia. Nostalgia on siten liikettä omasta menneestä omien lasten käsitykseen heidän lapsuudestaan, johon kirjoittajat itse ovat olleet vaikuttamassa vanhempina. Siten nostalgian toivotaan jatkuvan myös omien lasten tunteena:

Oli ihanaa palata lapsuuteen ja huomata kuinka paljon kaikkea hyvää ja positiivista sieltä on jäänyt mieleen. Oikeastaan tajuta jälleen kerran, että minullahan on ollut sangen onnellinen, turvallinen ja tasapainoinen lapsuus, josta päällimmäisenä on paljon hyviä muistoja. Tuli myös kaipuu siihen, että toivottavasti omilla lapsillani myös on joskus samanlaiset tunteet siitä lapsuudesta, jonka heille olen saanut antaa. (KTTU 29)

Haikealtahan tämä tuntui huomata kuinka pian aika on mennyt siitä kun itse olin lapsi. Nyt on jo omat lapseni aikuisia, omassa elämässä ja irti lapsuuskodista. Useinhan sitä miettii mitä on pystynyt antamaan ja opettamaan lapsilleen. Jos he ovat onnellisia, se riittää minulle. Normaali hyvä elämä rehellisesti elettyä on riittävää. (KTTU 31)

Menneen muistelulle on tyypillistä menneen ajan tai muistojen tunteistaminen. Tällä tarkoitan tarvetta tarkastella mennyttä jonkin tunteen kautta ja antaa menneelle merkitys jonkin tunteen avulla. Mikään aikakausi tuskin on vain yhden tunteen kokemus, mutta menneisyyttään tarkastelevalla on tarve

ja taipumus antaa koetulle tai sitä koskevalle muistolle jokin tunne-entiteetti, jolla menneen voi merkityksellistää tarkasteluhetkellä.

Lämpiminä muistoina koin ajat, jotka vietin isoäitini kanssa. (OPP komment 23)

Päällimmäisenä tunteena [nuoruudesta] huolettomuus ja vapaus ja välillä suuri nuoruuden tuska ja ajatus että olisinpa jo aikuinen niin voisi tehdä "mitä vaan" eikä kukaan olisi rajoittamassa. (OPP komment 23)

Tunteiden sanoittaminen ei ole välttämättä helppoa. Kaikille tunteille ei löydy nimeä, ei ainakaan kirjoittamishetkellä:

Tunsin kirjoittaessani positiivisia tuntemuksia. Tajusin, että ymmärrän lapsuudenkokemuksia koko ajan paljon paremmin ja viha on muuttunut tunteeksi, mitä en osaa vielä selittää. Harmittaa, etten pysty enää auttamaan läheistä ihmistä, mutta ehkä hän ei olisi minunkaan antanut auttaa. Sitä en saa koskaan tietää. (MP komment 30)

Joihinkin kokemuksiin liittyvät tunteet voivat olla kirjoittajalle itselleen vielä jäsentymättömiä ja sekavia, mikä on syynä sanoittamisen – ja jälkimmäisessä tekstinäytteessä erityisesti kirjoittamalla kertomisen – vaikeuteen:

Oli mukava palata lapsuuden muistoihin. Teksti syntyi helposti ja muistoja on paljon. Pääasiassa positiivisia ja nämä muistot tulivatkin heti mieleen. Monessa muistossa on paljon tunnetta. Ilma, syksyn tuulet, äänen painot, ikävää ja iloa. Muistoihin sisältyy myös pahaa mieltä ja sitä tunnetta en pystynyt tarpeeksi hyvin ilmaisemaan sanoilla. Ne ovat hieman keskeneräisiä asioita itsellenikin. (OPP komment 5)

Esseetä en voi palauttaa koska [kertoo syyn] Asiaan liittyy niin paljon vaikeita ja tunteisiin liittyviä asioita joita en ole pystynyt vielä itselleni selvittämään. Pystyn puhumaan läheisten ja ystävien kanssa asiasta mutta kirjoittaminen tuntuu nyt ylivoimaiselta. Tiedän että se aika tulee vielä jolloin laitan ajatuksiani paperille mutta silloin haluan säilyttää ajatukseni itselläni. (AUTT komment 5)

Omasta elämästä kertovissa teksteissä tunteet ovat erilaisina kerroksina: näkyvinä ja vain kirjoittajan itsensä näkeminä. Kommentaareissa kerrotut tunteet ovat sekä kerrotun ajan että kirjoittamishetken tunteita ja kun kirjoittaja lukee omia tekstejään myöhemmin, esiin tulee taas uusi tunteiden kerrostuma: lukemishetken tunteet. Joskus kaikki nämä kolme kerrostumaa voivat edustaa samaa tunnetilaa (esimerkiksi koettu suru menneessä, surun kokemus myös kirjoittaessa ja suru lukiessa myöhemmin omaa tekstiä), mut-

ta yleisintä on, että menneen tunteet todentuvat muuntuneina kirjoittamishetkessä ja edelleen muuntuneina, kun kirjoittaja lukee myöhemmin omia tekstejään. Omien tekstien lukemisen herättämiä tunteita käsitellen luvussa 5.5.

5.4 Kirjoittamisen merkitykset

Tässä luvussa tarkastelen sitä, miten opiskelijat ovat merkityksellistäneet kirjoittamisen välittömästi eri tekstien kirjoittamisen jälkeen ja miten he merkityksellistivät sen myöhemmin, prosessin lopussa, kun sitä heiltä kysytään. Opiskelijoilla oli tiedossaan kirjoittamisen pedagogiset tavoitteet, jotka ovat luonnollisesti ohjanneet kirjoittamisen merkityksellistämistä ja vaikuttanut siihen ainakin jossain määrin. Kyseessä ei ollut vapaaehtoinen – vaikkakin varsin vapaamuotoinen – kirjoittamisprosessi, ja niin ollen kirjoittamisella voi ajatella olleen merkitys vähintäänkin ulkopuolelta asetettuna tehtävänä, joka oli suoritettava. Noin ei kuitenkaan juuri kukaan kirjoittajista ilmaise suhdetta omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen, vaan kirjoittajilla näyttää olleen omia motiiveja ja siten henkilökohtaisia merkityksiä. Kommentaareissa on toki näkyvissä tietoisuus siitä, että kyseessä on ”tehtävä”, jota kirjoittaja on suorittamassa. Se ilmenee esimerkiksi huolena siitä, onko kirjoitelma tullut tehtyä siten kuin odotettiin. Mielenkiinto ja motiivit toteutuivat eri kirjoittelmien yhteydessä ja eri kirjoittajilla eri tavoin ja eri kirjoittajat ilmaisevatkin niitä eri tavoin.

Kirjoittamisen merkitystä kirjoittajille olen jäljittänyt ensin kaikkien tekstien kommentaareista ja lopuksi päättöteksteistä, joiden kirjoitusohjeissa kysyttiin: ”Mitä merkitystä koet kirjoittamisella ja teksteilläsi olevan? Vai oliko merkitystä?” Muiden kuin päättötekstien kirjoitusohjeissa kirjoittamisen merkitystä ei kysytty suoraan, vaan pyydettiin kertomaan kirjoittamisen kokemuksesta ja ajatuksista, joita oli herännyt kirjoittaessa.

Kirjoittamisen merkitystä kommentaareista analysoidessani metodinani on ollut sellainen aineistolähtöinen¹⁷ lukutapa, jossa olen kysynyt: mitä tämä teksti kertoo siitä, mitä kirjoittaminen on kirjoittajalleen merkinnyt. Mitä se on antanut tai jättänyt antamatta? Kun kirjoittamisen merkitystä ei eri kirjoitustehtävien yhteydessä erikseen kysytty eikä siitä niin ollen kerrota suoraan kuin vastauksena kysymykseen, tulkitsen merkityksiä sen perusteella, mitä kirjoittaja tuo esille kirjoittamisen kokemuksestaan. Mitä kirjoittaessa on hänen itsensä kannalta tapahtunut tai toteutunut? Miten hän siihen suhtautuu?

17 Aineistolähtöisyydestä ks. esim. Moilanen & Rähä 2007, Eskola & Suoranta 1998,83.

Mitä hän pitää tärkeänä ja tarpeellisena? Tällaiselle lukutavalle on tyypillistä hermeneuttinen asenne, joka tulkitsee tekstit tarkoituksia luovan ihmisen tajunnan tai tietoisuuden ilmauksiksi (ks. Turunen 1995, 157–158).

Sen tutkiminen, mikä merkitys jollakin on jollekin, ei ole yksioikoista. Erityisesti pedagogisen prosessin yhteydessä kysymykseen jonkin asian merkityksestä saatetaan hyvinkin vastata siten kuin vastaaja tulkitsee olevan odotuksenmukaista ja tilanteeseen sopivaa vastata. Asian merkitys tai merkityksellisyys voi olla hankalasti sanallistettavaa välittömästi tekemisen, tässä tapauksessa kirjoittamisen jälkeen. Sen sijaan pyyntö kertoa kirjoittamisen kokemuksesta johdattaa useimmat kertomaan enemmänkin kuin esimerkiksi *"Kirjoittaminen sujui hyvin"* tai *"Kirjoittaminen oli kivaa"*. Vaikka kirjoittamisen kokemusta ilmaistaan usein juuri tuohon tyyliin, se mitä tällaisten ilmausten jälkeen kerrotaan, paljastaa yleensä jotain siitä, mikä merkitys asialla on kokijalleen ollut. Olenkin kiinnittänyt aineistoja lukiessani paljon huomiota tällaisiin "merkityksellisuuden merkkeihin", jotka eivät vielä sinänsä kerro paljonkaan, mutta jotka merkitsevät kohteensa erityisenä.

Merkityksellisyttä merkitään usein suoraan merkityksellisuuden ilmaisulla (*"Näillä tehtävillä on ollut paljon merkitystä tässä matkan varrella sosionomiksi"*), mutta myös jonkin tunnekokemuksen, esimerkiksi mielihyvän (*"Oli mukava muistella menneitä"*), tarpeellisuuden (*"On hyvä pysähtyä miettimään elämänkulkuaan aika ajoin"*), tärkeyden ja välttämättömyyden (*"Oman elämänsä pohtiminen on tärkeää"*) sekä motivoituneisuuden ilmaisulla (*"Oli mielenkiintoista, kuten aina, palata omiin kokemuksiin"*) Melkein aina tuon ilmaisun jälkeen kirjoittaja kuvaa, selittää tai perustelee tarkemmin, mitä hän tarkoittaa. Näistä kirjoittamisen kokemuksen kuvaamiseen liittyvistä kohdista on arvioni mukaan pääteltävissä jos ei aidompaa niin välittömämpää kirjoittamisen merkitystä, kuin jos analysoisi vastauksia sitä koskevaan kysymykseen.

Jokaisessa kommentaarissa ei ole viitteitä siitä, mitä kirjoittaminen on kirjoittajalleen antanut tai jättänyt antamatta tai aiheuttanut hänessä, eikä niin ollen voi päätellä kirjoittamisen merkitystäkään. Silloin kun kommentaari esimerkiksi jatkaa varsinaisessa tekstissä käsitellyn asian pohdintaa eikä kerro kirjoittamisen kokemuksesta, voi toki ajatella pohdinnan sinänsä muodostavan kirjoittamisen mielen ja merkityksen, koskapa sitä on ollut tarve jatkaa vielä kommentaarissakin. Olen analyysissäni kuitenkin lähtenyt siitä, että kommentaarissa täytyy olla jollain tavalla kirjoittajan itsensä ilmaisemana, mitä kirjoittaminen on merkinnyt, tuottanut, herättänyt tai aiheuttanut ja mitä kirjoittaja siitä ajattelee.

Kirjoittamisen merkitys jää toisinaan hahmottomatta kommentaareista siksi, että kommentaari ei käsittele kokemuksen kirjoittamista ja siihen liitty-

viä asioita niinkään kuin itse kirjoittamisen teemaan liittyviä sisältöjä, tai siksi, että niukka ilmaisun tapa estää tulkintaa. On esimerkiksi kommentaareja, joissa todetaan painokkaasti jotain, minkä perusteella voi päätellä kirjoittamisen merkinneen kirjoittajalle jotain erityistä, mutta mitä ei kuitenkaan selitetä tai perustella. Kirjoittaminen on voinut siten olla esimerkiksi ”mielenkiintoista”, ”antoisaa”, ”kivaa” tai ”haasteellista”, mutta mikään tekstissä ei selitä, mikä kirjoittamisessa tuotti juuri tuollaisen kokemuksen ja mitä se tarkemmin tarkoittaa. Kommentaarissa on siten pelkkiä merkityksellisyyden merkkejä, kuten edellä kuvasin, mutta itse sen sisältö jää vain kirjoittajan itsensä tietoon. Lukijalle ei esimerkiksi seuraavasta lausumasta eikä sen jälkeen seuranneesta tekstistä selviä, mikä teki kirjoittamisesta mielenkiintoisen ja antoisan, mikä oli haastavaa ja mitä tämä kaikki kirjoittajalle antoi:

Vaikka aluksi tekstin tuottaminen tuottikin vaikeuksia, niin pääsin hyvin langan päästä kiinni ja koin tämän esseen hyvin mielenkiintoiseksi ja antoisaksi tehtäväksi kirjoittaa. Vaikka tehtävä olikin mielestäni hyvin haastava, niin antoi se myös paljon. (AUTETT komment 26)

Kun kirjoittajalta ei merkityksiä kysytä, ei niistä välttämättä kerrota sen enempää suoraan kuin välillisestikään, eikä niitä selvitetä. Jokin merkitys kirjoittamisella joka tapauksessa on ollut. Merkitysten tuottaminen on ihmiselle ominaista. Ilman jatkuvaa, ihmiselle itselleen pääosin huomaamattomaa merkityksellistämistyötä todellisuus näyttäytyisi pelkkänä kaaoksena. (Lehtonen 2000, 16.) Joissakin kommentteissa todetaan, ettei kirjoittaminen ollut motivoitunut, ettei se ollut sujunut, ettei ollut voinut kirjoittaa kyseisestä aiheesta tai että kirjoittaja mielummin puhuisi asioistaan kuin kirjoittaisi niistä. Kun kirjoittaja ilmaisee kirjoittamisen kokemuksenaan jotain tuollaista, ei hän tule ilmaisseeksi niinkään sitä, etteikö kirjoittaminen olisi merkinnyt hänelle mitään – hän on joka tapauksessa useimmiten kirjoittanut – vaan pikemminkin, että kirjoittamisella on ollut hänelle jokin erityinen merkitys, esimerkiksi sopimaton keinona oman elämän kerrontaan, sopimaton keinona juuri tästä aiheesta tai jotain, mitä hän ei olisi halunnut tehdä. Tuonkaltaisia merkityksenantoja on kommentaareissa kuitenkin niin vähän, etten käsittele niitä erikseen. Riittänee, kun toteaa, että ne kirjoittamisen merkitykset, jotka kommentaareista ovat hahmottuneet, edustavat näkyvintä ja yleisintä julkilausuttua kirjoittamisen merkitystä. Kirjoittamisen merkityksettömyys tai negatiiviset kokemukset jätettäneen useimmiten teksteissä sanomatta, jos sellaista on koettukin.

Tyypillistä on, että silloin kun kirjoittajat ilmaisevat, ettei kirjoittaminen ole motivoitunut tai sujunut, he usein selittävät, mistä tuollainen kokemus on voinut johtua. Seuraavissa esimerkeissä kirjoittajat toteavat käsitelleensä samoja aiheita aiemmin ja varsinkin ensimmäisessä esimerkissä on nähtävissä

aiheeseen liittyvä kipeys selittävänä tekijänä. Toisessa esimerkissä kirjoittaja ensin selittää kirjoittamisen vaikeutta ja motivoitumattomuuttaan siihen, mutta sitten kuitenkin kertoo, mitä kirjoittaessaan oivalsi:

Tämä tehtävä ei oikein kolahtanut. Olisin mielelläni käyttänyt aikaani tässä tehtävässä annettuihin kirjoihin tutustumiseen. Olen tehnyt niin paljon tämän tyyliä tehtäviä, että oli vähän väkinäistä koko homma. Lapsuuttani olen myös joutunut niin monesti käymään läpi, että sen kirjan olen päättänyt sulkea. Ei sellaisessa ole mitään muisteltavaa missä--- [mainitsee lapsuuden traumaattisista kokemuksista]. (OPP komment 8)

Tämän kirjoittaminen sujui erittäin vaivalloisesti ja tekstin tuottaminen takuili koko kirjoitusprosessin ajan. En saanut itseäni innostumaan aiheesta. Koin käyneeni lapsuuttani läpi aikaisemmin kirjoitetuissa minä-tehtävissä. Tuntui, ettei ole enää mitään kerrottavaa itsestään. Jouduin tekemään paljon töitä itseni kanssa, saadakseen jonkunlaisen tekstin paperille. En ole tyytyväinen lopputulokseen, koska en pystynyt kirjoittamaan tarinoita minun lapsuudesta ja nuoruudesta. Muistissani niitä on, mutta niiden jakaminen ei onnistunut. Tämän hetkinen fiilis on sellainen.

Oivalsin kuitenkin, että lapsuuteni on ollut turvallinen ja onnellinen. Mitään mieltäni järkyttävää ei ole tapahtunut, eikä vanhempieni kasvatuseriaatteissa ole ollut minua vahingoittavia tai kehitystäni haittaavia asioita. Olen varma, että he ovat antaneet minulle kaiken rakkauden ja osaamisen. Mietin luultavasti tätä vielä pitkään, koska lapsuusmuistoni pyöriivät päässäni ja odottelevat ulospääsyä. (KTTU komment 30)

Kirjoittaminen on voinut merkitä kirjoittajalle vanhan kertausta tai kipeän asian epämieluisaa esilleottoa ja hämmentyneisyyttä. Merkillepantavaa on, että omasta elämästä kirjoittamisen motivoimattomuus, hankaluus tai vaikeus on kirjoitelma-kohtaista; samat kirjoittajat eivät viestitä vaikeutta muissa teksteissä, vaan saattavat ilmaista jopa erityistä motivoituneisuutta myöhemmin (kuten edellisten tekstinäytteiden kirjoittajat). Motivoituneisuus kirjoittamiseen on suurimmillaan opintojen alkuvaiheessa, mikä saattaa liittyä ylipäätään kaiken opintoihin kuuluvan motivoivuuteen alussa tai siihen, että omasta elämästä kirjoittaminen on kokemuksena uusi ja siksi innostava. Motivoituneisuus ja kirjoittamisen merkityksellisyys kirjoittajan kokemana ovat yhteydessä toisiinsa. Motivoitunut kokee tehtävän mielekkäänä, jolloin sillä on hänelle enemmän merkitystä.

Kommenttien analyysissä käytin laadullisen aineiston analyysille tyypillistä teemoittelevaa luokittelua. Kokosin kommentaareista lausumina sellaiset kohdat, joissa tulkintani mukaan ilmaistiin kirjoittamisen mieltä ja merkitystä. Luokittelin lausumat sisältönsä perusteella ”merkitysluokkiin”, jotka nimesin

lopulta seuraaviksi "päämerkitysluokiksi": (1) elettyyn ja koettuun liittyvä oivaltaminen, (2) muistaminen, muistelu ja muistot ja (3) identiteettiyö. Viime mainittuun luokkaan olen sijoittanut lausumat, jotka liittyvät itsen tarkasteluun, itsetuntemukseen ja -ymmärrykseen sekä henkilökohtaisten kokemusten käsittelyyn. Luokat eivät ole yksiselitteisiä merkitysluokkia, joihin luokiteltu lausuma pelkästään kuuluu, vaan ne ovat yleistyksiä ja yhteydessä toisiinsa siten, että ovat osittain päällekkäisiäkin. Esimerkiksi oivaltaminen liittyy toisinaan myös identiteettiyöhön: se mitä oivalletaan, on sisällöltään identiteettiyöhön kuuluvaa. Myös muistamiseen, muisteluun ja muistoihin liittyy oivaltamista. Oivaltaminen näyttäytyi kuitenkin sinänsä – riippumatta siitä, mitä oivallettiin – niin keskeisenä omasta elämästä kirjoittamisen kokemuksessa, että oli perusteet muodostaa siitä oma luokkansa ja tarkastella sitä myös sinänsä. Luokittelun avulla sain aineiston tiivistettyä, järjestettyä ja jäsennettyä analyysiani varten. Luokittelun jälkeen aloin tarkastella tarkemmin lausumia luokkiensa edustajina, järjestää niitä, tulkita ja poimia kuvaavimpia lausumia tulkintaani esimerkeiksi. (luokittelusta ks. Eskola 2007, 172–174; Moilanen & Rähä 2007, 55–57.) Käsitellen kutakin kolmea merkitysluokkaa omissa alaluvussaan.

Päätötekstien ohjeissa kysyttiin, mitä kirjoittaminen ja tekstit olivat kirjoittajalle merkinneet vai olivatko. Tällöin kirjoittajat merkityksellistivät jälkikäteen sitä, mitä olivat aiemmin tehneet. Kun merkitystä kysytään, sitä tuotetaan tietoisesti vastauksena. Jälkikäteen ilmaistu merkitys edustaa vastaamisajankohtaa: se kertoo siitä, miten kirjoittaja vastatessaan muistaa ja tulkitsee sen, mitä on tehnyt aiemmin, mitä ajattelee siitä nyt ja miten näkee kirjoittamansa tekstin luettuaan sen. Kun kirjoittaja aloittaa kirjoittamisen merkitystä kuvaavan lausumansa "Ei kirjoittaminen ihan merkityksetöntäkään ollut" (PÄÄTTÖ 11) sen jälkeen, kun on kolmen vuoden ajan kirjoittanut teksteistä päätellen motivoituneesti ja paneutuen ja ilmaissut kommentaareissa kirjoittamisen merkityksellisyyttä monin tavoin, on nähtävissä, että jälkikäteen merkityksen tulkinta on toinen ja tapahtuu toisin perustein kuin välittömästi kirjoittamisen jälkeen.

Päätöteksteistä poimin kohdat, joissa kerrottiin kirjoittamisen merkityksestä. Paikoin kirjoittamisen merkityksestä kerrottiin samalla kun vertailtiin (kirjoitusohjeen mukaan), miten kirjoittajan mielestä omaelämäkerralliset tekstit eroavat muista oppimistehtävistä. Kaikissa päätöteksteissä en havainnut käsiteltävän kirjoittamisen merkitystä. Kysymys oli yksi monista asioista, joita pyydettiin käsittelemään, eikä niin ollen ole ihme, jos se on unohtunut tai jäänyt huomiotta. Luokittelin myös päätöteksteissä esitetyt merkitykset lausumina "merkitysluokkiin". Merkitysten kirjo oli nyt laajempi. Nimesin luokat seuraavasti: itseymmärrys, pohtimisen ja ajatusten käynnistyminen, ajatusten ja oman elämän jäsentäminen ja peilaus, toisen ymmärtäminen, tun-

teiden käsittely, elämän inventointi, kirjoittajana kehittyminen sekä "ei paljon merkitystä".

Kolmessa seuraavassa luvussa käsittelen kommentaarien ja päättötekstien perusteella hahmottuneita kirjoittamisen merkityksiä. Lähtökohtana on kommentaareista hahmottuneet päämerkitykset, joihin peilaan päättöteksteissä ilmenneitä merkityksenantoja.

Aiemmassa tutkimuksessani (Karjalainen 2004) selvitin yhtenä tutkimustehtävänä, miten kirjoittajat merkityksellistivät kirjoittamisprosessinsa. Aineistonani siinä olivat viimeisen kirjoittamiskerran jälkeen loppupalautteena kirjoitetut tekstit, joissa pyysin kertomaan, mitä merkitystä kirjoittajat arvelivat itselleen olleen sillä, että he muistelivat kirjoittamalla siihenastista elämäänsä. Kirjoittamisen merkityksiksi hahmottuivat silloin muistelun emotionaalisuus sekä itsetutkistelu ja eletyn elämän tarkastelu. Nyt käsillä olevassa tutkimuksessani kirjoitusprosessi oli sekä ajallisesti pitempi että sisällöltään laajempi. Aiemman tutkimukseni kommentaariaineisto vastaa laajuudeltaan tämän tutkimuksen aineisto-osaa Minä oppijana elämänkaareni eri vaiheissa (OPP), joka on kirjoitettu aivan opintojen alussa ja josta vain kommentaarit palautettiin. Tässä tutkimuksessani haen kirjoittamisen merkityksiä laajemmasta ja pitemmältä ajalta olevasta, eriteemaisten tekstien aineistosta siten, että analysoin ja tulkitseen kirjoittamisen merkityksiä erikseen kommentaareista (joiden kirjoitusohjeissa kirjoittamisen merkitystä ei kysytty) ja kirjoittamisprosessin päättäneistä päättöteksteistä (joissa merkitystä kysyttiin).

5.4.1. "Tajusin kun kirjoitin"

Kirjoittamisen jälkeen kirjoitetut kommentaarit sisältävät runsaasti oivalluksia ja johtopäätöksiä eletystä ja kerrotusta elämästä. Kommentaareissa kerrotaan, mitä kirjoittaja on huomannut uudella tavalla, uudessa valossa kirjoittaessaan tai kirjoitettuaan ja mitä hän on tuolloin oivaltanut¹⁸. Oivaltamisella tarkoitan eletyn elämän tapahtumien, kokemusten ja asioiden – vaikka vain yksityiskohtien – uudenlaista huomaamista, tulkintaa ja ymmärtämistä. Kommentaareissa toistuu hyvin usein aloitukset "*Tajusin kirjoittaessani, että---*", "*Oivalsin, että---*", "*Ymmärrän nyt, että---*", jotka edeltävät merkinä jonkin uuden oivalluksen ilmaistua. Myös sentyyppiset aloitukset kuin esimerkiksi "*Ihmettelin, kuinka ---*", "*Hämmästyin, miten ---*" ja "*Mietin, miten---*" tuovat esille elämän ja kokemusten uudella tavalla näkemistä ja siihen liittyviä

18 Oivaltamista ilmenee myös varsinaisissa teksteissä ilmaistuna. Esim. *Siinähan se tuli loisto-oivallus kesken kirjoittamisen* (OS 15), toteaa kirjoittaja kesken oman kokemuksensa kerroksen, ja selittää sitten oivallustaan, joka liittyy oman kokemuksen kautta ammatilliseen toimintaan

oivalluksia, tulkintaa ja päätelmiä. Oivalluksen ilmaisun edellytyksenä nämä aloitukset eivät tietenkään ole; oivalluksensa voi tuoda esille myös suoraan, ilman johdattelevaa jaksoa, mutta tuolloin ei voi aina tunnistaa, onko kyseessä kirjoittamiseen liittynyt oivallus vain jokin muu, jo aiempaa perua oleva ajatus, joka vain tuodaan aiheeseen liittyvänä ja kirjoittajalle merkityksellisenä esiin kommentaarissa.

Oivaltaminen seuraa siitä, että näkökulma kirjoittamisen kohteeseen on toinen kuin ennen. Kun sinänsä tuttu aihe aukeaa uudesta tarkastelukulmasta siitä kirjoitettaessa, kirjoittaja ymmärtää jotain, mitä ei ole ennen tullut ajatelleeksi:

En ole ennen miettinyt elämäni tältä kantilta. Ja nyt jotenkin ymmärsin asioita, joita en ennen ollut ajatellutkaan. (AUTT komment. 6)

Havainnot ja niitä seuraavat oivallukset liittyvät yleisimmin omaan elettyyn ja toisinaan myös kirjoittamisajankohdan elämään, sen ihmissuhteisiin, henkilökohtaisiin kokemuksiin ja muutoksiin itsessä ja muissa. Ne ovat merkityksellisiä nimenomaan henkilökohtaisesti ja vähintään kirjoittamishetkellä:

Tätä kirjoittaessani tajusin miten paljon asuntolassa asuminen opetti yhteisöllisyyttä ja toisista välittämistä. (OPP komment. 24)

Oivalsin että pikkusisareni syntymä on ollut odotetusta ja toivotusta sikosta huolimatta minulle melkoinen "kriisivaihe", olinhan ollut 8v ja 3 kk perheen ainoa lapsi. (OPP komment. 11)

Kirjoittaessani muistelin heitä [isovanhempia] ja heidän elämää. Kaikki muistoni heistä ovat minulle rakkaita. Oli mukava käsitellä näitä asioita. Ymmärsin yhtäkkiä monen asian merkityksen minulle ja meidän perheelle. Ymmärsin myös, että elän itse täysin erilaista elämää kuin isovanhempani. (VAN komment. 30)

Tajusin kirjoittaessani tekstiä, että olen muuttunut ihmisenä todella paljon. Olen kasvanut epävarmasta pikkutyöstä aikuiseksi naiseksi, niin että en sitä ollut edes itse pahemmin huomannut, ennen kuin rupesin miettimään asiaa. Minusta on kehittynyt nainen, jolla on omaa tahtoa ja joka uskaltaa myös tuoda ilmi omat mielipiteensä. Ja henkistä kanttia löytyy. En enää ota niin herkästi itseeni asioista, jotka koskevat minua kenties negatiivisessa mielessä. (KTTU komment. 17)

Oivaltaminen avaa uuden näkymän elettyyn ja itseen ja sen voi olettaa olevan elämänsä tarkastelijalle sitä palkitsevampi mitä enemmän se johdat-
taa itsen ja eletyn elämän ymmärtämiseen. Oivallukset ovat kuin avainkohtia

omaa itseä koskevassa, kirjoittajalle merkityksellisessä ongelmanratkaisussa, jossa ytimenä on kysymys ”kuka minä olen”. Niiden avulla minän voi päätellä tulevan ymmärretyksi uudella tavalla (asuntolassa asumisen ja pikkuisaren syntymän vaikutus kokijaan) tai käsitys siitä jopa rakentuu uudelleen, hie-man erilaisena kuin ennen. Kun viimeisimmässä esimerkissä kirjoittaja kertoo oman muuttumisensa oivaltamisesta kirjoittaessaan, muutos tulee oivalluk-sen kautta vahvistetuksi ja tuota muutosta kuvatessaan kirjoittaja itse asiassa rakentaa muuttunutta itseään tekstissään ja merkityksellistää muutosta.

Oivaltaminen on tiedostamista. Kirjoittaja on ikään kuin tietämätön siitä, mitä hänessä on tai mitä hän osaa, ennen kuin hän on kirjoittamalla saanut sen näkyviinsä. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja on kirjoittanut vanhuuteen ja vanhuksiin liittyvää kokemustaan ja toteaa sitten:

Kirjoittaessani huomasin kuinka laajan kuvan olen saanut vuosien varrella vanhuudesta. (VAN komment. 2)

Kirjoittaminen tekee kirjoittajalle näkyväksi eletyn kokemusta, sen laajuutta, syvyyttä ja merkitystä.

Työhistorioista ja yleensäkin omasta historiasta kirjoittaessa ja kronologiaa luodessa oivaltaminen liittyy siihen jatkumoon, joka omasta elämästä syntyy kerrottaessa ja jossa osat tuntuvat liittyvän toisiinsa. Syntyy kokonaisuus tai menneestä löytyy sellaista, jonka huomaa vaikuttavan vieläkin:

On se aivan ihmeellistä tällaisen kirjoittamisen voima. Ei näitä asioita tulisi muuten mietittyä. Huomaa aivan kuin vahingossa pohtineensa omia ratkaisujaan elämässä. On helppo nähdä, että eri työpaikoissa työskennellessä ovat muotoutuneet pikkuhiljaa ne elementit ja asiat jotka johtavat tähän päivään. Tämän voi tulkita kasvuprosessina joka on alkanut ensimmäisestä kesätyöpaikasta päätyen viime vuoden XXX toimeen. Enkä tarkoita tällä ai-noastaan mekaanista tötaitoa, vaan myös koko ilmapiirin muutosta koko elämässäni.

Kirjoittaessa tuli mieleen sattumuksia ja tapahtumia, joiden ei tajunnut silloin olevan alku uusille suuntauksille elämässä. Mutta jo tänä päivänä ymmärtää miten loogisesti elämä ja ratkaisut nivoutuvat yhteen. Samoin on ollut selvästi nähtävissä, kuinka kokoa ajan on aktiivisemmin toiminut valintojen suuntaan. (TYÖH komment. 24)

Tuntui mielenkiintoiselta lähteä pohtimaan omaa työhistoriaansa ihan lap-sesta alkaen. Tuli paljon muistoja mieleen. Jollain tavalla kaikki elämän pa-laset lokahtavat tästäkin kohdasta yhteen. (TYÖH komment. 6)

Kirjoittamalla eletty elämä johdonmukaistuu ja selkeytyy. Kronologia ra-kenteena ohjaa jo sinänsä eletyn elämän kerrontaa järjestykseen, aikajärjes-tykseen, ja tarjoaa mahdollisuuden nähdä ja ymmärtää eletty uudella tavalla.

Kun eletystä elämästään kirjoittava ”katsoo” elämäänsä taaksepäin aikajärjestyksen mukaan, hän on taipuvainen näkemään siinä tarkoituksellisuutta, ”löytää” siitä itselleen merkityksellistä, ”huomaa” uutta ja ”tajuaa”. Oivaltaminen on prosessi, joka kytkeytyy oman historiansa kirjoittamisen kokonaisuuteen:

Oli antoisaa muistella ja kirjoittaa työkokemuksista. Se oli huomattavasti kevyempää kuin oman elämäntarinan kirjoittaminen. Kuitenkin työpaikkojen, ihmissuhteiden, työtehtävien ja koulutuksen kautta oli hyödyllistä pohtia itse sitä suuntaa, mihin olen ollut menossa. Jälkeenpäin pystyy näkemään ja löytämään sellaisia, pieniäkin asioita, jotka vaikuttavat vielä tänä päivänä omaan ajattelutapaan, työotteeseen ja toimintamalleihin. Löysin selkeästi koulutuksellisia haasteita, jotka olen saanut jo kesätyöpaikalla kerätystä kokemuksesta. Iloitsen myös siitä, että olen voinut ja uskaltanut elämässäni toteuttaa myös näitä haasteita. (TYÖH 28)

Hyvältä tuntui selkeyttää omaa työhistoriaa tässä muodossa työelämäni on välillä tuntunut hyvinkin sekavalta mutta nyt kun olen työstänyt asiaa ja kirjoittanut näen melko selvänä kaiken tarkoituksen omaan elämäni ja kehitykseeni ihmisenä nähden. Sanotaanhan että jotkut oppivat asioit kantapään kautta ja minä taidan olla yksi niistä. (TYÖH komment. 1)

Oivaltaminen on myös toisista ja toisten hyväksi oivaltamista. Tuolloin kirjoittaja näkee jotain asioita menneessä uudella tavalla ja ymmärtää ne muidenkin kannalta kuin vain silloisen minän kokemuksena. Kyse on näkökulman vaihtumisesta, jolloin uudenlainen tulkinta menneen kokemuksista on mahdollinen:

Tuntui todella ”puhdistavalta” katsoa elämäänsä, tarkastella kipeitäkin asioita ja huomata joistakin asioista, miten mieli oli kokenut ne tietyissä ikävaiheissa. Antaa anteeksi joillekin ihmisille. Huomata ja tajuta, ettei heidän tarkoituksensa ehkä ollutkaan tehdä jotakin asiaa kiusallaan, niin kuin lapsi oli sen kokenut. Tällaiseen tarkasteluun ei ole aiemmin ollut tilaisuutta, halua, aikaa tai ajatustakaan. Silti jokaisen ihmisen olisi hyvä syventyä omaan menneisyyteensä. Miettiä syitä ja seurauksia, oivaltaa elämänsä kulkua. (OPP komment. 12)

Kirjoittaminen tuntui hyvin vapauttavalta. Mielessäni on paljonkin muistoja lapsuudesta vaan jostain syystä en ole niistä juurikaan kirjoitellut. Huomasin samalla kirjoittaessani oivaltavani asioita, joita en ole aikaisemmin ajatellutkaan. Miksi joku ihminen toimi niin kuin toimi vaikka ulkopuolisena olettaisi hänen tekevän toisin. (OPP komment. 1)

Oivallukset ovat kirjoittamishetken tulkintoja menneestä ja nykyisestäkin. Ne auttavat ymmärtämään esimerkiksi omaa kehitystä, jotain menneen ko-

kemusta, tunteita, ajattelutapaa, omaa tai jonkun muun itseen kohdistunutta toimintaa tai menettelyä tai jopa koko siihenastisen elämänsä eri vaiheiden tarkoituksenmukaisuutta. Vaikka oivaltamisessa on usein kyse jostain ”uudesta”, vanhan, olemassa olleen asian uudella tavalla näkemisestä ja tulkitsemisesta, oivaltaminen voi myös vahvistaa jotain jo olemassa ollutta, esimerkiksi käsitystä, mielipidettä tai tulkintaa jostakin asiasta. Saman asian voi oivaltaa aina uudestaan ja siten vahvistamalla rakentaa omaa tulkintaansa ja käsitystään esimerkiksi itsestään:

Kirjoittaessani vahvistui oivallus siitä, kuinka paljon tämä kokemus on vaikuttanut minuun ihmisenä. Elämänsuunnan muutoksen vahvistuminen alkoi tästä tapahtumasta, vaikka muutos on ollut pitkä. Oivalsin, miksi minun on helppo puhua vaikeista asioista ja kiittää ihmisistä ja asioista. Omien pelkojen ja tunteiden läpikäyminen avaa uusia voimavaroja. Näitä voimavaroja olen saanut hyödyntää työssäni ja elämässäni.
(AUTT komment 28)

Toiset kommentaareissa kerrotuista havainnoista ja oivalluksista laajenevat itsen ja oman elämän ulkopuolelle, ammattiin, elämän ja toisten ymmärtämiseen sinänsä, mutta eivät juurikaan esimerkiksi yhteiskunnallisesti, kulttuuri- tai vaikkapa laajemmin kasvatukseen ja psykologiaan liittyviksi. Omasta elämästään kirjoittava on kiinni ennen kaikkea omassa kokemuksessaan, josta hän voi laajentaa ymmärtävää ajatteluaan ja suhtautumistaan toisen vastaavaan kokemukseen tai kokemisen tapaan ja sitä kautta ammatilliseen toimintaan:

Tajusin kirjoittaessani myös sen, kuinka pienestä on ihmisen elämän suunnan muuttuminen väärään suuntaan. Se auttaa suhtautumaan hieman lempeämmin ja kunnioittavammin sekä itseensä että kanssaihmiin, jotka taivaltavat kuka missäkin elämäntilanteessa eteenpäin. Vaikka usko omaan erinomaisuuteen onkin välillä ollut kovilla, on se samalla opettanut tiettyä nöyryyttä elämän edessä, joka on todella vanhaa kliseetä lainaten ”lahja.”
(OS komment 24)

Nykyinen elämäntilanteeni on tasapainoinen ja lisäksi ammattikorkeakouluopinnot ovat ehtineet jo vaikuttamaan minussa ammatillista ajattelua. Näin ollen oman, menneen elämän katseleminen nykyisestä elämäntilanteesta käsin herätti paljon uusia ajatuksia mielessäni. Oikeastaan minua hieman hirvittää, kun katselen omaa selviytymistäisteluaani ja totaalista syrjäytymisuhkaa, joka on ollut prosessissani mukana. ---
Tehtävää tehdessäni vahvistui ajatukseni hyödyntää omaa elämänkokemustani mahdollisimman tehokkaasti tulevaisuudessa työtehtävissä ja kaikenlaisessa syrjäytymiskehityksen vastaisessa taistelussa. (OS komment 35)

Kirjoittamisen merkityksen voi päätellä olevan paljolti näissä uusissa havainnoissa, oivalluksissa ja päätelmissä, joita kirjoittajat tekevät omasta elämästään ja kokemuksestaan kirjoittaessaan. Se, että niistä kerrotaan kommentaareissa niin paljon, osoittavat niiden merkityksellisyyden kirjoittajien kannalta, olkoonkin, että kirjoitusohjeissa ohjattiin kertomaan kirjoittamisen herättämistä ajatuksista. Ellei kirjoittaminen olisi herättänyt mitään, ei olisi ollut kerrottavaakaan. Hoksaminen, uuden löytäminen, oivaltaminen ja uudella tavalla ymmärtäminen ovat jo sellaisenaan palkitsevia ja voi olettaa, että ne motivoivat kirjoittamiseen ja tekevät siitä merkityksellistä. Kirjoittamisessa ei ole siten kyse vain oman eletyn elämän konstruoinnista tekstiksi, vaan paljon enemmän, eräänlaisesta ongelmanratkaisuprosessista, jossa kootaan aineistoa, havainnoidaan, testataan omia oletuksia, oivalletaan ja luodaan uutta järjestystä ja ymmärrystä omaan elämään ja itseen. Peruskysymykseen ”kuka minä olen” rakentuu vastaus monella tavalla, myös oivallusten kautta.

Joissakin elämänvaiheissa ja -tilanteissa tämänkaltainen oman elämän tutkiminen on erityisen merkityksellistä (Määttänen 1993, 162) ja silloin myös ulkoapäin annettu tehtävä saattaa synnyttää sisäisen motivaation ja tarpeen siihen. Tuossa omaehtoisessa ”oivaltamisen” ja ”tajuamisen” mahdollistavassa työskentelyssä on kyseessä yhdenlainen luova prosessi. Silloin kun kirjoittaja pääsee sellaiseen kirjoittamisen tilaan, jossa ensisijaista on oman tarinansa ja ajatustensa kertominen itselle eikä niinkään niiden esittäminen muille, oivaltamisen otollisuus on olemassa. Aiemmassa tutkimuksessani (Karjalainen 2004, 39–41) käytin ilmaisua ”täydellisesti ymmärretyksi tuleminen tila” siitä tilasta, jossa kirjoittaja kirjoittaa itselleen lukijat unohtaen tai kuvitellen niiden ymmärtävän häntä täydellisesti. Tällainen lukijat ohittava kirjoittamisen tila voi olla paitsi sinänsä kirjoittajalleen hyvin tyydyttävä, myös omien kokemustensa uudella tavalla näkemisen ja ymmärtämisen mahdollistava.

Havainnot, oivallukset ja johtopäätökset eletystä, kokemuksista ja itsestä ovat ydintä siinä, mitä omasta elämästä kirjoitettaessa tapahtuu. Niiden kautta luodaan ymmärrettävyyttä ja ymmärretään kokemusta ja itseä kokijana. Oivaltamista edistää, kun kirjoittajalla on oma halu ja motiivi tarkastella elettyä elämäänsä ja kun hän ei ole kertonut sitä jo ”valmiiksi”. Valmiiksi tarinaksi muotoutunut ja sellaisena esitettävä elämänkulku ei tarjoa samassa määrin uuden löytämisen mahdollisuutta kuin muotoaan hakeva ja sellainen, joka on avoin vaihtoehtoisille tavoille tulla kerrotuksi. Joillakin kirjoittajilla oli itselläänkin sellainen käsitys ja kokemus, ettei ”valmiissa” tarinassa ole mitään kirjoittamista. Yksi kirjoittajista toteaa päättöteoksissaan: *Kirjoittamisella ei ole itselleni ollut paljoa merkitystä, koska osa asioista oli valmiiksi mietittyjä.* (PÄÄTTÖ 2). Tämä viittaa siihen, että kirjoittaminen on mieltynyt senkaltaiseen oman elämän käsittelyyn, jossa luodaan ymmärrettävyyttä, järjestystä tai eheyttä, ja kun ne ovat jo toteutuneet, kirjoittamisen merkitys on vähäinen.

Kun kirjoittajat jälkikäteen, päättöteksteissä kertovat kirjoittamisen merkityksestä, he eivät ota esille kirjoittamiseen liittynyttä oivaltamista ja päätelyä, vaan antavat kirjoittamiselle merkityksen ajatusten ja pohtimisen käynnistäjänä. Oivaltaminen ja havaitseminen kuuluvat siten itse kirjoittamisvaiheeseen ja voivat olla sysäyksiä oman elämän laajemmallekin pohdinnalle. Jälkeenpäin kirjoittajien mielessä on kirjoittamisen teemojen herättämä pohtiminen ja ajatusten käynnistyminen:

Näillä kirjoitustehtävillä on ollut iso merkitys tässä matkan varrella sosionomiksi. Se herätti kysymyksiä ja pohdintaa ja sai miettimään omia toimintatapoja. Minä olen ihminen, joka pitää helposti tunteita sisällä. Tunteet nousivat pintaan ja käsiteltäväksi kirjoittaessa ja näemmä myös myöhemmin lukiessa. (PÄÄTTÖ 3)

Käynnistyneen ajattelun ja pohtimisen merkitys ja laajuus tulevat ilmaistua varsinkin silloin, kun kirjoittaja kokee epäsuhtaan oman ajattelutyönsä ja tekstiensä laajuuden välillä. Kun kirjoittaminen ei ole kirjoittajalle kaikkein luontevin ajatusten ilmaisun keino, tekstit näyttävät hänestä kovin lyhyiltä siihen nähden, miten paljon hän kokee tehneensä ajatustyötä. Tekstit edustavat vain pientä osaa paljon isommasta prosessista, johon on oman ajatustyön lisäksi kuulunut paljon keskustelua:

Kuitenkin kirjoitus on minulle vaikeaa ja tämän vuoksi tekstit [ovat] lyhyitä. Olen käyttänyt tehtäviisi paljonkin aikaa jos mietitään kuinka paljon ne ovat laittaneet minut pohtimaan ja keskustelemaan. Esimerkiksi sisarusten ja vanhempien kanssa. Minä kasvattajana ja mp kirjoitus päihteistä etenkin sai keskustelua ja pohdintaa aikaiseksi.

Yleensäkin olen kokenut itse tehtävät tämän mukaan lukien mielenkiintoiseksi ja joskus haastaviksikin pohdinnan ja ajatusten vaihdon alkuun laittajaksi. Se mitä paperilla näkyy on (ehkä valitettavasti) vain murto osa niistä ajatuksista ja keskusteluista joita olen käynyt. No tällainen minä olen ;) (PÄÄTTÖ 14)

Kirjoittamisesta isomman prosessin käynnistäjänä on mainintoja sekä kommentaareissa että päättöteksteissä. Prosessilla viitataan sellaiseen ajattelutyöhön, joka jatkuu itse kirjoitustapahtuman jälkeenkin ja joka vaikuttaa kirjoittajan senhetkiseen elämään ja toimintaan. Prosessia ei voi rajata niin kuin kirjoittamista, joka fyysisenä toimintana aloitetaan ja lopetetaan, vaan prosessilla on oma aikataulunsa ohi kirjoittamisen ja tekstin. Prosessissa on mentaalisesti jotain tekeillä, kehittymässä, ja tunteet liittyvät siihen olennaisesti. Tuollainen mentaalinen työ voi vaatia voimia ja tilaa toteutuakseen ja

siksi kirjoittajat eivät ole siihen välttämättä halukkaita. Läheiset ihmiset kytkeytyvät siihen:

Tekstien kirjoittaminen omasta elämästä kaikkineen on iso prosessi ja se käynnistää itsessään myös sellaista, mihin ei välttämättä ja juuri kirjoittamisen hetkellä olisi halukas. Joskus haluttomuus johtuu ajan ja oman rauhan puutteesta. Välillä taas kirjoitetut asiat tekivät kipeää ja herättivät ikäviä muistoja, joita ei olisi halunnut tai jaksanut kirjoittamisajankohtana muistella. Prosessin läpikäyminen vei huomattavasti enemmän aikaa kuin varsinainen esseen kirjoittaminen. Sen tähden on vaikea arvioida, mitä kaikkea yksi omaelämäkerrallinen essee sai aikaan itsessään ja läheisissään. Omasta kirjoittamisprosessista koen olleen hyötyä omien ajatusten jäsentämisessä. (PÄÄTTÖ 28)

Se mikä oivaltamisessa toteutuu kirjoittamisen yhteydessä hetkellisenä ja yksittäisenä, on osa isompaa kokonaisuutta, omaa elämäntarinaa ja sen sekä sen kautta itsen ymmärtämistä. Kyse ei ole vain kirjoittamisesta kirjoittamisen toimintona ja kirjoittamisen hetkeen rajoittuvana tai siitä syntyvästä tekstistä, vaan kokonaisesta kirjoittamisen käynnistämästä mielensisäisestä prosessista, kehityskulusta, jolla on erilaisia ilmenemismuotoja ja seuraamuksia kirjoittajan muussa elämässä kirjoittamisen ulkopuolella.

5.4.2 "Oli mukava muistella"

Kirjoittamisen kokemuksen kuvauksissa muistaminen ja muistelu korostuvat varsinkin sellaisten tekstien yhteydessä, joissa kirjoittamalla tarkastellaan omaa mennyttä elämää kronologisesti varhaisvaiheista nykypäiviin. Sellaisia tekstejä ovat *Minä oppijana elämäkaareni varrella*, *Työhistoriani* ja *Miten minut on kasvatettu*. Kyseessä ovat useimmiten kauempana menneessä olevat asiat, joita harvemmin tullaan ajatelleeksi tavallisessa elämän arjessa ja joita on muistelemalla palautettava mieleen, kun niitä kirjoittaa ajalliseen järjestykseen. Muistaminen ja muistelu liittyvät nimenomaan kirjoittajan oman elämänkulun aikaisten tapahtumien ja henkilökohtaisten kokemusten prosessointiin. Anni Vilkkonen (1997, 164) on käyttänyt nimitystä elämäkertamuistelu korostaessaan muistelun kohdistumista kirjoittajan henkilökohtaisiin muistikuviin.

Muistamisesta ja muistelusta kerrotaan tai niistä mainitaan kommentaareissa tavallisesti siten, että samassa yhteydessä ilmaistaan näihin liittyvää voimakasta emotionaalista latausta, yleisimmin mielihyvää, ja toisaalta tai edellisen lisäksi muistelun ja muistamisen tarpeellisuutta ja välttämättömyyttä. Näiden, jo aiemmin mainitseni merkityksellisyyden merkien avulla olen päättellyt kirjoittamisen merkityksellistymisestä muisteluna ja muista-

misena. Tässä luvussa tarkastelen muistamista ja muistelua¹⁹ kirjoittamisen merkitykselliseksi tekemisen näkökulmasta. Analyysiani varten olen poiminut ja luokitellut kommentaareista lausumina kohdat, joissa puhutaan muistamisesta ja muistelusta siten, että niihin liittyy jokin viittaus niiden merkityksestä kirjoittajalle. Lausumista olen analysoinut, mitä niissä sanotaan muistamisesta ja muistelusta.

Muistintutkimuksen käsittein tarkastelussani oleva muistaminen ja muistelu kuuluvat omaelämäkerrallisen muistin piiriin. Omaelämäkerrallisella muistilla tarkoitetaan sellaisten itse koettujen tapahtumien muistamista, jotka liittyvät henkilökohtaisesti tärkeisiin päämääriin ja merkityksiin (Conway & Rubin 1994, 112–114). Omaelämäkerrallista muistia on teoretisoitu 1970-luvun lopulta lähtien. Elämäkertatutkimuksessa nojataan paljolti edelleen William B. Brewer (1986) omaelämäkerrallisten muistojen luokitteluun. Luokittelu osoittaa, että omaelämäkerrallisessa muistissakin on ”monta muistia”. Brewer (1986, 25–29) jakaa omaelämäkerralliset muistot *henkilökohtaisiin muistoihin* (personal memories), *omaelämäkerrallisiin faktoihin* (autobiographical facts) ja *yleisiin henkilökohtaisiin muistoihin* (generic personal memories). Näistä ensimmäisessä on kyse menneisyyden tapahtumista, joissa elämyksellisyys on keskeistä: muistot koetaan menneisyyden uudelleen elämisenä ja niihin liittyy paljon mieli- ja muistikuvia alkuperäisen tilanteen ajatuksista ja tunteista. Keskeistä on usko, että muistettu episodi on koettu henkilökohtaisesti menneisydessä ja että muistot ovat tosia. Omaelämäkerrallisiin faktoihin ei puolestaan liity varsinaisesti mielikuvia; ne ovat informaatiota kokijan menneisyydestä. Yleisille henkilökohtaisille muistoille on tyypillistä, että ne sisältävät aineksia useista samantyyppisistä tai toistuvaluonteisista kokemuksista. Näiden lisäksi Brewer käyttää käsitettä *self-skeema* (self-schema), jolla viittaa henkilön omaan itseensä liittyvään tietoon.

Kirjoittajien muistamisesta ja muistelusta kertovat kommentit viittaavat pääasiassa Brewer (1986) määrittelemään henkilökohtaisten muistojen luokkaan. Omaelämäkerrallisten faktojen muistelusta ei kommentaareissa mainita, mutta sen sijaan yleiset henkilökohtaiset muistot (generic personal memories) voivat olla sekoittuneina henkilökohtaisiin muistoihin (personal memories). Kuitenkin kirjoittamisen merkityksellisyyden mielessä henkilökohtaiset muistot ovat itseoikeutetusti kommenttien takana, mistä kertoo niihin liittyvä emotionaalisuus ja kirjoittajien ilmaisema sitoutuneisuus niiden paikkansapitävyyteen ja merkitykseen.

”Merkityksellinen” muistaminen näyttäytyy aineistoni ilmaisussa kahtalaisessa mielessä: toisaalta mieleen palautumisena, palauttamisena tai suo-

¹⁹Muistia ja muistamista koskevista teorioista esim. Rubin 1986; Collins, Cathercole, Conway & Morris 1994.

rastaan paluuna johonkin, mihin emootiot, yleensä mielihyvä ja positiiviset tunnelataukset liittyvät voimakkaasti; toisaalta mentaalisenä työskentelynä menneisyyden ikävien kokemusten kanssa. Tämä viimeksi mainittu muistamisen laji ilmaistaan tarpeellisenä, vaikkakin se on emotionaalisesti raskasta.

Jotkut muistot jäivät myös mietityttämään ja ehkä hiukan ahdistamaan, hyvä että ne tulee käytyä taas läpi. Löysin muistoistani selvän yhteyden myös joihinkin nykyisen elämäni asioihin. On hyvä pohtia välillä miksi tekee asioita jollain tietyllä tavalla. (OPP komment 27)

En ole juurikaan [verbi puuttuu] kirjoittamaan menneisyydestäni, aiemmin olen kyllä pitänyt päiväkirjaa eli kirjoittanut säännöllisesti nykyhetkestä. Kirjoittaminen oli vaikeakin ja nosti paljon erilaisia tunteita pintaan. Vaikeista aiheista ja surusta kirjoittaminen oli yllättävän raskasta ja vei syvälle muistoihin.

(---) Kaiken kaikkiaan positiivinen kokemus ja varmasti hyödyllinen jatkoa ajatellen. (OPP komment 11)

”Muistityöskentely” tuottaa surua, liikutusta, ahdistusta ja monenlaista mielenmyllerrystä, mutta kirjoittamisen kokemusta kuvataan positiiviseksi ja muistelua tarpeelliseksi ja tervehdyttäväksi. Mielihyvää tuottava muistelu tuo hetkeksi muistelijansa mieleen hyviä kokemuksia, koomisia sattumuksia, aikaansaannoksia ja merkittäviä ihmissuhteita ja muistelija voi tuntea suorastaan kokevansa näitä menneisyyden asioita muisteluhetkessä uudestaan. Muistaminen ja muistelu näyttävät hetkeksi esimerkiksi asioiden merkityksellisyyden, elämän jatkuvuuden, elämäkokemusten moninaisuuden ja runsauden tai vaikkapa tehdyn työn määrän.

Kirjoittaminen merkitsee omien kokemusten näkyväksitekemistä tekstinä ja keinoa tallentaa kokemuksia ja ”säilöä” muistettua unohtamisen estämiseksi ja siirrettäväksi eteenpäin. Samoin kuin esineet ja kuvat säilyttävät ja välittävät konkreettisesti menneisyyttä, muistia, muistoa ja muistamista (ks. Koskijoki 1997, 269–276), kirjoitus ja teksti ovat keino säilöä elettyä elämää ja dokumentoida kokemuksia ehkä vielä moniulotteisemmin. Kirjoittamisen merkityksellistämistä oman elämän ja kokemusten tallentamisen mielessä on näkyvissä joissakin ensimmäisen kirjoitustehtävän *Minä oppijana elämänsaareni varrella* -tekstien kommentaareissa, joissa teksteille saatetaan antaa muistiinmerkinnän merkityksiä esimerkiksi pieneniselämäkertana (OPP 15) tai muuna kirjoittajan elämästä kertovana tekstinä (OPP 13) jälkipolville.

Kirjoittamisen motiivi omien elämäntapahtumien tallentamisena on aineistossani väistyvä, niin ettei se enää näy myöhemmin yhtä tekstiä lukuun ottamatta. Siinä omasta kriisistään kirjoittanut kertoo kirjoittaneensa pätkän elämänsä historiaansa itselleen, koska ”ei halua unohtaa niitä näkökulmia elämään,

joita on kriisivuosien aikana löytänyt". Syntyneitä tekstiään hän pitää "tulevaisuuden työvälineenä, joka auttaa säilyttämään ymmärtäväisen näkökulman ongelmien keskellä elävien ihmisten elämään." Tarve muistaa on nimenomaan henkilökohtainen, eikä liity elämänvaiheisiin sinänsä, vaan johonkin henkilökohtaisesti merkittävään, jota kirjoittaja itse ei halua unohtaa tulevan työnsä vuoksi vastaavanlaisissa olosuhteissa ja tilanteissa elävien ihmisten parissa. Tekstin on tarkoitus toimia kirjoittajalleen omana muistamisen välineenä ammatillisen herkkyyden säilyttämiseksi, eikä niinkään muistetun siirtämisenä jollekin toiselle:

Aika kultaa muistot eli ihmisen sisäisiin suojamekanismeihin kuuluu itselle epäedullisten tapahtumien unohtaminen tai muuntelu. Halusin näin ollen kirjoittaa pienen pätkän omaa elämänhistoriaa muistiin itselleni, josta voin ottaa myös tulevaisuudessa opikseni. Tätä tekstiä kirjoittaessani ajattelin, etten halua unohtaa niitä näkökulmia elämään, joita olen omien kriisivuosieni aikana löytänyt. Elämä on näyttäytynyt hyvin erilaisessa valaistuksessa, kun olen joutunut katsomaan sitä kriiseistä ja menetetyistä elämänhallinnasta käsin. Tällaisia ihmisiä tulen työssäni kohtaamaan ja ajattelen, että omien kokemusteni mieleen palauttaminen estää minua kovettumasta tai muuttumasta kyyniseksi, tulevien työvuosien aikana. Pidän tätä nyt syntyneitä tekstiäni siis osaltaan tulevaisuuden työvälineenä, joka auttaa minua säilyttämään ymmärtäväisen näkökulman ongelmien keskellä elävien ihmisten elämään. (MP komment 35)

Muistamisella ja muistelulla kirjoittamisen yhteydessä on yleensä ollut kirjoittajille tutkimuksessani pääasiassa jokin muu merkitys kuin unohtamisen tai unohdetuksi tulemisen estäminen. Leimallista on, että muistaminen ja muistelu näyttäytyvät merkittävinä ja palkitsevinä jo sinänsä. Muistelu ilmaistaankin todella usein mieluisana:

Olen aikaisemminkin miettinyt työhistoriaani. Olen kokeillut erilaisia töitä, mutta jollakin tavalla työ on liittynyt työskentelyyn ihmisten kanssa. Olen hoitanut ja palvellut ihmisiä. Minulle on jäänyt laaja tuttavapiiri työvuosista. Olen tavannut monenlaisia ihmisiä. Tykkään toimia ihmisten kanssa. Onhan mukava muistella kaikkia juttuja ja tapahtumia mitä on vuosien varrella tapahtunut!! (TYÖH komment 2)

Kirjoituksen alussa tuntui, että mieleeni tulee vaikka kuinka paljon asioita, joita olen kokenut työn parissa. Mutta jo alun kirjoitettuani pitikin ruveta muistelemaan, että miten se menikään. Pikku hiljaa muisteltuani kirjoitus alkoi tuntua aika mukavalta. Tykkään muistella elämäni menneitä aikoja. (TYÖH komment 34)

Muistelusta "tykkäämistä" ei yleensä perustella. Edellisissä, oman työhistorian kirjoittamiseen liittyvissä esimerkeissä muistelun mielihyvä liittyyne (kenties uuteen) havaintoon itsestä monenlaista tehneenä ja ammatillisesti kokeneena ja jopa tarpeeseen luoda merkityksellinen jatkumo kokeneisuudesta työssä.

Muistelua kuvataan paluuna jonnekin. Muistelija palaa eletyn elämänsä eri vaiheisiin, kuten lapsuuteen tai nuoruuteen tai yleisesti "kokemuksiin" tai "menneeseen". Paluuseen liittyy kommentaarien perusteella jonkin asian huomaamista, tajuamista, löytämistä tai vähintäänkin hyvä olo. Sinne, mikä on jäänyt muistiin hyvänä kokemuksena tai mikä muisteluhetkellä tulkitaan hyväksi, on mieluista palata:

Oli ihanaa palata lapsuuteen ja huomata kuinka paljon kaikkea hyvää ja positiivista sieltä on jäänyt mieleen. Oikeastaan tajuta jälleen kerran, että minullahan on ollut sangen onnellinen, turvallinen ja tasapainoinen lapsuus, josta päällimmäisenä on paljon hyviä muistoja. (KTTU komment 29)

On hyvä palata menneeseen ja löytää sieltä vastauksia nykyisyyteen. Elämänkaari on pitkä, kokonainen jana eikä irrallisia pätkiä. (OPP komment 31)

Kirjoittaminen on edelleen sangen vaivatonta ja mukavaa. Paluu lapsuuteen tuo lämpimän ja hyvän mielen. (OPP komment 29)

Käsitys muistelusta paluuna menneeseen on yleinen ja se kuvastaa samansuuntaista käsitystä muistista kuin muistin kopioteorioissa, joissa oletetaan henkilökohtaisten muistojen edustavan muistelijan kokemusmaailmaa tapahtumahetken kaltaisena. Muistot ymmärretään silloin toisintoina aiemmin koetuista tilanteista, joiden kautta menneisyys voi palata takaisin tai joihin muistelija voi palata. Paluu mahdollistaa menneen elämisen uudelleen hyvin intensiivisesti, huippuhetkinä, jolloin ihminen voi kokea, ettei ole menettänyt menneisyyttään ja että hänen muistonsa ovat tosia. (Saarenheimo 1991, 261.)

Päitsi että muistelija siis "palaa" jonnekin ja asioita palautuu mieleen, niitä myös palautetaan mieleen. Tällöin muistelussa on tavoitteellisuutta ja tahdonalaisuutta: muistelija muistelee jostain tietystä syystä, jotain tiettyä asiaa varten ja itse muisteluun ohjaten. Seuraavassa esimerkissä on kyseessä negatiivisten kokemusten muistaminen. Omien huonojen asiakkuuskokemusten mieleenpalauttaminen on kirjoittajan mielestä tarpeen oman ammatillisuuden pohtimisen vuoksi. Muistelu on "ammatillista" muistelutyöskentelyä, jossa tavoitteena on löytää omista huonoista kokemuksista ammatillista viisautta ja herkkyyttä, jonka avulla voisi itse toimia toisin suhteessa omiin asiakkaisiinsa:

Negatiiviset kokemukseni sosiaalitoimiston asiakkuudesta on myös hyvä palauttaa aika ajoin mieleen nyt kun työskentelen itse XXX:n palveluksessa. Säännöllisesti on hyvä pohtia sitä, millainen työntekijä minä olen. Herätätkö minä joskus ihmisissä negatiivisia tunteita, olenko sellainen auttaja kuin toivon olevani, ja osaanko käyttää valtaani oikein auttamislanteissa? (AUTETT komment 11)

Muistelija voi ohjata muisteluaan asiayhteyden mukaan, niin että hyödyttää opintojen yhteydessä muistelemisella ammatillista puoltaan, kuten kirjoittamisprosessin tavoitteena oli. Muistelu ilmaistaan ajattelemaan pysähtymisenä. Pysähtyminen tarkoittaa ajatusten kohdentamista johonkin tiettyyn asiaan jostain tietystä syystä – tässä tapauksessa annetun kirjoitustehtävän vuoksi:

Tehtävässä oli hyvä hetkeksi *pysähtyä miettimään* omaa suhtautumista monikulttuurisuuteen. Tehtävän myötä palasin taas muistoihin, joita lapsuuteni kautta olen saanut. Oli hyvä myös peilata ajatuksia tähän päivään, jolloin monikulttuurisuus on yleistä. (MK komment 5)

Oli hyvä muistella välillä niitäkin tapahtumia, jolloin itse on ollut avun tarpeessa. Harvoin sitä *pysähtyy ajattelemaan*, vaikkapa työpäivän aikana soittaessaan esimerkiksi virastoon kysyäkseen neuvoja, että sekin on avun pyytämistä (AUTETT komment 26)

”Pysähtyminen” ja ”paluu” ilmaistaan tarpeellisiksi, joskin viitteitä on siitä, etteivät ne toteudu usein. Kuitenkin ne ilmaistaan jo sinänsä merkitykselliseksi:

Kirjoittamisen aika[na] tunsin jonkinlaista liikutuksen kaltaista tunnetilaa palatessani omaan lapsuuteeni. Jälkeenpäin tunsin iloa saamastani tekstistä sekä siitä että olin pysähtynyt todellakin miettimään mitä tapahtumia lapsuudessani on ollut. (OPP komment 12)

Kirjoittaminen muistelun muotona on erilainen kuin välittömässä vuorovaikutuksessa tapahtuva. Muistelu voi olla myös ihmistenvälinen vuorovaikutuksen muoto. Kirjoittaessa muistelija on yksin muistojen kanssa, eikä kukaan ulkopuolinen ohjaa tai muuten vaikuta muisteluun. Muistot voivat vallata mielen ”tulvimalla” ja ”tulvahtamalla” ilman pidäkkeitä ja kontrollia. Kirjoittaminen on varsin hidas keino taltiota mieleen tuluvia muistoja ja kirjoittamisen suhteuttaminen ja sovittaminen muistojen mieleentulon tahtiin on vaativaa:

Muisteleminen tuntui mukavalta. Etenkin lapsuus aika tulvahti mieleeni. Kirjoittaminen alkaa lähteä lähes käsistä. Ajatukset lentää ja niitä on kiire saada paperille. (TYÖH komment 10)

Jos kirjoittaminen ajatusten tahtiin onkin hankalaa, niin kirjoittaminen ilmaistaan myös muistamisen keinona; kirjoittaminen tuo mieleen yhä uusia muistoja:

Koen erityistä lämmön tuntua ajatellessani kaikkia ihmisiä ja paikkoja. Edes selkäsauna ei ole huono muisto, koska muistan ansainneeni sen ja sen jälkeen äidin halaus oli tärkeä. Teksti jonka kirjoitin on täynnä hyviä muistoja. Mitä enemmän kirjoitin, sen enemmän muistin. Kirjoittamisen jälkeen mielessäni on lämmin olo niin paljon hyviä muistoja ja niin paljon rakkaita ihmisiä, joista osa on jo poistunut elämästäni. (OPP komment 14)

Muistamisessa on kommentaarien mukaan kaksi ääripäätä: elävästi muistaminen ja toisaalta unohtaminen.

Mielenkiintoista kirjoittamisessa oli miten tietyt tilanteet ovat painuneet mieleen hyvinkin elävästi. Joistakin kasvatustilanteista muistin selvästi ilmeet, miten minulle on mikäkin asia opetettu. (KTTU komment33)

Elävästi muistaminen viittaa välähdyksenomaisiin tai eloisiin muistoihin, jotka ovat oman elämän muistelussa todettu yleisiksi. Conway (1995) käyttää näistä nimitystä *flashbulb memories* tai *vivid memories*. Näillä tarkoitetaan muistoja tapahtumista, jotka ovat julkisesti, yleisesti yllättäneet (esimerkiksi suuret onnettomuudet) tai jotka ovat itselle emotionaalisesti merkittäviä (elämänkaaren tapahtumat kuten syntymät, kuolemat, avioitumiset). Myös voimakkaita henkilökohtaisia tunnereaktioita aiheuttaneet tilanteet tuottavat eloisia muistoja. Eloisien muistojen kautta voidaan tarkastella sekä yhteisiä että yksityisiä menneen kokemuksia. (Korkiakangas 1996, 27.)

Muistamisen ääripäiden väliin mahtuu monenlaista muistamisen tapaa ja astetta, jotka saavat kirjoittajat myös epäilemään muistojaan:

Vanhoja juttuja on mukava muistella, varsinkin jos tarinat päättyvät onnellisesti. Huomasin kuitenkin tätä juttua kirjoittaessani, että en muistakaan tapahtumia niin hyvin kuin olin ajatellut. Minulla oli mielikuva siitä mitä tapahtui ja mitä tunsin yms, mutta en nyt olekaan asioista aivan niin varma kuin olin kirjoittaessani. Tosin onhan tapauksesta kulunut aikaa, joten sekin on haalistanut "muistoja". (AUTETT komment 20)

Muistaminen on mysteeri, joka yllättää ja hämmästyttää. Kirjoittamaan ryhtyessään kirjoittajalla ei välttämättä ole käsitystä siitä, mitä hän muistaa ja

minkä verran. Elettyyn liittyvien positiivisten asioiden muistaminen tai asioiden muistaminen positiivisina on kirjoittajalle suorastaan voimauttava kokemus:

Alussa tuntui, että siitä on niin kauan, muistanko edes mitään. Kun aloin kirjoittamaan, mieleen palautui paljon asioita ja tapahtumia, joita en luullut enään muistavanikaan.

Koin ihan hyväksi muistella menneitä, vaikka siellä on kipeitäkin asioita (niitä on kaikilla), eivät ne enää ahdista. Hämmästyin sitä, kuinka monta asiaa ja tapahtumaa tuli mieleen tätä kirjoittaessani. Entiset työkaverit muistin aivan hyvin vaikka en heitä ole tavannut vuosiin. (TYÖH komment 31)

Kouluikää oli jotenkin mukava muistella, vaikka mieleen tuli kömmähdyksiäkin päällimmäisenä taisi silti olla viihtyminen. Jännä juttu etteivät vanhemmat tulleet muistoissa ollenkaan esiin, opettajat sitäkin vahvemmin. (---) Muisteleminen on kivaa. Yllättävän paljon pystyy muistamaan, kaikkea ei vain voi laittaa paperille. Kaikki on kuitenkin muistissa ja hyvinkin tarkkana.(---) Nuoruuden tunnetta ja tunteenpaloa oli silti kiva muistella, melkein muisti kuinka innoissaan silloin oli kaikesta. (OPP komment 7)

Kesken kirjoittamisen jäin monesti miettimään kouluaikaisia tapahtumia ja mieleen tulvi paljon sellaistaikin, minkä en olisi uskonut sinne koskaan kunnolla taltioituneenkaan. Ihmisiä, tapahtumia, hetkiä, jopa jonkun ihmisenhymy, tapa opettaa, tietty vaate, koulunäytelmä, jossa olin mukana ym. Hämmentävää, mitä muistin ärsyttämisen saa aikaan. Mietin myös onko muistot ehkä positiivisempia kuin silloisessa todellisuudessa, kun ajalla on kumma tapa pehmentää ikäviä muistoja.

(----) Tuntui hyvältä kirjoittaa ja ajatella kouluaikaisia asioita. Tulin tosi hyvälle tuulelle kirjoittamisen aikana ja nauroin katketakseni mm. muutamalle muistikuvalleni. (OPP komment 15)

Muistin konstruktio teorioiden mukaan muistin toiminnalle on ominaista, että muistot muuntuvat, vääristyvät tai unohtuvat kokonaan (Brewer 1986, 41–43). Muistot ovat muutoksessa, johon muisteluajankohdalla on suuri vaikutus. Muistitietohistorian tutkijat korostavatkin muistelijan nykyisyyden vaikutusta muisteluun (Ukkonen 2000, 138). Varsinkin kouluajkojen muistelussa on osoitettu, kuinka samat menneisyyden olosuhteet, tapahtumat ja muut tosiasiat voidaan kuvata ja tulkita aivan eri tavoin ja eri näkökulmista (Metso 1999, 270–273). Vaikka muistot siis saattavat palautua mieleen hyvinkin elävänä, niiden tulkinta ja kokemus niistä on saattanut muuttua. Monet kirjoittajista käyttävät ilmaisua 'aika kulta muistot' kuvatessaan menneisyydessä koettujen ikävien asioiden tulkinnan muuttumista ajan myötä myönteisemmiksi:

Erittäin mukava oli muistella koulunhihtokilpailuja, jotka tuolloin muinoin oli ollut kauheinta mitä tiesin. Nyt aika oli kullannut pahimmatkin muistot, ja niistä hetkistä muisti vain hyvät asiat. (OPP komment 26)

Kirjoittajat pohtivat ikävien muistojen puuttumista. Jos ikäviä muistoja ei ole, sitä tulkitaan unohtamiseksi tai ainakin arvellaan sellaiseksi ja unohtaminen puolestaan tulkitaan alitajuiseksi torjunnaksi:

Huomasin jossain kohtaa miettineeni että mitähän vanhempani ovat tuolloin tehneet ja missä olleet. Oli ikään kuin tarve sijoittaa heitä johonkin kohtaan tuossa kuvassa. Myös sitä jäin miettimään miksei ollut enemmän muistoja. Ikävienkin muistojen puuttuminen jäi jostain kumman syystä vaivaamaan. Jonkinlainen ajatus ettei ole mahdollista että ikäviä muistoja ei olisi ollut. Enemminkin ajatus/epäily siitä että onko ollut jotain niin ikäviä muistoja että alitajunta on ne torjunut. (OPP komment 25)

Taustalla tämänkaltaisessa tulkinnassa muistojen puuttumisesta vaikuttanee psykoanalyttinen ajattelu, joka on korostanut hämmentävien tai sopimattomien muistojen tukahduttamista. Muistojen puuttuminen ja muistamattomuus näyttäytyvät uhkana ja riskinä; se joka ei muista ikäviä kokemuksiaan, ei siltä osin hallitse menneisyyttään ja sen vaikutuksia nykyisyydessä. Muistamattomuus jättää pimentoon jotain tunnistamatonta pahaa, joka saa vaikuttaa muistamattoman nykyisyydessä niin kauan, kunnes se muistettuna on hallittavissa ja sen vaikutukset minimoitavissa. Ajattelutapa on yhtä yleinen ja kyseenalaistamaton kuin se käsitys, jonka Barbara A. Misztal (2003, 13) tuo esiin menneisyydestä peilinä, josta on löydettävissä selitykset nykyisyyden ongelmiin. Hän toteaa muistia näin ollen pidettävänä ikään kuin "lääkkeenä modernin elämän patologioihin".

Muistaminen, muistelu ja henkilökohtaiset muistot ovat itseoikeutetusti omasta elämästä kirjoittamisen keskiössä, mahdollistavat sen ja antavat sille merkityksen. Muistelu ja muistaminen ovat edellytys menneisyyden läpikäymiselle ja siitä kirjoittamiselle, mutta ne myös tekevät siitä sinänsä kirjoittajalleen jollain erityisellä tavalla merkityksellisen. Kirjoittaja voi käyttää muistamista ja muistelua eletyn kokemuksiin liittyvänä "muistityöskentelynä", jonka voi liittää tietoisesti esimerkiksi ammatillisuuden kehittämisen palvelukseen, kuten edellä kävi ilmi. Muistamisella ja muistelulla näyttää kuitenkin olevan omasta elämästä kirjoitettaessa keskeinen, mutta tarkemmin ilmaisematta jäävä merkitys sinänsä. Miten kirjoittamalla muistelun silmiinpistävä mieluisuus selittyy? Aina ja kaikille menneisyyteen paluu ei suinkaan ole kaikilta osin mieluisa, ja siitä kerrotaankin rajauksina tai kipeimmillään vaetaan kokonaan, mutta erityisesti lapsuuden ja nuoruuden tai vaikkapa oman

työhistorian vaiheiden muistelun kommentoinnissa mieluisuuden ilmaisu on suorastaan säännönmukaista.

Muistelemisen merkitystä – samoin kuin koko muistelemisen käsitettä – on tarkasteltu paljon erityisesti gerontologian piirissä, vanhuuteen liittyneenä. Tutkimuksessani muistelijat olivat keskimäärin 30–40-vuotiaita, aktiivisessa työiässä olevia, perheellisiä ja perheettömiä aikuisopiskelijoita. Marja Saarenheimo (1997, 46–47) on V Quinton Wacksiin (1989, 514) viitaten luokitellut gerontologisessa kirjallisuudessa esiintyneitä muistelemisen funktioita sen mukaan, painottuvatko niissä psykologiset, sosiaaliset vai eksistentiaaliset aspektit. Muistelemisen psykologiset funktiot liittyvät minäkäsityksen, itsearvostuksen ja identiteetin vahvistamiseen, jatkuvuuden tunteen ylläpitämiseen, elämäntarkasteluun, onnistuneeseen surutyöhön ja muistikykyjen ylläpitämiseen. Sosiaalisesta näkökulmasta muistelussa on korostettu tarinankerronnan funktiota, jolloin informatiivisuus ja viihdyttävyyys ovat keskeisiä, sekä yhteisötunteen ylläpitämistä ja ikäluokkien statuserojen tasoittamista. Eksistentiaalisiin funktioihin kuuluvat kysymys elämän merkityksestä, eletyn elämän arvon tunnistaminen sekä menneen ja nykyisyyden yhteensovittaminen. Saarenheimo itse toteaa iäkkäiden ihmisten muistelupuhetta koskevasa tutkimuksessaan muistelulla olevan sekä vuorovaikutuksessa että yksilöllisesti yhtä monenlaisia limittäisiä, päällekkäisiä, rinnakkaisia ja vaihtoehtoisia funktioita kuin puheella yleensäkin. (mts. 206). Muistelututkimuksen teorioista peräisin olevien muistelemisen funktioiden luokituksilla ei voi tulkita aineistoni muisteleminen ja muistamista koskevia lausumia ja muistelun merkitystä kirjoittajille, varsinkin kun kirjoittaminen muisteluna on oma lajinsa verrattuna vuorovaikutuksessa tapahtuvaan muisteluun, mutta kirjoittajien merkityksenantoja voi joiltain osin silti tarkastella niitä vasten. Lausumissa voi nähdä viitteitä siitä, että muistelemalla kirjoittaen on ollut merkitystä kirjoittajille kaikilta kolmelta Saarenheimon mainitsemalta kannalta: psykologisesti, sosiaalisesti ja eksistentiaalisesti.

Tulkitsematta kommentaarien lyhyitä lausumia ”psykologisoivasti” voi hyvällä syyllä todeta kirjoittamalla muistelun olleen identiteettityötä, jossa kirjoittajat ovat palanneet tarkastelemaan ehkä pitkänkin ajan päästä ainutkertaisen tarkoituksellisesti, jopa kronologisen systemaattisesti mennyttä minää, jonka muistelulle jo tehtävänanto opintoihin kuuluvana antoi merkityksen. Muistelu mahdollisti tämän minän vertaamiseen nykyiseen, jolle siten alkoi hahmottua kirjoittajan silmissä uusia tai ainakin tarkempia ääri viivoja: minä en ole enää se sama, jota juuri muistelin, vaan jotain muuttunutta. Eletystä elämästä kirjoittaessa luotiin menneestä nykyisen kautta tulevaisuuteen jatkumo: *”Elämänkaari on pitkä, kokonainen jana eikä irrallisia pätkiä”*, huomasi edellä siteerattu kirjoittajakin. Vaikka kommentaareissa ei muistamisen ja

muistelun mielihyvää perustella ja selitetä, niiden voi päätellä jo identiteettiin ja jatkuvuuteen liittyvien havaintojen mielessä tuottaneen tyydytystä kuin matka jonnekin, josta palaa tyytyväisenä, kokemuksia rikkaampana jatkamaan nykyistä elämäänsä, jonka näkee nyt hieman toisin, kenties ymmärtävämmiin.

Sosiaalisessa mielessä muistelun merkityksen voi liittää keskittymisen mahdollisuuteen keskellä elämän sosiaalisesti ehkä aktiivisimpia vuosia ja itsensä kohtaamiseen siinä. Tuossa kohtaamisessa ovat läsnä eri tavoin myös ne toiset, jotka ovat kuuluneet ja kuuluvat muistelijan elämään. Saarenheimo (1991, 262) toteaa muistelemiskirjallisuudessa olevan runsaasti kuvauksia siitä tyydytyksen kokemuksesta, joka liittyy kykyyn asettua yhä uudelleen kontaktiin oman menneisyyden tapahtumien, tilanteiden, paikkojen ja ihmisten kanssa. Muistelun mielihyvän kokemus voi olla hyvin käytännöllisproosallinen: mahdollisuus saada olla omilla ajatuksissaan, itsessä juuri siten kuin itse haluaa kenenkään keskeyttämättä tai ohjailematta ajatusten kulkua ja vieläpä ”koulutehtävän” vuoksi. Kasvokkaisessa muistelutilanteessaan vuorovaikutukseen liittyvät seikat vaikuttavat vahvasti muisteluun (ks. Saarenheimo 1997, 208–209.) Siihen voi liittyä itsensä viihdyttäminen mukavilla, hupaisilla, hyvää mieltä ja itsetuntoa kohottavilla muistoilla, jotka tulevat mieleen kuin yllätyksenä. Päiväkirjojen kirjoittamiselle ominaiset egosentriset piirteet toteutuvat joiltain osin myös omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa. Kirjoittaminen voi edustaa omaa tilaa, vain itselle omistettua rauhoittumisen hetkeä (esim. Norkola 1995, 121) ja mahdollisuutta kokea oma elämänsä arvokkaana, muistiinmerkitsemisen arvoisena (Makkonen 1993b, 374).

Eksistentiaalisesti kirjoittamisprosessissa muistelun merkitys eletyn arvon tunnistamisena ja menneen sovittamisena nykyiseen näkyy varsin selvästi esimerkiksi omasta työhistoriasta tai koetusta kasvatuksesta kirjoitetuissa kommentaareissa. Kaiken tämän lisäksi muisti ja muistaminen eksistenssin keskeisinä elementteinä ovat jo sinänsä arvo ja merkitys muistajalle. Muistaminen on palkitsevaa; se tuo esille jotain ominta – sellaistaakin, mitä ei muistanut olevan tallessakaan – hämmästyttämällä ja ihastuttamalla. Erityisesti vanhoille ihmisille tapahtumien yksityiskohtainen ja tarkka muistaminen on todettu olevan tyydytyksen lähde sinänsä (Saarenheimo 1991, 262). Muistaminen merkitsee, että se mikä on olennaisinta omassa elämänhistoriassa, on tallella, kun sen muistaa:

Tuntui lämpimältä, hyvältä muistaa tuo kaikki. Ihmiset, paikat, äänet jopa hajut ovat lujasti kiinnittyneet mieleeni. Pian ne sieltä löytyivät. (OPP komment 31)

Päätöteksteissään kirjoittajat eivät kommentoi millään tavalla muistamista ja muistelua. Muistaminen merkityksineen kuuluu ennen kaikkea omaelämä-

kerrallisen kirjoittamisen hetkeen, jolloin omaa tarinaa tuotetaan tekstiksi. Jälkikäteen, kun kirjoittajalla on tarkasteltavana valmis teksti, hän suuntaa katseensa muistettuun eikä muistamiseen tai muisteluun sinänsä. Kirjoittamista ei kommentoida muistojen tallentumisen kannalta. Syntyneen tekstin arvo ajatusten konkreettisempaan muotoon saattamisena ja mahdollisuus oman muutoksen pelaamiseen tekstin avulla sen sijaan käyvät ilmi.

5.4.3 ”Nämä asiat ovat tehneet minut”

Omasta elämästä kirjoittaminen on identiteettityötä jo lähtökohtaisesti: kertomalla elämästään kirjoittaja luo käsitystä siitä, kuka hän on ja antaa merkityksen elämälleen ja minälleen. (esim. Houtsonen 1996, 217–218; Heikkinen 2001, 118–119; Syrjälä 2001, 204.) Tämä oli lähtökohtana kirjoitusprosessin pedagogisessa perustelussa. Olen kiinnostunut siitä, mitä tämä kirjoittajan itsensä kannalta tarkoittaa. Miten kirjoittaja mieltää omasta elämästään kirjoittamisen ja miten se on identiteettityötä hänen kannaltaan ja ilmaisemanaan? Aiemmassa tutkimuksessani ilmeni, että kirjoittajat merkityksellistivät omasta elämänkaarestaan kirjoittamisen itsetutkiskeluna ja eletyn elämän tarkasteluna (Karjalainen 2004, 147–153), ja siihen pohjautuen tässä kirjoittamisprosessissa itsetuntemuksen lisääminen oli julkilausuttuna tavoitteena. Tavoite oli kirjoittajien tiedossa ja kirjoittamisprosessia perusteltiin muun muassa sillä, että ihmissuhdetyöhön valmistuvan on oltava monin tavoin tietoinen itsestään. Tavoitetta ei kuitenkaan kerrattu esimerkiksi kirjoitustehtävien ohjeissa.

Kirjoittamisen kokemusta kuvaavien kommentaarien perusteella kirjoittamisen yhdeksi merkitykseksi hahmottui odotetusti siis juuri identiteettityö. Käytän sitä ylä- ja yleiskäsitteenä kaikesta, minkä voi kirjoittamisen merkityksistä tulkita itsetuntemukseen ja -ymmärrykseen sekä ”minän hyväksi toimimiseen” liittyväksi. Kuten edellä totesin, kommentaarien kirjoitusohjeissa ei kysytty kirjoittamisen merkitystä, joten mitään vastauksia sellaiseen kysymykseen ei kommentaareissa ole. Identiteettityö merkityksenä hahmottui lukemalla kirjoittamisen kokemuksia kuvaavia kommentaareja ja kysymällä, mitä tämä kertoo kirjoittamisen antaneen ja merkinneen kirjoittajalle. Identiteettityöhön liittyvät maininnat kirjoittamisen merkityksestä heti kirjoittamisen jälkeen kirjoitetuissa kommentaareissa eivät nimeä kirjoittamista ”identiteettityöksi” tai muotoile kirjoittamisen merkitystä aina nimenomaan itsetuntemukseen ja itseymmärrykseen vaikuttaviksi. Sen sijaan niissä useimmiten ilmaistaan ensin esimerkiksi kirjoittamisen mielekkyyttä ja sitten siihen liittyen kirjoittamisen herättämä, itseä koskeva havainto, oivallus tai johtopäätös tai jonkin muun itsen tarkasteluun liittyvä huomio. Tarkastelen seu-

raavaksi, miten omasta elämästä kirjoittaminen identiteettityönä näyttäytyy kirjoittajan kannalta heti kirjoittamisen jälkeen kommentaarien perusteella ja miten kirjoittajat jälkikäteen päättöteksteissään merkityksellistävät kirjoittamisen. Päättötekstien kirjoitusohjeissa kysyttiin kirjoittamisen merkitystä kirjoittajalle itselleen, ja valtaosa nimesi kirjoittamisen merkityksen liittyvän itseymmärrykseen.

Kun omasta elämästä kirjoittaminen on oman elämän eri puoliin tutustumista, voi perustellusti olettaa sen parhaimmillaan lisäävän itsetuntemusta ja sitä kautta ymmärrystä siitä, miksi on sellainen kuin on. Joissakin kirjoitelmissa kirjoittajat ovat luoneet kokonaisia pitkiä kaaria, jatkumoitte lapsuudesta nykypäiviin eletystä elämästä tietyn teeman mukaan (esimerkiksi minä oppijana, työhistoria, selviytymisstrategiat, hengellinen omaelämäkerta), joissakin he ovat tarkastelleet kokemuksiaan kuin otoksina elämän varrelta (esimerkiksi kasvatusta, kasvattajuus, auttaminen, autettuna oleminen, päihteet, mielenterveys, muukalaisuus). Kaikissa näissä he ovat olleet itse kertojina ja kerrotun päähenkilöinä. Minä on ollut huomion kohteena. Kirjoittajat perustelevat sitä tulevan ammatin tai opintojen kannalta tarpeelliseksi – ovathan he koulutautumassa ammattiin, jonka yhteydessä omasta elämästä kirjoitetaan:

Tehtävän avulla tuli pohdittua samalla omaa identiteettiäni. Itseen on hyvä oppia tuntemaan. Tiedostamaan tiettyä asiaa ja ominaisuudet itsessä. Tulevaisuudessa sosionomin työtä tehdessä omalla persoonalla on suuri vaikutus. Oma persoona on tavallaan työväline. Tehtävän avulla minulle selvisi mitä olen ja mitä kokemuksia kannan mukani. (OPP komment 33)

Tehtävä osoittautuikin mielestäni erittäin mielekkääksi. Harvemmin sitä ihminen rupeaa pohtimaan elämäänsä lapsuudesta nykypäivään järjestelmällisesti. Toisaalta tämä oli toinen tämän kaltainen koulutehtävä viimeisen neljän vuoden aikana. [Mainitsee opinnoistaan] On ainakin ajoittain helpompi ymmärtää ”erikoista mielenlaatuaan.” Uskon tästä olevan apua myös tulevassa opiskelussa, tai itse asiassa tiedän näin olevan. (OPP komment 24)

Oman elämän tapahtumien ja asioiden tarkastelu on myös itsen tarkastelua kokijana ja pyrkimystä ymmärtää itseä. Eletyn elämän ja sen kokemusten pohtimisen ja ymmärrettäväksi tekemisen yhteydessä rakennetaan itseymmärrystä kaiken eletyn kokijana. Itsestä tulee tarkasteluun erilaisia puolia sen mukaan, mitkä tapahtumat ja asiat ja mihin liittyvät ovat olleet kerrottavina. Esimerkiksi omasta työhistoriasta kirjoittaminen kääntää kertojan huomion myös itsen ja saattaa näyttää itsessä tapahtuneita kehityksen ja kasvun suuntia ja vaiheita ja paljastaa tapahtuneita muutoksia. Seuraavista esimerkeistä ensimmäisessä työhistoriansa kirjoittaja kertoo tarkastelleensa ”samal-

la" omaa kasvuprosessiaan työntekijänä ja oppijana, ja toisessa kirjoittaja ilmaisee huomanneensa työhistoriansa muistelun yhteydessä oman henkisen kasvunsa ja kuvailee sitten omaa muutostaan tarkemmin:

Oman työhistorian läpikäyminen oli mielestäni antoisaa sekä muistutti mieleen mitä kaikkea sitä on ehtinyt jo kokea elämässään. Samalla pystyi tarkastelemaan omaa kasvuprosessiaan työntekijänä sekä uusien asioiden oppijana. (TYÖH komment 12)

Muistellessani [omaa työhistoriaa] huomasin, kuinka vahvaksi olen kasvanut henkisesti. Ennen annoin alistaa itseni ja olin valmis joustamaan jota käytettiin usein väärin. Jopa työkaverit oppivat, että minulta voi pyytää vaikka minkälaista palvelusta ja aina yritän auttaa kykyjeni mukaan. Ennen olin ujo ja arka, en uskaltanut kysellä oikeuksiani mutta vähitellen opin ja pidin jo toistenkin puolia lopulta. (TYÖH komment 31)

Kun kirjoittaja muistelee menneisyyttä nykyhetkestä käsin pyrkimyksensä ymmärtää menneen kautta nykyisyyttä, suuntautuu menneen minän muistelu nykyisen minän ymmärtämiseen. Eletty elämä muisteltuna paljastaa mennyttä minää ja antaa sille ominaisuuksia, jotka muistelijalle joko vahvistavat aiempaa käsitystä itsestä tai näyttäytyvät uudella tavalla, jopa uusina. Havainnot muistetusta ja tulkitusta minästä johtavat muistelijan ajattelemaan ja tulkitsemaan nykyistäkin minää, kuten seuraavassa esimerkissä. Siinä itseään oppijana elämän eri vaiheissa muistellut kirjoittaja päätty lopulta nykyistä minää koskevaan johtopäätökseen ("minulle on näköjään tyypillistä---")

Kirjoittaessani muistojani ihmettelin ja mutisin jopa puoliääneen, miten sinnikäs ja valtava tahtotila minulla on ollut oppia uutta ja toteuttaa tavoittelemiani asiat. Oppiminen on ollut ajoittain täysin itsensä likoon laittamista ja toisinaan pitkän aikavälin prosessointia, kuitenkin tavoite/visio on ollut väkevästi mielessä koko ajan.

Hämmästyin sitä vaikuttavaa määrää asioita, jotka olen kyennyt sovittamaan yhteen ja kuitenkin kaiken sekamelskan keskellä minulla on ollut jonkinmoinen selkeys asioilla. Minulle on näköjään tyypillistä tehdä useita projekteja yhtä aikaa ja jaksan ihmeellisellä tavalla tasata voimani riittämään tavoittelemiini asioihin. (OPP komment 15)

Omasta elämästä kirjoitettaessa kokemuksia pyritään ymmärtämään kokija-minää varten ja yleensä nimenomaan hänen hyväkseen. Pyrkimys ymmärtää itseään on suuri. Kokemukset ovat monenlaisessa suhteessa minään, ja kommentaareissa se näkyy erityisesti siten, että kokemuksilla perustellaan tai selitetään minää sellaisena kuin se nyt on. Kommentaareissa toistuu hyvin usein eriteemaisten tekstien jälkeen esiintyvänä selitysmalli, jonka avulla minä selitetään kokemusten tulokseksi. Kokemukset ovat tehneet minän ja ilman

niitä minä ei olisi minä. Kirjoittaja mieltää itsensä kokemusten muovaamaksi tai lopputulokseksi, ja tämä esitetään kommentaareissa ikään kuin omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta johdettuna päätelmänä. Kirjoittamisen voi siten päätellä olevan senkaltaista identiteettityötä, jossa lopultakin kysymykset siitä, kuka minä olen ja miksi olen juuri tällainen, vaativat vastausta.

Eletyt kokemukset ja minä sellaisena kuin kirjoittaja sen mieltää kirjoittamishetkellä, kietoutuvat kommentaareissa voimakkaasti toisiinsa. Minä tulkitaan syntyneeksi elämän kokemuksista, varsinkin niistä vaikeimmista, eikä minää ainutlaatuisena olisi olemassakaan ilman eletyn kokemuksia. "Minusta ei olisi tullut minä ilman kokemuksiani" -tulkinta esiintyy yleisenä minkä tahansa tekstin kirjoittamisen jälkeen, jossa omat – yleensä vaikeat elämäkokemukset – ovat tulleet tarkasteluun.

Tehtävän [oppijana elämänkaareni eri vaiheissa] teon alla heräsi ajatus, että nämä *koetut asiat ovat muokanneet minusta juuri tällaisen*. Olen ainutkertainen juuri tällaisena. Ei ole elämässä ketään toista joka on kokenut samat asiat juuri niin kuin minä itse. En voi menneisyyttäni muuttaa enkä syyttää. Tulevaisuuteni suuntaan voin silti vaikuttaa. (OPP komment 33. Kurs. ALK)

Tehtävä [oppijana elämänkaareni eri vaiheissa] opetti ymmärtämään, *mitkä asiat ja vaiheet elämässä ovat tehneet minusta sellaisen kuin olen*. Huomasin myös, että tietyt luonteenpiirteet ja ajatukset ovat pysyneet samoina ja jotkut muuttuneet kokemusten myötä. Koin että kirjoittaessani tutustuin itseeni. Se oli positiivinen kokemus. (OPP komment 3. Kurs. ALK)

Ikävien kokemusten ymmärtäminen osana omaa elämäntulkintaa on vaativaa. Ne ovat helpommin ymmärrettävissä ja hyväksyttävissä, jos niille löytyy jokin merkitys. Kun kirjoittaja selittää ne osana minäksi tulemistaan, hän on sekä ratkaisemassa niiden merkitystä että hyväksymässä ne elämänsä kuuluneiksi. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja kertoo kommentaarissaan tuntevansa katkeruutta siitä, että on joutunut kokemaan vaikeuksia elämässään. Varsinkin lapsuudessa ja nuoruudessa koettuja ongelmia on aikuisen minän vaikea hyväksyä. Lopulta kuitenkin kirjoittaja päätyy siihen selitykseen, että lapsuuden vaikeat kokemukset ovat tehneet kirjoittajasta sen aikuisen, joka hän on nyt:

[Kirjoittaa Mielenterveys ja päihitteet –jakson lopussa, kun on lukenut ensin jakson alussa kirjoittamansa, omiin mielenterveys- ja päihdeongelmien kokemuksiin liittyvän tekstinsä] Jätin kirjoittamatta lapsuuden kokemuksista omat tunteet, mitkä olivat hyvin vihaisia ja aggressiivisia. Tunnen vieläkin katkeruutta siitä, miksi juuri minulle tapahtui tämä kaikki. Koskaan en kuitenkaan tuntenut pelkoa, enkä ole kokenut väkivaltaa, mikä valitettavan usein liittyy alkoholin käyttöön. *Lapsuudessani koetut tunteet ja kokemuk-*

set ovat muokanneet minua ja ovat tehneet minusta sellaisen aikuisen kuin olen tänään. Mikä ei tapa se vahvistaa??!! (MP komment 30. Kurs. ALK)

Kun vaikeat kokemukset hyväksytään, niiden vaikutuksia voidaan tulkita jopa minää jalostaneiksi. Kaikkia kokemuksia ei hyväksytä, mutta lopputulos, nykyinen minä, saa hyväksynnän:

Hyväksyn minulle tapahtuneet asiat osaksi menneisyyttäni ja uskon, että kokemukseni ovat jalostaneet minusta juuri sen ihmisen joka nyt olen En [sano] kuitenkaan etten vaihtaisi päivääkään pois – kyllä voisin vaihtaa ja useammankin kuin yhden. (MP 11. Kurs. ALK)

Silloin kun menneen vaikeat kokemukset tulkitaan osaksi nykyistä minää, tulkinnassa tulee esille kokemusten kanssa eläminen. Kommentaareissa ilmaistaan, että kokemukset eivät ole kadonneet eikä niiden ylikään ole voinut aina päästä, mutta niiden kanssa on opittu elämään:

On tunnustettava, että kaikki minulle tapahtunut ja eletty on osa myös nykyistä minääni. Mikään ei lopullisesti katoa, eikä sen minusta tarvitsekaan kadota. Aika parantaa haavat sanotaan, mutta muistot eivät ikinä häviä mielestä vaan ne korkeintaan haalistuvat. Se pitää minun osaltani paikkansa. Olen oppinut elämään asian kanssa.(KASVATT komment 18)

Minun mielestäni elämässä koetut ikävät asiat on käännettävä voimavaraksi. Niiden kanssa on opeteltava ja opittava elämään niin ettei se häiritse jokapäiväistä elämää.

(---) Minä en ainakaan ole päässyt yli kaikista ikävistä kokemuksista, vaan ne ovat tulleet minuun jäädäkseen. Pystyn silti elämään normaalia elämää, eivätkä ne häiritse minua. Kaikki kokemukset ovat osa minua ja minuuttani. Ilman kaikkia kokemuksiani minä en olisi minä.(OPP komment 33)

Minää ei kommentaareissa kyseenalaisteta. Kirjoittaja on voinut kohdata monenlaisia vaikeuksia, mutta kun hän on niistä selvinnyt, hän on lopputulokseen tyytyväinen tai ei ainakaan ilmennä tyytymättömyyttä. Seuraavissa esimerkeissä jälkimmäisessä kirjoittaja näkee vaikeat kokemukset oppimisen kannalta itselleen välttämättöminä ja ilmaisee tyytyväisyytään oman kehityksensä suunnasta, joka olisi voinut olla toisenlainenkin:

Itse lähinnä koen oman lapsuuteni ja nuoruuteni juuri sellaisena jota en halua omille lapsilleni antaa. Sekin voi olla hyvä tietysti. Enhän olisi tässä tällaisena, millainen nyt olen, jos en olisi elänyt elämääni juuri näin. (KTTU komment 6)

Ja vaikka useimmat muistot ovat minulle kipeitä, ne ovat olleet oppimiseni kannalta välttämättömiä. Hienoa on huomata, miten olen ajan kuluessa kehittänyt "oikeaan suuntaan", vaikka olisi ollut se toinenkin mahdollisuus eli jäädä kipeitten asioittensa vangiksi ja katkeroitua itseään satuttaneille ihmisille. (OPP komment 15)

Kipeät kokemukset voivat olla menneen minän omista toimista ja valinnoista johtuvia. Elämänsä tarkastelijan on helppoa huomata, missä kohtaa olisi voinut toimia toisin, ja hän voi joutua itsearviointinsa vaativan tehtävän eteen: mennyttä on hankalaa arvioida nykyisyyden kriteereillä olematta kohtuuton. Avuksi voi jälleen tulla armahtava havainto: en olisi se mikä olen, jos olisin elänyt toisin:

Kirjoittaessa pystyi näkemään selvästi eri aikakausien tavat toimia. Ajattelin usein yllättyneenä "että mitenkäs minä näin" Ja jälkiviisaus kukoisti. Mutta tajusin myös sen, jos olisin elänyt niin kuin jälkiviisas XXX, en olisi sama ihminen mitä tänä päivänä olen. (OPP komment 24)

Kun menneisyyden vaikeat kokemukset tulkitaan oppimisen ja ihmiseksi kasvamisen kannalta tärkeiksi ja sellaisiksi, jotka ovat tehneet kirjoittajasta sen, mikä hän on, tulkinnat voivat olla myös lohduttautumista. Selitysmalli minäksi tulosta kokemusten kautta tekee ymmärrettäväksi sen, että elämässä on joutunut kohtaamaan vaikeuksia ja kohtuuttomuksiakin, joille ei ole voinut mitään. Kun omasta elämästä kirjoittaminen on tuonut esiin kokemusten kipeyden, niihin joutuu jälleen ottamaan kantaa ja selittämään niitä itselleen. Silloin selitysmallina "jokainen kolhu on kasvattanut" voi kaikessa toteavuudessaan olla lohduttavana laastarina elettyihin ja kirjoittaessa uudelleenkoettuihin kipuihin. Se on keino suunnata eteenpäin jäämättä kiinni vaikeisiin kokemuksiin:

Oman elämänkaaren kirjoittaminen ja sen pohdiskelu on herättänyt kipeitä muistoja ja avannut auki monia haavoja, mutta toisaalta niitä nyt aikuisiällä miettiessäni olen havainnut, että on ollut ainoastaan hyvä asia käydä ne vielä kertaalleen lävitse. Jokainen kolhu on kasvattanut minua ihmisenä ja muokannut minua siksi joka nyt olen. Jokainen hyvä ja huono kokemus on vienyt eteenpäin. (OS komment 20)

Identiteettityön kannalta edelläkuvatun kaltainen kirjoittamiseen ja sen merkitykseen liittyvä itsensä selittäminen on tyypillinen. Toistuessaan usein samankaltaisena ja lähes samoilla sanoilla, se kuvastaa jotain kulttuurisesti vallalla olevaa selitysmallia. Selitysmalli voi olla kirjoittajalleen oivalluksenkaltainen, mutta se voi olla myös pohdinnoitta omaksuttu. Sen merkitys on siinä, että sen avulla kirjoittaja vapauttaa itsensä menneistä ja antaa itselleen mah-

dollisuuden jatkaa elämäänsä. Kun omasta elämästään kirjoittavien on todettu luovan eheyden ja jatkuvuuden tuntoa itseensä ja itsestään tarinaansa kertomalla ja tekevän sen oman tulevaisuutensa perspektiivistä (Määttänen 1993, 162; Linko 1998, 316–317; Heikkinen 2001, 122), niin edellisenkaltaisen itsensä selittämisen voi nähdä menneen hyväksymisenä tilanteessa, jossa on suuntautumassa eteenpäin. Kirjoittaja sulkee silloin pohdinnan siitä, mitä hänen elämässään on ollut ennen ja mitä olisi voinut olla toisin ja antaa itselleen mahdollisuuden katsoa elämäänsä eteenpäin.

Tulkinta vaikeuksien kasvattavasta ja jalostavasta vaikutuksesta on yleinen ja näkyy esimerkiksi sairaustarinoissa ja surusta kertomisessa. Tuija Saresma (2007, 172) tuo esille, kuinka läheisen kuoleman aiheuttamasta surusta samoin kuin masennuksesta, joita koskevia kommentteja Vilma Hänninen (2004) on tutkinut, kerrotaan tietyn kulttuurisen mallin mukaan yleensä nimenomaan selviytymistarinaan. Siinä kipeä kokemus lopulta on johtanut kokemukseen elämän syvenemisestä. Sairaustarinat kertovat paljolti siitä, miten sairaus on käänne, joka on muuttanut kertojaa ihmisenä parempaan suuntaan. Vilma Hänninen (2004, 277) on liittänyt pyrkimyksen kääntää monet vaikeat kokemukset myönteisiksi kasvun kannalta giddensläiseen ajatukseen oman itsen jatkuvasta rakentamisesta ja elämän hahmottamisesta sen kautta. Erilaiset elämäkokemukset arvottuvat siten sen perusteella, millaisia minuuden muutoksia ne jättävät jälkeensä. Saresma (2007, 173) esittää omassa väitöskirjassaan tavoitteeksi löytää ja antaa tilaa uusille tavoille puhua kuolemasta ja surusta ja välttää diskurssia kärsimyksen jalostavasta vaikutuksesta. Hän peräänkuuluttaa mahdollisuutta kirjoittaa itsensä ”myös toisenlaisiin subjektipositioihin kuin kärsimyksestä uutena ja vahvistuneena nousevaan”. Sekä Hänninen että Saresma viittaavat kärsimyksen romantisoinnin vaaroihin.

Kirjoittaminen identiteettityönä realisoituu kommentaareissa osaltaan minän selittämisenä kokemuksista ja kokemuksissa syntyneenä. Siitä, millaisena kirjoittamisen kokemusta kuvataan, voi tulkita, mitä omasta elämästä ja kokemuksesta kirjoittaminen tekona tarkoittaa minän kannalta. Kirjoittamisen vaikutuksia kuvaavien verbien perusteella kirjoittaminen on merkinnyt ”löytämistä”, ”puhdistumista”, ”keventämistä”, ”rakentamista”, ”läpikäymistä” ja ”käsitteilyä”. Kun kirjoittajat kuvaavat kirjoittamisen kokemusta näillä verbeillä, he ilmaisevat tulkintani mukaan samalla itsetuntemukseen ja itseymmärrykseen liittyviä kirjoittamisen merkityksiä.

Ensimmäisen kirjoitustehtävän jälkeen kirjoittamista luonnehditaan mieltä puhdistaneena ja oloa keventäneenä. Vaikutukset viittaavat siten terapeuttiin kokemuksiin: kirjoittaja on saanut itselleen jotain psyykkisesti helpottavaa, niin että seuraavista esimerkeistä ensimmäisessä kirjoittaja huomaa siitä itselleen jopa mahdollisen itsehoidollisen metodin:

Kirjoittamisen jälkeinen olo on sekä helpottunut että terapoivalla tavalla rakentava. (---) Kirjoittamisen jälkeen oloni oli jälleen keveämpi ja avoimempi. Kirjoittamista voisi näköjään omalla kohdallani ajatella prosessina, jonka avulla pääsen avaamaan lukkiutuneita ajatuksiani, sekä toimintatapana käsitellä tekemisiäni ja tekemättä jättämiäni asioita. (OPP komment 12)

Onhan se aina mieltä puhdistavaa "kaivella" vanhoja asioita omasta elämästä ja opettavaista myös. (OPP komment 13)

Kirjoittamista ei luonnehdita kommentaareissa varsinaisesti terapiana, ja maininnat sen puhdistavasta tai keveyttävästä vaikutuksesta harvenevat ensimmäisen kirjoittamistehtävän jälkeen. Sana "terapeuttinen" esiintyy harvoin. Kirjoittamista kuvataan kuitenkin kokemusten käsittelynä tai tunteiden läpikäymisenä – siis juuri sellaisena toimintona, josta terapiassa on kyse. Kirjoittamista kuvataan toisaalta kokemusten "uloskirjoittamisena", mikä kuulostaa enemmän teknis-mekaaniselta kuin mentaalisesti prosessoivalta. Ilmeisesti siinä on kyse senkaltaisesta elämäkokemusten kerronnasta, joka tuottaa kertojalleen mentaalisesti helpottavan kokemuksen, koska kirjoittaja kertoo ensin tekstin herättäneen paljon tunteita:

Tämä teksti herätti myös paljon tunteita. Oli jälleen kerran hedelmällistä "kirjoittaa ulos" kokemuksiaan, tällä kertaa tästä näkökulmasta. (OPP komment 6)

Kokemusten ja tunteiden läpikäymisellä ja käsittelyllä viitataan vaikeiden elämäkokemusten kertaamiseen muistelemalla ja kirjoittamalla. Käsittely on jotain, mikä ei ole kertaluonteista, vaan mielensisäinen prosessi, jota kertominen – suorastaan kertaaminen kerrasta toiseen kertomisena - edistää ja tekee valmiimmaksi. Lopputuloksena on kyseisiin asioihin liittyvien tunteiden neutralisoituminen, asioiden hyväksyminen tapahtuneiksi ja lopulta mielestä jättäminen. Käsitys siitä, että käsittelemällä kipeys katoaa, on yleinen:

On hyvä joskus pysähtyä miettimään elämää ja huomata monta asiaa uudella tavalla. Vaikeat asiat ja tapahtumat eivät ensin ole helppoja käsitellä mutta vuosien myötä niistäkin voi löytää jotain hyvää. Vaikkapa ystävien merkityksen elämässä. Käsittelemällä vaikeita asioita niistä häviää se kipein terä pois ja pystyy paremmin elämään niiden kanssa kun ne eivät enää satuta niin paljon. (AUTETT 31)

Aihe oli hyvä, kirjoittamiseen kului noin tunti ja asiaa pulppusi nopeasti. Onneksi olen äiti ja tiedän, mistä kirjoitin. Toisaalta ainainen XXX:n esille tuominen muistuttaa minua kipeästi aiheesta, mutta varmasti asian läpikäyminen myös parantaa minua ja tuo kipeät tunteet ulos. (KASVATT komment 7)

Päätökirjoitelmissakaan kirjoittajat eivät käytä ilmaisia, joista voisi päätellä kirjoittamisen merkinneen ja tulleen tulkituksi terapiana, mutta viitteitä kirjoittamisen merkityksestä itsehoitona on edelleen. Prosessin alkuvaiheessa kirjoittajat rinnastivat kirjoittamisen päiväkirjan kirjoittamiseen, jonka yhden tehtävän Mia Vatka (2005, 102–112) on todennut liittyvän nimenomaan terapiaan ja kirjoittajien tiedostavan sen. Itsehoitoon viittaavat sellaiset päättötekstien maininnat, joissa kirjoittajat luonnehtivat kirjoittamista ”puhdistavana” ja ”eheyttävänä”. Kirjoittaminen on ollut joidenkin asioiden ”poiskirjoittamista” omasta mielestä:

Omasta elämästä kirjoittaminen on ollut tärkeä prosessi tässä opiskeluaikassani. Pidän sen puhdistavana ja vaikka on joutunut käsittelemään vaikeita asioita on se silti tuntunut hyvältä. On saanut käydä läpi elämäänsä ja tehdä erilaista inventaariota elämästään. Kun laskee tapahtuneita asioita yhteen, vähentää pahat pois voi jäljelle jäädä vain hyviä asioita. Monta vaikeaa kokemusta, jotka ovat painaneet mielen pohjalla on nyt kirjoitettu sieltä pois. Koen päässeeni irti lapsuuden painolasteista ja oppinut hyväksymään tapahtuneet erilailla nyt kun olen joutunut käymään niitä läpi uudestaan. Ahdistavana en ole tehtäviä kokenut. (PÄÄTTÖ 31)

Mutta jälleen kerran sain todeta, että kirjoittamisella on eheyttävä vaikutus ja, että se laittaa aina uuden ajattelu prosessin itseni sisällä liikkeelle. (PÄÄTTÖ 12)

Kirjoittaminen nimetään päättöteksteissä myös purkautumiskanavaksi, mutta ammatillisessa mielessä. Kirjoittaminen toimii siten kuin työnhajausena ja on keino jaksaa ammatillisena:

Kuten jo aiemmin totesin, omia tekstejä on varmasti mukava lukea myöhemmin. Minulle ne ovat myös toimineet eräänlaisena työnhajausena tai pikemminkin purkautumiskanavana. (PÄÄTTÖ 11)

Kirjoittaminen on itsensä purkamista, ja sitä me sosiaalialan ihmiset tulemme tarvitsemaan jaksaksemme, tarvitsemme välineitä, joilla purkaa pahaa oloa ja eheyttäviä kokemuksia korjataksemme vaurioita, jaksaksemme. (PÄÄTTÖ 7)

Vertaus työnhajukseen ja sosiaalialan ammattilaisten tarvitsemaan itsensä purkamiseen kuvastavat opintojensa loppuvaiheessa olevien kirjoittajien tapaa merkityksellistää kirjoittaminen nyt ammatillisista lähtökohdista. Näkökulma on laajentunut henkilökohtaisista tarpeista ammatilliseen suuntaan. Kun yksi kirjoittajista tulkitsee päätökirjoitelmaansa aiempia tekstejään ”itsesälissä piehtarointina” ja ”itsensä hoidattamisena”, hän tuntuu suorastaan arvostelevan itseään:

Luettuani tekstit läpi minulle jäi tunne, että olen piehtaroinut enimmäkseen itsesäälissä ja hoidattanut itseäni tekstien kautta.(PÄÄTTÖ 15)

Tästä syntyy vaikutelma, ettei kirjoittaja hyväksy sitä, miten hän on kirjoittamista käyttänyt. Varsinaiset kirjoittamisen merkitykset, jotka hän tuo esille, ovat kuitenkin muuta kuin itsehoitoa.

Päätötekstien perusteella kirjoittajat merkityksellistivät kirjoittamisen jälkikäteen ylivoimaisesti eniten itseymmärrykseen vaikuttaneena ja edelleen vaikuttavana, siis identiteettityöhön liittyvänä. Kirjoittamisen merkitystä kysyttiin päätötekstin tehtävänannossa, ja vaikka kaikki eivät vastanneet kysymykseen ottamalla asiaa tekstissään esille, valtaosassa päätöteksteistä ilmenee, miten kirjoittajat nyt merkityksellistivät kirjoittamisen. Vastaus kirjoittamisen merkityksellisyydestä kietoutuu vastaukseen kysymykseeni, miten omaelämäkerralliset ja omasta kokemuksesta kertovat tekstit eroavat muista teksteistä. Kirjoittajat ilmaisevat kirjoittamisen auttaneen ymmärtämään paremmin itseään, tuntemaan itseään, oppimaan itsestään ja hyväksymään itsensä. Kirjoittamisen ja tekstien merkitystä korostetaan (*"valtavasti merkitystä"*, *"suuri merkitys"*) tai painotetaan muuten esimerkiksi ilmaisemalla ensin jotain kirjoittamisen erityisyyttä tai siihen paneutumista perustelevaa (*"olen kertonut itsestäni asioita joita en ole kenellekään tätä ennen kertonut"*) tai tekstiyhteydessä retorisesti painottaen (*"näin lopuksi haluan todeta---*):

Kirjoitusprosessissa kirjoitetut tekstit ovat olleet henkilökohtaisempia ja olen niissä avautunut, kertonut itsestäni asioita joita en ole kenellekään tätä ennen kertonut. Tekstit ovat auttaneet minua henkisesti kasvamaan, ymmärtämään paremmin itseäni. Tekstien kautta olen oivaltanut asioita ja ymmärtänyt miksi toimin niin kuin toimin, siis miksi minä tulin minuksi. (PÄÄTTÖ 20)

Kirjoittamalla teksteillä oli suuri merkitys itsetuntemuksen kehittymiselle. Itseni, menneisyyteni ja omien ajatuksieni "kaivaminen" muististani, auttoi paremmin ymmärtämään ja hyväksymään itseni sellaisena kuin on ja ymmärtämään omaa elämää ja jopa tulevaisuutta paremmin. Itsetuntemuksella on myös suoranainen yhteys ammatilliseen kehittymiseen. (PÄÄTTÖ 30)

Näin lopuksi haluan todeta, että kirjoitusprosessi johon olen opintojeni aikana osallistunut on auttanut minua tuntemaan ja oppimaan enemmän itsestäni ja jos mahdollista jäsentämään oman elämäni kulkua.--- Näiden tekstien kautta oppii tuntemaan itseään ja tiedostamaan asioita joita ei välttämättä muuten olisi tullut ajatelleeksi. (PÄÄTTÖ 26)

Lausumissa tulee esille ajatus näkymättömän näkyväksi tekemisestä kirjoittamalla. Kirjoittaminen on keino paljastaa jotain, mikä on hyvä oppia

tunnistamaan, ja tehdä itseään varten näkyväksi sellaistaikin, mitä ei haluaisi nähdä. Kyseessä on jonkin sellaisen tiedostaminen, josta tietoisuus muuten ei olisi itsestäänselvä:

Näissä teksteissä käsittelen omia tunteitani, mennyttä elämääni sitä mitä olen itsestäni oppinut elämäni varrella ja etenkin opiskellessani. Mielestäni tämä kirjoittaminen on yksi hyvin selkiyttävä tie itsensä tuntemiseen ja tehdä itselleen näkyväksi sitä mitä ei välttämättä haluaisi edes nähdä. (PÄÄTTÖ 1)

Näitä kirjoituksia lukiessa ja niiden kautta oppii tunnistamaan ainakin ne omaan elettyyn elämään ja historiaan kuuluneet "peikot" ja asiat, jotka tuottavat ja ovat tuottaneet enemmän ahdistusta. Tämä toimii terapeutti-sena menetelmänä. Arpinen sieluni tulee minulle hyvin näkyväksi. (PÄÄTTÖ 23)

Sekä kommentaareissa että päättöteksteissä on usein ilmaistuna itsensä tuntemisen merkitys toisen ymmärtämisen kannalta. Itsensä ja oman elämäntarinansa tuntemisesta ja ymmärtämisestä ilmaistaan seuraavan ymmärtämystä toisia kohtaan. Kommentaareissa on mainintoja siitä, kuinka oma-elämäkerrallinen kirjoittaminen on avannut näkemään asioita jonkun toisen, omaan elämään liittyneen ihmisen kannalta. Kun aikuinen esimerkiksi tarkastelee lapsuuttaan ja nuoruuttaan, hän huomaa silloisten aikuisten toimissa jotain, mikä tulee arvioiduksi nyt aikuisen ajatuksin ja kokemuksiin, aikuisen näkökulmasta. Päättöteksteissä puolestaan tätä samaa toisen ymmärtämistä ilmaistaan yleisemmällä tasolla ja ammatillisiin yhteyksiin kytkien, mutta kuitenkin aina oman itsen ja omien kokemusten ymmärtämisen kautta.

Olen myös ymmärtänyt oman ja yleisesti ihmisen elämäkokemusten merkityksen sosiaalityön ja diakoniatyön työvälineenä. Kun on sinut menneisyytensä tapahtumien kanssa on helpompi lähestyä ja nähdä asiakkaidenkin elämää. (PÄÄTTÖ 28)

On siis helpompi ymmärtää toisen ihmisen elämäntarinaa, jos itselläänkin on elämäntarinaa ja -kokemusta takanaan (PÄÄTTÖ 29)

Omasta elämästään ja kokemuksistaan kirjoittaminen on oiva tapa saattaa sosionomiopiskelijat omille jalanjäljilleen. Onhan vanha sanontakin olemassa "- Minkä taakseen jättää, sen edestään löytää". Oman itsensä ymmärtäminen on alku sille, että pystyy kohtaamaan ja hyväksymään toinen ihminen sellaisena kun hän on. (PÄÄTTÖ 22)

Koen itse kirjoittamisen tärkeäksi, ihminen, joka ei pysty tai osaa edes itseään reflektoida, ei varmasti kykene sitä tekemään muissakaan yhteyksissä.

Oman itsensä tunteminen ja omien itseensä vaikuttavien tapahtumien ketjun ymmärtäminen, helpottaa oman käyttäytymisen tulkintaa. (PÄÄTTÖ 7)

Teksteillä on ollut valtavasti merkitystä. Pelkästään asioiden ja kokemusten auki kirjoittaminen on selkeyttänyt minulle miten oman historiani kautta näyttäydyn sellaisena kuin olen ja miten erilaiset asiat minuun ovat olleet vaikuttamassa. Tämän prosessin myötä ymmärrän paremmin muita kanssaihmiäni sekä nykyisiä että tulevia asiakkaitani; koska jokainen on oman historiansa summa ja vaikka lähtökohdat olisivat samanlaiset, ei kahta samalla tavalla kokevaa ihmistä ole. (PÄÄTTÖ 15)

Opintojen loppuvaihe oman kirjoitetun kokemuksen tarkastelun kontekstina on ohjannut näkökulmaa ammatilliseen suuntaan ja tuomaan esille omasta elämästä kirjoittamisen merkityksen siltä kannalta.

Valtaosin omasta elämästä kirjoittaminen minän kanssa työskentelynä, identiteettityönä jää merkityksineen ja vaikutuksineen kirjoittajan itsensäkin näkymättömiin, ainakin välittömästi kirjoittamisen jälkeen. Se, mitä on teksteissä, on vain pieniä jälkiä siitä, mitä kirjoittaminen on käynnistänyt tekstin ulkopuolella. Omasta elämästä ja kokemuksesta kirjoittaminen on prosessi, joka on enemmän omassa mielessä tapahtuvaa, prosessinomaista, pitkäkestoisista, eikä sitä tai sen seurauksia ole helppo sanallistaa.

5.5 Kirjoittajasta omien tekstien lukijaksi

Kirjoittaja on myös lukija. Tutkimuksessani hänestä tulee omien tekstiensä lukija erityisesti kirjoittamisprosessin lopuksi, jolloin hän lukee kaikki siihen asti kirjoittamansa omaelämäkerralliset tekstit kommentaareineen. Kirjoittamisen lisäksi lukeminenkin on konstruktivista toimintaa. Sen tavoitteena on tekstin merkityksen konstruointi ja se on luonteeltaan yksilöllinen, dynaaminen, kognitiivinen ja affektiivinen prosessi. Tekstin lisäksi lukemiseen vaikuttavat lukija aktiivisena kielenkäyttäjänä aiempine kokemuksineen ja lukemisen sosio-kulttuurinen konteksti. (Esim. Goodman 1994, 1094–1096; Beach, Appleman & Dorsey 1994, 695–698; Rudell & Unrau 1994, 996–997.)

Kirjallisuudentutkimuksessa mielenkiinto on ajan mittaan siirtynyt kirjailijasta teokseen ja siitä edelleen lukemiseen ja lukijan osuuteen merkityksen muodostumisessa. Kirjallisuuden lukemisen ja vastaanoton teorioissa korostetaan nykyisin tekstiä enemmän lukijan intention, tietojen ja kokemusten merkitystä, samoin kuin lukemisen kontekstia, joka suuntaa lukijan intentiota ja määrittää tulkintoja (Lahtinen 2001, 37). Lukijuus on siis tärkein aspekti

merkityksenmuodostumisessa. Lukemista koskeva teoretisointi kirjallisuudentutkimuksessa on saanut vaikutteita tältä osin fenomenologiasta, joka korostaa inhimillisen subjektin tärkeyttä merkityksen muodostumisessa. Vasta lukeminen tekee tekstistä kirjallisen teoksen. (Koskela & Rojola 1997, 100–101.)

Lähtökohtani omaelämäkerrallisia tekstejä lukiessani on ollut, että omaelämäkerrallinen teksti on representaatio ja sellaisena konstruktio, johon esimerkiksi kirjoittamisajankohta ja -tilanne, kulttuuriset seikat, henkilökohtaiset reunaehdot ja kirjoittajan taidot vaikuttavat monin tavoin. Tekstit viittaavat siihen todellisuuteen, josta kertovat, mutta niitä ei voi lukea suorina, autenttisina otoksina kirjoittajansa elämästä ja kokemuksesta. Kaikessa välittyneisyydessään tekstit ovat ennen kaikkea yritys kuvata omaa elämää ja kokemusta. Omaelämäkerrallisessa tekstissä ”elämä esitetään tekstin ja kertomuksen näyttämöllä”, toteaa Erkki Vainikkala (1998, 444) ja jatkaa: ”Se [elämä] on muistin tavoittelemaa ja muuntamaa, mutta muistin muuntavuuskaan ei ole vain uudessa tilanteessa vaikuttavana puhtaan yksilöllisen tietoisuuden tulosta [---] vaan se tapahtuu paljon monimutkaisemmissa semioottisissa ja retorisisissa yhteyksissä. Nämä yhteydet ovat verbaalisen näyttämön kulisseja, jotka eivät jää taustalle, vaan aavemaisella tavalla merkitsevät kerrotut muistot”. Harri Veivolle (2011, 200) kirjoittaminen on representaation yritystä, joka voi perustua välittämisen, esittämisen ja ilmaisun tavoitteille, vaikka ne eivät vastaanotossa toteutuisikaan.

Kun omaelämäkerrallinen teksti representaationa on olemukseltaan, rakentuneisuudeltaan ja viittaavuudeltaan niin monimutkaisessa suhteessa elettyyn elämään, niin miten kirjoittajat itse lukevat tekstejään eletyn elämänsä representaatioina? Miten he mieltävät omat tekstinsä ja millainen käsitys heillä on teksteistään eletyn elämänsä kuvaajina?

Analysoin sitä, miten kirjoittajat lukevat ja näkevät tekstejään sen perusteella, mitä he kertovat kommentaareissa ja päättöteksteissä omien tekstiensä lukemisesta. Olen poiminut lausumina sellaiset kohdat, joissa puhutaan omasta tekstistä luettuna. Tekstien lukemisesta on suhteellisen vähän mainintoja kommentaareissa. Se johtunee siitä, että ainoastaan ensimmäisen kirjoitelman, viisiosaisen *Minä oppijana elämänkaareni varrella* (OPP) kommentaaria koskevassa tehtävänannossa kysyttiin, mitä kirjoittaja ajatteli syn-

tyneestä tekstistään²⁰. Muiden teemojen kommentaarien kirjoitusohjeissa ei tekstistä kysytty suoraan, vaan pyydettiin vain kertomaan kirjoittamisen kokemuksesta. Lukemista koskevat kommentaarilausumat ovatkin siten pääasiassa *Minä oppijana elämäankaareni varrella* -teksteistä. Päätötekstin ohjeissa sen sijaan kysyttiin: ”Millaista oli lukea omia tekstejä nyt? ja ”Kiinnittikö jokin teksteistäsi erityistä huomiota. Miksi?”

Kuten olen aiemmin maininnut, *Minä oppijana elämäankaareni varrella* -kirjoitelmista palautettiin vain kommentaarit; varsinaiset omaelämäkerralliset tekstit kirjoittajat jättivät itselleen. Kirjoittajilla oli siis mahdollisuus toteuttaa ”vain itselle kirjoittamista”, jolloin kirjoittamisessa oman elämän esittävää puolta todellista lukijaa varten ei ole tarvinnut ottaa huomioon, eikä esimerkiksi tekstin ulkoasuun, ilmaisuun ja rakenteeseen liittyviä seikkoja. Tarkastelen seuraavaksi ensin kommentaarien ja sitten päätötekstien perusteella kirjoittajien näkemyksiä ja käsityksiä teksteistään. Lopuksi käsittelen omien tekstien lukemisen herättämiä tunteita.

Kun kyseessä ovat kirjoittajien näkemykset itselle kirjoitetuista ja jätetyistä teksteistä, voi olettaa, että kommentoidessaan näkemyksiään heillä ei ole ollut ainakaan ensisijaisesti mielessään ulkopuolisen lukijan, tässä tapauksessa opettaja-tutkijan ennakoitu tai oletettu arviointi näistä teksteistä ja siten oman kommentointinsa esittäminen sen ohjaamana ja siihen sovittaen. Kuitenkin on leimallista, että kun kirjoittajat tarkastelevat tekstejään, he tekevät sen kuin joitain mielessä olevia ”tekstikriteereitä” vasten. Vaikka kirjoittamisen vapaamuotoisuuteen kannustettiin, niin silti tekstinsä tarkastelija kysyttäessä arvioi tekstiään kieliasun, loogisen tai kronologisen etenemisen kannalta:

Teksti on jälleen aika lennokasta ja aikajärjestys ei ole todellakaan kronologinen – tapahtumat vyöryivät ja kynä lensi...(OPP komment 13)

Syntynyt teksti taitaa olla puhtaasti muistelua. Edelleen kuin päiväkirjaa tai kirjettä kirjoittaisi. Jos sen kirjoittaisi uudelleen, niin tekstistä tulisi luultavasti tiiviimpää ja loogisempaa. (OPP komment 29)

Tekstin havainnointi ja kommentointi ohjautuvat kuin automaattisesti kieliasuun ja rakenteeseen, siis sellaisiin seikkoihin, joihin koulujen äidinkielenopetuksessa on perinteisesti kiinnitetty huomiota. Kirjoittamisyyhteys opin-

20 Kun laadin eriteemaisten tekstien kirjoitusohjeita, en tullut ottaneeksi huomioon, että kaikkien kommentaarien ohjeissa olisi voinut kysyä, mitä kirjoittaja ajatteli syntyneestä tekstistä. Tämä kysymys olisi johdattanut kirjoittajan lukemaan ja tarkastelemaan syntyneitä tekstiään ja arvioimaan sitä. Toisaalta samana toistuva kysymys ei olisi ehkä tuottanut tutkimuksen kannalta kiinnostavia vastauksia kommentteina, vaan olisi toistuessaan ilmentänyt vain oletusta, että tekstin tuli olla sittenkin tietynlainen ulkoasultaan, ilmaisultaan, rakenteeltaan ja sisällöltään, vaikka ohjeissa korostettiin kirjoittamisen vapaamuotoisuutta, ja ohjannut sen mukaiseen arviointiin. (ks. vastauksen ja kokemuksen suhteesta Ehrnrooth 1998, 228.)

toihin kuuluvana jo sinänsä tarjoaa tarkastelukulman, vaikka kirjoittajilla ei ensimmäisissä kirjoitustehtävissään ollut vielä tiedossaan, kuka ja minkä alan opettaja ohjaa omasta elämästä kirjoittamisen prosessia ja lukee syntyneet tekstit. Tuomalla esiin sekä aiemman opettajansa että ”kieliopillisuuden” ja näiden ohittamisen kommentointi lähtee – vaikkakin negaation kautta - juuri siitä, mikä on tekstien arvioinnissa opiskelijoille tutuinta ja mihin koulussa on totuttu:

Jos puhutaan tekstistä kirjoitusasultaan, niin edesmennyt suomen kielen opettajani saisi varmasti jonkun lajin infarktin. Mutta kirjoitus oli mielestäni ominta tarinaa pikku XXX:stä Y:n kunnan syrjäkylältä. (OPP komment 24)

Teksti on mielestäni aika sekavaa, mutta kirjoitin sanoja siinä järjestyksessä kun niitä tuli mieleeni. En pahemmin jäänyt miettimään, kirjoitinko kieliopillisesti oikein.

[---] Minulle tuli todella hyvä mieli ja olo kirjoittaessani, varsinkin kun en miettinyt kieliasua niin tarkasti. (OPP komment 26)

Jos kuvailisin syntynyttä tekstiä, niin kielioppi ei taida vieläkään olla kohdallaan ja monet sanat ovat hieman epäsopivissa paikoissa. Muuten olen tyytyväinen. (OPP komment 26)

Myös päättötekstivaiheessa, jolloin kirjoittajat lukivat kaikki tekstinsä, huomio on tekstien ilmaisussa ja jopa ulkoasussa. Näkyvimpänä ja ”konkreettisimpana” ulkoasulliset seikat ovat helposti huomattavissa, ja useimmat kommentoivat juuri niitä. Tekstejä tarkastellaan tässä suhteessa kuin ulkopuolisen, koulutusta edustavan arvioijan katsannolla, ja silloin jopa sivunasetukset tulevat noteeratuiksi:

Etsiskellessäni tekstejä huomasin etten muistanutkaan kuinka paljon olen vuosien aikana kirjoittanut. Tiedostoja oli eri nimillä ja vei aikaa etsiä kaikki tarvittava. Jännitin hieman avatessani aivan ensimmäistä kirjoittamaani tiedostoa. Olin toisaalta pettynytkin siitä kuinka alkeellisen näköinen se oli ulkonäöltään. Asetukset eivät olleet aivan niin kuin piti ja rivivälit ja muu ulkonäöllinen asia vähän sinnepäin. Teksteistä huomasin etten ole aikaisemmin kirjoittanut itsestäni ja elämästäni. (PÄÄTTÖ 5)

Jos kirjoittaisin tekstejä uudestaan samoista teemoista, luulisin niiden olevan ainakin hieman jäsenyntyneempiä. Tietokoneen käyttöni on parantunut ja Diakin sivunasetukset tulevat näytölle kuin itsestään. (PÄÄTTÖ 9)

(---) tyyli jolla alussa tekstejä tein, tuntui jotenkin nololta ulkoasullisesti. Enhän osannut tuolloin vielä kirjoittaa Diakin säännösten mukaisesti. (PÄÄTTÖ 13)

Oli erittäin mielenkiintoista lukea omia tekstejä. Olen sen verran kehittynyt kirjoittamisessa, että huomasin, että opiskelun alussa lauseet olivat erittäin lyhyitä ja tekstin asia muuttuu yllättävän nopeasti. Kirjoittamisissani tekstissä ei aina ole loogista järjestystä. Enpä tiedä, onko vieläkään, mutta ainakin olen kovasti harjoitellut kirjoittamista näiden vuosien aikana (PÄÄTTÖ 18)

Tällainen tekstien tarkastelutapa kertoo kontekstista, jossa tekstit on kirjoitettu ja nyt myös luettu. Kirjoittajat eivät muista kirjoittamisen vapaamuotoisuutta kirjoittamisen lähtökohtana, vaan vaativat prosessin lopussa teksteiltään oppilaitoksensa oppimistehtäviltä edellyttämiä asioita. He lukevat tekstejään oppilaitoksen viitekehyksessä ja siinäkin paljolti ulkoisten seikkojen kannalta.

Asettuminen omien tekstien lukijaksi ja niissä kerrottujen asioiden tarkastelijaksi ulkopäin kuin puolueettomana ulkopuolisena on vaikeaa. Oma eletty elämä tekstissä kerrottuna vetää kirjoittajansa sisälle elettyyn, omaelämäkertaan. Kun hän kommentoi tekstejään muutenkin kuin ulkoasun kannalta, hän käyttää sellaisia arvioivia ilmaisuja, jotka ovat tyypillisiä kaunokirjallisuuden arvioinnille ("syvästi", "vahvasti", "syvyys ja elämisen maku"). Konventiot ohjaavat sekä kirjoittamista että tekstien arviointia:

Kun aloin lukea tekstejäni, en pystynyt suhtautumaan niihin kuin tutki- ja aineistoonsa. Minun täytyi lukea ne ensin yhden kerran läpi, jonka jälkeen vasta aloin tarkastella niitä kuin ulkopuolisen silmin. Vaikeaa se silti oli; tekstit olivat omaa elettyä elämää täynnä. Koin lukevani jonkinlaista omaelämäkertaa. Huomasin, että olen kirjoittanut aika syvästi ja vahvasti aroistakin asioista. Olen siihen tyytyväinen, koska silloin teksteihin on tullut syvyyttä ja elämisen makua. (PÄÄTTÖ 21)

Ensimmäisten kirjoitustehtävien kommentaarien perusteella kirjoittajat ovat varsin tyytyväisiä teksteihinsä oman elämänsä representoijina. Vaikka kirjoittajat arvostelevat niiden ulkoasullisia puutteita, ne ovat siitä huolimatta "ominta tarinaa itsestä", kuten edellä lainatussa kommentaarissa todetaan. He eivät pohdi juurikaan esimerkiksi sitä, missä määrin kirjoitettu teksti onnistuu kuvaamaan omaa elettyä elämää siten kuin kirjoittaja haluaisi. Näkyvissä on, että kirjoittaminen ei ole ollut niinkään "näköisen" tai "jäljennöksen" tekemistä omasta elämästä, vaan muistamisen ja muistelun väline. Kirjoittajat eivät kyseenalaista kommentaareissa tekstiä oman eletyn elämän kuvaajana. He eivät ihmettele, miltä kokemukset näyttävät tekstiksi tuotettuina, vaan hyväksyvät ne sellaisenaan. Toisinaan kirjoittaja toteaa yksiselitteisesti, että teksti kuvaa juuri sitä, mitä sen pitkin kuvata ja siinäkin tapauksessa, että teksti tuntuu kirjoittajasta itsestään sekavalta:

Mielestäni syntynyt teksti on selkeää sekä kuvaa selvästi niitä pieniä episoodeja jotka ovat olleet opettavaisia tapahtumia lapsuudessani. (OPP komment 12)

Tekstissä näkyy minulle tärkeimmät ja opettavaisimmat tapahtumat ja tunteet. Kaiken kaikkiaan olen ihan tyytyväinen, vaikkakin teksti on edelleen mielestäni sekavaa. (OPP komment 6)

Ainoastaan yksi kirjoittaja kirjoitusprosessin alussa toteaa, ettei saa ilmaista kirjoittamalla asiaansa sillä tavoin kuin haluaisi ja teksti tuntuu teennäiseltä. Puhuminen olisi hänen ilmaisuntapansa:

Edelleenkin kirjoittaminen tuntuu jotenkin vieraalta tavalta pohtia asioita. Olen niin "lahjakas" puhumaan. Tuntuu, että tekstini on niin teennäistä, en saa tuotua asiaa ilmi haluamallani tavalla. Mietin myös koko ajan onko tekstiä tarpeeksi, paljon sitä pitää olla jne... (OPP komment 6)

Sama kirjoittaja toteaa myös seuraavan kirjoittamisjakson jälkeen asioiden sanallistamisen vaikeuden ja sen, etteivät asiat näytä kirjoitettuna siltä, miltä ne tuntuvat:

Nyt kun luen tekstiä, tulee vaan mieleen että siitä puuttuu niin paljon. On myös paljon asioita, joita on vaikea pukea sanoiksi. Ne ei näytä paperille kirjoitettuna ollenkaan siltä miltä ne tuntuu pään sisällä. (OPP komment 6)

Omien tekstien hyväksyminen sellaisenaan eletyn elämän representatioina on näkyvissä myös prosessin lopussa: *Elämäni on ollut juuri sellaista kuin teksteistäni ilmenee* (PÄÄTTÖ 21). Kirjoittajat eivät tavoittele todentuntua teksteihin, vaan totuudellisuus on omaelämäkerrallisen kirjoittamisen lähtökohta. Oman elämänsä asiantuntijana ja kokijana kirjoittaja "tietää", milloin teksti vastaa omaa totuutta. Totuudellisuudella on merkitystä vain hänelle itselleen varsinkin silloin, kun tekstiä ei näytetä muille ja siksi Brunerin käyttämällä käsitteellä "todentuntu" (*verisimilitude*), joka perustuu siihen, että lukija eläytyy tarinaan ja kokee sen ikään kuin todellisuuden simulaationa (Denzin & Lincoln 2000, 580), on itsestä kertovassa ja itselle kerrotussa tarinassa merkitystä nimenomaan kirjoittajan omana kokemuksena.

Todentuntu voi liittyä tapaan, jolla asioista on kirjoitettu. Kuitenkin vain harvoin kirjoittajat kommentoivat jälkikäteen tekstiensä tyyliä. Niin tekee yksi kirjoittaja, joka päättötekstissä ihmettelee, miksi on kirjoittanut elämästään "*siloiteltua tarinaa*". Hän huomaa, miten kirjoittamisen tavalla voi saada "*tarinastaan esille aivan erilaisen maailman*". Eletty voi näyttää aivan toiselta sen mukaan, miten siitä kirjoitetaan. Todennäköisesti kirjoittajalla on mielessään kysymys tekstien todenvastaavuudesta juuri tästä syystä, ja hän epäilee, ovatko muutkaan uskaltaneet kirjoittaa "todellista kokemustaan":

Ihmettelin sitä tapaa millä olin kirjoittanut asioista. Mietin, onko minun elämä ollut todella sellainen, että siitä on pitänyt kirjoittaa siloteltu tarina, kuin parhaassa Suomi-elokuvassa. Entäpä, jos olisinkin kirjoittanut kuin uhmakas keski-ikäinen tai murrosikäinen, joka uhmaa mielipiteillään järjestäytyntyytä yhteiskuntaa ja sen normeja. Molemmilla tavoilla olisi tarinastani saanut esille, aivan erilaisen maailman, ja sitä kautta hengeltään erilaiset vastaukset asioihin. Tällä kritisoin sitä, että kuinka moni uskaltaa kirjoittaa asioita niin, että ne välittyisi lukijallekin samalla tavoin kuin ne kirjoittaja kokee. Asian ydinhän lienee kuitenkin siinä, että itse kehittyisi kirjoittamisen ansiosta niin ihmisenä kuin ammatillisestikin edes piirun verran. (PÄÄTTÖ 24)

Kysymys lukijasta ja lukijalle kirjoittamisesta on aina vähintäänkin taustalla, kuten edellisessä päättötekstissä, jossa kirjoittaja pohtii asioiden välittymistä lukijalle niin kuin kirjoittaja ne kokee. Olennaisinta omien tekstiensä lukijalle on kuitenkin, että hän tunnistaa tekstistään itsensä, muistonsa ja ajatuksensa:

Itse näistä kirjoituksista; en tiedä kuinka hyvin ne vastaavat oppimisen näkökulmaa, mutta olen sen kuitenkin pyrkinyt pitämään kirjoittaessa mielessäni ja ovatpahan nämä tuottamani tekstit ainakin "minun näköisiäni!" (OPP komment 23)

Teksti on mielestäni edelleen selkeää ja ehkä tarkempaa. Olen saanut kirjoitettua muistikuvani sellaiseen muotoon johon olen halunnut ja miten olen asian kokenut. (OPP komment 12)

Teksti on jälleen kerran mielestäni sujuvaa ja vastaa kerronnaltaan niitä tunteja ja ajatuksia, joita olen halunnut tuoda esille. (OPP komment 12)

Tekstien mahdollisuus representoida kirjoittajansa elämää ja kokemuksia kirjoittajan hyväksymällä tavalla perustuu siihen, että kirjoittaja kykenee itse täydentämään oman tekstinsä mielessään sellaiseksi, joka vastaa hänen elettyyn elämäänsä liittyvän kokemuksen mielikuvaa. Tuon mielikuvan voi josinänsä ajatella eletyn mentaaliseksi representaatioksi, kun teksti puolestaan on representaationa näkyvä ja konkreettinen. Kirjoitetusta representaatiosta kirjoittaja voi "aistia" jotain, minkä tunnistaa omakseen, tai voi "lukea rivien välistä" sellaista, mitä tekstissä ei todellisuudessa lue, mutta mikä on kirjoittajan tiedossa:

Teksti on mielestäni pysynyt johdonmukaisena sekä selkeänä, josta pystyy hyvin aistimaan minun tuntejani, sekä ajatuksenjuoksuani. (OPP komment 12)

Kirjoitin asiat kovin pelkistetysti, mutta niin, että rivien välistä kuultaa paljon. Olen tyytyväinen tekstiin. Osasin kirjoittaa sen niin, että se herättää ajatuksia ja kuvaa myös henkistä kasvamistani. (OPP komment 15)

Tekstuaalinen representaatio toimii kuin johtolankana mentaaliseen, siis mieli- ja muistikuviin, eikä sen tarvitse sellaisena olla selkeä, johdonmukainen ja kaikenkertova ajatusten ilmaisin. Kirjoittamisesta voi olla aikaa, mutta silti yhteys tekstistä mieli- ja muistikuviin toimii. Kirjoittajat puhuvat "rivien välien" lisäksi "tekstiin piilotetuista pienistä vinkeistä", joita myös luetaan ja tulkitaan ja joiden avulla ymmärretään omaa elettyä elämää:

Käsitykseni omasta elämästäni ei ole muuttunut kovinkaan paljon, siitä mikä se oli noiden tekstien kirjoittamisen aikaan. Ymmärrän kuitenkin paremmin niin sanotut rivivälitekstit, jotka ainakin itselleni ovat näyttäneet nyt enemmän tietä eteenpäin. Mielestäni asian todellinen laita on piilotetuna pieninä vinkeinä tekstin sisään. (PÄÄTTÖ 24)

"Rivien välit" ja "tekstiin piilotetut pienet vinkit" viittaavat merkityksenmuodostamiseen, jota voi tulkita Ronald Barthesin tavoin kaksitasoisena neuvottelu- ja vuorovaikutusprosessina. Siinä vuorovaikutuksen osapuolina ovat tekstin merkit ja tekstin käyttäjän – lukijan tai kirjoittajan – kulttuuriset ja henkilökohtaiset kokemukset. Barthes nimeää merkityksellistämisen ensimmäisen tason denotaation käsitteellä, joka tarkoittaa merkin yleisimmin hyväksytyä ja siksi selvintä merkitystä. Merkityksellistämisen toista tasoa Barthes kuvaa konnotaatiolla, jolla hän viittaa merkin ja sen käyttäjien tuntemusten, mielenliikkeiden ja kulttuuristen arvojen kohtaamiseen. Syntyvät merkitykset ovat subjektiivisempia ja tulkinnan tulos riippuu yhtä paljon tulkitsijasta kuin itse merkistä. (Fiske 1993, 113–114.) Omaelämäkerrallisessa tekstissä "rivien välit" ja "tekstiin piilotetut vinkit" viittaavat konnotatiivisen tason merkityksiin ja merkityksellistämiseen. Kirjoittajalle omat tekstit ovat siten ladattuja sellaisilla omilla merkityksillä, joista ulkopuolinen lukija jää osattomaksi. Ulkopuolisen lukijan konnotaatiot ovat sen sijaan hänen omiaan ja syntyvät hänen subjektiivisista lähtökohdistaan. Kun kirjoittaja lukee omasta elämästä kirjoittamaansa tekstiä, se herättää hänessä ajatuksia, mielikuvia ja tunteita, joiden avulla syntyy kirjoitetun sisällön henkilökohtainen merkitys. Kirjoittaja tietää, mihin tekstin ulkoiseen hän viittaa ja mistä omassa tekstissä on kyse. Hän voi niin olleen jättää tekstiinsä aukkoja, jättää sanomatta asioita ja vihjata itselleen. Vähäisilläänkin viitteillä voi täydentää mielessään kokonaisuuden, joka liittyy oman eletyn elämän tapahtumiin ja kokemuksiin tunteuksineen, sillä kirjoitettujen asioiden kontekstin tuntemus auttaa omien tekstien ymmärtämisessä.

Kirjallisuuden lukijatutkimuksissa on sovellettu ja kehitelty edelleen – joskin myös kritisoitu – Roman Ingardenin (1893–1970) fenomenologista teoriaa kirjallisista teoksista luonnosmaisina ja täynnä epämääräisyyshetkiä, joiden täydentäminen on lukijan tehtävä (Ingarden 1972). Lukija työstää teoksen itselleen täydentämällä teoksen puutteelliset tai viitteellisesti ilmaistut kohdat, ja erottaessaan näin objektiivisen teoksen ja lukijan teoksen Ingarden kutsuu viimeksimainittua konkretisaatioksi. Konkretisaatio on se, miten teos ilmenee lukijalle lukemisen aikana. Ingardenin ideaa soveltaneet lukijatutkimukset koskevat yleensä fiktiota, jossa luonnosmaisuus ilmenee esimerkiksi kertomusmaailman, päähenkilöiden ja juonen epämääräisyytenä. Mikään teoshan ei kuvaa täydellisesti esimerkiksi henkilöiden ulkonäköä tai aikaa ja paikkaan liittyviä asioita, vaan lukijan on täydennettävä mielessään se, mikä on jätetty kertomatta ja näin luotava omilla mielikuvillaan kokonaisuus. (Alanko 2001, 210–211; Ehrnroth 1990, 225.)

Wolfgang Iser (1926 -) on lainannut Ingardenilta ajatuksen teoksen luonnosmaisuudesta ja aukkoisuudesta, joskin poikkeaa hänen yksisuuntaisesta lukemisen teoriastaan korostamalla merkityksen muodostumisesta objektiivisen tekstin ja lukijan subjektiivisen mielen vuorovaikutuksessa. Tekstin aukot voivat olla kirjailijan tarkoituksellinen keino ohjata lukijaansa. (Alanko 2001, 225.) Ottamatta kantaa Ingardenin teorian ristiriitaisuuksiin ja kritiikkiin (esim. Kirstinä 1984, 117), voi käsityksen lukijasta teoksen luonnosmaisuuksen täydentäjänä ja työstäjänä sovittaa hyvin tilanteeseen, jossa lukijana on kirjoittaja itse ja teksti hänen omasta elämästään ja kokemuksestaan kertova. Itselleen kirjoittava kirjoittaa luonnosmaisesti siinä mielessä, ettei hän työstä tekstiään lukijaa varten:

Syntynyt teksti on tuttuun tapaan epäkronologista, jos tekisin joskus oman elämäkertani, täytyisi varmaan kirjoittaakin asiat ensin näin tajunnanvirtana ja sitten pistää oikeaan järjestykseen. (OPP komment 13)

Syntynyt teksti oli tyypillistä ”omaa juttuani”. Kuin päiväkirjaa tai kirjettä olisi kirjoittanut. Usein kirjoitan niin ryntäilevästi ja kiireellä, että välistä saattaa jopa puuttua sanoja ja paikka paikoin löytyy muutamia kirjaimien puuttumisia tai kirjoitusvirheitä. Välimerkit ja jaksotukset tuntuivat olevan kohtuullisen paikoillaan. (OPP komment 29)

Omasta elämästään kirjoittava voi kirjoittaa tietoisesti ja suojata ja rajoittaa siten kerrottavansa avoimuutta. Silloin hän tietoisesti ohjaa ”rivien väliin” sen, minkä ei halua tulla kirjoitetuksi, samoin kuin ohjaa ulkopuolisen lukijan ulottumattomiin sen, minkä haluaa suojata. Jollakin kirjoittajalla on kirjoittaessaan kirjallisia tavoitteita, ja silloin jonkin jättäminen ”rivien välistä luettavaksi” on ollut tilanteeseen liittynyt ratkaisu, jolla kirjoittaja on hallinnut tekstiä laajenemasta liikaa.

Tekstiä kirjoittaessani tuli mieleen asioita, joista olisin mielelläni samassa yhteydessä kirjoittanut. Ne olisivat lisänneet tekstiin mielenkiintoa ja tehneet kirjoitustani kokonaisuudessa koosteisemmaksi, mutta sivumäärä olisi entisestään kasvanut. Näin olleen tyydyin joiltakin osin hieman luettelomaiseen kirjoittamiseen. Kun voimakkaita tapahtumia ja yllättäviä käänteitä on useita, niin näihin tilanteisiin liittyvää pohdintaa joutuu väkisinkin jättämään ikään kuin rivien välistä luettavaksi, jotta sivumäärä ei kasvaisi kohtuuttomasti. Tämä rivien välissä oleva pohdinta ei tietenkään lukijalle avaudu. (HENG komment 35)

Kun lukija tulkitsee jälkeenpäin omia tekstejään, hän tulkitsee nimenomaan sitä, mitä ei suoraan sanota. "Rivien välistä", konnotaatioina voi oman tekstinsä lukijalle välittyä jotain merkittävää, kuten seuraavassa esimerkissä tunne oikealla alalla olemisesta:

Tekstejä lukiessani tulee rivien välistä esiin vahva tunne siitä, että olen oikealla alalla. Olen onnellinen elämästäni ---[jatkaa kertomalla ajatuksiaan senhetkisestä elämästään opiskelijana] (PÄÄTTÖ 26)

Kirjoittajalle omasta tekstistä 'heijastuu' tai 'välittyy' asioita, joita hän on tarkoituksella tai tarkoittamattaan kuvannut:

Tekstin värimaailma on kirkas ja valoisa, tunteet ja elämänkysymykset suuria. Tekstistä heijastuu elämän vakiintuminen toivottuun suuntaan. Aika on löytämistä ja haaveiden täyttymistä, aikuisuuden vastuun oppimista (---) Tekstistä välittyy hyvä arjen kokeminen ja turvalliset ihmissuhteet niin lasten kuin aikuistenkin kanssa. On helppo siirtyä ajassa taaksepäin: muistikuvat ovat vahvoja tunteineen, väreineen, äänineen ja tuoksuineen. (OPP komment 28)

Tekstistä heijastuu selvästi se hieman epävarma olo, mikä väritti sitä aikaa. (OPP 24)

Heijastumisen ja välittymisen lisäksi kirjoittajat käyttävät ilmauksia 'tekstistä löytyy', 'tekstistä näkee', 'tekstistä nousee esille', 'tekstistä huomaa' kirjoittelmiaan välittömästi kirjoittamisen jälkeen tarkastelleessaan. Ilmaukset kuvastavat sellaista, mitä tekstissä ei suoraan sanota ja mistä ei varsinaisesti kerrota, vaan mikä on tulkittavissa. Kun kirjoittaja ensin ilmaisee, mitä hän tekstissään näkee, hän sen jälkeen vielä jatkaa usein tulkintaansa elämästään. Oma teksti johdattaa jatkotulkintaan eletystä elämästä ja antaa perusteen tehdä tietynsuuntaisia tulkintoja:

Peruskoulun jälkeinen aika oli vaikeaa. Tekstistä huomaa kuinka olin välillä hukassa itseni kanssa. Minulla ei ollut rohkeutta tehdä omia ratkaisujani. (OPP komment 5)

Tekstistä nousi monta kertaa esille huumori. Viljelin hyvä tuulta ympärilleni ja ammensin sitä vastavuoroisesti kanssaihmisistä itseeni. En tehnyt kepposia juurikaan muille vaan harmiton hulluttelu ja itselleen nauraminen olivat mielipuuhaani. Tämä oli voimavarani jo silloin ja on edelleen. (OPP komment 33)

Tekstistä löytyy ne tunteet, suurta iloa, elämän hyvyttä, lapsen huolettomuutta, jotka koen kehystävän varhaislapsuuttani surun tummista sävyistä huolimatta. Turvallinen olo, kasvurauha, luottamus ihmisiin ja uteliaisuus elämää kohtaan kylvettiin elämääni tänä aikana. (OPP komment 25)

Teksteistä ”näky” päättökirjoitelmaivaiheessakin kirjoittajille asioita, joita muut eivät voisi nähdä ja tulkita samoin kuin kirjoittaja itse. ”Näkeminen” on tulkintaa seikoista tai piirteistä, joita ei tekstissä selitetä ja jotka eivät tule esille muutenkaan. Kirjoittajat ”näkevät” teksteistään muun muassa jopa kärsimättömyyttä (jota tulkitaan ilmeisesti niukasta ilmaisusta) ja huonoa itse-tuntoa. Nämä tulkinnat tekstien perusteella liittyvät omaan itseen:

Kaiken kaikkiaan teksteistäni näky se kärsimättömyys mikä minulla on kun pitää kirjoittaa. Nytkin kiirehdin kokoajan saadakseni asiat mahdollisimman lyhyesti paperille. Tämä huono puoli näky myös tenteissä. Jos pyydetään kirjoittamaan ydin asiat niin muutahan ei sieltä sitten irtoa. Kirjoittaminen ei vaan edelleenkään ole minun juttu. Voisin pohtia ja keskustella asioista naamatusten vaikka tunti kausia, mutta kirjoittaessa ei niin käy. (PÄÄTTÖ 14)

Olen huonolla itsetunnolla varustettu ihminen ja nyt jälkeinpäin tekstejäni lukiessani huomaan, kuinka hyvin huono itsetuntoni niissä näkyykään. Toisaalta ihmettelen miten avoimesti olenkaan voinut kirjoittaa, samat asiat kerrottuina olisivat jääneet kertomatta. (PÄÄTTÖ 20)

Teksteistä ”nähdään” myös asioita, jotka kirjoittaja kokee tärkeiksi lukemisen hetkellä, ja jotka siten vahvistavat hänen omaa näkemystään. Teksti toimii silloin kuin vahvistavana peilinä:

Vastuu ja sitoutuminen työhön näky kirjoituksistani selvästi ja ne ovat edelleenkin tärkeitä asioita. (PÄÄTTÖ 31)

Kun kirjoittaja itse lukee tekstiään, hän paitsi täydentää mielessään kerrotusta sisällöllistä kokonaisuutta, myös heijastaa ilmeisen epäröimättä teksteihinsä lukemistapahtumassa senhetkisiä käsityksiään itsestään ja elämästään tulkintojensa tueksi ja vahvistamaan niitä. Tämän voi päätellä siitä, että kirjoittajat perustelevat tulkintojaan tarkasteluhetken asiainloilla: kirjoittaja, joka näkee teksteissään omaa kärsimättömyyttään, sanoo kiirehtivänsä nytkin ja kirjoittaja, joka näkee teksteissään vastuuta ja sitoutumista työhön, toteaa

heti perään niiden olevan tärkeitä itselleen edelleenkin. Oma teksti on otollinen erilaisille henkilökohtaisille tulkinnoille suuntaan jos toiseen.

Kirjoittajat näkevät teksteissään enemmän kuin vain siinä kuvatun muiston tai kokemuksen. Myös kirjoittamishetki ja siihen liittyvät tuntemukset ovat kirjoittajalle näkyvissä tekstissä. Ilmaisun tapa kommentaareissa viittaa siihen, että kirjoittajat olettavat ulkopuolisen lukijankin näkevän hänen teksteistään saman kuin hän itse ja päätyvän tulkinnoissaan samaan:

Luultavasti syntyneestä tekstistäkin näkee, kuinka se on väkinäistä ja tahdonvoimalla puserrettua. Ehkä olisi kannattanut pitää hieman väliä, mutta halusin saada kaiken ajallaan valmiiksi. Aina ei voi vain istua ja odotella ”inspiraatiota” Joskus sen joutuu tekemään itse. (OPP komment 29)

Tämä tehtävä oli minulle todella vaikea. Tuntui, kun en pääsisi alkuun ja jokin takelteli koko kirjoituksen aikana. Lykkäsin tehtävän tekemistä ja varmasti tekstistä näkee, että sen kirjoitus oli minulle pakkopullaa. (OPP komment 18)

Oma teksti on kirjoittajalle itselleen monipuolisesti oman elämän ja ajattelun kuvaaja kirjoitushetkeä myöten. Teksti voi sisällöltään olla muistojen tallettaja, mutta se voi olla sellaisenakin muisto kirjoittamisajankohdasta. Omiin teksteihinsä voi eläytyä ja sen lisäksi muistaa myös kirjoittamistilanteen tunteen:

Omiin teksteihin oli jännittävä palata, niitä oli mukava lukea. Selatessani tekstejä mieleeni muistui asioita, joita en muistanut tehneenkään. Teksteihin pystyi eläytymään uudelleen, osasta tekstejä muistan jopa sen tunteen, kun niitä paperille kirjoittelin. Alun tekstien tuskaisuus ja niiden tuottamisen vaikeus muistuvat mieleeni, nyt koin lähinnä helpotusta huomattessani suorittaneeni nuo tehtäväksiannot. Alussa tehtävät olivat helpohkoja, mutta opintojen loppua kohden tultaessa niiden laatimiseen on tullut lisää haastetta. (PÄÄTTÖ 9)

Päätökirjoitelmissa on nähtävissä, että aika on jossain määrin etäännyttänyt kirjoittajat teksteistään, mutta silti tekstit edustavat heille myös kirjoittamisajankohtaan ja silloista elämäntilannetta:

Omien kirjoitusten lukeminen oli huvittavaa, oli helppoa nähdä, mikä elämäntilanne oli menossa ja mitkä asiat olivat selvästi ärsyttäneet. Mielestäni aika hyvin olin osannut kuvailla tilanteet tai sitten aivot tuottivat muistijäljen kyseisistä tilanteista. Näinhän ne muistijäljet nivoutuvat aiemmin opittuun tai elettyyn. (PÄÄTTÖ 7)

Kun kirjoittajat lukijoina tunnistavat teksteissään kirjoittamisajankohtaan liittyviä asioita, tunteja ja tunnelmia, ne ovat heille dokumentteja myös kir-

joittamisen ajasta. Kirjoittaja voi lukea tekstistään merkkejä kirjoittamisajan- kohdasta, muistaa niiden avulla ja niin koko teksti voi leimautua mielessä kirjoittamisajankohdan mukaan. Yksi kirjoittajista kuvaa yhden tekstinsä luke- mista ärsyttäväksi. Teksti koskee omia kokemuksia mielenterveys- ja päihde- ongelmista ja -ongelmiaisista ja se oli kirjoitettu kokoavana tehtävänä opinto- jakson lopussa. Kirjoittaja lukee tekstistään kirjoittamisajankohtaan liittyntä alavireisyyttä ja luonnehtii tekstiään masentavaksi. Muisto kirjoittamisajan- kohdasta teki tekstistä masentavan, eikä tuohon muistoon tekstiä lukemalla olisi halunnut palata. Teksti voi siis kertoa kirjoittajalle hänen muistoistaan ainakin kahdella tavalla: niistä, joista on kirjoitettu elettyinä, ja ajasta, jolloin eletystä on kirjoitettu. Kirjoittaja lukee tekstistään kirjoittamisen ajan merkke- jä, ja kun ne ovat ikäviä, hän ei haluaisi lukea lainkaan:

Ärsyttävintä oli lukea MP-jakson [Mielenterveys ja päihteet -opintojakso] esseetä. Olinkin kirjoittanut esseen loppuun, että on masentavaa kirjoittaa asiasta ja tehköt ne työtä tällä saralla, jotka jaksavat. Huomasin esseestä että olin aika väsynyt tuon opintokokonaisuuden jälkeen. Se kyllä pitikin paikkansa. Mp-jakson esseeseen vaikuttivat monet epämukavat asiat, jotka olivat vielä pinnalla kirjoittaessa esseetä. Nyt huomaan miten kokonaisval- taisesti ihminen oppii ja "imee" itseensä uusia asioita. Kun muistelen, miten uupunut olin koko syksyn, niin huomaan, että oppiminenkin oli tuolloin vaikeaa. Oma asenne oli jotenkin ynseä, eikä uutta tietoa jaksanut ottaa vastaan. Oman olotilan vuoksi varmaan koko opintokokonaisuus on jäänyt tietoiheen päivineen vähän hataralle pohjalle. Tästä syystä myös esseeseen siirtyi koko syksyn jatkunut alavireinen sävy. Ärsyttäväksi esseen lukemi- sen teki juuri se, että en olisi halunnut palata muistoissa tuohon syksyyn. Esse- en alavireisyys lisäsi vielä lukemisen tuskaa. Onnekseni yhtään muuta yhtä masentavaa esseetä en arkistoistani löytänyt. (PÄÄTTÖ 33)

Päätöteksteissä varsin monet kirjoittajista kertovat omien tekstiensä lu- kukokemukseen liittyneistä tunteista, mikä onkin ymmärrettävää, sillä kirjoit- tamisohjeissa kysyin: "Millaista oli lukea omia tekstejä nyt? Mitä ajattelit, koit ja tunsit lukiessasi?" Kysymys tunteista omia tekstejä lukiessa on kiinnostava sikäli, että tunteet olivat olennainen osa kirjoitusvaiheessa.²¹

Omaelämäkerrallinen teksti on muiston lisäksi tunteen välittäjä. Kirjoittaja tulkitsee tekstistä jotain hänen omista tunteistaan. Teksti joko herättää ne hänessä uudestaan tai tuo ne ainakin hänen mieleensä, kun hän lukee omaa tekstiään. Jotkut kirjoittajat kertovat unohtaneensa, mitä olivat kirjoittaneet, mutta oma teksti on silti usein palauttanut voimakkaasti mieleen sekä kirjoit- tettuun kokemukseen liittyviä että kirjoittamishetken tunteita. Omien tekstien

21 Katariina Eskolan (1996,60–61) mukaan lukijatutkimuksissa on kiinnitetty affekteihin ja emootioihin vain vähän huomiota. Varsinkaan luetun herättämään inhoon ja muihin lukemis- ta vastustaviin tunteisiin on kiinnitetty vähemmän huomiota kuin myönteisiin.

lukukokemuksissa mainitaan tunteiden vaihdelleen laidasta laitaan. Oma kirjoitettu kokemus luettuna herättää tunteet voimakkaina, kuten kirjoittajalla, joka lukiessaan kirjoittamastaan nuoruuden vaikeasta kokemuksesta kertoo itkeneensä ja kokeneensa tunneryöpyä. Itkun lisäksi jotkut omat kirjoitetut kokemukset ovat myös naurattaneet:

Omien ajatusten lukeminen jälkeenpäin on melko jännittävää seikkailua. Jotkut kirjoitukset naurattivat ja joissakin heräsi voimakkaampia tunteita, esimerkiksi Elämänkaarikirjoituksessa Nuoruusvaiheesta. Varsinkin kohdasta, jossa kerroin [mainitsee vaikeasta kokemuksesta] hieman yli kaksikymppisenä. Ahdistus nousi jostain syvältä ja toi itkun tullessaan. Silloisia traumaattisia tapahtumia ei koskaan pysty unohtamaan mutta niiden kanssa on oppinut elämään. Tunneryöpyä jälkeen oli pidettävä pieni tauko lukemisessa ja kirjoittamisessa sekä otettava lääkkeeksi musiikkia. Naurattajana toimi taas Kouluikään sijoittuva Elämänkaarikirjoitus, jossa kerroin luokassamme olevasta vanhasta urkuharmonista ja kuinka opettajamme polkaisu sen käyntiin laulutunnin alkaessa. (PÄÄTTÖ 23)

Kun eletyn elämän traumaattinen kokemus luettuna on koetellut tunteita – kuten on koetellut myös siitä kirjoittaessa – tai jokin hullunkurinen muisto naurattanut, oman tarinansa lukija on samankaltaisessa tilanteessa kuin yleensä omaelämäkertojen lukijat. Omaelämäkertojen tutkijat ovat yksi toisensa jälkeen kertoneet lukemisen tunteita ravistelevista kokemuksista (esim. Vilkkonen 1997, 183; Hoikkala 1994, 86). Omaelämäkerrallisiin kokemuksiin samaistutaan, joskaan kaikki kerrottu ei suinkaan saa aikaan voimakkaita tunnekokemuksia. Jokin liikauttaa tunteita toista enemmän. Kun omien kokemustensa kirjoittaja näkee kokemuksensa tekstinä, konkreettisesti muodossa ja ”irti itsestään”, hän voi nähdä sen toisin, eri etäisyyksiltä ja toisaalta samaistua kirjoittamaansa täysin emootioita myöten. Kun edellä kävi ilmi, kuinka muistelu voi herättää menneeseen liittyneen tunteen samana, myös oma teksti voi herättää ”saman tunteen kuin ennen”. Seuraavassa esimerkissä kirjoittaja todistaa tästä, vaikka toteaa tekstiensä jääneen lyhyiksi. Oma teksti toimii linkkinä sekä muistoihin että tunteisiin. Jokin tekstissä saa tunnistamaan oman kokemuksen ja herättää siihen liittyvät tunteet:

Osa teksteistä en muistanut kirjoittaneeni tai muistanut mitä olin kirjoittanut joistakin asioista. Kuitenkin tästä huolimatta minulle tuli sama tunne kuin ennenkin. Olisin kirjoittanut nyt ehkä laajemmin, mutta aina aikataulu petti tehtäviä tehdessä ja silloin tulee kirjoitettua lyhyesti. Olen kyllä muutenkin kirjoittaessa lyhyt sananen, josta voi jäädä lukijalle epäselvyyksiä asioista (PÄÄTTÖ 2)

Kirjoittajien omien tekstiensä lukukokemusten tunteet saavat virikkeensä monilta tasoilta ja tahoilta. Teksti voi palauttaa kirjoitettuun kokemukseen

liittyvän eletyn tunteen tai kirjoittamistapahtuman tunteen, mutta näiden lisäksi lukemistapahtuman tunne voi olla aivan omansa ja viritä ikään kuin suhteessa tekstin ulkopuoliseen maailmaan. Tunteista nolostuminen omia tekstejä lukiessa on sellainen: kirjoittaja vetäytyy kerrotusta sisällöstä tarkastelemaan esimerkiksi kerronnan tapaa kuin ulkopuolisena ja mittailee tekstejään silloin suhteessa johonkin toiseen, mikä ei välttämättä ole näkyvissä. ”Toinen” voi olla lukija, todellinen tai mahdollinen, joka on mukana lukemistilanteessa. Seuraa arviointia, joka kohdistuu sekä kirjoittajaan itseensä että tekstiin. Seuraavassa kirjoittaja lukee teksteistään omaa innokkuuttaan kirjoittamishetkellä ja nolostuu kirjoittavasta itsestään:

Lueskelin läpi kirjoittamiani esseitä opiskeluvuosien aikana. Tunnereaktion lukemisen aikana vaihtelivat laidasta laitaan. Välillä nolotti, välillä lukeminen tuntui mukavalle ja jopa nautin siitä. Jotkut aikaisemmat kirjoitukset nostivat punan poskille. Tuntui jotenkin nolottavalle lukea tiettyjä aikaisempia kirjoituksia. Kirjoittamishetkellä olin kai ollut niin tohkeissani aiheesta, että se sai nolostumisen tunteen nousemaan pintaan näin jälkepäin. (PÄÄTTÖ 33)

Myöhemmin käy ilmi, että sama kirjoittaja nolostuu niistä teksteistä, jotka tietää kirjoittaneensa pinnallisesti. Tunne liittyy teksteihin sinänsä ja siihen, että jotkut niistä olisi voinut tehdä paremminkin. Arvioinnissa näkyy oppilaitoskonteksti, joka ohjaa omien tekstien arviointia:

Huomaan selvästi missä esseissä olen käyttänyt pohdinnassa riittävästi aikaa ja mitkä esseet ovat jääneet vähemmälle pohtimiselle. Huomaan tehneeni jotkut tehtävät nopeammin ja hätiköiden. Tällä hetkellä olisin jatkanut tietyissä esseissä pohtimista paljon syvemmälle kuin silloin kirjoittamishetkellä. Kun itse on esseensä kirjoittanut, niin edellä mainitut seikat huomaa tekstistä hyvin nopeasti. Ehkäpä juuri nämä esseet nostivat punan poskille, kun huomasi miten pinnallista pohdintaa esseissäni oli. Osa esseistä kuulosti minusta aika hyvälle, vaikka itse tässä kehunkin itseäni. Näissä esseissä pohdin asioita monelta eri kantilta. (PÄÄTTÖ 33)

Kirjoittajilla on omien tekstiensä lukijoina luonnollisesti teksteihin kohdistuvia odotuksia kuten muillakin lukijoilla. Kun odotukset eivät täyty eikä teksti olekaan sellainen, kuin sen odottaa tai toivoo olevan, seuraa tunnekokemuksia. Lukemisen kokemus voi olla myös neutraali. Seuraavassa esimerkiksi kirjoittaja kertoo lukeneensa tekstejään ”ulkopuolisena”, eivätkä tekstit olleet herättäneet tunnekuohua. Kirjoittaja sanoo kuitenkin ”kokeneensa lukemansa surullisena”. Hän kertoo muistaneensa lukiessaan kirjoittamisen aikaiset tunnereaktionsa, jotka olivat olleet varsin voimakkaat. Niihin nähden lukukokemus onkin ollut varsin ”neutraali”:

Omien tekstien lukeminen oli pitkälti neutraali kokemus. Olin oikeasti ulkopuolinen tarkkailija omien tekstien lukemisessa ja esimerkiksi liikuttavimmatkaan kohdat eivät saaneet minua suurien tunnekuuhujen partaalle. Tekstit eivät enää herkistäneet vuolaaseen itkuun, vaikka koin lukemani surullisena. Elämässäni on tapahtunut minulle järkyttäviä asioita, joita en voi pyyhkiä pois vaan ne ovat osa minua. Lukiessani muistin ne hetket kun kirjoitin tekstit kokien ne voimakkaasti ollen itkuinen pitkän tovin ja haluten vain unohtaa tapahtuneet. Nyt en enää haluakaan unohtaa vaan elää niiden kanssa. Kaikki tunteet kuuluvat elämään. Tuli lukiessa mieleen miten hyvä metodi onkaan ohjata asiakas kirjoittamaan vaikeista kokemuksistaan, vaikka vain itselleen. Rankimmatkin kokemukset voisivat saada oikeat mittasuhteet ja pahin tuska saattaisi alkaa haalistua. (PÄÄTTÖ 15)

Tunteet ovat monin tavoin mukana sekä kirjoittamisessa että omien tekstien lukemisessa. Kirjoittamalla ja lukemalla aiemmin koettuun tunteeseen palataan ja sitä koetaan uudestaan, mennyttä tunnetta puretaan, loivennetaan tai tuntemisen tapa vaihtuu tai haihtuu kokonaan. Tunteiden avulla mitataan välimatkaa koettuun, arvioidaan elettyä ja itseä ja tehdään johtopäätöksiä. Kirjoittamalla ja lukemalla myös synnytetään uusia tunteita. Kaikkea tätä voi kutsua tunnetyöksi, "tunteiden käsittelyksi". Ulkopuolisen lukijan on oltava tietoinen omasta elämästä kertovien tekstien tunnetyöhön liittyvistä merkityksistä, jotka eivät välttämättä näy ja avaudu muille kuin kirjoittajalle itselleen. Tekstin arvo voi kirjoittajalle olla nimenomaan sen tunnesisällöissä, ilmeisissä tai piiloon jäävissä.

5.6 Kirjoittaminen tiedostamisen prosessina

Olen tutkinut omaelämäkerrallista kirjoittamista kirjoittajan tekona sen perusteella, mitä kirjoittajat ovat kertoneet kirjoittamisesta kommentaareissa ja päättöteksteissä. Olen ymmärtänyt omaelämäkerrallisen kirjoittamisen lähtökohtaisesti reflektiivisenä: kirjoittaja kääntyy tarkastelemaan elettyä elämäänsä, merkityksellistä sitä, pyrkii ymmärtämään ja esittämään sitä ymmärrettävänä.

Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on tekona moniulotteinen, kuten kirjoittaminen prosessina yleensäkin. "Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on kielellistä muistamista, reaalisten tapahtumien, tekojen ja kokemusten (aina erilaista) toistoa tietoisuudessa", Erkki Vainikkala (1998, 445) määrittelee. Oman elämänsä kertominen on sananmukaisesti kertaamista, uusien variaatioiden luomista samasta aiheesta, omasta elämästä ja minästä. Olennaista on, että kertominen tietoisena toiminta luo ja syventää kirjoittajansa tietoi-

suutta eletystä elämästä ja sen kokemuksista ja lopulta tuo lukijankin tietoisuuteen asioita. Tietoisuus on reflektion ominaisuus ja ehto.

Hermeneuttis-filosofisessa kirjoittamisen tulkinnassaan Max van Manen (1990, 127–128) kuvaa kirjoittamisen opettavan kirjoittajaansa, mitä hän tietää ja millä tavalla hän tietää sen, mitä tietää. Kirjoittaminen pyrkii ulkoistamaan sellaista, mikä on sisäistä, ja tekstin konstruoinnin dialektisessä prosessissa kirjoittaja tulee tietoiseksi tietämisestään.

Kirjoittamisen teorioissa, joissa kirjoittaminen nähdään löytämisenä ongelmanratkaisun sijaan (Bereiter & Scardamalia 1991; Galbraith 1999; Sharples 1999) kirjoittaminen kuvataan järjestyksen luomisena kaaokseen ja ylipäättäänkin sen selville saamisena, mitä käsillä olevasta asiasta ajatellaan. Kun kirjoitettaessa tuotetaan uusia ajatuksia, on luonnosmaisella, vapaalla kirjoittamisella katsottu olevan ratkaisevampi osuus kuin tietoisella ongelmanratkaisulla. Kirjoittamisen löytämistä korostava puoli esiintyy teorioissa yleensä kirjoittamisen ekspertiiden yhteydessä, taitaviin kirjoittajiin liitettynä (Galbraith 1999, 141; Sharples 1999, 112–113). Tutkimuksessani kirjoittamisen lähtökohtana oli vapaamuotoisuus, joka osaltaan ohjasi kirjoittamisen ajatuksia herättävään, kokoavaan ja oivaltamista tukevaan mahdollisuuteen. Huomio sai olla enemmän kirjoittamalla ajattelussa ja muistelemisessä kuin tekstin työstämisessä lukijaa varten.

Kommentaarien perusteella voi tulkita kirjoittamisen löytämisenä toteutuneen jollain tavoin jokaisen kirjoittajan kohdalla varsinkin sellaisista omaan historiaan liittyvistä asioista kirjoitettaessa, joista kirjoittaja ei ollut ennen kirjoittanut ja jota ei ollut siten jo tarinoinut valmiiksi. Tästä on kommentaareissa paljon mainintoja oivaltamisena, uudella tavalla näkemisenä, tulkitsemisenä ja ymmärtämisenä. Kirjoittamisesta löytämisenä kertoo sekin, että myös suppean omaelämäkerrallisen tekstin jälkeen kirjoitettu kommentaari voi todistaa kirjoittajalle merkittävästä ”jälkireflektiosta”, ajatusten ja oivallusten käynnistymisestä.

Kirjoittamisen löytämisen puoli ei nähdäkseni ole sidoksissa omasta elämästä kirjoittaessa niinkään kirjoittamisen taitoon, vaan siihen, miten kirjoittaja tarkastelee elettyä elämää. Tähän puolestaan liittyy olennaisesti kysymys kirjoittamisen kontekstista ja vastaanottajasta. Sillä miten kirjoittaja tulkitsee kirjoittamisen kontekstin ja ratkaisee kysymyksen vastaanottajasta, on vaikutusta siihen, mitä ja miten hän kirjoittaa. Jos kirjoittaja kykenee loitontamaan todellisen lukijan taustalle ja synnyttämään mielikuvan päiväkirjamaisesta ymmärtävästä ja kirjoittajan puolella olevasta vastaanottajasta, hän on vapaampi käyttämään kirjoittamista omiin tarkoituksiinsa ja tarpeisiinsa – kirjoittamaan kuin kirjoittaisi itselleen. Tämä edellyttää kirjoittajan luottamusta todelliseen lukijaan ja sellaista tulkintaa kontekstista, joka mahdollistaa va-

paan kirjoittamisen. Todellisen lukijan on puolestaan oltava tietoinen omasta vastuustaan ja roolistaan tuossa luottamussuhteessa.

Kirjoittamistapahtumassa vaikuttaa yhtä aikaa monta tekijää ja se on monenlaisten valintojen tekemistä. On toisaalta se, mitä muistaa ja minkä tietää kuuluvan eletyn kokemuksena siihen teemaan, josta kirjoittaa. Toisaalta on sisällön valinnan ja rajaamisen kysymykset sekä retorisen muodon antaminen sisällölle. Kirjoittamistilanteessa on sekä tietoista että tiedostamatonta valintaa. Jälkimmäiseen liittyvät esimerkiksi erilaiset kulttuuriset konventiot, jotka vaikuttavat siihen, mitä pidämme kertomisen arvoisena ja miten kerromme, mutta jotka ovat muuttuneet itsellemme paljolti näkymättömiksi ja automaattisiksi.

Omaelämäkerralliselle kirjoittamiselle luonteenomaista ovat siihen olennaisesti liittyvät tunteet. Ne kuuluvat siihen elettyyn elämään, josta kirjoitetaan, mutta ne koetaan kirjoittamistilanteessa joko samanlaisina uudestaan tai muuttuneina. Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen lajiin kuuluvina niiden odotetaan heräävän sekä kirjoittaessa että tekstiä lukiessa. Tunteet merkityksellistävät kirjoittamisen ja niistä tulkitaan suhdetta kerrottuun kertomisen hetkellä. Toisaalta ne merkitsevät senkaltaista prosessia, joka ei pääty kirjoittamisen loputtua ja joka vaatii enemmän kuin kirjoittaminen tekstin tuottavana tekona.

Kirjoittaminen merkityksellistyy hieman eri tavoin kirjoittamisen yhteydessä ja jälkikäteen. Kirjoittaminen oivaltamisena ja muistamisena korostuvat kirjoittamisen yhteydessä, mutta omasta elämästä kirjoittaminen on kirjoittajalleen sekä kirjoittaessa että jälkikäteen identiteettityötä eletyn elämän ja sitä kautta itsen pohdintana. Identiteettityönä omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on itsensä tiedostamista ja minän hyväksi toimimista. Siihen kuuluu muun muassa pyrkimys selittää eletyn elämän raskaat kokemukset osaksi itseksi tulon projektia.

Kirjoittajien tapa lukea omia tekstejään on tekstin kautta suoraan kerrottuun aikaan, asioihin ja itseän katsova. Omaelämäkerrallinen teksti on sen kirjoittajalle vääjäämättä senkaltaisen representaatio, joka edustaa hänelle elettyä elämää sellaisenaan. Lukiessaan omaa tekstiään kirjoittajan muisti- ja mielikuvat eletystä elämästä kokemuksineen täydentävät tekstin sisältöä, niin että hän näkee siinä enemmän ja erilaisia asioita kuin ulkopuolinen lukija, joka ei tunne elämää, josta teksti kertoo. Teksti on kirjoittajalle linkki johonkin tekstiä suurempaan, muistiin, jossa muistikuvat ja mielikuvat ovat myös eletyn elämän edustuksia.

Teksti herättää kirjoittajalle konnotaatiot omilla viitteillään myös kirjoittamisen ajankohdasta. Omasta elämästä kertovien tekstien kirjoittaja kykenee siten lukemaan tekstejään sekä asiasisältönä sinänsä siitä, mitä on sanottu

ja mitä jätetty sanomatta, että kertomuksena kirjoittamisen ajankohdasta. Teksti aukeaa kirjoittajalleen monipuolisiin henkilökohtaisiin tulkintoihin.

Kokeellisesti voi sovittaa Iserin ongelmalliseksi todettua teoriaa lukijan ja tekstin yhteispeleistä omaelämäkerralliseen tekstiin. Iser määrittelee lukemisen tapahtumaksi, jossa lukijan mieli kiinnittyy teoksen formaaleihin merkitysrakenteisiin tuottaakseen merkityksen teoksen määräämällä tavalla. Ehkä juuri ja vain oman kokemuksen kerronnassa kirjoittajan itsensä lukemana toteutuu se, mistä Iserin teoriaa on epäilty: oikeaan tulkintaan päästäkseen todellisen lukijan on kyettävä seuraamaan tekstiin varattua lukemisen mallia ja samalla osattava täyttää huolellisesti tekstin aukkoja oman kokemuksestonsa avulla (vrt. Alanko 2001, 226–227). Oman tekstinsä kirjoittaneelta lukijalta se onnistuu. Hän tulkitsee tekstiään konnotatiivisten viitteiden avulla omalla tavallaan ja koska tuntee sen, mistä kirjoittaa, kykenee täydentämään tekstuaalisen representaation omilla mentaalisilla, elettyyn liittyvien mieli- ja muistikuvien edustuksilla itseään tyydyttävällä tavalla.

Omaelämäkerrallisella kirjoittamisella on mahdollisuus tuottaa syvenevää ja laajenevaa tietoisuutta eletystä ja itsestä. Kun kirjoittaja kirjoittamalla merkityksellistää elettyä ja rakentaa sen ymmärtämistä ja ymmärrettävyyttä, hän samalla edistää itseymmärrystään. Itseymmärrys rakentuu eletyn elämän, sen tapahtumien ja henkilöiden tarkastelun kautta.

Kirjoittamisen tuloksena syntyvä teksti voi puolestaan tarjota mahdollisuuden jatkaa reflektion ketjua eteenpäin. Reflektion laajentumista voi rajoittaa se, että kirjoittajan on hankala etäännyttää tekstiään ja sen asiasisältöä. Tällöin hän ei välttämättä näe tekstiään eri näkökulmista eikä varsinkaan oman tekstinsä taakse, sen lähtökohtiin ja syntyyn vaikuttaneisiin tekijöihin.

6. OMAELÄMÄKERRALLINEN KIRJOITTAMINEN KOULUTUKSESSA

Tutkimuksessani omaelämäkerrallinen kirjoittamisprosessi liittyi ammatillisen kasvun tukemiseen sosionomiopintojen yhteydessä. Tarkastelen tämän luvun ensimmäisessä aluvussa tutkimusaineistoni omaelämäkerrallisia tekstejä ammatillisen kasvun kuvastajina. Toisessa aluvussa keskityn arvioimaan omaelämäkerrallista kirjoittamista menetelmänä koulutuksessa. Kolmas alaluku on oma kommentaarini aineistoni omaelämäkerrallisten tekstien lukemisesta sekä opettajana että tutkijana.

6.1 Tekstit ja ammatillinen kasvu

Olen tutkinut omaelämäkerrallisia tekstejä kommentaareineen reflektiivisten piirteiden ja reflektion kannalta yhtenä suurena aineistona, en yksittäisten kirjoittajien tekstien jatkumona tai prosessina. Tämän jälkeen kokosin yksittäisten kirjoittajien tekstit omiksi kokonaisuuksiksi ja järjestin ne kirjoittamisjärjestyksen mukaan. Luin kunkin kirjoittajan tekstit aikajärjestyksessä *Minä oppijana elämäkaareni varrella* -teksteistä päättötekstiin. Valitsin kahdeksan kirjoittajaa suhteellisen sattumanvaraisesti siten, että mukaan tuli mahdollisimman eri otteella ja eri tavoin kirjoittavien tekstejä. Otin huomioon myös opiskelijoiden ammatillisen suuntautuneisuuden. Sillä tarkoitan opintojaksoihin liittyvää valintaa, jonka mukaisesti kirjoittamisen teemat eri opiskelijoilla poikkeavat hieman toisistaan. Lukiessani näitä tekstisarjoja vertailin niitä mielessäni muihin aineiston teksteihin, jotka olivat tulleet minulle yksittäisinä, tiettyä teemaa edustavina teksteinä varsin tutuiksi luettuani niitä sekä pedagogiseen prosessiin kuuluvina että aineiston analyysin yhteydessä. Koska kirjoittamisprosessi oli suunniteltu ja toteutettu opintojen yhteyteen ammatillisen kasvun tueksi, asetin itselleni kysymyksen, onko teksteissä jotain sellaista kehityslinjaa, jonka perusteella voisi tehdä johtopäätöksiä ammatillisesta kasvusta. Mitä ja millä perusteella teksteistä voi päätellä jotain ammatillistumiseen liittyvää vai voiko ylipäätään mitään?

Ammatillinen kasvu on tulkittavissa osaksi persoonallista kasvua. Kasvu on tässä yhteydessä muutosta, joka liittyy identiteetin rakentamiseen, rakentumiseen ja uudelleenorganisoitumiseen. Minna Valtonen (2009, 28, 35) on kirkon nuorisotyönohjaajiksi opiskelevien spiritualiteetin ja ammatillisen identiteetin muotoutumista käsittelevässä tutkimuksessaan yhdistänyt ammatillisen kasvun ammatilliseen identiteettiin. Tällöin ammatillinen kasvu on

ammattillisen identiteetin kehittymistä. Sen hän puolestaan mieltää persoonallisen identiteetin osaksi. Näin persoonallinen ja ammatillinen kietoutuvat yhteen, ja niitä voidaan tarkastella dynaamisena kasvuna, joka on elinikäinen, jatkuva, emotionaalisesti väritynyt prosessi. Persoonallista identiteettiä tukemalla voidaan vaikuttaa ammatilliseen kehittymiseen. (Ks. myös Hänninen 2006, 191–193.) Jotkut aineistoni kirjoittajista ovat mieltäneet ammatillisuuden samalla tavoin osana persoonallista identiteettiään:

Olen paljon miettinyt ns. omaa ammatillisuuttani ja minulle ammatillisuus sisältyy minuun ihmisenä. Se ei ole jokin opittu rooli tai tapa jolla toimin tietyissä tilanteissa vaan nimenomaan se on minussa oleva ihmisyyys, joka saa reagoida ihmisen tavalla. (TYÖH 1)

Omasta elämästä kirjoittamisessa oli kyse pedagogisen prosessin kannalta persoonallisen identiteetin rakentamisen, tarkastelun ja siten sen tukemisen mahdollisuudesta ammatillista kasvua hyödyttävästi. Kirjoittamistehtävät olivat oman eletyn elämän läpikäymistä erilaisista näkökulmista, kuten oppiminen, kasvattaminen, auttaminen, työn tekeminen ja selviytyminen. Ensimmäisen vuoden kirjoitelmien ohjeissa korostui kronologia lapsuudesta nykyhetkeen, ja tuollainen lapsuudesta lähtevä tarkastelutapa oli tyypillinen erityisesti oppimista, työntekoa ja kasvattamista koskevissa kirjoitelmissa. Kirjoitelmien ohjeistuksissa korostuivat minä suhteessa johonkin ilmiöön sekä omat kokemukset kyseessä olevasta ilmiöstä. Kirjoittajat tarkastelivat omia kokemuksia ja itseä kokijana monelta kannalta. Päätökirjoitelmien yhtenä osana oli ohjeistuksen mukaan oman ammatillisuuden tarinan ”tutkiminen” omien tekstien pohjalta. Ohjeissa sovelsin väljästi tarina-analyysia siten, että pyysin analysoimaan tekstien perusteella oman ammatillisuuden tarinan alkua, siihen vaikuttaneita henkilöitä, tapahtumia ja asioita ja mahdollisia käännekohtia. Pyysin myös tarkastelemaan, miten teksteissä on näkyvissä oman ymmärryksen ja käsitysten kehittyminen sosiaalialan työstä / diakoniatyöstä sekä arvioimaan, millaiseen asiantuntijuuteen ja ammatilliseen vahvuuteen viittaavat ne omat eletyn elämän kokemukset, joista kirjoittaja oli kirjoittanut.

Kirjoittamisen tapa ja ote vaihtelevat tekijöittäin. Joillekin on tyypillistä ”antaumuksellinen kirjoittaminen”, joka ilmenee omien elämäkokemusten perusteellisena selvittämisenä ja tarkasteluna. Tällöin taustalla on usein tarve tehdä vaikeita elämänvaiheita itselle ymmärrettäviksi, mutta myös muistelun ja kirjoittamisen mieluisuus. Tällaiset tekstit ovat pitkiä ja niistä näkyy kirjoittajan motiivit sovitettuna tehtävänantoon. Kaikkien kirjoittamisessa ei ole tällaista toistuvaa, samaan kuhunkin teemaan liittyvää kokemusten käsittelyä ja työstämistä, vaan he jäsentävät annetun aiheen avulla teemaan liittyvää eletyn kokemusta. Toiset kirjoittavat lyhyesti ja ikään kuin vain oppimistehtä-

vää suorittaen. Silti kommentaareista käy ilmi, että kirjoittaminen on merkinyt kirjoittajalle omaan elämään liittyvää oivaltamista ja muuta merkityksellisyttä enemmän kuin itse tekstistä voisi ulkopuolisena lukijana päätellä. Ellei kommentaaria olisi tekstin lopussa, voisi tekstin perusteella tehdä johtopäätöksen esimerkiksi hätäisesti toteutetusta kirjoittamisesta.

Eri tekstien pituus vaihtelee eri kirjoittajilla 1 liuskasta 17:ään. Tyypillistä on, että tehtävänantojen mukaisesti kaikki pitäytyvät omissa kokemuksissaan, eivätkä ammatillisuuden kysymykset useinkaan yhdisty omasta elämästä kertomiseen. He eivät myöskään viittaa vaikkapa kerrottuun aikakauteen ja sen kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin piirteisiin. Joissakin tekstilajeissa tosin oman kokemuksen kerronta vaihtuu kerronnaksi, jonka olen nimennyt näkemyskerronnaksi. Tällöin kirjoittaja esittää oman kokemuksen sijasta normatiiviseen sävyyn näkemystään käsillä olevasta ilmiöstä, esimerkiksi kasvatuksesta tai auttamisesta. Kirjoittaminen on valtaosin minä-projekti: oman kokemuksen ja minän tarkastelua kokijana ja pyrkimystä tehdä näitä ymmärrettäväksi. Kirjoittamisen tavoitteenakin oli nimenomaan itsereflektio, mutta silti on suorastaan hämmästyttävää, miten joissakin teksteissä, erityisesti muisteluun perustuissa, kirjoittamisyyhteys opintoihin tai ammattiin ei näy teksteissä muutoin kuin annetusta teemasta kirjoittamisena. Kirjoittaja kirjoittaa tehtävänannon mukaan muistellen elämänsä tapahtumia ja kertoo kommentaarissa siihen liittyviä ajatuksiaan ja oivalluksiaan, jotka nekään eivät näkyvästi motivoitu kirjoittamistilanteesta ammatillisten opintojen yhteydessä. Tehtävänannoissa ei kehoitettu pohtimaan omia kokemuksia sosiaalialan työn ja ammatillisuuden kannalta, mutta voisi olettaa, että kirjoittamiskonteksti näkyisi selvemmin erilaisina viittauksina niihin. Viittausten vähäisyyteen lieenee vaikutuksensa sillä, että kirjoittamistehtävät olivat yleensä opintojaksojen alussa orientoivina tehtävinä, jolloin opinnoissa ei ollut vielä käsitelty ilmiöitä, joihin kirjoitelmien teemat liittyivät.

Kirjoittamisen konteksti ei näy teksteissä juurikaan suorina viittauksina, rinnastuksina tai kannanottoina työhön ja ammatillisuuteen. Se vaikuttaa enemmän taustalla ohjaten kirjoittajan valintoja, rajauksia ja päättötekstivaiheessa kirjoittajan tapaan tarkastella aiemmin kirjoittamiaan tekstejä. Vaikutusta on nähtävissä myös käsitteiden käytössä siten, että menneen ilmiöitä kuvataan nykyhetken käsitteillä. Kirjoittamisen teemoista oman työhistorian kuvaus on ohjautunut selvimmin kirjoittamisyyhteyden mukaan. Se näkyy siten, että edeltävistä työtehtävistä otetaan esille sellaisia puolia, jotka ovat ikään kuin valmistaneet tulevaan, nyt opiskeltavaan ammattiin tai jotka ovat osoittaneet itselle sopimattomina tai epämieluisina suuntaa kohti sitä ammattia, jota kirjoittaja nyt opiskeli.

Omaelämäkerralliset tekstit ovat paljolti oman eletyn kokemuksen ja minän määrittelyä ja ymmärrettäväksi tekemistä. Niissä vastataan suorasti ja

epäsuorasti kysymyksiin, millainen minä olen ja miksi olen sellainen kuin olen. Nykyisyyden minä saa selityksensä menneestä, menneen kokemuksista. Teksteissä tehdään jatkuvasti aikamatkaa nykyisen ja menneen välillä.

Ammattiin ja ammatillisuuteen liittyvät viittaukset lisääntyvät jossain määrin kirjoitusprosessin edetessä, mutta eivät säännönmukaisesti: näkökulma pysyy enimmäkseen itsessä loppuun asti. Jotkut kirjoittajista tosin peilaavat kokemustaan suhteeseensa muihin ihmisiin joko varsinaisessa tekstissä, kommentaareissa tai viimeistään päättöteksteissä. Silloinkaan he eivät välttämättä viittaa johonkin asiakasryhmään, vaan yleensä ihmisiin:

Tämä kaikki sai pohtimaan asian sitä puolta, mikä on oma suhtautumiseni autettavana olevaan kanssaeläjään. (AUTETT 24)

Omien kokemusten kautta ymmärtää, että moni on voinut olla samassa tilanteessa aikaisemmin." (PÄÄTTÖ 5)

Päättöteksteissä jotkut mainitsevat, että jos nyt kirjoittaisivat tekstit uudelleen, niissä olisi ammatillista näkökulmaa enemmän. Ehkä tekstit minäprojektina ovat tuolloin, opintojen loppuvaiheessa kiinnittäneet kirjoittajien huomiota siksi, että orientaatio on tuolloin ennen kaikkea uudessa ammatissa.

Tarkastelin kirjoittamisen tavan muutoksia eri kirjoittajilla kirjoitusprosessin edetessä, mutta muutosten yhteyttä ammatilliseen kasvuun ei voi varmuudella esittää. Kirjoittamisen laajuus ja avoimuus vaihtelevat siten, että opintojen edetessä saatetaan kirjoittaa suppeammin ja rajatummin. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että kertomisen tarve on tullut tyydytetyksi opintojen alussa, jolloin kirjoitelmia tehtiin eniten ja oman elämän tarkastelu uudessa elämänvaiheessa oli motivoivaa. Toisaalta kyse voi olla ammatillistumisen myötä tapahtuneesta omien kerronnallisten rajojen uudelleenmäärittelystä. Päättöteksteissä monet ilmaisevat, että kirjoittaisivat nyt rajatummin, mutta siitä, liittyykö se ammatillisuuden vai esimerkiksi kirjoittamisen taidon kasvuun ja omien tekstien kriittiseen tarkasteluun ilmaisullisessa mielessä, ei voi varsinaisesti päätellä. Päättöteksteissä jotkut toteavat myös, että kirjoittaisivat nyt laajemmin. Rohkaistumista omien kokemusten kerronnassa tai sen oivaltamista, mistä myös olisi voinut kertoa kokemuksenaan, ei voi liittää suoraan ammatilliseen kasvuun kuuluvaksi.

Tällä lukutavallani en pysty suoraan tulkitsemaan ammatillista sen enempää kuin persoonallistakaan kasvua teksteissä kuvastuvana²². Kasvu on jotain, mikä tapahtuu ja näkyy muualla – tekstit ovat vain merkkejä siitä, miten kirjoittaja on kirjoittamisen hetkellä tulkinut omaa henkilökohtaista elämäänsä. Kommentaareissa tosin on kirjoittajan oivalluksia menneestä kertomisen jälkeen, miten hän huomaa muuttuneensa kerrotuista ajoista, mutta se, miten kirjoittaja on muuttunut tai kehittynyt kirjoittamisen prosessissa enemmän ammattilaiseksi jääkin ilmaisematta. Sen sijaan ”kasvun” mahdollisuuden voi tekstien perusteella liittää erilaisiin viittauksiin tietoisesti tai entistä tietoisemmaksi tulemisesta sellaisista asioista, joilla on kirjoittajalle merkitystä henkilökohtaisesti tai ammatin kannalta – ainakin kirjoittamisen hetkellä. Ammatillisuuden kannalta merkittävimpinä ovat sellaiset tietoisuuteen nousseet ja kirjatuksi tulleet asiat, jotka liittyvät oman menneisyyden kautta nykyisyyteen, siis myös ammatissa toimimiseen, itseen ja itsensä tuntemiseen. Ne ilmenevät teksteissä – yleensä kommentaareissa – oivalluksina ja merkilepanoina, jotka tekstin kokonaisuudessa ovat sinänsä pieniä yksityiskohtia, mutta joiden voi olettaa olevan yksilön kannalta hyvinkin merkittäviä. Kyse ei ole kuvattavista ja mitattavista muutoksista, vaan sellaisista kokemusten tulkinnoista ja johtopäätöksistä, jotka ohjaavat muutokseen tai vahvistavat jo käynnissä olevaa kehitystä kirjoittajassa.

Nämä tiedostamiseen liittyvät nytkähdykset ovat hyvin monenlaisia. Ne liittyvät esimerkiksi havaintoihin omista ominaisuuksista, taipumuksista, soveltuvuudesta, toiminnan tavoista, vahvuuksista ja heikkouksista sekä johtopäätöksiin niistä. Seuraavissa esimerkeissä ensimmäisessä tietoisuus liittyy työhön, jollaista haluaa tehdä sekä omaan, muun alan työssä saatuun kokeneisuuteen, jota voi hyödyntää sosiaalialan työssä. Keskimmäisessä esimerkissä tietoisesti tuleminen koskee omien lapsuuden kokemusten paikkaa omassa nykyisessä elämässä ja kolmannessa esimerkissä omaa suhdetta avun pyytämiseen.

[Kertoo edellä työtehtävistä, jotka liittyvät muuhun kuin sosiaali- ja kasvatustaloon] Olen ajan myötä huomannut, että ”inhoan” työn tekemistä yksin

22 Syrjälä, Estola, Mäkelä ja Kangas (1996, 137–150) esittelevät artikkelissaan Elämäkerrat opettajien ammatillisen kasvun kuvaajina haastatteluihin pohjautuvia elämäkerrallisia tutkimuksia opettajaopiskelijoista ja lastentarhanopettajista. Niissä elämäkerrallinen näkökulma tarkoittaa opettajan työn ja ammatin ymmärtämistä henkilön koko elämäkaareen liittyvänä ja persoonallisuuteen sidoksissa olevana. Näissä tutkimusasetelmissä on nähdäkseni olennaista vuorovaikutus elämäkerrallisissa haastattelutilanteissa ja sen jälkeenkin tutkittavan ja tutkijan (joka on opettaja itsekin) kesken. Elämäkerralliset haastattelut ovat olleet mahdollisimman vapaita, mutta erityisesti lastentarhanopettajia tutkittaessa teemaltaan ammattiin liittyviä. Opettajaopiskelijoiden osalta kirjoittajat tuovat esiin havaintojaan keskustelujen ja palautteiden perusteella opiskelijan minän ja elämäkerran välisistä suhteista, joista kirjoittajat päättelevät mm. itsetuntemukseen ja elämäkokonaisuuden hahmottamisen syvenemiseen liittyviä merkityksiä.

jossakin pimeässä tehtaassa loukossa. Haluan mieluummin tehdä työni ihmisten parissa ja heidän kanssaan. --- Olen huomannut, että minulla on kaikesta huolimatta yllättävän paljon sellaista osaamista, jota voisin hyödyntää työssäni. (TYÖH 24)

[Kertoo edellä vanhempien alkoholin ongelmakäytöstä] Omat lapsuuden kokemukseni ovat taustalla, mutta menneitä, tapahtuneita asioita. Omat näkemykseni vaikuttavat tässä hetkessä. (MP 7)

Avun pyytäminen on ollut aina erittäin vaikeaa. Vielä nytkin minä huonosti osaan pyytää apua. Jotenkin tuntuu, että avun pyytäminen on heikkouden merkki. Tämä on minulle selvä kasvun paikka. (AUTT komment 10)

Tiedostaminen on erilaisten kasvamis- ja kehittymistarpeiden ymmärtämistä ja huomaamista ja sellaisena myös tulevan ennakoimista:

Kehittämisen tarvetta kuitenkin löytyy paljon. Näin alussa siitä on vasta aavistus. Mutta kokemuksesta voin sanoa, että viiden vuoden kuluttua tulee ihmetelleeksi, miten ”vähillä eväillä” on seisonut lähtökuopissa.(TYÖH 24)

Kasvun tulkinta persoonallisena ja ammatillistumiseen liittyvänä muutoksena on tekstien avulla helpompaa kirjoittajalle itselleen kuin ulkopuoliselle lukijalle. Koska kirjoittajat voivat tehdä ainakin kahden tason tulkintaa teksteistään – sisällöllistä ja kirjoittamisen ajankohtaan liittyvää – he voivat periaatteessa tulkita tekstejään tapahtuneen muutoksen kannalta paljon monipuolisemmin kuin ulkopuolinen. Muutoksen vertauskohtia ovat tekstin kertoma minä ajatuksineen ja kirjoittamisajankohdan minä, jonka kirjoittaja muistaa tekstinsä perusteella. Hän voi verrata näihin nykyistä minäänsä. Se mitä tekstiin on kirjautunut ja mitä kirjoittaja muistaa sen kirjautumisesta, tarjoaa kirjoittajalle itselleen myöhemmin sellaisia askelmerkkejä, joiden avulla hän voi tehdä hyvinkin moniulotteisesti johtopäätöksiä kulkemastaan matkasta. Ulkopuolisen lukijan tulkinnan mahdollisuudet tekstin perusteella ovat toisenlaiset. Hän tekee tulkintoja omasta tulkinnallisesta kontekstistaan, eivätkä tekstit tarjoa hänelle samanlaisia tulkintaa ohjaavia viitteitä ja muistutuksia kuin kirjoittajalle. Harri Veivo (2011, 206) toteaa, että ”minuuden rakentaminen ja ymmärtäminen kirjoittaessa tapahtuu semioottisen ylijäämän, poikkeavien tulkintojen ja väärynmääräyksen riskillä”. Tämä ei koske niinkään omaelämäkerrallisen tekstin kirjoittajaa kuin sen ulkopuolista lukijaa.

Kirjoittaessa itsetarkkailu, reflektio, aktivoituu ja järjestyy kertomukseksi. Kirjoittajat huomaavat muutoksia ajattelussaan nimenomaan tekstiensä avulla. Tekstit mahdollistavat ”peilaamisen”, oman nykyisen minän ja nykyisen ajattelun vertaamisen siihen, mikä teksteistä välittyy:

Olen kokenut nämä esseet todella mielenkiintoisiksi oppimistehtäviksi. Näiden avulla olen saanut koottua itsestäni arvokasta tietoa, ajatuksia ja pohdintoja joita voi lukea näiden opintojen jälkeenkin. Kuten jo aikaisemmin sanoin, niin jo nyt tällä muutaman vuoden välillä huomaan ajatusteni muuttuneen jonkin verran. Olisinko huomannut muutosta näin selkeästi ilman esseitä ja pohdintoja? Luulen, että en. Mahdollisesti olisin huomannut kasvun vasta vuosien päästä. Esseiden avulla voi peilata itseään ja kehittyä niiden avulla ammatissaan. Se, että tiedostaa, mistä lähtökohdista, arvoista ja asenteista itse koostuu, on merkittävä voimavara tulevassa työssä. Itseään voi ymmärtää paremmin kun nämä asiat tiedostaa. Esseiden avulla voin seurata omaa ammatillisen kasvuni kehitystä. (PÄÄTTÖ 33)

Omien tekstien lukeminen opintojen loppuvaiheessa on juuri edellä mainittua "peilaamista". Omat tekstit tarjoavat reflektiopinnan, kun omaa kasvua mitataan tekstien avulla. Yksi kirjoittajista huomaa oman suhtautumisensa tai tapansa nähdä elämäänsä muuttuneen:

Teksteistä on ollut paljonkin hyötyä suhteessa oman elämän arviointiin sekä opiskelun näkökulmiin. Lukiessani tekstejä tällä hetkellä huomaan ilokseni, että katselen elämäni jo kriittisesti enkä pelkästään vaaleanpu-naisin silmälasein. Itseni kohdalla se on kasvua monella tapaa. (PÄÄTTÖ 5)

Yksi päättöteksteistä havainnollistaa hyvin sen, miten kirjoittaja voi tulki-ta muutostaan omien tekstiensä perusteella kiinnittämällä huomiota tyyliin, jolla on kirjoittanut tekstinsä. Ensin kirjoittaja kertoo hämmästelleensä tapaa, jolla on kirjoittanut. Sitten hän jatkaa:

Jos nyt kirjoittaisin kaiken uudelleen, niin varsinaisia tekstejä en ehkä muut-taisi paljonkaan. Ainoastaan muuttaisin sitä henkeä, millä niistä kirjoittai-sin. Pois jäisi ehkä se pieni kaikki-voipaisuuden elementti, joka näyttää vielä olevan kirjoituksissa ehkä tiedostamattomastikin mukana. Vaikka jo silloin ajattelin minulla olevan ymmärrystä elämää kohtaan, niin silti osa siitä hengestä näyttäytyy nyt tässä kohdassa hieman uhmakkaalta nuoren ihmisen asennoitumiselta elämää kohtaan. Hämmästyttävää, viimeisim-mistä kirjoituksista ei ole vuottakaan aikaa. Toisaalta nyt kirjoittaisin ehkä hieman rohkeammin kaikista asioista. Toisin sanoen, huomaan että minulle on tullut uudenlaista uskallusta tunnustaa, että myös minulla voi kaikesta huolimatta olla oikeasti vaikeaa. Tämän uskon lisäävän sitä ymmärrystä, ettei elämää pysty aina silottelemaan kukaan, edes sen paljon mainostetun huumorin avulla. Sekin pitää vaan hyväksyä. (PÄÄTTÖ 24)

Kun kirjoittaja huomaa tekstiensä tyyliä jotain erityistä, käynnistyy ajatte-lu, jota voi kuvata reflektioketjuna. Siinä lähtökohtana on oman tekstin luke-minen ja sen tyylin tai esittämisen tavan havainnointi ja arviointi. Hän vertaa

tekstiensä esittämisen tapaa käsitykseensä siitä, miten hän nyt kirjoittaisi. Nyt hän jättäisi pois kaikkivoipaisuuden ja uhmakkuuden ja ihmettelee, että viimeisimmän tekstin kirjoittamisesta ei ole vuottakaan. Viimemainittu havainto viittaa itsessä tapahtuneen muutoksen havaitsemiseen. Kun kirjoittaja päättelee, että nyt hän kirjoittaisi rohkeammin, hän tekee johtopäätöksen muutoksesta, joka hänessä on tapahtunut. Muutos on uskalluksessa tunnustaa, että hänellä itselläänkin voi olla vaikeaa. Edelleen kirjoittaja päättelee, että uskallus tunnustaa johtaa sen ymmärtämiseen, ettei elämää voi aina siloitella esimerkiksi huumorin avulla, vaan se on otettava sellaisenaan. Reflektioketjun voi nähdä kuvauksena siitä, kuinka oman kokemuksen kerronnassa voidaan edetä oman esittämisen tavan havainnoinnissa itseä koskeviin johtopäätöksiin, omassa ajattelussa tapahtuneisiin muutoksiin ja edelleen kohti oivalluksia ja ymmärrystä siitä, miten elämä on tarkasteltavissa (*ei voi aina siloitella kukaan*) ja miten siihen tulisi suhtautua (*sekin pitää vaan hyväksyä*.) Ajattelun muutoksissa tekstin perusteella on kyse uskalluksesta tunnustaa, tunnustamisen avaamasta ymmärryksestä ja edelleen ymmärryksen mahdollistamasta hyväksymisestä. Kyse on sellaisen näkemyksen muotoutumisesta, jolla voi olla vaikutusta ja yhteys ammatissa toimimiseen, ammatilliseen toimintaan.

Tulkitessaan omaa prosessiaan monet ovat huomanneet kommentaarien merkityksen. Kommentaarit ovat se osa kirjoittamista, johon päätyvät kirjoittamisen kokemuksen kuvaukset ja jossa kirjoittajat usein jatkavat sellaista kokemustensa kertomiseen liittyvää pohdintaa, joka ei kuulu varsinaiseen omaelämäkerralliseen kerrontaan. Yksi kirjoittaja toteaa päättötekstissään, että reflektiot²³ (siis kommentaarit) ovat opettaneet hänelle itsestään enemmän kuin varsinaiset omaelämäkerralliset tekstit:

Reflektiot olivat mielekkäintä lukea, koska niissä näkyy kykyäni ajatella. Reflektiot ovat enemmän opettaneet minulle itsestäni kuin aukikirjoitetut kokemukset. Harmittelin sitä, etten ollut työstänyt reflektioita pidemmiksi ja enemmän omaa ajatuksenvirtaa kuvaaviksi. (PÄÄTTÖ 15)

Päättötekstejään varten kirjoittajat saivat tehtäväksi analysoida tekstiensä perusteella ammatillisuutensa tarinan alkua sekä siihen vaikuttaneita tapahtumia ja henkilöitä. Tältä osin tehtävä toteutui hyvin. Sen sijaan oman ymmärryksen ja käsitysten kehittymisen tulkinta aiemmin kirjoitettujen tekstien perusteella sosiaalialan työstä ja diakoniatyöstä oli jo hankalampaa. Siinä samoin kuin arvioidessaan ammatillisia valmiuksiaan kirjoittajat irtaantuivat tekstiaineistostaan ja keskittyivät omiin senhetkisiin käsityksiinsä. Tekstit eivät tarjonneet riittävästi sellaista heijastuspintaa, josta olisi ollut heille arvioinnissa apua.

23 Kirjoittamisprosessin yhteydessä kommentaareista käytettiin nimitystä reflektiotekstit. Nimityksen kommentaari otin käyttöön selvyden vuoksi tutkimuksessani.

Jokaisen kirjoittajan tekstit muodostavat yksilöllisen tekstien sarjan ja luonnollisesti omanlaisensa prosessin, joka ei rajoitu vain kirjoittamiseen ja tekstiin, vaan jota kirjoittaja käy mielessään läpi eri tavoin prosessin eri vaiheissa ja vielä tekstin valmistumisen jälkeenkin:

Vaikka teksteissä ei lue läheskään kaikki elämäni tapahtumat ja käännekohtat, niin tekstejä kirjoittaessa kävin mielessäni läpi monia asioita. Asioita ja tapahtumia pohtiessa ymmärsin paremmin monia aikaisempia tapahtumia ja niiden merkityksen tulevaisuudessa.(PÄÄTTÖ 30)

Samalla tavoin kuin kirjoittajat kommentoivat kirjoittamisen käynnistämää ajatteluprosessia paljon tekstejään laajemmaksi, oman ammatillisuuden kehittymisen arvioinnissa kirjoittajalla on käytössään tekstejä paljon laajempi "aineisto". Se koostuu senhetkisistä käsityksistä, mielikuvista, ammatillisista kokemuksista ja saaduista palautteista. Tekstit tarjoavat kuitenkin eri vaiheissa tuotettuina, senhetkisinä konstruktioina, pysyvinä ja näkyvinä jälkinä sellaisia kiinnekohtia jo kuljetusta matkasta, joiden avulla on mahdollista palata taaksepäin, muistaa lisää, verrata nykyistä silloiseen, arvioida ja tehdä johtopäätöksiä.

6.2 Kirjoittamismenetelmän arviointi ja johtopäätökset sen soveltamisesta

Tutkimuksessani kirjoittamisprosessin pedagogisena tavoitteena oli itseyttä lisääminen eletyn kokemuksia tiedostamalla, jäsentämällä ja merkityksellistämällä, niin että ne voisivat toimia opiskelijoiden ammatillisena resurssina. Tavoitteena oli antaa arvo ja oikeutus eletyn elämän kokemuksille ammatillisessa koulutuksessa. Kirjoitusprosessin oli tarkoitus ohjata kirjoittajia myös itsereflektiivisyyteen sosiaali- ja kasvatusaloilla välttämättömän reflektion taidon kehittämiseksi. Myös kirjoittamisen ja kertomisen taidot kuuluivat tavoitteisiin. Tavoitteet esiteltiin prosessin alussa ja niistä puhuttiin ensimmäisenä opiskelu- ja kirjoittamisvuonna, mutta prosessin lopussa päätötekstivaiheessa ne eivät olleet enää esillä.

Aineistoni perusteella kirjoittaminen merkityksellistyi opiskelijoille ennen kaikkea oivaltamisena, muisteluna ja identiteettityönä. Itsetuntemukseen, itseyttä lisäämiseen ja "minän hyväksi toimimiseen" liittyvät merkitykset tulivat esiin niin kommentaareissa kuin päätöteksteissäkin. Kirjoittaminen toteutti sitä itseyttä lisäämisen tavoitetta, joka sille oli asetettu. Kirjoittaminen aktivoi opiskelijoiden omaa elämäkokemusta, teki siitä tietoiseksi ja johti monet kirjoittajista käsittelemään sitä mielessään myös var-

sinaista kirjoittamistapahtumaa enemmän ja laajemmin. Oman eletyn elämän tarkastelu oli samalla itsen tarkastelua eletyn kokijana silloin ja nyt. Siitä, miten eletyn kokemukset lopulta hyödyttävät ammatillista toimintaa tai miten ne muuttuvat osaksi kirjoittajan ammatillisuutta, ei voi tekstien pohjalta tehdä yksiselitteisiä johtopäätöksiä, eikä se ole varsinaisesti kohteenakaan. Ihmissuhdetyötä tekeväälle itsensä eri puolien tunteminen on tarpeen, ja siten kaikki itseymmärrystä lisäävä tukee myös ammatillista kasvua. Kirjoituksissa erityisesti viittaukset tietoisiksi tulemiseen sellaisista asioista omassa elämänhistoriassa ja itsessä, joilla on vaikutusta ja merkitystä ammatillisena toimimiseen, ovat suotuisia merkkejä tai ennusteita. Sellaisia ovat esimerkiksi havainnot ja pohdinnat eletyn elämän kokemusten suhteesta joihinkin ihmissuhdetyön aloihin tai huomiot kokemuksista, joita kirjoittaja kokee tarvitsevansa käsitellä edelleen. Korostaessaan sosiaalityön koulutuksessa opiskelijoiden elämäkokemuksen työstämisen merkitystä osaksi ammatti-identiteettiä Riitta Granfelt (2005, 252–253) pitää tärkeänä varsinkin vaikeiden tunnekokemuksen tunnistamista ja käsittelyä. Työssä, jossa kohtaa ihmiselämän vaikeimpia puolia, omien käsittelemättömien kokemusten aktivoituminen voi tulla työskentelyn esteeksi.

Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on eletyn ja koetun merkityksellistämistä, merkittäväksi merkitsemistä. Erityisesti lapsuutta ja nuoruutta käsittelevistä teksteistä ja niiden kommentaareista on nähtävissä kirjoittamisen lisäävän omien elämäkokemuksen arvostamista. Useimmat kirjoittajista ikään kuin löysivät uudelleen oman lapsuutensa ja nuoruutensa arvokkuuden. Oma lapsuus näyttäytyi heille ainutlaatuisena, jollaista kukaan muu ei ole kokenut. Lapsuudesta ja nuoruudesta kirjoittaessaan opiskelijat loivat monipuolisesti yhteyksiä nykyiseen ja korostivat niiden merkitystä. Omina, koettuina ja elettyinä ikävaiheina lapsuus ja nuoruus näyttävät olevan suhteellisen vähän aineistoni kirjoittajien aiemmin miettimä tai ainakaan niistä moni ei ole kirjoittanut. Kirjoittajat löysivät vahvuutta menneisyydestään ja jopa niin, että raskaat elämäkokemuksetkin tulkittiin omaksi itseksi tuloon kuuluviksi. Omien elämäkokemusten arvostaminen näyttäytyy siten eräänlaisena ”sovintoon eletyn kanssa” -projektina, jossa mennyt hyväksytään omaan elämäntulkintaan kuuluneena ja se tulkitaan itsen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla.

Omasta elämästä kirjoitetuista teksteistä ei annettu palautetta kirjallisina tuotoksina eikä niiden kirjoittamista ohjattu kirjoitusohjetta enempää. Kirjoittajat kertoivat vapaamuotoisen kirjoittamisen helppoudesta ja mieluisuudesta ja jopa niin, että kirjoittaminen oli löytynyt uutena, innostavana asiana. Jotkut ideoivat siitä välinettä kokemusten käsittelyyn ja hiljaisen tiedon esiintuomiseen muissakin yhteyksissä. Vapaamuotoisuudellaan menetelmä johdatti kirjoittamaan vapautuneemmin sellaisetkin, jotka eivät kokeneet

kirjoittamista vahvuudekseen tai kokivat sen vaikeaksi. *”Jostain tuli mieleeni, että kumpi minusta tulee, sosionomi vai kirjailija”*, kirjoitti leikkimielisesti yksi kirjoittajista päättötekstissään. Kirjoittaminen tempasi mukaansa niin, että kirjoittaja ihmetteli sitä itsekin jälkikäteen.

Kirjoittajat kokivat omat tekstinsä arvokkaiksi ja valtaosa piti niihin palaamista hyvänä asiana. He näkivät tekstiensä kehittyneen kirjoittamisen edessä, ja viittasivat silloin usein ulkoasullisiin seikkoihin. Omasta elämästä kirjoitetut tekstit olivatkin ulkoasultaan prosessin loppuvaiheessa enemmän muiden oppimistehtävien kaltaisia. Sitä missä määrin ja miten vapaamuotoinen kirjoittamisprosessi kehittää kirjoittamisen taitoa ja miten sen näkyy teksteissä, en ole tässä tutkimuksessa tarkastellut. Kirjoittamaan rohkaistumisen tiedän opettajakokemukseni perusteella olevan merkittävä tekijä, jotta taidot ylipäättään saavat mahdollisuuden kehittyä, puhumattakaan siitä, mikä merkitys kirjoittajalle itselleen on, kun hän vapautuu itseään kirjoittajana kahlinneista aiemmista käsityksistään. Hyvä kirjoittamiskokemus ja sen näkeminen, että voi tuottaa tekstiä, näkyvää jälkeä omista elämänvaiheistaan, kantaa usein muissakin kirjoitustehtävissä ja kannustaa taitojen kehittämiseen.

Kirjoittamisprosessi oli myös kertomisen ja kertomatta jättämisen taidon harjoittelua. Kertomisen ja siten ”kuulluksi ja nähdyksi tulon” tarve oli ilmeisen suuri. Siitä kertoo esimerkiksi se, että vain muutama kirjoittaja koko prosessin aikana käytti mahdollisuutta jättää palauttamatta varsinainen teksti. Tarve saada jokin merkki siitä, että teksti on luettu, todistaa samaa. Toisaalta kirjoittajat olivat taitavia suojaamaan omia kokemuksiaan teksteissään. He osasivat rajata kertomisen ulkopuolelle asioita, joista eivät halunneet kertoa, ja käyttää erilaisia suojauksia ja liudennuksia kertomisessa. Jotkut kirjoittajista huomasivat omiin kokemuksiin liittyvien muiden ihmisten yksityisyyden suojan kysymykset ja joku tutki omaa kertomisen avoimuutta rinnastamalla sen potentiaalisen asiakkaan mahdollisuuksiin kertoa vieraalle.

Tunteet olivat olennainen osa kirjoittamisprosessia. Kommentaareista käy ilmi, että joidenkin kirjoittamistehtävien yhteydessä jotkut kirjoittajista olivat muistoihin liittyvien tunteiden vallassa kirjoittamisen jälkeenkin, yksi jopa useita päiviä. Sitä he eivät kuitenkaan kokeneet ongelmana. Yksi kirjoittajista toivoi, että kirjoittamistehtäviä olisi käsitelty lähijaksoilla, sillä aiheet ja eletty elämä nostattivat puhumisen tarvetta, jolle ei ollut sijaa. Joitakin teemoja käsiteltiinkin tutorryhmissä. Kokemusten jakaminen kirjoittamisen jälkeen on ratkaisuna hyvä sikäli, että kirjoittajat ovat jo kirjoittaessaan testanneet kerronnalliset rajansa, eikä kaiken kertomisen tarvetta välttämättä ole, vaan keskustelun voi ohjata rajatun johonkin aiheeseen tai nimenomaan kirjoittamalla ilmaistun eletyn elämän tarkasteluun.

Päättötekstien perusteella voi päätellä, että omien kerronnallisten rajojen ylittämistä kirjoittajaa itseään mietityttävässä, jälkeenpäin harmittavassa tai

haavoittavassa mielessä ei tapahtunut. Tekstien päiväkirjamaisuutta ja siihen liittyvää omiin teksteihin palaamisen noloutta kommentoitiin muutamissa päättöteksteissä, mutta nolous koski kirjoittajaa itseään tekstiensä lukijana. Kyse ei niinkään ollut ulkopuoliselle lukijalle jälkikäteen liian avoimeksi todetusta kertomisesta ja sen katumisesta. Sen sijaan päättöteksteissä jotkut kirjoittajista ilmaisivat harmiaan siitä, että olivat kirjoittaneet niin suppeasti tai että eivät olleet kirjoittaneet kommentaareihin enemmän senhetkistä ajatteluaan itselleen näkyviin.

Kirjoittamisprosessin tarkoitus oli ohjata kirjoittajia itsereflektiivisyyteen. Jokainen kirjoittaja toteutti reflektiota kirjoittaessaan omasta eletystä elämästään ja jokaisen teksteissä on erilaisia reflektiivisiä keinoja, joilla kulloinkin kyseessä olevan asian merkitystä, ymmärtämistä ja ymmärrettävyyttä rakennetaan tekstissä. Reflektion mahdollisuutta vielä laajennettiin kirjoittamalla kirjoittamisen kokemuksesta ja lukemalla myöhemmin tekstit uudelleen ja kirjoittamalla niistä. Kommentaarit eivät aina kerro reflektion laajenemisesta, vaan toisinaan omaelämäkerrallinen muistelu jatkuu niissä ja toisinaan kirjoittamisen kokemus kuitataan varsin lyhyesti.

Koska tutkimukseni on keskittynyt nimenomaan reflektioon ja reflektiivisyyteen omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa ja siitä syntyvässä tekstissä, on kirjoittamista syytä arvioida vielä erityisesti ammatilliseen kasvuun liittyvän reflektion taidon edelleenkehittämisen ja reflektiivisyyden soveltamisen kannalta. Reflektiota on usein verrattu peiliin katsomiseen ja oman itsen näkemiseen ja ymmärtämiseen sen kautta. Pekka Ruohotie (2000, 215) toteaa, ettei pelkkä peiliin katsominen riitä, vaan on katsottava ikään kuin peilin läpi ulkopuolella olevaa maailmaa ja siellä olevia ilmiöitä ja asioita, jotta voi verrata havaintojaan johonkin ulkoiseen. Pelkästä kuvasta tai heijastumasta on vaikea oppia. "Peilin läpi katsovasta" ajattelu- ja toimintatavasta seuraa Ruohotien mukaan itsereflektion lisäksi muihin ulottuva reaaliaikainen reflektio, jonka tavoitteena on saada aikaan selkeä kuva toisten tarpeista voidaksemme miettiä, miten niihin voi vastata.

Ruohotien näkemykseen viitaten omasta elämästä kertovaa tekstiä voi verrata ikkunalasiin, jonka heijastumassa kirjoittajan on mahdollista nähdä oma kuvansa, samalla kun hän näkee ulos, maailmaan. Ikkunalasi sekä heijastaa takaisin että näyttää ulkopuolella olevan. Jotta kuva voi heijastua takaisin, tarvitaan taustaksi jotain, mikä tekee lasista peilin. Omaelämäkerrallisissa teksteissä on näkyvissä, että reflektio syntyy teksteissä aina jotakin vasten: toisenlaista käsitystä, näkökulmaa tai vaihtoehtoa, vertailukohtaa, toisen puhetta, toista aikaa tai vaikkapa epäilynä, epäröintinä ja kyselynä jotakin muuta kohti. Lasin takana on jotakin "toista", jota vasten kokemus tai oma kuva alkaa heijastua ja saada merkityksenmuodostuksen liikkeelle. Kirjoitettaessa lasin taakse löytyy yleensä jossain kohtaa jokin, mikä mahdollistaa heijas-

tuman. Reflektio on tuolloin suhde katsojan, kuvan ja taustan välillä. Jotta reflektio voisi laajentua ja syventyä tästä, lasin taakse pitää ohjautua jotain sellaista, mikä ohjaa tarkastelemaan omaa kokemusta ja itseä suhteessa siihen. Tarvitaan siis ohjausta. Se voi tapahtua kysymyksillä tai tarjoamalla uusia heijastuspintoja, esimerkiksi uusia näkökulmia, käsitteitä ja teorioita, joiden avulla kokemukseen ja itseään voi tarkastella.

Opettajankoulutuksen kehittämisessä Hannu L.T. Heikkinen (2001, 113) on tuonut esille Gary Knowlesin ja Ardra Colen (1997, 33) idean koulutuksen syklisestä rakenteesta, joka alkaa opettajaksi opiskelevan tutustumisella omaan itseensä, mutta joka laajenee niiden yhteiskunnallisten kontekstien tarkastelemiseen, joissa opettaja tekee työtään. Identiteettityö on siten myös suhteen luomista ympäristöön, yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja muihin ihmisiin. Lopulta yksilö palaa jälleen itseensä tarkastelemaan sitä, kuinka juuri hän toimii ammattilaisena näissä yhteiskunnallisissa oloissa. Tämä prosessi muodostaa hermeneuttisen kehän, jossa kokonaisuuden ymmärtäminen lähtee yksilöstä itsestään, joka on osa kokonaisuutta. Samalla tavalla kuin muissakin ammattillisen koulutuksen konteksteissa, myös sosionomiksi kasvamisessa reflektio on ulotettava itsen ulkopuolelle ja suunnattava se ikään kuin sisään- ja uloshengitysiikkeeksi minän ja ulkopuolisen välille. On kysyttävä esimerkiksi, kuka minä olen, mistä tulen ja mihin olen menossa tässä toimintaympäristössä, tässä yhteiskunnassa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa, näillä toiminnan ehdoilla, näissä rakenteissa, näiden ihmisten kanssa työskennellessäni. Sillä tavalla reflektion on mahdollista laajentua itsereflektiosta laajemman tarkastelun tasolle, yksityisestä yleiseen, yksilöstä yhteiskuntaan, itsestä toisiin – ja jälleen takaisin.

Paitsi reflektion laajentumisesta voidaan puhua myös sen syvenemisestä. Jack Mezirow (1995, 8) käyttää käsitettä kriittinen reflektio tarkoittaessaan niiden ennako-oletusten arviointia, jotka ovat omien merkitysperspektiivien taustalla sekä näiden oletusten lähteiden ja seuraamusten tutkimista. Merkitysperspektiivillä hän tarkoittaa sitä viitekehystä, josta käsin kokemuksia tulkitaan. Omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa ei ollut kriittisen reflektion tavoitteita, enkä ole tutkimuksessani tarkastellut sitä, oliko ja missä määrin sen toteutuminen nähtävissä aineistoni perusteella. Pedagogisessa mielessä kriittiseen reflektioon ohjaaminen kirjoitusprosessissa voisi tuottaa uutta, syvenevää tietoisuutta esimerkiksi niistä kulttuurisista malleista, jotka ohjaavat ihmisen tapaa kertoa elämästään ja kokemuksestaan ja tehdä siitä havaintoja ja tulkintoja. Omaelämäkerralliset tekstit voivat olla monella tavoin aineistoa kirjoittajalle itselleen, mutta kuitenkin siten, että hän saisi omaan tarkastelutapaansa teoreettisia välineitä ja ohjausta. Reflektio ei välittämättä syvene ilman "toista", joka voi olla ohjaaja tai vaikkapa teoria. Omien elämäkokemustensa ja omien ajatustensa "taakse" näkeminen on vaativaa ja siihen tarvitaan apua.

Kokoavasti voi todeta, että omaelämäkerrallinen kirjoittaminen sopii hyvin pedagogisiin yhteyksiin, joissa tähdätään omien lähtökohtien ja eletyn kokemuksen tiedostamiseen ja käsittelyyn ja siten itseymmärryksen lisääntymiseen ja persoonalliseen kasvuun. Edellytyksenä on, että prosessi suunnitellaan huolellisesti kirjoittamisen ajoitusta, teemoja, kirjoittamisohjeita, tekstien lukemista ja niiden kommentointia sekä tekstien kanssa mahdollisesti myöhemmin tapahtuvaa työskentelyä myöten.

Prosessi on perusteltava kirjoittajille ja sen periaatteet ja tekstien lukijat on kerrottava etukäteen. Näiden tietojen varassa kirjoittajat sitoutuvat prosessiin. Kirjoittamisen vapaamuotoisuus, jolla tarkoitetaan ulkoasua, tekstin laajuutta ja sisältöä koskevista tarkoista ohjeista pidättäytymistä, antaa kirjoittajalle mahdollisuuden omanlaiseen prosessiin: eletyn elämän sanallistamiseen hänelle mahdollisella tavalla. Tarkka ohjeistus johtaa kirjoittamisessa huomion enemmän vastaanottajan odotuksiin ja niihin vastaamiseen. Jos olennaista on se, että kirjoittajat voivat lisätä ymmärrystään eletystä elämästä ja itsestään sen kokijoina, kirjoittamisen vapaamuotoisuus on lähtökohta ja päämäärä – ei lukijaa varten tuotettu korrekti kirjoitelma.

Kirjoittamisen kokemuksen sanallistaminen kirjoittamisen jälkeen on olennaista. Sekin voi tapahtua kirjoittamalla. Reflektiotekstissä, kommentaarissa on mahdollisuus käsitellä sitä, mitä kirjoittaessa tapahtui ja mikä kirjoittajalle on merkittävää.

Kirjoittajia voi ohjata kirjoittamaan eletystä elämästä vaihtoehtoisilla tavoilla, jotta eletyn elämän ja sen asioiden näkeminen uudella tavalla, uusista näkökulmista mahdollistuu. Sellaisia tapoja ovat esimerkiksi yksikön kolmannessa persoonassa kirjoittaminen, preesens-muodon käyttö sekä eri tyyli- ja tekstilajien kokeilu.

Jotta reflektio voisi laajentua ja syventyä elettyyn elämään liittyvästä tiedostamisesta ja henkilökohtaisten kokemusten käsittelystä, kirjoittajat tarvitsevat ohjausta lukea ja analysoida tekstejään eri tavoin. Omien tekstien analysointiin voi tarjota erilaisia analyysimalleja. Teksteissä kerrottuja ilmiöitä, ilmaistuja kokemuksia ja kerronnan tapoja voi esimerkiksi ohjata vertaamaan ja suhteuttamaan tutkimustietoon ja teorioihin ja siten käsitteellistämään niitä. Tekstejä voi tarkastella myös kielellisinä representaatioina.

Kirjoittamisprosessin toteuttaminen edellyttää, että siitä vastaava ohjaaja tietää, millainen prosessi omaelämäkerrallinen kirjoittaminen on. Oma kokemus kirjoittamisesta auttaa ymmärtämään, mitä kirjoittajissa mahdollisesti tapahtuu prosessin aikana. Vaikka ohjaaja olisikin vain vaitonainen prosessin mahdollistaja, hänen roolinsa kirjoittamisen vuorovaikutustapahtumassa on merkittävä. Kirjoittaminen ilman todellista vastaanottajaa ei motivoi kauan. Kirjoittajan on voitava luoda mielikuva luotettavasta lukijasta, jolle kertoosaan tulee ymmärretyksi. Sen vuoksi vastaanottajan on kiinnitettävä paljon

huomiota tuon luottamussuhteen rakentamiseen ja siihen, mikä voi romuttaa luottamuksen. Tutkimuksessani minä ja muut lukijat olimme kirjoittajien kanssa tekemisissä opettajina ja siihen liittyvä kaikki toimintamme vaikutti kirjoittajien mielikuviin meistä ja siten myös käsityksiin meistä tekstien vastaanottajina.

Lukijan palautteilla on merkittävä yhteys luottamuksen syntymiseen. Omaelämäkerrallisten tekstien sisällön kommentointia on syytä välttää ja käydä sen sijaan keskustelua yleisellä tasolla kirjoittamisen kokemusta kuvaavan kommentaarin kanssa. Jos kirjoittajia on ohjeistettu kirjoittamaan vapaamuotoisesti, on vastaanottajan muistettava se tekstejä lukiessaan ja luovutettava odotuksistaan. "Vapaamuotoisuushan" voi lukijan mielikuvissa tarkoittaa kuitenkin tietynlaisia ja -mittaisia tekstejä. Jos antaa palautetta ikään kuin edellyttäen teksteiltä jotain, mitä ei ole ohjeissa ilmaistu, tulee herättäneeksi hämmennyneisyyttä kirjoittajassa.

Yleispätevästi ei voi määritellä, miten omaelämäkerrallinen kirjoitusprosessi olisi tarkoituksenmukaisinta järjestää ja toteuttaa osana opintoja. Kirjoittamistilanne, sen ajankohta ja yhteys opintoihin, kirjoittamisen tavoite sekä ohjaajaan ja kirjoittajiin liittyvät tekijät vaikuttavat siihen. Viimemainittuun kuuluu kirjoittajien ikä. Tutkimuksessani kirjoittajat olivat aikuisopiskelijoita, joille oli jo ikänsä puolesta kertynyt eletyn elämän kokemusta monenlaisista yhteyksistä. Heillä oli myös ajallista välimatkaa lapsuuteen ja nuoruuteen, mikä vaikutti niiden tarkasteluun. Tilanne on toisenlainen, jos kirjoittajat ovat hyvin nuoria. Kirjoitusprosessi on rakennettava siihen osallistuvien kirjoittajien mukaan ja ohjaajan on toimittava joustavasti prosessissa.

Ohjaajan on ymmärrettävä oma roolinsa prosessin mahdollistajana, niin että kirjoittajat voivat käydä prosessia itseään kuunnellen ja itselleen mahdollisella tavalla. Hänellä on oltava valmius ottaa vastaan tekstien henkilökohtaisuus ja pidättäytyttävä tekemästä sellaisia väliintuloja kirjoitettuihin kokemuksiin, jotka johtavat kirjoittajia kertomisen rajojen uudelleenmäärittelyyn ja niiden rikkomiseen. Esimerkiksi elettyä elämää koskevat kysymykset ja kehotukset pohtia joitain kokemuksia laajemmin ja tarkemmin voivat olla haitallisia väliintuloja. Opettajalle omaelämäkerrallisen kirjoittamisprosessin ohjaaminen merkitsee uudenlaista asennetta ja otetta: hän ei ole arvioija eikä arvostelija, ei liioin terapeutti eikä hoitaja. Hänen tehtävänsä on ennen kaikkea ohjata opiskelija oman elämäntarinansa äärelle oivaltamaan ja oppimaan siitä.

6.3 Kommentaari omaelämäkerrallisten tekstien lukemisesta opettajana ja tutkijana

Minulla oli mahdollisuus liittää omaan työhöni opettajana useamman vuoden mittaiseen omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen pohjautuva tutkimusprosessi, jonka tuloksista käsillä oleva väitöskirjani kertoo. Kirjoittajat kertoivat jokaisen omaelämäkerrallisen tekstinsä kirjoittamisen jälkeen kirjoittamisen kokemuksestaan. Näiden kommentaarien avulla pääsin osalliseksi siitä, mitä kirjoittajille kirjoittaessa tapahtui ja mitä kirjoittaminen merkitsi heille. Lukijana olin taustalla; annoin vain pieniä, mahdollisimman kannustavia palautteita varoen komentoimasta ja ottamasta kantaa elämään, josta teksteissä kerrottiin.

Tilanne oli ainutlaatuinen minulle. Alkuaan 37 kirjoittajaa, joista 33 oli mukana prosessin loppuun asti, kirjoitti opintojensa ajan luettavakseni omasta elämästänsä sellaisistakin näkökulmista, joista tavallisesti ei kirjoiteta. Ehkä kaikesta ei ollut edes puhuttu. Mitä tämä kaikki minulle merkitsi? Vaitonaisen, osittain päiväkirjamaiseksi kuvitellun lukijan kommentaarini on aiheellinen tasapuolisuuden vuoksi viimeistään nyt.

Kertomisen asetelma oli tutkimuksessani epätasapainoinen: toiset kertoivat minulle kirjoittamalla elämästänsä ja minä olin enimmäkseen vaiti. Se ei ollut kokemusten vaihtamista – ei sitä opettajalta odotetakaan, kuten ei sosiaalialan asiakaskaan odota, että työntekijä alkaa kertoa vastavuoroisesti itsestään. Mutta silti minäkin olin osapuolena vuorovaikutustilanteessa, jossa kirjoittaja loi toisinaan varsin päiväkirjamaisen vastaanottajan, ymmärtävän ja äänettömän. Nyt vuosien päästä tutkimukseni merkitsee esiinastumistani ja sen näyttämistä, miten olen asettunut tutkijana vuorovaikutukseen tekstien kanssa, mitä ja miten olen nähnyt ja ymmärtänyt tekstit, miten analysoinut, miten käsitteellistänyt ja miten itse kirjoittanut. Nyt se olen minä, joka mietin epävarmana, mitä vastaanottajat – varsinkin ne, jotka vuosikausia kirjoittivat minulle – ajattelevat tästä. Onkohan tämä nyt sitä, mitä pitikin?

On kai turha kuvatakaan, miten tekstien henkilökohtaisuus suorastaan vyöryi minua kohti. Tekstit herättivät koko tunteiden kirjon, vaikka minulla oli ennestäänkin kokemusta hyvinkin henkilökohtaisten tekstien lukemisesta. Tekstit alkoivat resonoida monin tavoin omiin elämäkokemuksiini ja omaan elämäntilanteeseeni. Noin minäkin olen kokenut! Tuollaista juuri oli 60- ja 70-luvuilla! Ajatella, että lapsi voi kokea asioita noin - miten hän tyhmästi olen toiminut itse kasvattajana? Apua, en ole tullut ajatelleeksikaan, miten paljon opettaja voi vaikuttaa! Nyt kyllä toimin toisin! Miten epäreilua elämä voi olla! Miten ihmeessä kirjoittaja on selvinnyt noin vaikeista asioista! Tekstit puhuttelivat, opettivat, auttoivat ymmärtämään, liikuttivat, herättivät syvää

myötätuntoa, ravistelivat omaa oikeudentuntoani, hämmästyttivät, harmittivat, naurattivat, ihastuttivat, kummastuttivat. Jokainen teksti oli kuin kohtaaminen uuden ihmisen kanssa. Se oli kiinnostavaa, mutta ensimmäisellä lukukerralla jo muutaman tekstin lukemisen jälkeen olin todella väsynyt niin kuin olisin, jos kohtaisin saman määrän uusia ihmisiä ja yrittäisin heidän kertomansa perusteella ottaa selvää, mistä kunkin kertomassa on kysymys. Oli pidettävä taukoa. Tuntui, ettei sarjatyönä lukeminen olisi reilua kirjoittajikaan kohtaan: on pysähdyttävä kuulemaan, jos pyytää toista kertomaan.

Jotkut tekstit eivät herättäneet mitään ja joitakin lukiessa huomasin ikään kuin vaativani niiltä jotain, mitä kuitenkaan en ollut maininnut ohjeissa – olinhan vain korostanut vapaamuotoisuutta. Mitähän odotin sen tuottavan? Oliko minulla sittenkin jokin ”vapaamuotoisuuden malli” päässäni? Jokin sellainen, joka tuottaisi hyvää tutkimusaineistoa, josta olisi helppoa nähdä jotain tutkimuksen kannalta erityistä? Miten menetellä ja mitä tarkoitti, kun tutkimusaineistona jotkut tekstit sujahtivat vain silmiäni ohi huomion kiinnittymättä mihinkään?

Sain tietooni paljon sellaista, mitä tavallisesti en opiskelijoistani tiedä. Mistään en kokenut olevan haittaa – päinvastoin. Arvostukseni ja ymmärrykseni lisääntyivät ja tunsin tekeväni työtä ihmisten kanssa, jotka tunsin jollain tavalla. Onhan itse asiassa absurdi se tilanne, jossa opettaja ohjaa ja opettaa ammattilaisiksi opiskelijajoukkoa, joka on kuin ilman historiaa ja aiempaa elämää ja eletyn kokemuksia pulpettiin pudonneena hänen edessään. Kun ryhmät ovat suuria ja lähiopetusta vähän, ei tutustumiseen kasvokkain ole paljon mahdollisuuksia.

Yhden asian olin oppinut jo urani alkuvuosina: tekstin perusteella ei voi väittää tuntevänsa ihmistä itseään, ei vaikka hän kirjoittaisi elämänsä kaikista puolista. Siihen tarvitaan muuta ja vielä enemmän sitä muuta: omia havaintoja kasvokkaisissa kohtaamisissa. Siitähän minä puhuin itsekin kirjoittajille: kirjoittaminen on kuin airon jälki veden kalvossa tai kuin jalanjäljet lumessa – kun jäät sitä katsomaan, vene ja kulkija ovat jo muualla. Kirjoittaja jättää kirjoittamalla jälkiä itsestään, mutta on jo toisaalla, kirjoittamisen ansiosta tai siitä huolimatta itseään eteenpäin työntäneenä. Yritämme kuvata sitä, mitä olemme eläneet ja kokeneet ja aina se on vain yritys, joka sittenkin menee ohi, ali ja yli. Itse voi tosin nähdä tekstissään mitä vain. Teksti on tekstiä ja ihminen kaikinensa paljon moniulotteisempi kuin mikään teksti koskaan. Miten helppoa on hyvän kirjoittajan hämätä lukijoitaan ja miten epäreilu väline kirjoittaminen on sille, joka on sitä vähemmän treenannut! Tekstin perusteella voin tietää kirjoittajasta jotain kirjoittajana, mutta jos yritän pelkän tekstin kautta katsoa hänen elämänsä tai häneen itseensä, teksti rajoittaa omilla ehdoillaan.

Kirjoittajat muuttuivat kirjoittamisprosessin aikana. Heistä tuli oman alansa ammattilaisia. Heidän prosessinsa omaelämäkerrallisten tekstien kautta muuttivat myös minua. Heidän kirjoittamansa eletty elämä antoi perspektiiviä, ajattelun aihetta, uusia näkökulmia ja tulkintavaihtoehtoja minullekin suhteessa elämään yleisesti ja yksityisesti. Tämän eletyn ja parasta aikaa eletävän ymmärtämisen prosessi teki työtään minussakin tutkimustyön ohella. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen oli kirjoittajille identiteettityötä ja sen tutkimus kaikkienensa merkitsi minulle sitä samaa.

Aineisto on rikas ja arvokas. En tiedä, olisiko ilman opettajan työn kokemusta ja sitoutumista opettajuuteen ollut mahdollista toteuttaa niin pitkä kirjoitusprosessi missään muualla. Opiskelijat motivoituivat kirjoittamaan omista syistään, mutta arvelen myös sillä olleen vaikutusta, että tutkijana oli heidän opettajansa. Teksteistä kiinnostunutta ja niistä kiitollista opettajaa haluttiin auttaa. Olimme yhteisen asian äärellä. Ainakin alkuvaiheessa tutkimus teki kirjoittamisesta merkityksellistä ja motivoi omalta osaltaan opiskelijoita kirjoittamaan. Aineiston keruussa minua auttoi kokeneisuuteni organisoida erilaisia kirjoitustilanteita ja motivoida kirjoittajia niihin.

Aineiston analysointiin oli vaikutusta sillä, että olen pitkän urani aikana lukeut paljon opiskelijoiden erilaisia ja erilaisilla taidoilla kirjoittamia tekstejä. Olen tottunut tarkkailemaan erityisesti tekstien ilmaisun tasoa. Vaikka äidinkielenopettajan ehkä kuvitellaan lukevan kaikkea punakynä kädessä, uskon ammattikuntani vahvuuksiin kuuluvan ymmärtämyksen hyvin erilaisia tekstintuottamisen tapoja kohtaan. Kun työnä on ohjata kirjoittajia, joista kaikki eivät ole tottuneita kirjoittajia, on jo lähtökohtana pyrkimys ymmärtää, mitä joku on yrittänyt sanoa. Ehkä tästä ymmärtämisestä on tutkimuksen kannalta haittaakin, jos olen tehnyt johtopäätöksiä liian myötäsukaisten tulkintojen perusteella. Joka tapauksessa se on tehnyt helpoksi pysähtyä hankalankin tekstirakenteen kohdalle ja ottaa selvää, mistä on kyse. Tutkimuksen kannalta kirjoittajan niin sanottujen kirjallisten konventioiden taitamattomuus oli kiinnostavinta. Kun hän oli jättänyt tekstiin sen rakentamisen ”rakennuspuut” näkyviin, olen voinut tarkastella, miten hän konstruoi elettyä tekstiksi. Poikkeamiset kirjallisen esittämistavan konventioista ovat näyttäneet selkeimmin, miten merkitystä ja eletyn ymmärrettävyyttä tuotetaan.

7. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimuksessani olen selvittänyt, mitä omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ja siitä syntyvä teksti ovat reflektiona ja miten kirjoittamista voi käyttää ammatillisen kasvun tukena sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa. Tavoitteena oli tuottaa lisätietoa omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta ja tekstistä niiden menetelmälliseen käyttöön esimerkiksi pedagogisissa yhteyksissä. Reflektiivisyyttä ammattitaitona, työotteena ja lähestymistapana korostetaan erityisesti sosiaali- ja kasvatustieteiden ammattiteissa (esim. Särkelä 1993, 34–35; Karvinen 1996, 40–44; Mutka 1998, 46–48). Tutkimusasetelmani oli rakennettu sosionomiopintojen yhteyteen.

Määrittelin reflektion omasta elämästä kirjoittamisen, kirjoittamisen kokemuksesta kirjoittamisen sekä omien tekstien lukemisen ja tulkinnan prosessiksi. Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen olen ymmärtänyt konstruktivistiseksi toiminnaksi, jossa on kyse eletyn elämän merkityksellistämisestä ja tulkinnasta. Kirjoittaminen on merkityksenmuodostamisen prosessi, joka on yhtä aikaa yksilöllistä ja kulttuurista. (ks. Richardsson & St Pierre 2008, 476; Clark & Ivanič 1997, 110; Saresma 2007, 64.) Kirjoittamistilanteessa vaikuttavat monet kirjoittajaan, kontekstiin sekä kertomisen ja kirjoittamisen konventioihin liittyvät tekijät. Omasta elämästä kirjoittaminen eletyn elämän sanoittamisena ja merkityksellistämisenä on representaatiota; syntyvä teksti edustaa elettyä elämää samalla, kun se esittää sitä. Esittäminen ei ole kopioimista, eivätkä representaatiot kopioita tai peilikuvia eletystä elämästä, vaan merkityksenmuodostuksen prosessissa syntyneitä konstruktioita (ks. esim. Tolska 2002, 78–79). Näiden tulkinnassa lukija on keskeinen.

Olen lukenut monella eri tavalla omaelämäkerrallisia tekstejä, niiden kirjoittamisen kokemusta kuvaavia kommentaareja sekä lopuksi kirjoitettuja päättötekstejä. Olen analysoinut niitä sekä ilmaisun kannalta että sisällöllisesti. Omaelämäkerrallisten tekstien ja kommentaarien retorinen luenta ja kerronnan analyysi avasivat näkymän tekstien reflektiivisiin piirteisiin ja kommentaarien ja päättötekstien sisällön analysointi kirjoittamiseen ja tekstiin eletyn ja koetun elämän tarkastelun välineenä.

Seuraavaksi esitän tutkimustuloksiin liittyen johtopäätöksiä ja pohdintaa reflektiivisestä tekstistä, omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta tunne- ja identiteettinä sekä teksteistä representaationa. Lopuksi arvioin tutkimusta ja sen toteutusta.

Reflektiivinen teksti

Omaelämäkerrallisten tekstien reflektiivisten piirteiden analyysin lähtökohtana oli tarve selvittää, mikä tuotti reflektiivisyyden vaikutelman tekstiin. Analyysissa vaikutelmat palautuivat ilmaisun ja kerronnan piirteiksi. Samalla kävi ilmi, mikä merkitys niillä on tekstissä.

Analyysini perusteella voi esittää luonnehdinnan siitä, mikä on ominaista reflektiiviselle tekstille. Reflektiivinen teksti voidaan määritellä merkityksiä muotoilevaksi ja niitä rakentavaksi. Se ei esitä valmiita tulkintoja asioista, vaan voi jättää ne avoimiksi. Tämä muotoilu näyttäytyy usein reflektiivisenä tiivistymänä, jossa kesken sujuvan esittämisen kerronta alkaa polkea paikallaan ja siihen tulee ikään kuin kiilana esimerkiksi kerrottua koskeva kysymys, jota kirjoittaja alkaa käsitellä tai josta johdetaan uusia kysymyksiä. Tiivistymä voi syntyä myös esimerkiksi jonkin sanonnan ympärille, jota hyväksi käyttäen ja johon suhteuttaen kirjoittaja alkaa muotoilla kokemuksen tai kerrotun merkitystä.

Reflektiiviselle tekstille on tunnusomaista kysymykset ja kyseleminen. Silloin teksti pikemminkin pohtii, kyseenalaistaa ja hakee näkyvästi vastausta kuin esittää asioita varmoina ja valmiiksi tulkittuina. Tekstissä saattaa ilmetä vastauksia kysymyksiin, mutta tavallista on sekin, että kysymykset jäävät avoimiksi. Reflektiivinen teksti myös tarkastelee asioita eri näkökulmista. Tällöin se sisältää esimerkiksi eri tahojen vuoropuhelua, ”vierasta tekstiä” omassa tekstissä, mutta siten, että siihen otetaan kantaa ja sitä käytetään oman käsityksen rakentamiseen ja muotoiluun.

Reflektiivinen teksti liikkuu eri aikatasoilla. Menneestä kertominen liukuu nykyaikaan ja siitä takaisin menneeseen ja tulevaisuuteenkin. Tekstissä merkitään muistamista muistamisen ilmaisuilla, ja niillä osoitetaan muun muassa kerrottujen asioiden muistinvaraisuutta, jolloin eletyn elämän tulkinnat eivät tule esitetyiksi ehdottomina ja ainoina mahdollisina. Menneestä kertoessaan reflektiivinen teksti ei tyydy vain menneen kuvaamiseen sellaisenaan, vaan tuo sen näkyvästi nykyaikaan arvioitavaksi ja punnittavaksi nykyistä vasten. Arviointi ja arvottaminen ovat muutoinkin luonteenomaisia. Ne ilmenevät usein lyhyinä, spontaaneina kannanottoina kesken muun kerronnan, ja sellaisena ne ilmentävät (kirjoittaessa syntyneitä) uusia oivalluksia ja havaintoja eletystä tai juuri kerrotusta.

Vaikka omaelämäkerrallinen teksti on sinänsä reflektiota eletystä ja koetusta, se voi olla kuitenkin ilmaisultaan epäreflektiivinen. Sellaiselle tekstille on luonteenomaista valmiiksi ja vaihtoehdottomiksi tulkittujen kokemusten esittäminen. Tällaiset tekstit ovat tyypillisiä silloin, kun samoista asioista samaan tapaan on kerrottu useaan kertaan aiemminkin, niin että kokemukset ovat jo tarinoituneet, saaneet vakiintuneen muodon. Myös silloin, kun kirjoit-

taja haluaa suojata kerrottavia asioita, hän voi valita ilmaisutavan, jossa hän ei antaudu pohtimaan kokemuksiaan, vaan käyttää erilaisia suojaamisen ja rajaamisen keinoja. Niiden avulla hän voi jättää näkymättömiin sen, mitä ei halua näyttää. Henkilökohtaisen kerronnan vaihtaminen yleistäväksi kerronnan tavaksi tai näkemyskerronnaksi tuottaa tyyppillisesti tekstiin epäreflektiivisyyttä.

Reflektiiviset keinot ovat eletyn ja koetun elämän ymmärtämisen, oman käsityksen muotoilun ja ymmärrettävänä esittämisen palveluksessa omaelämäkerrallisissa teksteissä. Kirjoittajilla on tarve yhtäältä ymmärtää elettyä elämää, toisaalta esittää sitä ymmärrettävänä ja merkityksellistettynä. Näkyvissä oleva merkityksellistämisen, ymmärtämisen pyrkimisen ja ymmärrettävyyden tuottamisen prosessi tuottaa toisinaan tekstiä, joka on lukijan kannalta epäsujuvaa, puheenomaista ja vapaasti assosioivaa. Teksti, joka kysyy enemmän kuin vastaa tai joka esittää ajatteluprosessia ja ajatusten muotoilua ajattelun lopputulosten sijasta, on ristiriidassa sellaisen kirjallisen esitystavan kanssa, johon tekstitaitoja opettaessa yleisesti ohjataan. Tekstien mahdollisimman vapaa kirjoittaminen palvelee kuitenkin kirjoittajaa merkittävästi eletyn elämän sanallistamisessa ja elämäkokemuksen tiedostamisessa ja ymmärtämisessä. Kirjoittaminen toimii silloin ajattelun välineenä ja tuottaa representatiota, jonka avulla ja johon suhteuttaen kirjoittaja voi pohtia ja selvittää elettyä elämäänsä ja itseään sen kokijana. Teksti mahdollistaa reflektion jatkamisen: mitä tulini kirjoittaneeksi, miksi juuri näin, mitä tämä merkitsee?

Kirjoittamisen mahdollisuudet löytämisenä, järjestyksen luomisena kaaokseen ja ajattelun selkiyttäjänä (ks. Bereiter & Scardamalia 1987, 12) olisi syytä ottaa huomioon pedagogisissa yhteyksissä, joissa ajattelun kehittäminen on tavoitteena. Kirjoittamisessa painopiste on yleensä vain lopputuloksessa, valmiissa tekstissä, eikä itse prosessissa ja siinä, mikä sen anti on kirjoittajalle itselleen. Kirjoittamista käytetään ennen kaikkea akateemisiin tarkoituksiin, oman asiantuntijuuden ja oppineisuuden osoittamiseen, vaikka kirjoittamisen muutkin mahdollisuudet voisivat olla käytössä ja tuottaa kirjoittajalle syvenevää tietoisuutta kokemuksista, auttaa selkiyttämään omaa ajatteluaan, oivaltamaan ja muotoilemaan käsityksiään ilman paineita vastaanottajan arvostelusta.

Mikäli tekstien odotetaan pedagogisissa yhteyksissä täyttävän muodoltaan, rakenteeltaan, ilmaisultaan ja sisällöltään tietyt tekstikriteerit ja ilmentävän myös reflektiivisyyttä, on tarkennettava, mitä reflektiivisyydellä silloin tarkoitetaan. Sosiaalialan opinnoissa voidaan edellyttää, että opiskelija osaa esittää esimerkiksi aiemmin hankkimaansa osaamista "reflektiivisesti" ja ilmentää siten reflektion taitoaan tekstissä. Tekstitaitojen opettamiseen voisi sisällyttää opastusta siitä, miten reflektiivisen tekstin voi rakentaa ja miten

reflektiivisyyttä voi ilmaista tarkoituksenmukaisesti. Reflektiivinen teksti voi esimerkiksi alkaa kuvailulla ja edetä sitten pohdintaan ja arviointiin, joissa sovelletaan esimerkiksi vertailua (ennen – nyt), tarkastelua eri näkökulmista (toisaalta – toisaalta) tai vuoropuhelua (käytännön kokemus – teoretieto). Jos opettaja ei tule tehtävänannoissa näkyvästi ilmaisseeksi, millaista ja miten toteutettua tekstiä hän odottaa ja mitä hän tekstiltä vaatii, kirjoittaja joutuu kohtaamaan arvioinnin yhteydessä sen tosiasian, että tehtävän antajalla on kuitenkin aina mielessään käsitys siitä, millainen teksti vastaa parhaiten tehtävänannon vaatimuksiin. Yhteinen käsitys reflektiivisestä ilmaisun tavasta (samoin kuin mistä tahansa muusta tekstin luonteeseen liittyvästä ominaisuudesta) ja sen tarkoituksenmukaisesta tuottamisesta helpottaisi sekä kirjoittajaa että vastaanottajaa ja vapauttaisi keskittymään enemmän itse sisältöön.

Kirjoittaminen tunne- ja identiteettityönä

Omaelämäkerrallisten tekstien kirjoittamisessa ja niiden lukemisessa tunteet ovat monin tavoin mukana. Eletyn tunteita koetaan uudelleen samoina kuin menneessä tai toiseksi muuntuneina. Tunteita synnytetään kirjoittamalla ja lukemalla. Tunteiden avulla mitataan nykyistä suhdetta eletyn muistoihin ja niiden pohjalta tehdään johtopäätöksiä itsestä eletyn kokijana. Tunteiden odotetaan heräävän, ja jos niin ei tapahdu, kirjoittamisen kokemus jää vajaan ja vaille suurempaa merkitystä. Omaelämäkerrallista kirjoittamista voiakin luonnehtia perustellusti tunnetyöksi.

Oman elämän kerrontaan perustuvia menetelmiä sovellettaessa niin sosiaalialan asiakastyöhön kuin pedagogisiin yhteyksiinkin ollaan usein huolissaan siitä, että muistelijan tunteet heräävät ja jokin ennakoimaton ”prosessi” lähtee liikkeelle. Muistelu aktivoi menneen kokemukset, eikä ohjaaja voi tietää, mitä muistelija joutuu kohtaamaan ja mitä siitä seuraa. Muistelijan tunteiden heräämisestä, hänen tunnetyöstään tulee siten ohjaajan vastuulla oleva asia, joka on otettava huomioon. On selvää, että omaelämäkerralliseen prosessiin osallistuvilla on monenlaisia, todella vaikeitakin elämäkokemuksia kannettavanaan. Liiallinen varovaisuus voi kuitenkin tarkoittaa sitä, ettei luoteta muistelijan kykyyn itse säädellä tarkoituksenmukaisella tavalla hänelle liian kipeiden asioiden esilleottoa ja niiden käsittelyä, vaan tullaan päättäneeksi hänen puolestaan, mikä hänelle on mahdollista. Muistelijan varjelu voi olla ohjaajan itsensä varjelua: hän ei tiedä, miten suhtautua mahdollisiin tunnereaktioihin ja tuntee neuvottomuutta. Riskien ennakoinnissa ja liiallisessa varovaisuudessa unohtuu, ettei kenenkään eletty elämä ole vain kipeitä asioita ja vaikeuksia. Vaikeassakin elämäkulussa on onnistumisia ja vaikeuksista selviytymisessä on paljon kertomisen arvoista, joka voi vahvistaa kertojaa.

Kirjoittaminen on menetelmänä turvallinen, mikäli kirjoittaja voi itse säädellä kirjoittamistaan ja käydä omaelämäkerrallista prosessiaan siten kuin hänelle on mahdollista ilman ulkopuolisia väliintuloja. Tutkimukseni kirjoitusprosessissa kirjoittajat tekivät eri tavoin kirjoittamalla kertomisen rajauksiin ja suojasivat muutenkin eletyn elämänsä kokemusten esilleottoa ja niistä kirjoittamista. Kirjoittamisen konteksti vaikuttaa niin, että kirjoittaja ohjautuu kirjoittamaan sen kannalta olennaisista asioista ja siinä valintoja tehden. Tutkimuksessani opinnot kontekstoivat kirjoittamisen eikä sitä siten sekoitettu esimerkiksi terapiaan, vaikka kirjoittajat kokivatkin terapeuttisia vaikutuksia.

Syntyneellä tekstillä on kirjoittajalleen sananmukaisesti ”tunnearvo”, jota tekstistä sinänsä ei voi aina päätellä. Omaelämäkerralliset tekstit eivät ole mitä tahansa tekstejä, vaan niiden henkilökohtaisuus koskee yksityisintä, elettyä elämää kokemuksineen ja tunteineen. Sen vuoksi palautteen antaminen tai muu omaelämäkerrallista tekstiä koskeva kommentointi on tehtävä harkiten. Itse tekstistä ei voi eksplisiittisesti päätellä, mitä sen kirjoittaminen on merkinnyt kirjoittajalle, sillä toisinaan esimerkiksi varsin niukan tekstin jälkeen kirjoittamisen kokemusta saatetaan kuvata merkittäväksi, tunteita herättäneeksi ja olennaisia uusia oivalluksia antaneeksi. Kirjoittamisen taidot eivät ole suoraan verrannollisia siihen, mitä merkityksiä omasta elämästä ja kokemuksesta kirjoittaminen tuottaa kirjoittajalle. Olennaista on kirjoittamisen vapaamuotoisuus ja se, miten kirjoittaja voi hyödyntää vapaamuotoisuutta omiin tarpeisiinsa oman elämänsä jäsentämisessä ja merkityksellistämässä.

Kirjoittaminen on erinomainen eletyn tarkastelun keino. Se pysäyttää kirjoittajan oman eletyn elämänsä äärelle, dialogiin itsensä kanssa (Komulainen 1998b, 131–133). Vaikka oman elämän kerronta onkin moniäänistä, monellaisten kielen ja kertomisen, yleisten moraalikäsitteiden ja muun kulttuurisen normiston ja kontekstin ohjaamaa, kirjoittamalla kertominen on tilanne, jossa kirjoittaja toimii ilman konkreettisen toisen välitöntä läsnäoloa ja ohjailua. Kirjoittaminen voi merkitä syvää itsensä kohtaamista, mahdollisuutta luoda järjestystä ajatusten kaaokseen ja ymmärrystä eletyn elämän käsittämättömyyteen ja moninaisuuteen (Bolton 1999, 20–24). Siinä mielessä kirjoittaminen voi olla hyvin terapeuttista.

Oppilaitosten kirjoittamisen opetuksessa omaelämäkerrallinen ja omiin kokemuksiin pohjautuva kirjoittaminen on ollut perinteisesti aliarvostettua siitä huolimatta, että elämäntarinoista ollaan yleisesti kiinnostuneita ja niiden merkitys sekä ammattikäytännöissä että tutkimuksen piirissä on tunnustettu monin tavoin. Lukeneisuuden osoittamiselle ja ”asiatiedolle” teksteissä on annettu enemmän arvoa kuin omista kokemuksista kertomiselle. Tätä kuvastanee Kielitaidon kirjo -hankkeen johtajan Anneli Kauppisen (HS 11.3. 2012) esittämä tieto, että yli puolet äidinkielen esseekokeiden hylätyistä ja

lähes puolet seuraavaksi alimmista arvosanoista ylioppilaskokeessa on saatu tehtävistä, joissa on ollut mahdollisuus kirjoittaa pelkän oman kokemuksen perusteella.

Tutkimuksessani kirjoittajat olivat aikuisia opiskelijoita, joille kirjoittamisella oli paljon merkitystä itsetuntemuksen ja identiteetin kannalta. Myös murrosvaiheettaan eläville nuorille omasta elämästä kirjoittaminen voisi tarjota sekä välineen identiteettityöhön että terapeutin purkautumiskanavan turvallisesti. Tamperelaisen yläkoulun äidinkielen opettaja kertoi televisio-ohjelmassa (Inhimillinen tekijä, YLE TV1 2.3. 2012) antaneensa 9.-luokkalaisille kirjoitelman aiheeksi ”Minun elämäni”. Tekstit olivat avanneet näkymän sellaiseen pahoinvointiin, jota hän ei tiennyt olevankaan. Nuorilla on kuuluksi tulemisen tarve ja kertomisen valmius, jos siihen annetaan tilaisuus. Kirjoittaminen kertomisen välineenä voi olla puhumista helpompaa ja samalla kertomisen rajoja ja yksityisen julkisuutta voi tutkia ja pohtia itseään satuttamatta. Se on tärkeää aikana, jolloin yksityisen ja julkisen rajat ovat suuressa muutoksessa. Opetukseen olisi sisällytettävä kirjoituksen ja tekstin erityisluonteen tarkastelua: mitä tarkoittaa tekstin ominaisuus siirrettävänä ja pysyvänä jälkenä ja mitä se merkitsee omasta elämästä kertomisen kannalta varsinkin internetympäristössä.

Kirjoittamisen opetus oppilaitoksissa tähtää siihen, että kirjoittaja tuottaa korrektin tekstin. Tällaisen ”lopputulosorientoituneen” kirjoittamisen ohella kirjoittajille voisi antaa mahdollisuuden sellaiseen kirjoittamiseen, jossa syntyvää tekstiä tärkeämpää on se, mitä kirjoittajalle kirjoittaessa tapahtuu. Omaelämäkerrallisen kirjoittamisen itsetuntemusta ja hyvinvointia lisäävät mahdollisuudet olisi hyödynnettävä.

Myös omaelämäkerrallisen kirjoittamisen kurseilla näkökulma kirjoittamisesta oman elämän tarkasteluna pikemmin kuin elämänsä kirjallisena esittämisenä muille voisi olla enemmän esillä. Eletyn elämän muistelu, muistojen ja kokemusten sanallistaminen ja käsittely, ymmärrettävyyden luominen ja kokonaisuuden hahmottaminen voivat olla monille elämäntarinoiden julkaisua ja muille kertomista merkittävämpiä.

Omaelämäkerrallinen teemakirjoittaminen voi avata omasta elämästä uutta sellaisellekin, joka on käynyt elettyä elämäänsä kirjoittamalla läpi ennenkin ja tottunut tuottamaan siitä valmiiksi tarinoituneita esityksiä. Teemojen ei tarvitse liittyä elämän kipeisiin kokemuksiin, vaan kirjoittamalla voi tarkastella omaa suhdettaan esimerkiksi yleensä näkymättömiksi jääviin arjen asioihin, ilmiöihin ja käytäntöihin elämänsä eri vaiheissa. Teemat voivat olla myös sellaisia, jotka ohjaavat kirjoittajaa tarkastelemaan elämänsä valoisia puolia, onnistumisia, iloa, voimavaroja ja selviytymistä. Omaelämäkerrallinen teemakirjoittaminen havainnollistaa sen, ettei kenenkään elämästä ole vain yhtä tarinaa, vaan niin monta erilaista kuin huomataan kertoa. Tämä havainto

voi merkitä oman elämänsä ainutlaatuisuuden ja arvokkuuden löytämistä, mikä on tärkeää kenelle tahansa, mutta varsinkin vaikeassa tilanteessa eläville, jotka ovat ehkä tottuneet tarinansa kertomiseen vain tietyn ongelman näkökulmasta ja vieläpä niin, että se on muiden, esimerkiksi sosiaalialan ammattilaisten kertoma.

Omaelämäkerrallinen teksti representaationa

Tutkimuksessani periaatteena oli, että kirjoittajat kirjoittaisivat ennen muuta itselleen. Kirjoittaminen ilman vastaanottajaa on sinänsä mahdollisuus, sillä vastaanottaja on aina läsnä kaikessa kielenkäytössä sen olemukseen kuuluvana. Omaelämäkerrallisten tekstien vastaanottaja oli toisaalta konkreettinen lukija, toisaalta kirjoittajan luoma, taustalla oleva päiväkirjamainen, kerronnallinen vastaanottaja. Se, millaiseksi kirjoittaja luo mielikuvan vastaanottajasta, vaikuttaa siihen, miten hän kirjoittaa ja miten hän odottaa todellisen lukijan toteuttavan lukijuuttaan. Jos kirjoittaja loitontaa todellisen lukijan taustalle ja luo mielikuvan päiväkirjamaisesta, kirjoittajan puolella olevasta vastaanottajasta, hän käyttää kirjoittamista vapaammin omiin tarpeisiinsa. Tämän edellytyksenä on kirjoittajan luottamus todelliseen lukijaan.

Omaelämäkerrallinen teksti representaationa on olemukseltaan, rakentuneisuudeltaan ja viittaavuudeltaan monimutkaisessa suhteessa elettyyn elämään. Representaatio on aina vajaa, mutta kirjoittajat itse hyväksyivät kommentaarien ja päättötekstien mukaan tekstinsä oman elämänsä kuvaajina sellaisenaan, kyseenalaistamatta. Tämä perustuu siihen, että kirjoittaja lukijana kykenee itse täydentämään oman tekstinsä vähäisilläkin viitteillä mielessään sellaiseksi, joka vastaa hänen mielikuvaansa eletystä elämästä. Roman Ingardenin teorian mukaiset epämääräisyyskohdat (ks. Alanko 2001, 210–211) täydentyvät kirjoittajalle lukijana elettyyn elämään liittyvillä merkityksillä.

Omaelämäkerrallinen teksti representaationa toimii kuin johtolankana tai linkkinä kirjoittajansa mieli- ja muistikuviin, eikä sen sellaisena tarvitse olla selkeä, johdonmukainen ja kaikenkertova ajatusten ilmaus. Vähäisetkin viitteet riittävät siihen, että omasta elämästään kirjoittanut voi täydentää tekstin mielessään muistinsa avulla omaa totuuttaan vastaavaksi. Harri Veivon (2011, 103) mukaan kaikki tekstit edellyttävät ennakkokäsityksiä, joiden avulla tekstiä täydennetään ja jotka tarjoavat tekstin ymmärtämiselle välttämättömän tiedollisen ja emotionaalisen perustan. Kirjoittajalla nuo oman tekstin edellyttämät ennakkokäsitykset ovat toisenlaiset kuin ulkopuolisella lukijalla, koska hän tuntee kirjoittamisen kontekstin ja sen mistä on kirjoittanut. Se johtaa hänet lukemaan tekstiään realistisesti, eletyn elämänsä kuvauksena ja jäljittelynä sinänsä ja sitä voimakkaasti muistinsa avulla täydentäen ja siihen

eläytyen. Aineistoni kirjoittajat näkivät teksteissään myös kirjoittamisen ajankohdan heijastumia. Tästä lukutavasta seurasi, että tekstin ja sen asiasisällön etäännyttäminen ei ollut kirjoittajille ongelmattonta. Sillä oli vaikutuksensa reflektion mahdollisuuksiin laajentua ja syventyä.

Pedagogisissa yhteyksissä kirjoittajaa olisi mahdollista tukea laajentamaan reflektiota esimerkiksi ohjaamalla häntä näkemään ja tulkitsemaan teksteissään vaikuttavia kulttuurisia käytänteitä ja normeja ja näkemään ja analysoimaan yksityisessä yleistä. Jack Mezirowin (1995, 28–31) mukaan tällainen kriittinen reflektio on uudistavan oppimisen ehto. Reflektion syvenemiseen aina kriittiseen reflektioon asti tarvitaan toista, joka tarjoaa kirjoittajalle erilaisia virikkeitä ja välineitä suunnata eri tavoin katsettaan kirjoittamalla kerrottuun elämään ja sen lähtöoletuksiin.

Vaikka kirjoittamisella on jo sinänsä arvo kirjoittamishetken ajatusten jäsentäjänä, aiemmin kirjoitettujen omien tekstien lukemista ja niiden tulkintaa pedagogisissa yhteyksissä tulisi lisätä. Teksteihin palaaminen tarjoaa mahdollisuuden arvioida muutoksia tai muuttumattomuutta omassa ajattelussa, kehityksessä ja identiteetissä. Kirjoittaminen ei ole koskaan täysin kirjoittajan kontrolloitavissa (ks. Veivo 2011, 206), ja valmistuttuaan teksti alkaa elää omaa elämäänsä lukijoiden, myös kirjoittajan itsensä, erilaisina tulkintoina. Se mitä on tullut kirjoittaneeksi, antaa kirjoittajalle mahdollisuuden vertailuun, uudelleenarviointiin ja uuteen merkityksenmuodostukseen tai entisen vahvistamiseen. Aiemmin kirjoitettujen tekstien pohjalta kirjoittamalla voi rakentaa prosessimaisesti ja kerroksellisesti omaa tietoisuuttaan ja ymmärrystään omasta elämästään, itsestään ja niistä ilmiöistä, jotka liittyvät elämään.

Omasta elämästä kertovat tekstit ovat johtaneet minut pohtimaan kysymystä siitä, millaisena representaationa lukija lukee toisen omaelämäkerrallista tekstiä ja miten hän ymmärtää sen esittävyuden ja edustavuuden. On eri asia, jos kirjoittaja itse lukee omaa tekstiään eletyn elämänsä esityksenä, joka mahdollistaa suoran näkymän elettyyn ja itseen eletyn kokijana, kuin jos ulkopuolinen lukija tekee niin. Tämänkaltaista tekstien realistista lukutapaa esimerkiksi pedagogisissa yhteyksissä ei ehkä aina tiedosteta. Jos omaelämäkerrallinen teksti luetaan suorana näkymänä kirjoittajansa elämään, ajateluun ja häneen itseensä henkilönä, tekstit alkavat edustaa häntä tavalla, joka ei tee hänelle oikeutta tai luovat muuten virheellistä kuvaa. Kun kyse on sellaisista ammatillisen kasvun tukemiseen liittyvistä teksteistä kuten tutkimukseni, voi lukija toki päätellä tekstien perusteella jotain esimerkiksi kirjoittajan analyttisyydestä tai kirjoittamalla kertomisen taidoista. Sujuvillakaan tekstitaidoilla tuotetusta tekstistä ei voi kuitenkaan lukea, millainen sosiaalialan ammattilainen kirjoittaja on esimerkiksi ihmisten kohtaajana tai kuinka tasapainossa hän on omien elämänasioidensa kanssa.

Omaelämäkerrallisten ja omia kokemuksia kuvaavien tekstien lukutapaan pedagogisissa yhteyksissä pitäisi kiinnittää huomiota ja suorastaan ohjata. Tutkimuksen piirissä lukutapaa on pohdittu paljon erityisesti eettisenä kysymyksenä. Empaattiseksi lukutavaksi nimetty aineiston luenta (Vilkko 1997, 38; Saresma 2000, 4–11; Leskelä–Kärki 2006, 84–85) vastaantulevana, ymmärtävänä, kokemuksellisenä ja kunnioittavana lukutapana on pätevä muissakin yhteyksissä. Opettajalle, joka on tottunut lukemaan opiskelijoidensa tekstejä vain osaamisen ilmauksina ja niitä sellaisina arvioiden, voi olla hämmentävää lukea tekstejä, joissa henkilökohtaisuus ja yksityisyys ovat keskeisimmät. Ammatillisen kasvun tukemisessa ei henkilökohtaisuutta voi kuitenkaan välttää. Opettajan tehtävään kuuluu sellaisena tukena, peilinä ja jopa mallina olo, jonka avulla oppija voi kasvaa ammatilaiseksi. Se on vuorovaikutussuhde, jossa opettaja on yhtä lailla oppimassa kuin opiskelijakin.

Tutkimusprosessini aikana olen kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka merkittäviksi opinnoissa kirjoittaminen ja tekstit ovat tulleet. Olinhan itsekin hakemassa kirjoittamiselle uutta käyttötapaa osana monimuotokoulutusta ja tutkimuksellani olen osoittanut sen toimivuuden. Niin hyvä ja monipuolinen väline kuin kirjoittaminen onkin, on huolestuttavaa, jos opettaminen, ohjaaminen, ammatillisen kasvun tukeminen samoin kuin oppimisen osoittaminen, ajattelunsa ilmaisu, ryhmän keskinäinen vuorovaikutus ja kaikki muukin kommunikaatio oppimisprosesseissa siirtyy pääasiassa tekstien välityksellä tapahtuvaksi, tekstuaaliseksi. Niin voi käydä, jos lähiopetusta minimoidaan esimerkiksi taloudellisista syistä. Vuorovaikutuksessa sekä kielellinen että eikielellinen viestintä ovat yhtä tärkeitä: pelkkien sanojen perusteella ei muodosteta ja tulkita merkityksiä, vaan siihen tarvitaan kaikkien aistien apua. Se on mahdollista vain kasvokkaisessa kohtaamisessa, jolloin ollaan yhtä aikaa samassa tilassa. Muussa tapauksessa vuorovaikutuksen osapuolien mahdollisuudet tulkita toisiaan kapenevat.

Kirjoittaminen oppimisen ja ammattiin kasvun välineenä ei vähennä opettajan ja ohjaajan työtä, vaan muuttaa sen luonnetta lukemiseksi ja kirjoittamalla ohjaamiseksi. Kasvavien tekstimäärien lukeminen ja opiskelijoiden oikeutettu odotus yksilöllisestä palautteesta tekevät työstä kuormittavaa, jos siihen ei ole käytettävissä tarpeeksi aikaa. Kirjoittamalla ohjaaminen ja kirjallisten palautteiden antaminen opiskelijaa hyödyttävällä tavalla vaatii toisenlaista osaamista kuin kasvokkainen ohjaaminen ja opettaminen. Teksti on viestinä voimakas ja väärinkäsityksiä syntyy helposti. Mitkään kirjalliset tehtävät eivät ole säästökeino, vaan ne ovat toisenlainen tapa oppia, opettaa ja ohjata.

Kirjoittaminen on toimiva väline identiteetin rakentamiseen, ajattelun ja tiedostamisen edistämiseen, mutta pelkkien tekstien avulla ei voi arvioida esimerkiksi ammatillista osaamista ja pätevyyttä. Erityisesti koulutettaessa

aloille, joissa työ perustuu ihmisten kohtaamiseen ja tukemiseen, tekstien ylivaltaan tulisi kiinnittää huomiota. Ammatillisen kasvun tukeminen ja ammatillaiseksi oppiminen eivät voi siis olla vain tekstien varassa, vaan niiden lisäksi tarvitaan kasvokkaisia kontakteja ja kohtaamisia. Ne ovat myös sosiaali- ja kasvatustieteen ammattilaisen työssä niin keskeisiä, ettei niitä voi millään väliin jättää täysin korvata.

Eletyn tulkinta jatkuu

Kirjoittamisprosessin pedagogisena tavoitteena oli ammatillisen kasvun tukeminen ja itseyttämyksen lisääminen. Kasvu on muutosta ja käsitys itsestä ja omasta elämästä on jatkuvassa liikkeessä. Itseyttämyksensä rakentuu aina uudelleen, kun ihminen suhteuttaa uusia kokemuksia elämänsä tapahtumiin (Heikkinen 2001, 118). Myös aiemmin koettu tulee tulkituksi yhä uudelleen kulloisenkin kerrontahetken ja sen tapahtuminen aktiivisena. Siten mennyt on jatkuvassa liikkeessä siitä kerrottaessa ja sitä tulkittaessa. Tuija Saresman (2007, 90) tavoin voikin todeta, ettei elämäntarinoita ole syytä tarkastella toisintoina tai tallenteina siitä, mitä tapahtui vaan pikemminkin kokemusten jatkuvana tulkintana ja uudelleentulkintana. Ihmisen tarina on päättymätön ja yhä uudelleen kehkeytyvä ja uudella tavalla hahmotettava aina, kun sitä kerrotaan. Kertomisen mieli on paljolti tarpeessa ymmärtää elettyä. Lopullista ymmärrystä ei ehkä tule; on vain jostakin oman elämänsä tarkastelemisen hetkestä käsin ymmärtämistä. Elämän vaihtuvat tilanteet ja vaiheet tarjoavat aina uuden tarkastelukulman elettyyn uusine ymmärtämisen pyrkimyksineen.

Yksi tutkimukseen osallistuneista kirjoittajista päätti viimeisen tekstinsä, päättötekstin, reflektiivisesti seuraaviin sanoihin:

Koin tämän tehtävän jotenkin kaikkien aikaisempien tekstieni päätöksenä. Ihan kuin kaikki olisi nyt kirjoitettu ja valmiina mapitettavaksi. Nyt se sitten loppui. Olenko nyt valmis sosionomi? Mitä tästä tehtävästä opin? Mitä opin itsestäni? (PÄÄTÖ 3)

Koko prosessin ajan kirjoittajat olivat merkityksellistämässä ja ymmärtämässä elettyä ja koettua opintojen kontekstissa osana matkaa kohti uutta ammattia. Kun kirjoittaja vielä matkan lopullakin kysyy, onko hän nyt valmis ja mitä hän oppi tekstiensä kirjoittamisesta ja lukemisesta ja itsestään, hän ilmentää sitä reflektion taitoa, joka on ammatillisessa toiminnassa välttämättömyys ja jonka kehittämiseen kirjoittamisprosessillakin tähdättiin. Mikään ei ole lopullisesti valmista. Uudet kysymykset ja uudessa tilanteessa kysyminen jatkavat reflektion ketjua.

Tutkimuksen ja sen toteutuksen arviointi

Tutkimuksen liittäminen oppimisprosessin yhteyteen mahdollisti tutkimusaineiston keruun samoilta kirjoittajilta 3–3,5 vuoden mittaisen kirjoitusprosessin ajalta. Aineiston keruu ja tutkimusaineiston muodostaminen eivät kuitenkaan olleet ongelmattomia, sillä opiskelijoiden oppimisprosessi oli luonnollisesti ensisijainen eikä se, että he toimivat aineistontuottajina tutkimusta varten. Myös pitkä aikaväli vaikutti aineiston keruuseen. Opiskelijat olivat ensimmäisen lukukauden jälkeen enemmän ja vähemmän hajallaan eri opintojaksoissa, niin että esimerkiksi yhteydenpito heihin oli hankalampaa.

Aineiston keruu ja sen analysointi oli prosessimaista. Kirjoitelmien teemoista päätettiin ja tehtävänannot muotoiltiin sitä mukaa kuin opiskelijoiden opinnot etenivät. Kirjoitustehtävät toteutettiin ensimmäisen vuoden jälkeen toisten opettajien vastuulla olevissa opintojaksoissa. Tällöin oli luonnollista ottaa huomioon heidän toiveensa tehtävien muotoilussa. Tehtävänannot ovat siten hieman erilaisia. Esimerkiksi kirjallisuuden liittäminen omaelämäkerrallisiin tehtäviin ei ollut aineiston kannalta toimiva ratkaisu, mutta se tarjosi opiskelijoille uusia näkökulmia tarkasteltaviin ilmiöihin. Oman eletyn kokemuksen kertominen näissä teksteissä (*Omat nuoruuden tunnot nuortenkirjojen herättäminä* ja *Oman muukalaisuuden / erilaisuuden kokemukset elämäntien varrella*) jäi vähäiseksi ja huomio oli kirjallisuudessa.

Opiskelijoiden oppimisprosessin ja aineiston keruun yhdistäminen pohdittiin minua tilanteissa, joissa kirjoittaminen ja tekstit olivat esillä pedagogisessa mielessä opiskelijaryhmän kanssa. Koska en alkuun tiennyt tarkalleen, miten tutkisin tekstejä ja mitä niistä selvittäisin, olin epävarma, millä tavoin niitä oli mahdollista käsitellä oppitunneilla ja mitä kirjoittamisesta tuli puhua, ilman että se vaikuttaisi seuraavien omaelämäkerrallisten tekstien kirjoittamiseen. Halusin varjella kunkin kirjoittajan prosessia omanlaisena, ja siksi tekstien käyttäminen opetuksessa tuntui ongelmalliselta. Tekstejä ja kirjoittamista piti kuitenkin käsitellä jotenkin, jotta kirjoittamisen yhteys opintoihin liittyvänä tuli perustelluksi ja kirjoittajien motivaatio pysyi yllä. Sitä, miten kirjoittamisen ja tekstien käsittely oppitunneilla vaikutti syntyviin teksteihin, on vaikea arvioida, mutta tutkimus vaikutti siten, että en tohtinut hyödyntää tekstejä pedagogisesti niin paljon kuin olisi ollut mahdollista.

Aineisto on rikas ja sen tekstit on kirjoitettu sellaisista teemoista, joita omaelämäkerrallisissa teksteissä ei tavallisesti käsitellä. Kirjoittajat olivat aikuisia opiskelijoita, valtaosa 30–40-vuotiaita ja vanhempia. Kirjoittaminen ei ollut vapaaehtoista, mutta se oli vapaamuotoista ja he saivat itse päättää varsinaisten omaelämäkerrallisten tekstiensä antamisesta luettaviksi. Kirjoittajat eivät siis rekrytoituneet kirjoittajiksi oman valintansa ja harrastuneisuutensa vuoksi. Ilman opintoihin liitettyä kirjoittamisprosessia heistä tuskin monikaan

olisi tullut kirjoittaneeksi eletystä elämästään niin paljon kuin tässä prosessissa. Tekstien syntyyn opintojen kontekstilla on ollut vaikutuksensa: ne on kirjoitettu opintoihin liittyvinä tehtävinä ja niiden lukijoiksi on tiedetty tutkimusta tekevä opettaja tai toisinaan toinenkin opettaja. Opinnot kirjoittamis-yhteytenä ovat ohjanneet harkintaa siitä, mitä voi kirjoittaa ja miten.

Aineiston analyysissä olen soveltanut useammanlaisia analyysitapoja. Analyysivaiheen voi katsoa alkaneen jo keruuvaiheessa, jolloin luin tekstejä opettajan roolissani sitä mukaa kuin niitä kirjoitettiin. Tämä lukeminen herätti tarpeen selvittää, mistä reflektiivisyyden vaikutelma tai sen puuttuminen teksteissä syntyi. Se johti minut tutkimaan laajaa omaelämäkerrallista aineistoa kommentaareineen yhtenä suurena aineistona teema kerrallaan. En ole siten tutkinut reflektiivisiä piirteitä yksittäisten kirjoittajien tekstien jatkumosta. Metodiani oli tekstien lukeminen eri tavoin. Retorista luennan tapaa ja kerronnan analyysiä soveltamalla pääsin käsiksi sellaisiin tekstien piirteisiin, jotka palautuivat tulkintani mukaan reflektiivisyyden vaikutelmaan. Piirteiden tunnistaminen ja luokittelu suuresta aineistosta oli aikaa vievää ja työlästä. Vaarana oli sellainen ilmiölle sokeutuminen, joka saa kaikenlaiset tekstin piirteet näyttämään reflektiivisiltä tai joka estää näkemästä omaelämäkerrallisissa teksteissä mitään niille tyypillisiä erityispiirteitä.

Reflektiivisten piirteiden "eristäminen" ja analysointi perustuivat omiin havaintoihini ja tulkintaani. Niiden oikeellisuuden ja luotettavuuden arviointi on laadullisen tutkimuksen tapaan lukijan tehtävä. Olen mahdollistanut lukijalle tulkintojeni arvioinnin tuomalla esiin, miten olen päätenyt niihin, ja esittämällä runsaasti aineistolainauksia, joihin tulkintani perustuvat. (ks. Kiviniemi 2007, 83; Eskola & Suoranta 1998, 217–218; Mäkelä 1990, 59.)

Selvittäessäni kirjoittamista kirjoittajan tekona ja kirjoittajaa omien tekstiensä lukijana tutkin kommentaareja ja päättötekstejä sisällöllisesti. Sovelsin analysointiin sellaista lukutapaa, jossa esitin aineistolle kysymyksiä. Poimin, luokittelin ja tulkitsin aineistosta kohdat, joissa käsiteltiin kysymiäni asioita. Lukutapaani voi luonnehtia asenteeltaan hermeneuttiseksi, sillä luin kommentaareja ja päättötekstejä tarkoituksia luovan ihmisen tajunnan tai tietoisuuden ilmauksina (ks. Turunen 1995, 157–158). Joku toinen tutkija olisi mahdollisesti kysynyt joitain toisia asioita. Tutkimukseni tavoitteen näkökulmasta esittämäni kysymykset olivat olennaisia, koska halusin lisätä tietoa kirjoittamisesta menetelmällisiin tarpeisiin. Aineistonäytteiden avulla olen tuonut esiin sen, minkä perusteella olen tehnyt tulkintani.

Katri Komulainen (1998b, 245) on pohtinut kysymystä laadullisen aineiston analyysin tarkkuudesta ja systemaattisuudesta ja todennut tarkan analyysin vaatimukseen sisältyvän empiristisen oletuksen siitä, että tutkittava ilmiö olisi aineistossa odottamassa löytymistään. Aineiston analyysi on Komulaisen

mukaan kuitenkin aktiivista havaintojen tuottamista ja sosiaalisen ilmiön rakentamista teorian ja aineiston vuorovaikutuksessa. Näin ajatellen tutkimukseni tulokset ovat tulosta merkityksenmuodostuksesta, jossa osapuolina olivat aineisto ja minä erilaisine lukutapoineni ja teoreettisine orientaatioineni. (Ks. myös Anttila 1998, 182–183.)

Tämän tutkimukseni tulokset antavat tietoa omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta ja siitä syntyneistä teksteistä reflektion näkökulmasta. Tutkimustulosten yleistämisestä Pertti Alasuutari (1999, 237) toteaa, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään ottamaan kohteeksi ilmiö, jonka suhteen yleistäminen ei ole ongelma. Tutkimus pyrkii selittämään ilmiötä ja tekemään sen siten ymmärrettäväksi. Toisaalta hänen mukaansa laadulliselle analyysille ominainen havaintojen yhdistäminen ilmentää tutkijan pyrkimystä tarkastella aihettaan yksittäistapausta yleisemmällä tasolla. Käsillä olevan tutkimuksen tuloksia on tarkasteltava suhteessa siihen kontekstiin ehtoineen, jossa aineisto on muodostettu, analysoitu ja tulkittu. Tulokset tarjoavat vähintäänkin reflektiopinnan erilaisille omaelämäkerrallisen kirjoittamisen ja omaelämäkerrallisten tekstien tarkasteluille, mutta myös yleisemmin ilmiöille, jotka liittyvät kirjoittamiseen ja tekstiin reflektiona.

AINEISTOLUETTELO

Vuosina 2004 – 2007 laaditut kirjoitelmat, joita on yhteensä 345 kappaletta 37 kirjoittajalta. Eri kirjoittajat ovat kirjoittaneet eri määrän tekstejä.

Koko ajanjakson mukana olleita kirjoittajia on 33. Alusta loppuun mukana ollut kirjoittaja kirjoitti keskimäärin 10 eriteemaista kirjoitelmaan.

Kirjoitustehtäviä eri teemoista on yhteensä 14.

Aineiston tarkempi erittely on sivulla 42 luvussa 3.3 taulukossa 1.

Aineisto on tutkijan hallussa.

LÄHTEET

- Alanko Outi 2001. Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen. Teoksessa Outi Alanko & Tiina Käkelä-Puumala (toim.) Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä. Helsinki: SKS, 207–240.
- Alasuutari Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Anttila Pirkko 1998. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet. Helsinki: Akatiimi.
- Apo Satu 1995. Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta. Helsinki: Hanki ja jää.
- Aro Jari 1999. Sosiologia ja kielenkäyttö. Retoriikka, narratiivi, metafora. Acta Universitatis Tamperensis 654. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Aro Jari 2001. Retoriikka, refleksiivisyys ja sosiologia. Sosiologia 38 (1), 31–34.
- Aro Laura 1996. Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folkloreina. Helsinki: SKS.
- Autti Mervi 2003. Katsele kuuntele valokuvaa. Elämäntarina 2/2003.
- Bardy Marjatta 1999. Uupuneet äidit kuvan avulla elämänsä äärelle. Teoksessa Sari Näre (toim.) Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä. Tietolipas 157. Helsinki: SKS, 249–269.
- Beach Richard, Appleman Deborah & Dorsey Sharon 1994. Adolescents' Uses of Intertextual Links to Understand Literature. Teoksessa Robert Rudell, Martha Rapp Rudell & Harry Singer (toim.) Theoretical Models and Processes of Reading. Fourth Edition. Newark, Delaware: International Reading Association, 695–714.
- Bereiter Carl & Scardamalia Marlene 1987. The Psychology of Written Composition. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bereiter Carl & Scardamalia Marlene 1991. Literate expertise. Teoksessa Anders K. Ericsson & Jacqui Smith (toim.) To-word a General Theory of Expertise. Cambridge: Cambridge University Press, 172–193.
- Billig Michael 1987. Arguing and thinking. A rhetorical approach to social psychology. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bolton Gillie 1999. The Therapeutic Potential of Creative Writing. Writing Myself. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Bolton Gillian 2005. Reflective Practice. Writing and Professional Development. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- Boud David, Keogh Rosemary & Walker David 1985. Promoting Reflection in Learning. Teoksessa David Boud, Rosemary Keogh & David Walker (toim.) Reflection: Turning Experience into Learning. London: Kogan Page, 18–40.
- Boyd Evelyn M. & Fales Ann W. 1983. Reflective learning. Key to Learning from Experience. Journal Humanistic Psychology 23(2), 99–117.

- Brewer William F. 1986. What is autobiographical memory? Teoksessa David C. Rubin (toim.) *Autobiographical memory*. Cambridge: Cambridge University Press, 25-49.
- Bruner Edward M. 1984. *The Opening up of Anthropology*. Teoksessa Edward M. Bruner (toim.) *Text, Play and Story: The Construction and Reconstruction of Self and Society*. Whashington D.C.: The American Ethnological Society.
- Bruner Jerome 1987. Life as narrative. *Social Research* 54 (1), 11-32.
- Chatman Seymor 1993. *Story and discourse: narrative structure in fiction and film*. Ithaca (NY): Cornell University Press.
- Clark Romy & Ivanič Roz 1997. *The Politics of writing*. London: Routledge.
- Cohn Dorrit 1978. *Transparent Minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Collins Alan F., Gathercole Susan E., Conway Alan F. & Morris Peter E. (toim.) 1994. *Theories of Memory*. Hove: Lawrence Erlbaum Associates.
- Conway Martin A 1995. *Flashbulb memories*. Hove: Lawrence Erlbaum Associates.
- Conway Martin A. & Rubin David C 1994. *The Structure of Autobiographical Memory*. Teoksessa Alan F. Collins, Susan E. Gathercole, Conway Martin A. & Peter E Morris. (toim.). *Theories of Memory*. Hove: Lawrence Erlbaum Associates.
- Davis Fred 1979. *Yearning of yesterday: A Sociology of nostalgia*. London: The Free Press.
- Denzin Norman K 1984. *On Understanding Emotion*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Denzin Norman K. 1989. *Interpretive biography. Qualitative research methods*. Volume 17. Newbury Park, London, New Delhi: Sage.
- Denzin Norman K & Lincoln Yvonna 2000. Introduction: entering the field of qualitative research. Teoksessa Norman Denzin & Yvonna Lincoln (toim.) *Handbook of qualitative research*. California: Sage, 1-17.
- Dewey John 1933. *How we think. A restatement of the relation of reflective thinking to educative process*. Lexinton, Massachussets: D.C. Helath and company. *Painatuslupa uusittu 1960* (Roberta L. Dewey)
- Dewey John 1963. *Experience and education*. Alkup. julkaisu vuosi 1938. New York: Collier.
- Ehrnrooth Jari 1990. *Vastaanottotutkimuksen analyysimetodi: reseptiosta luentaan, eläytymisestä tulkintaan*. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 221-241.

- Ellis Carolyn & Bochner Arthur P. 2000. Autoetnography, personal narrative, reflexivity. Researcher as Subject. Teoksessa Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim.) Handbook of qualitative research. Second edition. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage, 733–768.
- Erkkilä Raija 2004. Kokemuksen representaatio. Mitä opettajan tarina kertoo minusta ja meistä. Teoksessa Raine Mäntyselä (toim.) Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite. Jyväskylä: Atena Kustannus, 181–198.
- Eskola Jari 2007. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 159–183.
- Eskola Katarina 1996. Nainen, mies ja fileerausveitsi. Teoksessa Katarina Eskola (toim.) Nainen, mies ja fileerausveitsi. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 49. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä, 49–78.
- Eskola Jari & Suoranta Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Estola Eila & Mäkelä Maarit 2002. Opiskelijat tarinoiden äärellä. Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen ja Leena Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 134–146.
- Fingerroos Outi 2003. Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. Elo 2/2003. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Finlay Linda 2003. Through the looking glass: intersubjectivity and hermeneutic reflection. Teoksessa Linda Finlay ja Gough Brendan (toim.) Reflexivity. A Practical guide for researchers in health and social sciences. Oxford: Blackwell, 105–119.
- Fiske John 1993. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Tampere: Vastapaino.
- Forthergill Robert A. 1995. One Day at a Time. The Diary as Lifewriting. *Autobiography Studies* 10:1.
- Galbraith David 1999. Writing as a Knowledge-Constituting Process. Teoksessa Mark Torrance ja David Galbraith (toim.) Knowing What to Write: Conceptual Processes in Text production. Amsterdam: Amsterdam University Press, 139–159.
- Geertz Clifford 1973. Thick Description. Toward an Interpretative Theory of Culture. Teoksessa Clifford Geertz (toim.) The Interpretation of Cultures. Selected Essays. New York: Basic Books.
- Giddens Anthony 1991. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.

- Goodman Kenneth S. 1994. Reading, Writing and Written Texts: A Transactional Sociopsycholinguistic View. Teoksessa Robert Rudell, Martha Rapp Rudell & Harry Singer (toim.) Theoretical Models and Processes of Reading. Fourth Edition. Newark, Delaware: International Reading Association, 1093-1130.
- Granfelt Riitta 2005. Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Mirja Satka, Synnöve Karvinen-Niinikoski, Marianne Nylund & Susanna Hoikkala (toim.) Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 240-258.
- Haakana Markku 2005. Sanottua, ajateltua ja melkein sanottua. Teoksessa Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski (toim.) Referointi ja moniäänisyys. Tietolipas 206. Helsinki: SKS, 114-149.
- Hakonen Sinikka 2003a. Muistelutyö. Teoksessa Marjatta Marin & Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 130-137.
- Hakonen Sinikka 2003b. Kirjoittaminen merkityksellistää elämää. Teoksessa Marjatta Marin & Sinikka Hakonen (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 146-153.
- Hall Stuart 1997. Representation. Cultural Representations and Signifying Practices. London: Sage.
- Hallila Mika 2006. Metafiktion käsite. Teoreettinen, kontekstuaalinen ja historiallinen tutkimus. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 44. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Hatakka Mari 2004. "Kun on tunteet". Lukemisen kokemus metodisena ratkaisuna. Teoksessa Tuulikki Kurki (toim.) Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat. Helsinki: SKS, 171-198.
- Hattula Markku & Svensson Kristina 2009. Sanojen sylissä. Iloa ja itsetuntemusta kirjoittamalla. Helsinki: Maahenki.
- Haug Frigga et al 1987. Female Sexualisation. A Collective Work of Memory. London: Virago.
- Heikkinen Hannu L.T. 2001. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 175. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Heikkinen Hannu L.T. 2002. Elämää kansioissa. Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen ja Leena Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 116-125.
- Heikkinen Hannu L.T. & Syrjälä Leena. Mihin tarvitaan opettajien tarinoita? Teoksessa Hannu L.T. Heikkinen ja Leena Syrjälä (toim.) Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta. Helsinki: Kansanvalistusseura, 7-9.

- Hintikka Jaakko 1996. Contemporary Philosophy and the Problem of Truth. Teoksessa Simo Knuuttila and Ilkka Niiniluoto (toim.) Methods of philosophy and the history of philosophy: proceedings of the entretiens of Institute International de Philosophie, Helsinki, August 27–30, 1995. Acta philosophica Fennica vol 61. Helsinki: Societas philosophica Fennica.
- Hoikkala Tommi 1994. Mies, kasvatustieteellinen ja auktoriteettiasema. Teoksessa Jeja-Pekka Roos & Eeva Peltonen (toim.) Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkertoista. Helsinki: SKS, 86–105.
- Honkatukia Päivi, Nyqvist Leo & Pösö Tarja 2006. Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Tietolipas 211. Helsinki: SKS, 296–317.
- Hosiaislouma Yrjö 2003. Kirjallisuuden sanakirja. Helsinki: WSOY.
- Houtsonen Jarmo 1996. Elämäkerrallisen koulutusidentiteetin kulttuurinen rakentuminen: kahden saamelaisnaisen tapaukset. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) Oppiminen ja elämänhistoria. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikirja. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy, 217–248.
- Hynninen Anna 2004. Toisto ja variaatio omaelämäkerrallisessa kerronnassa. Elore 2/2004. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura. http://www.elore.fi/arkisto/2_04/hyn204.html Viitattu 11.11.2008
- Hyväri Susanna ja Karjalainen Anna Liisa 2005. Narratiivinen kirjoittaminen ammatillisen ymmärryksen syventäjänä sosiaalialan jatkotutkinnossa. Teoksessa Eila Okkonen (toim.) Ammattikorkeakoulun jatkotutkimus – tulokset ja tulevaisuus. Julkaisu 3. Hämeenlinna: Hämeen ammattikorkeakoulu, 124–132.
- Hyvärinen Matti 1994. Viimeiset taistot. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen Matti 1998. Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkonen (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 311–336.
- Hyvärinen, Matti, Peltonen Eeva & Vilkkonen Anni (toim.) 1998. Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.
- Hägg Samuli, Lehtimäki Markku & Steinby Liisa 2009. Esipuhe. Kertomuksen tutkimuksen moninaiset näkökulmat. Teoksessa Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby (toim.) Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen. Tietolipas 226. Helsinki: SKS, 7–25.
- Hänninen Salme 2006. Voimaantumisen kehitysohjelma persoonallisen ja ammatillisen identiteetin tukijana. Teoksessa Anneli Eteläpelto ja Jussi Onnismäki (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Aikuiskasvatuksen 46. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 191–217.

- Hänninen Vilma 2004. Miten masennus muuttaa ihmistä? Teoksessa Vilma Hänninen ja Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Muuttuuko ihminen?* Tampere: Tampereen yliopistopaino, 277–306
- Ikonen Teemu 2001. Tarina ja juoni. Teoksessa Outi Alanko ja Tiina Puumala-Käkelä (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Tietolipas 174. Helsinki: SKS, 184–206.
- Isoherranen Kaarina 2005. *Moniammatillinen yhteistyö*. Helsinki: WSOY.
- ISK = Iso suomen kielioppi. Hakulinen Auli, Vilkuna Maria, Korhonen Riitta, Koivisto Vesa, Heinonen Tarja Riitta & Alho Irja (toim). *Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950*. Helsinki: SKS.
- Jokinen Arja 1999. Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126–159.
- Jokinen Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero 2004. *Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Järvinen Annikki 1990. Reflektiivisen ajattelun kehittyminen opettajankoulutuksen aikana. *Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 35*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kaarlenskaski Taija 2008. Kertomuskategoriat ja lehmän representaatiot kirjoituskilpailuteksteissä. *Elore 2/2003*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry, http://www.elore.fi/arkisto/2_08/kaa2_08.pdf. Viitattu 12.11.2010.
- Kaivola-Bregenhøj Annikki 1988. *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: SKS.
- Kakkuri-Knuuttila Marja-Liisa & Heinlahti Kaisa 2006. *Mitä on tutkimus? Argumentaatio ja tieteenfilosofia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalliokoski Jyrki 2005. Moniäänisyys ja koherenssi suomea toisena kielenä kirjoittavien teksteissä. Teoksessa Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski (toim.) *Referointi ja moniäänisyys*. Tietolipas 206. Helsinki: SKS, 224–257.
- Karjalainen Anna Liisa 2004. *Kokemuksesta kirjoittaminen ja kirjoittamisen kokemus. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen sosionomikoulutuksessa ja narratiivinen menetelmä sosiaalialan työssä*. A Tutkimuksia 7. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Karvinen Synnove 1996. *Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. *Yhteiskuntatieteet 34*. Kuopio: Sosiaalitieteen laitos.
- Karvonen Pirjo. *Oppikirjateksti toimintana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 632. Helsinki: SKS.

- Kauppinen Eija 2010. Opettajien tunnenarratiivit ja niiden rakenneanalyysi - Musiikin ja matematiikan aineenopettajien opettajuus ja elämäntilanne. Acta Universitatis Tamperensis 1522. Tampere: Tampere University Press.
- Kettunen Keijo 1983. Yleisö kertomuksessa. Teoksessa Timo Tiusanen, Päivi Huuhtanen, Tarmo Kunnas ja Keijo Kettunen (toim.) Taiteen monta tasoa. Tutkielmia estetiikan, kirjallisuus- ja teatteritieteen aloilta. Professori Maija Lehtosen juhla-kirja 10.1.1984. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 400. Helsinki: SKS, 108–120.
- Kinnunen Eeva-Liisa 1993. Läskiä kantapäissä. Teoksessa Ulla Piela (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Tietolipas 127. Helsinki: SKS, 188–212.
- Kirstinä Leena 1984. Epämääräisyyskohta teoksen rakenteen ominaisuutena Roman Ingardenin ja Wolfgang Iserin mukaan. Tampereen yliopisto. Yleinen kirjallisuustiede. Monistesarja n:o 17.
- Kiviniemi Kari 1994. John Dewey ja kokemuksen älyllinen kiehtovuus. Teoksessa Juhani Aaltola & Juha Hakala (toim.) Pedagogiikka, tiede ja traditio. Chydenius-instituutin tutkimuksia 6/1994. Kokkola: Chydenius-insituutti, Jyväskylän yliopisto, 56–70.
- Kiviniemi Kari 2007. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.
- Knuuttila Tarja & Lehtinen Aki Petteri 2010. Johdanto: Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Teoksessa Tarja Knuuttila ja Aki Petteri Lehtinen (toim.) Representaatio – tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi. Helsinki: Gaudeamus, 7–31.
- Kohli Martin 1978. Erwartungen an eine Soziologie des Lebenslaufs. Teoksessa Martin Kohli (toim.) Soziologie des Lebenslaufs. Darmstadt/ Neuwein: Luchterhand Verlag, 9–31.
- Kohli Martin 1981. Biograph: Account, text, method. Teoksessa Daniel Bertaux (toim.) Biography and society. The life history approach in the social sciences. Beverly Hills: Sage, 61–75.
- Komulainen Katri 1998a. Naisten naisuhteet. Kerrottu ja puhuteltu sukupuoli itsenäistymiskertomuksissa. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkonen (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 154–185.
- Komulainen Katri 1998b. Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevissa elämäntilanteissa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja N:o 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Korkiakangas Pirjo 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa. Kansatieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

- Korkiakangas Pirjo 1999. Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Bo Lönnqvist, Elina Kiuru ja Eeva Uusitalo (toim.) Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Helsinki: SKS, 155–176.
- Koskela Lasse & Rojola Lea. Lukijan ABC-kirja. Johdatus kirjallisuuden nykyteorioihin ja kirjallisuudentutkimuksen suuntauksiin. Tietolipas 150. Helsinki: SKS.
- Koskijoki Marja. 1997. Esine muiston astiana. Teoksessa Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.) Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylän yliopisto, 269–285.
- Kosonen Päivi 1995. Samuudesta eroon. Naistekijän osuus George Gusdorfin, Philippe Lejeunen, Paul de Manin ja Nancy K. Millerin autobiografiateorioissa. Yleinen kirjallisuustiede. Julkaisuja 27. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kosonen Päivi 1998. Muodottomat ja sukupuolettomat? Georges Perecin ja Nathalie Sarrauten katkonaiset kirjailijaomaelämäkerrat. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkö (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 103–124.
- Kosonen Päivi 2000. Elämät sanoissa. Eletty ja kerrottu epäjatkuvuus Sarrauten, Durasin, Robbe-Grillet'n ja Perecin omaelämäkerrallisissa teksteissä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Kosonen Päivi 2009. Moderni omaelämäkerta kertomuksena. Teoksessa Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Stenby (toim.) Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen. Tietolipas 226. Helsinki: SKS, 282–293.
- Kuula Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Lahtinen Aino-Maija 2001. Kertovat tekstit opiskelijoiden kokemina ja tulkitsemina sosiaali- ja terveysalan ammatillisessa koulutuksessa. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 226.
- Laine Terhi 2005. Turvakotityön käytännöt. Asiantuntijuus ja sukupuolen merkitykset. Helsinki: Yliopistopaino.
- Latvala Pauliina 2005a. Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta. Helsinki: SKS.
- Latvala Pauliina 2005b. Siihen kun muistini ulottuu. Kertomuksia suvusta ja elämästä maalla. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) Tekstien arki. Tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 135. Helsinki: Gaudeamus, 163–189.
- Lehtonen Mikko 2000. Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia. Tampere: Vastapaino.
- Lejeune Philippe 1989. On autobiography. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Lejeune Philippe 2000. Omaelämäkertaa määrittelemässä. Teoksessa Maaria Linko, Tuija Saresma & Erkki Vainikkala (toim.) Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 345–361.
- Leskelä-Kärki Maarit 2006. Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä. Helsinki: SKS.
- Linde Charlotte 1993. Life stories. The creation of coherence. New York & Oxford: Oxford University Press.
- Lindquist Anita 2009. Kirjoittaminen itsehoitona ja psykoterapeuttisena menetelmänä. Teoksessa Juhani Ihanus (toim.) Sanat että hoitaisimme. Terapeuttinen kirjoittaminen. Helsinki: Duodecim, 70–96.
- Linko Maaria 1998. Paperille, kankaalle ripustan unelmani, pelkoni, vihani. Yksilöllistä elämää kuvataiteen ja käsitöiden kautta. Teoksessa Katarina Eskola (toim.) Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkertoissa. Tietolipas 152. Helsinki: SKS, 311–378.
- Linna Helena 1994. Prosessikirjoittaminen. Kirjoittamisen suuri seikkailu. Helsinki: WSOY.
- Linnakylä Pirjo, Mattinen Eija & Olkinuora Asta 1988. Prosessikirjoittamisen opas. Helsinki: Otava.
- Lukinsky Joseph 1995. Reflektiivinen vetäytyminen päiväkirjan avulla. Teoksessa Jack Mezirow (toim.) Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 233–256
- Lupton Deborah 1998. The Emotional Self. A Sociocultural Exploration. London: Sage.
- Makkonen Anna 1993a. "Lukijani, lähdetkö mukaani?" Lajitietoisuus naisten omaelämäkertoissa. Teoksessa Ulla Piela (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Helsinki: SKS, 9–34.
- Makkonen Anna 1993b. Valkoisen kirjan kutsu eli löytöretkellä päiväkirjojen maailmassa. Teoksessa Suvi Ahola (toim.) Hiljaista vimmaa. Suomalaisten naisten päiväkirjatekstejä 1790-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Gummerus, 360–376.
- Makkonen Elina 2005. Lapsuus menneen ja nykyisen vuoropuhelussa. Teoksessa Helena Saarikoski (toim.) Leikkikentiltä. Lastenperinteen tutkimuksia 2000-luvulta. Tietolipas 208. Helsinki: SKS, 83–104.
- van Manen Max 1990. Researching Lived Experience. Human Science for an Action Sensitive Pedagogy. New York: State University of New York Press.
- van Manen Max 1991. Reflectivity and the pedagogical moment: the normativity of pedagogical thinking and acting. J. Curriculum studies. Vol. 23, NO 6, 507–536,

- Mattinen Eija 1995. *Prosessikirjoittaminen – tee kirjoittamisesta seikkailu*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Metso Tuija 1999. *Eriilaista ja tuttua. Koulu vanhempien koulumuistoissa*. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Tampere: Vastapaino, 267–283.
- Mezirow Jack 1981. *A Critical Theory of Adult Learning and Education*. *Adult Education*, 32(1), 3–27.
- Mezirow Jack et al. 1995. *Uudistava oppiminen. Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Middleton David & Edwards Derek 1990. *Conversational Remembering. A Social Psychological Approach*. Teoksessa David Middleton ja Derek Edwards (eds) *Collective Remembering*. London: Sage Publications.
- Miettinen Reijo 1998. *Mitä kokemuksesta voi oppia? Kokemus ja reflektiivinen ajattelu John Deweyn toiminnan filosofiassa*. *Aikuiskasvatus* 2/98, 84–97.
- Misztal Barbara A. 2003. *Theories of Social Remembering*. Maidenhead – Philadelphia: Open University Press.
- Moilanen Pentti & Rähä Pekka 2007. *Merkitysrakenteiden tulkinta*. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–69.
- Mutka Ulla 1998. *Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen*. *SoPhi* 27. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Myllyniemi Rauni 2004. *Miten ymmärtää ja luokitella tunteita?* Teoksessa Vilma Hänninen ja Oili-Helena Ylijoki (toim.) *Muuttuuko ihminen?* Tampere: Tampereen yliopistopaino, 19–48.
- Mäkelä Klaus 1990. *Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet*. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.
- Mäkinen Iris 1982. *Kerronnallisen puhetoimen käsitteestä ja analyysistä romaanissa*. Teoksessa Matti Palm, Erkki Peuranen & Erkki Vainikkala (toim.) *Kirjallisuus ja tiede. Juhlakirja professor emeritus Aatos Ojalalle vuonna 1981*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 149–155.
- Mäkinen Laila 1998. *Oppilaan itseohjautuvuusvalmius ja sitä edistävä ohjaus peruskoulun yläasteelle siirtymisen vaiheessa*. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteellisiä julkaisuja N:o 46*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Mäkiranta Mari 2008. *Kerrotut kuvat. Omaelämäkerralliset valokuvat yksilön, yhteisön ja kulttuurin kohtaamispaikkoina*. *Acta Universitatis Lapponiensis* 145. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

- Mäntylä Elina 2003. Kuudesluokkalaisen oppilaan reflektio ja metakognitio itseohjautuvuusvalmiutta harjoittavissa opiskeluprojekteissa. Joensuun yliopiston kasvatustieteen julkaisu N:o 87.
- Mäntynen Anne 2005. Referointi tekstilajipiirteenä. Teoksessa Markku Haakana ja Jyrki Kalliokoski (toim.) Referointi ja moniäänisyys. Tietolipas 206. Helsinki: SKS, 258–281.
- Määttänen Kirsti 1993. Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa Ulla Piela (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista. Tietolipas 127. Helsinki: SKS, 149–164.
- Niikko Anneli 1997. Ammatillisen kasvun itsearviointi portfolioikäytäntönä. Jyväskylän ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisu 16.
- Norkola Tero 1995. "Tavallisten ihmisten" päiväkirjat – merkintöjä kirjallisuuden marginaalissa. Teoksessa Anna Makkonen ja Teemu Ikonen (toim.) Karnevaali ja autioma – kirjallisuustieteellisiä tutkimuksia. Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen, teatteritieteen ja estetiikan laitoksen julkaisu n:o 1. Helsinki: Yliopistopaino, 112–116.
- Oja Outi 2004. 5210 sanaa metalyriikan tutkimisesta. Avain 1/2004, 6–12.
- Ojanen Sinikka 2006. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian käsittelyä. 4. painos. Helsinki: Yliopistopaino.
- Opinto-opas 2004-2005. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Opinto-opas 2005-2006. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Opinto-opas 2006-2007. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Palmu Tarja 2003. Sukupuolen rakentuminen koulun kulttuurisissa teksteissä. Etnografia yläasteen äidinkielen oppitunneilla. Helsinki: Yliopistopaino.
- Palonen Kari 1997. Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisu 11. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Peltomäki Eila 1996. Sosiaalialan ammattikorkeakoulun opiskelijoiden oppimiskokemusten kehittyminen henkilökohtaisessa ohjausprosessissa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja. Joensuun yliopisto: Joensuu.
- Peltonen Eeva 1993. Miten kotirintama kesti – miten siitä kerrotaan. Teoksessa Riikka Raitis & Elina Haavio-Mannila (toim.) Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa. Helsinki: WSOY, 26–70.
- Pennebaker James W 1997. Opening Up. The Healing Power of Expressing Emotions. New York: Guilford Press.
- Pennebaker James W & Chung Chindi K. 2007. Expressive writing and its links to mental and physical health. In H. S. Friedman (Ed.), Oxford handbook of health psychology. New York: Oxford University Press.

- Perelman Chaïm 2007. Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.
- Pietiläinen Katri 2002. Päiväkirjamenetelmä. Teoksessa Juhani Ihanus (toim.) Koskettavat tarinat. Johdantoa kirjallisuusterapiaan. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 190–210.
- Poikela Esa 1999. Kontekstuaalinen oppiminen: oppimisen organisoituminen ja vaikuttava koulutus. Acta Universitatis Tamperensis 675. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Prokoff Ira 1975/1989. At a Journal Workshop. The Basic Text and Guide for Using the Intensive Journal Process. New York: Dialogue House Library.
- Purra Pia 1998. "Eikö se ennen vanhaan tämä homma mennyt jotenkin toisin päin". Heteroseksuaalisia kohtaamisia naisten ja miesten omaelämäkertoissa. Teoksessa Matti Hyvärinen, Eeva Peltonen & Anni Vilkkonen (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 73–101.
- Pöysä Jyrki 2003. Tietokone – isäntä vai renki? Analyysi retrospektiivisen muistelun rakenteista kilpakirjoitusaineistossa. Teoksessa Sanna Talja ja Sari Tuuva (toim.) Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma. Tietolipas 196. Helsinki: SKS, 148–194.
- Pöysä Jyrki 2009. Positiointiteoria ja positiointianalyysi – uusia näkökulmia narratiivisen toimijuuden tarkasteluun. Teoksessa Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby (toim.) Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen. Tietolipas 226. Helsinki: SKS, 314–343.
- Raninen-Siiskonen Tarja 1999. Vieraana omalla maalla. Tutkimus karjalaisen siirtoväen muistelukerronnasta. Helsinki: SKS.
- Ranta Tuula 2009. Kirjoittamisprosessi teksteinä. Tekstilingvistinen näkökulma abiturienttien tekstintuottamismenettelyihin. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 50. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Rauste – von Wright Majjaliisa, von Wright Johan & Soini Tiina 2003. Oppiminen ja koulutus. Helsinki: WSOY
- Richardsson Laurel & St Pierre Elizabeth Adams 2008. Writing: A Method of Inquiry. Teoksessa Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln (toim.) Collecting and Interpreting Qualitative Materials. London: Sage Publications, 473–499.
- Ricouer Paul 1992. Oneself as another. Chicago: University of Chicago Press.
- Rimmon-Kenan Shlomith 1999. Kertomuksen poetiikka. Tietolipas 123. Helsinki: SKS.
- Ronkainen Suvi 1999. Subjektius, häpeä ja syyllisyys parisuhdeväkivallan elementteinä. Teoksessa Sari Näre (toim.) Tunteiden sosiologiaa I. Elämyksiä ja läheisyyttä. Tietolipas 156. Helsinki: SKS, 131–154.
- Roos Jeja-Pekka 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista. Helsinki: SKS.

- Rostila Ilmari 1997. Keskustelu sosiaaliluukulla. Sosiaalityön arki sosiaalitoimiston toimeentulokeskusteluissa. Acta Universitatis Tamperensis 547. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rubin David C. 1986. *Autobiographical memory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rudell Robert B. & Unrau Norman J. 1994. Reading as a Meaning-Construction Process: The Reader, the Text and the Teacher. Teoksessa Robert Rudell, Martha Rapp Rudell & Harry Singer (toim.) *Theoretical Models and Processes of Reading*. Fourth Edition. Newark, Delaware: International Reading Association, 996–1056.
- Ruohotie Pekka 2000. Oppiminen ja ammatillinen kasvu. Helsinki: WSOY.
- Saarenheimo Marja 1991. Omaelämäkerrallinen muisti ja elämäkerta. *Gerontologia* 4(5), 260–269.
- Saarenheimo Marja 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.
- Saresma Tuija 2000. Monologi dialogisuudesta eli matka kohti eettistä omaelämäkertatutkimusta. *Kulttuurintutkimus* 17: 4, 3–18.
- Saresma Tuija 2007. Omaelämäkerran rajapinnoilla. *Kuolema ja kirjoitus*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Schegloff Emanuel 1980. "Preliminaries to preliminaries: can I ask you a question? *Sociological Inquiry* 50, 104–152.
- Schön Donald A. 1983. *The reflective practitioner. How professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Schön Donald A. 1987. *Educating the reflective practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.
- Seppälä Heikki 2008. Häiriöiden hallinnasta toimintakyvyn tukemiseen. Teoksessa Raija-Liisa Punamäki, Pirkko Nieminen ja Matti Kiviaho (toim.) *Mieli ja terveys: ilon ja muutoksen psykologiaa*. Tampere: Tampereen yliopisto, 163–175.
- Sevänen Erkki 2008. Introduction. On the Study of Metafiction and Metaliterary Phenomena. Teoksessa Samuli Hägg, Erkki Sevänen ja Risto Turunen (toim.) *Metaliterary Layers in Finnish Literature*. *Studia Fennica. Litteraria* 3. Helsinki: Finnish Literature Society, 9–25.
- Sharples Mike 1999. *How We Write. Writing as Creative Design*. London, New York: Routledge.
- Siikala Anna-Leena 1980. *Kertojat ja kuulijat*. Helsinki: SKS.
- Siikala Anna-Leena 1984. *Tarina ja tulkinta*. Tutkimus kansankertojista. Helsinki: SKS.
- Suomi Asta 2002. Ammattia etsimässä. Aikuisopiskelijat kertovat sosiaaliohjaajakoulutuksesta ja narratiivisen pätevyyden kehittymisestä. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 194. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Swarts Heidi, Hayes John R & Flower Linda S. 1984. Designing protocol studies of the writing process: an introduction. Teoksessa Richard Beach & Lilian S. Bridwell (toim.) *New Direction Composition Research*. New York, London: The Guilford Press, 52–71.
- Syrjälä Leena 2001. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Juhani Aaltola ja Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloitteleville tutkijoille*. Jyväskylä: PS-kustannus, 229–243.
- Syrjälä Leena, Estola Eila, Mäkelä Maarit & Kangas Pia 1996. Elämäkerrat opettajien ammatillisen kasvun kuvaajina. Teoksessa Sinikka Ojanen (toim.) *Tutkiva opettaja 2*. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 137–150.
- Syrjälä Leena, Estola Eila, Uitto Minna & Kaunisto Saara-Leena 2006. Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Tietolipas 211. Helsinki: SKS, 181–202.
- Särkelä Antti 1994. Sosiaalityön asiakas subjektina ja ei-subjektina. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. *Täydennyskoulutusjulkaisu* 7.
- Tainio Liisa 1997. Mä muistan...mä en muista. Muisteluvuoroista arkikeskustelussa. Teoksessa Katarina Eskola & Eeva Peltonen (toim.) *Aina uusi muisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisu* 54. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 289–317.
- Tammi Pekka 1991. Kertova teksti. Esseitä narratologiasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Taylor Charles 1989. *Sources of the self. The making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tiuraniemi Juhani 1994. Reflektiivinen ammattikäytäntö. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A:25. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Tolska Timo 2002. Kertova mieli. Jerome Brunerin narratiivikäsitelmä. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 178. Helsinki: Yliopistopaino.
- Tuomaala Saara 2004. Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921-1939. Helsinki: SKS.
- Turunen Kari E. 1995. *Tieto ja tiede*. Jyväskylä: Atena.
- Turunen Risto 2008. Beyond the Epic and the Novel. Literary Tradition and Its Impossibility in Hannu Salama's *Finlandia*. Teoksessa Samuli Hägg, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) *Metaliterary Layers in Finnish Literature*. *Studia Fennica. Litteraria* 3. Helsinki: Finnish Literature Society, 89–111.

- Turunen Risto 2011. Ideologia, diskurssi ja representaatio. Teoksessa Voitto Ruohonen, Erkki Sevänen & Risto Turunen (toim.) Paluu maailmaan. Kirjallisten tekstien sosiologiaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Tiede 1346. Helsinki: SKS, 298–336.
- Törmä Sirpa 1996. Kasvun mahdollisuus. Kasvuprosessin ja kasvatuksen eettisten perusteiden tarkastelua George Herbert Meadin ja John Deweyn ajattelun avulla. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol. 496. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ukkonen Taina 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 797. Helsinki: SKS.
- Uotinen Johanna 2003. "Agricolan päivänä se kannettiin meidän makuuhuoneen pöydälle." Tietotekniikka, kokemus ja kertomus. Teoksessa Sanna Talja & Sari Tuuva (toim.) Tietotekniikkasuuhteet. Kulttuurinen näkökulma. Helsinki: SKS, 118–147.
- Vainikkala Erkki 1998. Minä, lukijani, kaltaiseni. Teoksessa Katarina Eskola (toim.) Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa. Tietolipas 152. Helsinki: SKS, 437–467.
- Vakimo Sinikka 2010. Tutkimusetiikka kulttuuritutkimuksessa. Teoksessa Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma & Sinikka Vakimo (toim.) Vaeltavat metodit. Joensuu: Suomen Kansatietouden Tutkijain Seura, 79–113.
- Valtonen Minna 2009. Kertomuksia kirkon työntekijäksi kasvamisesta. Kirkon nuorisotyönohjaajaksi opiskelevien spiritualiteetin ja ammatillisen identiteetin muotoutuminen. A Tutkimuksia 23. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Vatka Miia 2005. Suomalaisen salatut elämät. Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua. Helsinki: SKS.
- Veivo Harri 2011. Portti ja polku. Tutkimus kirjallisuuden semiotiikasta. Helsinki: SKS.
- Vesänen-Laukkanen Virpi, Sava Inkeri & Martin Mari 2004. Yhteistyötä ja yhteistä jakamista. Teoksessa Inkeri Sava & Virpi Vesänen-Laukkanen (toim.) Taiteeksi tarinoitu oma elämä. Jyväskylä: PS-kustannus, 16–21.
- Vilkko Anni 1997. Omaelämäkerta kohtauspaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 663. Helsinki: SKS.
- Vilkko Anni 1998. Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 81–98.
- Vilkko Anni 2001. Elämäkulkku ja elämäkulkukerronta. Teoksessa Eino Heikkinen ja Jouni Tuomi (toim.) Suomalainen elämäkulkku. Helsinki: Tammi, 74–85.

- Viskari Sinikka 2001. Tieteellisen kirjoittamisen perusteet. Opas kirjoittamiseen ja seminaarityöskentelyyn. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Julkaisusarja B N:o 17. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wacks Quinton V 1989. Guided autobiography with the elderly. *The Journal of Applied Gerontology* 4 (8), 512–523.

LIITTEET

Kirjoitelmien kirjoitusohjeet kirjoittajille esitetyssä muodossa

LIITE 1 (1)

DIAK

Sosionomien monimuotokoulutus (AIMO)

Anna Liisa Karjalainen

anna-liisa.karjalainen@diak.fi

p. 020 160 6534

Lue ensin ohjeet huolellisesti. Jos et ymmärrä tai haluat lisätietoja tehtävistä 1 ja 2, ota yhteyttä Anna Liisa Karjalaiseen.

AMMATTIIN OPPIMISEN PERUSTEET

ORIENTOIVAT TEHTÄVÄT

TEHTÄVÄ 1.

Minä oppijana elämäkkaareni eri vaiheissa (1 op)

Tämän tehtävän voit kirjoittaa joko käsin tai koneella.

TAVOITE

Opiskelija

- tiedostaa lähtökohtansa, vahvuutensa ja haasteensa oppijana
- selkiyttää minäkuvaansa ja identiteettiään
- harjaantuu reflektiivisyydessä
- löytää oman tyylinsä kuvata kokemuksiaan kirjoittamalla

Käy läpi oma elämäkkaaresi syntymästä tähän hetkeen esimerkiksi piirtämällä se huomallasi tavalla ja merkittävällä siihen huippukohtat, käännteet, itsesi kannalta merkittävät tapahtumat.

Kirjoita sen jälkeen oma oppijan elämäntarinasi seuraavalla tavalla.

Muistele ja kirjoita eri elämäkkaaren vaiheistasi erikseen, mitä muistoja ja kokemuksia sinulla on omasta oppimisestasi ja itsestäsi oppijana. Ajattele oppiminen mahdollisimman laajasti, ei pelkästään koulussa tapahtuvana ja oppiaineisiin liittyvänä, vaan elämänmittaisena ihmisenäolon projektina. Mikä sinua on opettanut eri elämänvaiheissa? Keitä siihen on liittynyt? Missä olet ollut? Mitä olet tuntenut, ajatellut, haistanut, maistanut? Muistele erityisesti tapahtumia, pieniä episodeja.

Kirjoita niistä tapahtumista ja muistoista, jotka tulevat ensinnä mieleen. Kirjoita muistoistasi mahdollisimman rennolla otteella, kuin kirjoittaisit vain itsellesi. Pyri pelkästään kuvaamaan muistojasi – vältä analysointia ja syiden ja seurausten selittämistä, tulkintaa ja pohtimista.

Muistele ja kirjoita itsestäsi oppijana seuraavissa elämänkaaren vaiheissa jokaisessa erikseen:

- Varhaislapsuus
- Kouluikäinen lapsuus
- Murrosikä
- Nuoruus
- Aikuisikä

Kirjoita kustakin vaiheesta enintään 45 minuuttia kerrallaan. Jaksota kirjoittaminen usealle päivälle. Tekstejä tulee siis yhteensä viisi. Voi tuntua, ettet muista mitään esimerkiksi varhaislapsuudesta. Älä lannistu siitä, vaan ala kirjoittaa sitä mitä muistat: muisto vetää perässään toisen muiston ja pian huomaat muistavasi enemmän kuin arvasitkaan.

Voit aloittaa muistelun mistä elämänkaaren vaiheesta hyvänsä.

TÄRKEÄÄ: Kirjoita välittömästi jokaisen tällaisen muistelukirjoittamisen jälkeen eri paperille (LIITTEENA reflektiotekstit 1-5), miltä sinusta tuntui kirjoittaessasi, mitä ajatuksia heräsi, mitä mahdollisesti oivalsit. Älä välitä muotoseikoista – tärkeää on, että kirjoitat päällimmäiset ajatuksesi. Vain nämä reflektiopaperit palautetaan opettajalle lähijaksolla. Ota mukaasi lähijaksolle (13.9. 2004) myös varsinaiset muistelutekstisi. Niitä sinun ei tarvitse näyttää kenellekään, jos et halua.

Kun olet käynyt näin elämänkaaresi läpi kirjoittamalla muistelutekstin ja reflektiotekstin, kirjoita lopuksi, millaisena koit tehtävän tekemisen.

Liite 1 (2)

DIAK/Järvenpään yksikkö

AIMO/ AOP

Juha Säkkinen
juha.sakkinen@diak.fi
p. 020 160 6531
Anna Liisa Karjalainen
anna-liisa.karjalainen@diak.fi
p. 020 160 6534

SOSIAALIALAN AMMATILLISUUDEN PERUSTEET JA AMMATTI-IDENTITEETTI

Laajuus 1,5 ov

TAVOITE

Opiskelija

- tiedostaa omat lähtökohtansa ammattialallaan
- selkiyttää omaa ammatillista suuntautumistaan
- peilaa omia valmiuksiaan ja vahvuuksiaan suhteessa tulevaan ammattialaansa

TEHTÄVÄ 1 OMA TYÖHISTORIA

Pohdi omaa työhistoriaasi ensimmäisistä kesätöistäsi nykypäiviin. Mitä oma työhistoriasi on eri vaiheissa opettanut sinulle ammatillisesta toiminnasta ja miten arvelet sen muokanneen ammatillista toimintaasi sellaisena kuin se nyt ilmenee.

Kirjoita vapaamuotoinen essee, jossa kuvaat työhistoriasi vaiheet ja pohdit sen merkitystä ja oppia itsellesi.

Kerro lopuksi, mitä ajatuksia oman työhistorian kertaaminen näistä näkökulmista herätti.

TEHTÄVÄ 2 AMMATTIEN HISTORIA JA AMMATTI- ALUEIDEN

Valitse sellainen sosiaali-, terveys-, kasvatusta- tai diakonia-alaan kuuluva työpaikka, joka sinua kiinnostaa ja joka on sinulle uusi. Hankkiudu sinne havainnoimaan ja haastattelemaan ammattilaisia työssään. Selvitä esimerkiksi haastateltavasi

- työhistoria, koulutus
- työnkuva, päivittäiset rutiinit
- työn tavoitteet, kohderyhmät ja yhteistyötahot
- työyhteisön ikä- ja sukupuolijakauma

- vaikuttamismahdollisuudet
- työn ja työalan näkymät: uhat ja mahdollisuudet
- ammattitaidon ylläpito
- toiveet ja odotukset

Selvitä myös, millainen asiakasnäkemyks työlalla on, millaiset toimintaperiaatteet ohjaavat ammatillista toimintaa ja millaista päätöksentekojärjestelmää ko. paikassa ja alalla toteutetaan.

Kirjoita raportti, jonka enimmäispituus on 4 liuskaa. Keskity raportoinnissasi olennaisimpaan. Muista otsikot!

Liite 1 (3)

DIAK /AIMO TOIMINTAKYVYN TUKEMINEN (TT) 22/30 op

MITEN MINUT ON KASVATETTU – MILLAINEN MINÄ OLEN KASVATTAJANA (TT4)

Anna Liisa Karjalainen

Juha Säkkinen

Kirjoita vapaamuotoinen essee seuraavista näkökulmista:

Osa 1

Muistele lapsuuttasi ja nuoruuttasi ja kirjoita esimerkkien ja pienien tarinoiden avulla siitä, miten sinua on kasvatettu ja kuka/ketkä ovat kasvattaneet. Millaisia kasvatuseriaatteita kodissasi käytettiin?

Kirjoita tämän jälkeen teksti, jossa kuvaat kirjoittamisen kokemusta. Miltä tuntui kirjoittaa? Mitä ajattelit kirjoittaessasi? Oivalsitko jotain?

Jos et voi palauttaa varsinaista muistelutekstiäsi, niin palauta vain tämä reflektioteksti ja kerro, miksi jätit palauttamatta varsinaisen muistelun.

Osa 2

Kirjoita vapaamuotoisesti essee otsikolla Minä kasvattajana. Kerro oman pohdintasi lisäksi esimerkkejä ja tilanteita itsestäsi kasvattajana. Mitkä lapsuuden kotisi kasvatuseriaatteet olet siirtänyt / aiot siirtää omaan käyttöön? Mitä taas et? Miksi? Miten ominaislaatusi ja mahdolliset periaatteesi ovat ilmenneet /tulevat ilmenemään kasvatustyössäsi?

Kirjoita myös tämän jälkeen, miten koit kirjoittamisen.
Palauta molemmat tekstit.

Liite 1 (4)

DIAK / AIMO Toimintakyvyn tukeminen

OPPIMISTEHTÄVÄ
ARVOT, ETIIKKA
Anna Liisa Karjalainen

MINÄ AUTETTAVANA JA AUTTAJANA

Kirjoita vapaamuotoinen essee seuraavista näkökulmista:

Osa 1

Palauta mieleen omia kokemuksiasi autettavana olemisesta. Voit kirjoittaa esimerkiksi pieninä tarinoina kokemuksiasi ja muistikuviasi. Mitä silloin koit, näit, kuulit, tunsit?

Kirjoita tämän jälkeen teksti, jossa kuvaat kirjoittamisen kokemusta. Miltä tuntui kirjoittaa? Mitä ajattelit kirjoittaessasi? Oivalsitko jotain?

Jos et voi palauttaa tekstiä autettavana olemisesta, palauta vain tämä reflektioteksti ja kerro, miksi jätit palauttamatta varsinaisen esseen.

Osa 2

Kirjoita vapaamuotoisesti essee otsikolla Minä auttajana. Kerro oman pohdintasi lisäksi esimerkkejä ja tilanteita itsestäsi auttajana

Kirjoita myös tämän jälkeen, miten koit kirjoittamisen. Palauta molemmat tekstit.

Liite 1 (5)

DIAK / AIMO TUTKIMUS JA KEHITTÄMINEN

MINÄ KIRJOITAJANA, TUTKIJANA JA KEHITTÄJÄNÄ

Anna Liisa Karjalainen

Kirjoita vapaamuotoisesti ja palauta yhtä aikaa väitöskirja-analyysisi kanssa, miten koet erilaiset kirjoittamistehtävät tässä vaiheessa, miten kirjoittaminen sujuu sinulta ja millainen olet kirjoittajana. Kerro vahvuuksistasi ja kehittymishaasteistasi.

Kerro myös, millaisia ajatuksia tutkiminen ja kehittäminen sinussa nyt herättävät. Mitä kokemusta sinulla on tutkimisesta ja kehittämisestä tähän mennessä? Mitä haluaisit tutkia ja/tai kehittää? Haluaisitko?

Liite 1 (6)

DIAK/AIMO MONIKULTTUURISUUS Orientoiva tehtävä

Reetta Leskinen

Anna Liisa Karjalainen

Valitse oheisesta kirjaluettelosta kiinnostavalta vaikuttava teos ja lue se. Lukemisen aikana ja sen jälkeen pohdi seuraavia kysymyksiä:

- Millainen on teoksen kuvaama kulttuuri?
- Mitä merkittäviä yhtäläisyyksiä/eroavuuksia löysit teoksen kuvaaman kulttuurin ja oman kulttuurimme välillä?
- Mitkä teoksen kuvaaman kulttuurin erityispiirteet kiinnostavat sinua ja miksi?
- Mitkä piirteet koet vieraiksi? Miksi?
- Mitä omia kokemuksiasi lukemasi toi mieleen?

Pohdi lisäksi

- Mitä omia kokemuksia sinulla on elämäsi varrelta muukalaisuudesta ja erilaisuudesta? Mihin ne liittyvät? Kuvaa tilanteita ja omia tuntojasi ja kerro, mitä ajatuksia sinussa ko. kokemukset ovat herättäneet.

Kirjoita vapaamuotoineni pohdinta (n. 3 liuskaa) edellä mainituista kysymyksistä. Kirjoita loppuun, miten koit tehtävän tekemisen ja millaisia ajatuksia tehtävä herätti.

Liite 1 (7)

DIAK /AIMO

Vanhuus (VAN)

kevät 2005

Anna Liisa Karjalainen

Minä ja vanhuus

Kirjoitusohjeet

1. Kirjoita vapaamuotoisesti, millaista kokemusta sinulla on vanhenemisesta, vanhuudesta ja vanhuksista oman elämänkaaresi ja elämänpiirisi kautta. Millaisena elämänvaiheena näet vanhuuden?

2. Kuvittele itsesi vanhana ja kirjoita ”vanhana itsenäsi”, millaista elämäsi on ja millaista toivoisit sen olevan.

Kirjoita kummankin tekstin jälkeen reflektioteksti, jossa kuvaat kirjoittamisen kokemusta. Millaista oli kirjoittaa? Mitä ajattelit ja tunsit kirjoittaessasi?

Palauta tekstisi anna-liisa.karjalainen@diak.fi. Jos koet tekstisi liian henkilökohtaiseksi, palauta sellainen versio, jonka haluat tai **vähintäänkin reflektioteksti, jossa kuvaat kirjoittamisen kokemusta**. Kerro siinä myös syyt, jos et palauta varsinaista tekstiäsi.

Tekstin laajuudesta ja tyyliäjästä voit päättää itse.

Liite 1 (8)

DIAK / AIMO

KRISTILLINEN USKO (KU)

kevät 2005

Anna Liisa Karjalainen

Hengellisen elämäni omaelämäkerta

Kirjoitusohjeet

Kirjoita vapaamuotoisesti oman hengellisen elämäsi tarina lapsuudesta nykypäiviin. Kirjoita sillä tavoin kuin haluat ja ennen kaikkea itsellesi. Keitä henkilöitä liittyy tarinaasi? Millä tavoin? Mitkä tapahtumat ja tilanteet ovat olleet sinulle merkityksellisiä? Miten hengellisyys on vaikuttanut elämääsi eri vaiheissa?

Kirjoita tarinasi nykyhetkeen asti ja kuvaa vielä kuvitelmasi tulevasta: missä kohtaa koet olevasi hengellisessä elämässäsi nyt ja millaisena näet tulevaisuutesi? Missä haluat kasvaa ja kehittyä? Mikä merkitys hengellisyydellä on tulevassa työssäsi?

Kirjoita vapaamuotoisesti, sellaisella tavalla ja tyyllillä kuin koet itsellesi sopivaksi. Kirjoita vähitellen, mutta kirjaa ylös jokaisen kirjoituskerran jälkeen, mitä ajattelit, tunsit tai oivalsit kirjoittaessasi.

Teksti palautetaan Anna Liisalle, joka lukee sen. Jos koet tekstisi liian henkilökohtaiseksi, palauta sellainen versio, jonka haluat tai **vähintäänkin reflektioteksti, jossa kuvaat kirjoittamisen kokemusta**. Kerro siinä myös syyt, jos et palauta varsinaista omaelämäkerrallista tekstiäsi. Kaikki perustelut kelpaavat ja ovat arvokkaita! Säilytä alkuperäinen itselläsi, sillä siihen palataan opintojen lopussa. Tekstin laajuudesta voit päättää itse.

MUISTA REFLEKTIOOTEKSTI JOKAISEN KIRJOITUSKERRAN JÄLKEEN!

Liite 1 (9)

DIAK/ JÄRVENPÄÄ

MIELENTERVEYS JA PÄIHTEET

Kevät 2006/Anna Liisa Karjalainen, Mirja Keinonen, Kaija Tuuri

Orientoiva tehtävä

OMAN KOKEMUKSEN KARTOITUS MP:N ALUSSA

KIRJOITA VAPAAMUOTOISESTI

- Millaisia kokemuksia sinulla on mielenterveys- ja päihdeongelmista ja – ongelmallisista sekä oman elämäsi että läheistesi kautta lapsuudesta nykypäiviin?
- Mikä on oma käsityksesi mielenterveys- ja päihdeongelmien synnystä?
- Mitä merkitystä / vaikutusta arvelet olevan MP-opintojen ja tulevan työsi kannalta omilla kokemuksillasi ja käsityksilläsi?
- Kirjoita lopuksi, miltä sinusta tuntui tehdä tätä tehtävää. Mitä ajattelit? Mitä tunsit?

Essee palautetaan opettajalle. Sitä ei arvioida ja sen tiedot ovat luottamuksellisia. Esseeseen palataan MP-jakson lopussa.

Essee on kirjoitettava heti jakson alussa, ja sen voi palauttaa sähköpostitse osoitteella anna-liisa.karjalainen@diak.fi

2. MP:n lopussa kokoavana tehtävänä

Lue alussa kirjoittamasi essee. Mitä uutta arvelet opintojen tuoneen käsityksiisi? Miltä omat kokemuksesi nyt näyttävät?

Mikäli et tehnyt tehtävää jakson alussa, kirjoita se nyt ja pohdi siinä, mitä merkitystä ja vaikutusta arvelet omalle kokemuksellesi olleen MP-jaksolla harjoitteluineen.

Liite 1 (10)

DIAK / AIMO OSALLISUUS JA SOSIAALINEN TUKI

OMAT SELVIYTYMISSTRATEGIANI ELÄMÄNKAARENI VARRELLA

Kirjoita vapaamuotoisesti oman elämänkaaren vaiheitasi muistellen, mitkä tekijät ovat mahdollistaneet tasapainoisen kasvusi, mitkä tekijät ovat uhanneet turvallisuuttasi ja mitkä asiat/i ihmiset auttaneet ovat sinua karioissa ja kriiseissä. Pohdi lisäksi, mitkä ovat olleet ja ovat omat selviytymisstrategiasi.

Kirjoita lopuksi, mitä ajatuksia ja tunteuksia tämä tehtävä herätti.

Liite 1 (11)

DIAK Järvenpään yksikkö

LAPSUUS JA NUORUUS kevät 2006

Orientoiva tehtävä 1 op

Anna Liisa Karjalainen

LAPSUUS JA NUORUUS NUORTENKIRJOJEN KU- VAAMANA

Valitse yksi teema kirjallisuuslistasta ja lue **kaksi** siihen liittyvää nuortenkirjaa. Voit mieluusti valita myös uudempia, listassa mainitsemattomia, mutta johonkin listan teemaan liittyviä nuortenkirjoja.

- Millaisen kuvan kirja antaa lapsen / nuoren elämästä ja siitä maailmasta, jossa hän elää?
- Palauta mieleesi lapsuuden/nuoruuden kehitysvaiheita Mitä kehityksen vaiheita/piirteitä tunnistat kirjoissa ja miten ne ilmenevät?
- Tutustu Sauli Järventien kirjaan Eriarvoinen lapsuus (2001) ja vertaa sen asiasisältöä lukemiisi nuortenkirjoihin. Miten nuortenkirjat ja Järventien kirja kohtaavat sisällöllisesti. Kommentoi.
- Millaisia omia mielikuvia, nuoruuden/lapsuuden tunteja, muistoja ja kokemuksia lukemasi kirjat, niiden aiheet ja henkilöt herättivät sinussa?
- Miten arvelet nuortenkirjojen lukemisen ja tehtävän tekemisen palvelevan ammatillista oppimistasi? Miten ja missä yhteydessä voisit käyttää valitsemiasi kirjoja?

Kirjoita 3-4 liuskan essee. Otsikoi esseesi. Muista kertoa heti tekstisi alussa, mihin kirjaan esseesi perustuu! Käytä lähdeviitteitä Diakin ohjeiden mukaan.

Liite 1 (12)

TYÖ, TYÖYHTEISÖ JA JOHTAMINEN

TTJ1

1 op

Syksy 2007

Anna Liisa Karjalainen

MINÄ, TEKSTINI JA AMMATILLINEN KASVUNI SOSIONOMIKSI

Olet kirjoittanut opintojesi aikana seuraavat omaelämäkerralliset ja omaan kokemukseesi pohjaavat tekstit sen mukaan, millaisia opintokokonaisuusvalintoja olet tehnyt:

Minä oppijana elämänkaareni eri vaiheissa (AOP)

Oma työhistoriani (AOP)

Minä kasvattajana – Miten minut on kasvatettu (AOP)

Minä auttajana – minä autettavana (TT)

Hengellisen elämäni omaelämäkerta (KU)

Minä vanhuksena (VAN)

Selviytymisstrategiani elämänkaaren eri vaiheissa (OS)

Kokemukseni mielenterveys- ja päihdeongelmista ja –ongelmaisista (MP)

Nuortenkirjojen mieleentuomat omat lapsuuden ja nuoruuden kokemukset (LN)

Omat muukalaisuuden kokemukset (MP)

Ota esille kaikki kirjoittamasi tekstit ja lue ne keskittyen ja ikään kuin olisit tutkija aineistonsa äärellä. Tee lukemisen ohessa muistiinpanoja havainnoistasi ja ajatuksistasi.

Tarkastele aineistostasi seuraavia asioita ja kirjoita havainnoistasi vapaamuotoisesti omalla tyyllilläsi. Aloita kertomalla, **mitkä tekstit sinulla oli käytössäsi** tehtävää tehdessäsi, ja jos mahdollista, viittaa aina siihen tekstiisi, josta olet tehnyt havainnoita tai josta ajatuksesi ovat heränneet:

SUHTEESI OMIIN TEKSTEIHISI

Millaista oli lukea omia tekstejä nyt? Mitä ajattelit, koit ja tunsit lukiessasi?

Kiinnittikö jokin teksteistäsi erityistä huomiota. Miksi?

Ovatko jotkut käsityksesi tai tulkintasi eletystä elämästä ja omista kokemuksistasi nyt erilaisia kuin teksteissäsi? Mitkä? Miten ajattelusi eroaa nyt?

Jos kirjoittaisit samoista teemoista nyt, millaisia arvelisit tekstien olevan?

Millainen kuva sinulle hahmottuu tekstiesi pohjalta itsestäsi ja mahdollisista muutoksista itsessäsi?

SISÄLLÖN ANALYSOINTIA

Mistä ammatillisuutesi tarinan voisi tulkita tekstiesi perusteella alkavan?

Onko tekstiesi perusteella havaittavissa käännekohtia, jotka ovat vaikuttaneet ammatilliseen suuntautumiseesi ja kehitykseesi? Mitä käännekohdat ovat olleet? Mitä ne ovat merkinneet?

Mitkä asiat, tapahtumat ja henkilöt ovat olleet tekstiesi perusteella elämässäsi merkityksellisiä alan valintasi, ammatillisen suuntautumisesi ja ammatillisen kasvusi kannalta?

Miten teksteissäsi on näkyvissä oman ymmärryksesi ja käsityksesi kehittyminen sosiaalialan työstä / diakoniatyöstä?

Millaiseen asiantuntijuuteen ja ammatilliseen vahvuuteen viittaavat ne omat eletyn elämän kokemuksesi, joista olet kirjoittanut?

Mitä tekstiesi kertovat tai miten niistä on luettavissa omia johtajuuteen liittyviä intressejäsi, mahdollisuuksiasi ja haasteitasi tai niiden taustoja?

Onko tarinastasi jäänyt kirjoittamatta jotain sellaista, mitä nyt pidät merkityksellisenä ammatillisen kasvusi kannalta?

LOPUKSI

Kirjoitusprosessi, johon olet opintojesi aikana osallistunut, on vielä uusi koulutuksen yhteydessä. Kerro siksi:

Miten kirjoittamasi tekstit eroavat muista oppimistehtävistäsi, joita olet kirjoittanut? Miten luonnehtisit tuota eroa?

Mitä merkitystä koet kirjoittamisella ja teksteilläsi olevan? Vai oliko merkitystä?

Kuinka paljon aikaa käytit tämän TTJ-tehtävän tekemiseen?

Miten koit tämän tehtävän tekemisen?

TEHTÄVÄN ARVIOINTI

Hyväksytty / täydennettävä / hylätty

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia

Sarjassa julkaistaan merkittäviä tutkimuksia. Julkaisun on tuotettava uutta ja innovatiivista tutkimustietoa Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja niin Diakonia-ammattikorkeakoulun omat työntekijät kuin ulkopuoliset.

- A1 Kainulainen, Sakari (toim.) 2002:
Ammattikorkeakoulu - tehdas vai akatemia?
- A2 Rask, Katja & Pasanen, Sina 2003:
Perhekuntoutuksesta valmiuksia päihitteettömyyteen, vanhemmuuteen ja elämänhallintaan. Perheen yhdistetty hoito (PYY) -kuntoutusprosessin arviointi.
- A3 Rask, Katja & Kainulainen, Sakari & Pasanen, Sina 2003:
Diakoniatyön ja kirkon nuorisotyön arki vuonna 2002.
Tutkimus diakoniatyöntekijöiden ja kirkon nuorisotyönohjaajien kokemuksista seurakuntatyöstä ja työtaidoistaan.
- A4 Rask, Katja, Kainulainen, Sakari & Pasanen, Sina 2003:
Koulutuksen antamat valmiudet seurakuntatyöhön.
Vuosina 1998-2002 valmistuneiden diakoniatyöntekijöiden ja kirkon nuorisotyönohjaajien sekä heidän esimiestensä käsityksiä kirkollisista valmiuksista.
- A5 Hynynen, Heidi & Pyörre, Susanna & Roslöf, Raija 2003:
Elämä käsillä - viittomakielentulkin ammattikuva.
- A6 Gothóni, Raili & Jantunen, Eila 2003:
Seniorien seurakunta - 75-vuotiaiden helsinkiläisten ajatuksia elämästään ja seurakunnastaan
- A7 Karjalainen, Anna Liisa 2004:
Kokemuksesta kirjoittaminen ja kirjoittamisen kokemus.
Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen sosionomikoulutuksessa ja narratiivinen menetelmä sosiaalialan työssä
- A8 Launonen, Pekka 2004:
Nuorisonohjaajasta nuorisotyönohjaajaksi.
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nuorisotyönohjaajien koulutus ja ammattitaidon muuttuvat tulkinnat 1949-1996.
- A9 Rautio, Maria 2004:
Muuttuva työelämä haastaa työterveyshuollon kehittämään menetelmiään ja osaamistaan. Työterveyshuollon menetelmien kehittäminen moniammatillisena oppimisprosessina.
- A10 Leskinen, Riitta 2005:
Itseohjautuva ammattikorkeakoulun jatkotutkinto-opiskelija.
Tapaus Diak ja Hamk.
- A11 Hyväri, Susanna & Latvus, Kari 2005:
Paikallisia teologioita Espoossa
- A12 Lampi, Hannu 2005:
Miehen sydäninfarktikokemus:
Fenomenologinen tutkimus sairastumisesta ja potilaana olosta.
- A13 Semi, Eija 2006:
Sosiaalialan työn ja sosiaalipedagogiikan yhtymäkohtia historiallisen tulkinnan ja opetussuunnitelmien valossa

- A14 Ryökäs, Esko 2006:
Kokonaisdiakonia
- A15 Pesonen, Arja 2006:
Asiakkaiden kokemuksia mielenterveyspalveluista
- A16 Karppinen, Leena 2007:
"Vain paras on tarpeeksi hyvää lapsille".
Ruusu Heininen Sortavalan Kasvattajaopiston perustajana ja kehittäjänä
- A17 Hyväri, Susanna 2008:
Paikkasidos elämäntavassa ja elämänkulussa - maaseutu ja kaupunki yhden ikäryhmän kokemana
- A18 Jantunen, Eila 2008:
Osalliseksi tuleminen – masentuneiden vertaistukea jäsentävä
substantiivinen teoria
- A19 Rautasalo, Eija 2008:
Hoitotyön ammattilaisten näkemyksiä ikääntyvien ihmisten
seksuaalisuudesta
- A20 Korhonen, Saira 2008:
Ohjaus siinä sivussa - työelämässä toimivien ohjaajien kokemuksia
sosionomi (AMK) –opiskelijoiden harjoittelun ohjauksesta
- A21 Mikkola Tuula 2009:
Sinusta kiinni – Tutkimus puolisohoivan arjen toimijuuksista
- A22 Launonen Pekka 2009:
Kasvu kirkon työntekijäksi
- A23 Valtonen Minna 2009:
Kertomuksia kirkon työntekijäksi kasvamisesta
- A24 Rättyä Lea 2010:
Diakoniatyöntekijöiden kuvauksia työstään ja siinä jaksamisestaan
- A25 Gothóni Raili ja Jantunen Eila 2010:
Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä
- A26 Koivumäki Risto 2010:
Isyyttä alihankintana.
Narratiivinen analyysi sijaisinä toimivien miesten identiteetin
rakentumisesta
- A27 Hiillamo Heikki ja Saari Juho 2010:
Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin
- A28 Ritokoski Sami 2010:
Työ, jolla on tulevaisuus
- A29 Pietilä-Hella 2010:
Tuntemattomista vertaistuttaviksi.
Esikoisäitien ja -isien perhevalmennuskurssi Espoon uudentyöppisessä
perhevalmennuskokeilussa
- A30 Vuokila-Oikkonen:
Psykoosiriskissä olevan nuoren tunnistaminen ja tarpeenmukaiset
interventiot
- A31 Pessi & Saari (toim.) 2011:
Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa
- A32 Karvinen 2011:
Towards Spiritual Health
- A33 Johansson 2011:
"Pyörät eivät pyöri ilkvallan pelossa"
- A34 Jokela 2011:
Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa

SARJOJEN KRITEERIT

A Tutkimuksia:

Sarjassa julkaistaan uutta ja innovatiivista tietoa tuottavia tieteellisiä tutkimuksia Diakonia-ammattikorkeakoulun opetus-, tutkimus- ja kehittämistoiminnan alueilta. Julkaisut ovat lähinnä väitöskirjoja, korkeatasoisia artikkelikokoelmia sekä lisensiaatintutkimuksia, joiden julkaisemista A-sarjassa puoltaa tohtoritason tutkija. Ulkopuolisen tohtoriarvioijan lisäksi A-sarjassa julkaistavan lisensiaatintutkimuksen lukee julkaisuryhmän jäsenenä toimiva tohtoritason lukija. Sarjaan voivat tarjota julkaisuja sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun omat työntekijät että ulkopuoliset kirjoittajat.

Julkaisut ovat painettuja, sopimuksesta myös open access -verkkojulkaisuja. Myös muut ilmiäiset – esim. dvd-tallenne – ovat mahdollisia.

B Raportteja

Sarjassa julkaistaan henkilökunnan tutkimuksia (lisensiaatintöitä, pro graduja), ansioituneita Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä sekä niiden Diakin kehittämisprojektien raportteja, jotka ovat tuottaneet innovatiivisia ja merkittäviä työelämää kehittäviä tuloksia.

C Katsauksia ja aineistoja

Sarjassa julkaistaan Diakonia-ammattikorkeakoulun tutkimus-, kehittämis- ja opetustoiminnan tuloksena syntyneitä julkaisuja, esim. työelämän oppimisympäristöistä ja muista projekteista nousevia opinnäytetöitä, oppimateriaaleja, ohjeistuksia sekä seminaari- ja projektiraportteja.

D Työpapereita

Sarjassa julkaistaan asiantuntijapuheenvuoroja ja kannanottoja ajankohtaisiin asioihin, erilaisia suunnittelutyön tarpeisiin tehtyjä selvityksiä (esim. laaja projektisuunnitelma) ja projektien väliraportteja. Sarja mahdollistaa kokemusten ja asiantuntijatiedon nopean eteenpäin viemisen.

